วารสารวิชาการ

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ภูพานสาส์น | PHUPHAN SARN

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ | Journal of Humanities and Social Sciences

ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑

ISSN

ภูพานสาส์น
วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
PHUPHAN SARN
Journal of Humanities and Social Sciences

ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๑

บรรณาธิการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธวัชชัย ไพใหล

ผู้เขียน
อัษฎาวุฒิ ศรีทน, ดร.แก้วตา จันทรานุสรณ์
บุญธรรม ข่าขันมะณี
พรรณวดี ศรีขาว
ชานนท์ ไชยทองดี
ปวีณา สุรีรัมย์, ชานนท์ ไชยทองดี
ภัชราภรณ์ สาคำ
วิสิฏฐ์ คิดคำส่วน, ทิฆัมพร สิงโตมาศ
อนรรฆ สมพงษ์

ภูพานสาส์น วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
Journal of Humanities and Social Sciences
ISSN

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
๖๘๐ ถนนนิตโย ตำบลธาตุเชิงชุม อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร ๔๗๐๐๐
โทร. ๐ ๔๒๗๔ ๔๐๑๔ โทรสาร ๐ ๔๒๗๔ ๔๐๑๔
http://jphs.snru.ac.th
E-mail: phuphansarn@snru.ac.th

ท่านใดที่สนใจวารสารภูพานสาส์น
ติดต่อสั่งซื้อได้ที่
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
๖๘๐ ถนนนิตโย ตำบลธาตุเชิงชุม อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร ๔๗๐๐๐
โทร. ๐ ๔๒๗๔ ๔๐๑๔ โทรสาร ๐ ๔๒๗๔ ๔๐๑๔

ราคาเล่มละ ๑๐๐ บาท

ภูพานสาส์น วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
Journal of Humanities and Social Sciences
ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๑
ISSN

เจ้าของ :
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
บรรณาธิการ :
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธวัชชัย ไพใหล
ผู้เชี่ยวชาญประจำฉบับ :
ศาสตราจารย์ เกียรติคุณ ดร.อานันท์ กาญจนพันธุ์
ศาสตราจารย์ ดร.สมทรง บุรุษพัฒน์
รองศาสตราจารย์ ดร.ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์
รองศาสตราจารย์ ดร.สายตา บุญโฉม
รองศาสตราจารย์ ดร.วาโร เพ็งสวัสดิ์
รองศาสตราจารย์อิงอร สุพันธุ์วณิช
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วศิน ปัญญาวุธตระกูล
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิยุทธ์ จำรัสพันธุ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัคควิทย์ เรืองรอง
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุนทรียา ไชยปัญหา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไพสิฐ บริบูรณ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรชัย ชินบุตร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พุฒฆจักร สิทธิ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ละมัย ร่มเย็น
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชานนท์ ไชยทองดี
อาจารย์ ดร.ภาสพงษ์ ผิวพอใช้
อาจารย์ ดร.ปภาวิน พัชรโชติสุธี
อาจารย์ ดร.วินิธา พาณิชย์
ออกแบบปกและรูปเล่ม :
ไอลดา ทิพย์เสนา
กำหนดออก :
ปีละ ๒ ฉบับ
ฉบับที่ ๑ มกราคม - มิถุนายน
ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม - ธันวาคม

สารบัญ

บทบรรณาธิการ
ธวัชชัย ไพใหล

การศึกษาพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญในรูปแบบอนุรักษ์นิยม ๑
อัษฎาวุฒิ ศรีทน, ดร.แก้วตา จันทรานุสรณ์

การประเมินศักยภาพการปฏิบัติงานของพ่อครัวไทยในโรงแรมและภัตตาคารกลุ่มจังหวัดสนุก ๒๙
บุญธรรม ข่าขันมะณี

ผีปู่ตา : มเหสักข์กับพิธีกรรมของชาวผู้ไทกะตาก ๔๕
พรรณวดี ศรีขาว

“อีสาน” จากปรากฏการณ์อีสานร่วมสมัย ๗๗
ชานนท์ ไชยทองดี

ภาษาของกลุ่มวัยรุ่นในการใช้เฟซบุ๊ก : กรณีศึกษาสตรีคอมเมนต์ในเพจบุรุษหน้าตาดี ๑๐๗
ปวีณา สุรีรัมย์, ชานนท์ ไชยทองดี

การจัดการภูมินิเวศโดยชุมชน : ศักยภาพองค์กรชุมชนในการพัฒนาทางเลือกเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารอย่างมีส่วนร่วมภายใต้การจัดการพื้นที่ป่าต้นน้ำหนองหาร จังหวัดสกลนคร ๑๔๑
ภัชราภรณ์ สาคำ

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจากความทรงจำของชุมชน บ้านนาบัว ตำบลโคกหินแฮ่ อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม (ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๖๙-๒๕๕๑) ๑๗๑
วิสิฏฐ์ คิดคำส่วน, ทิฆัมพร สิงโตมาศ

การเปลี่ยนแปลงของชุมชนเวียดนามบ้านท่าแร่ สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม – พ.ศ. ๒๕๕๐ ๑๙๗
อนรรฆ สมพงษ์

เกี่ยวกับวารสาร

วารสาร “ภูพานสาส์น วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์” เป็นวารสารวิจัยราย ๖ เดือน มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ผลงานวิจัยและผลงานวิชาการทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ และศาสตร์อื่นที่เกี่ยวข้องในลักษณะสหวิทยาการ เพื่อสร้างองค์ความรู้และวิทยาการที่เกิดจากการวิจัยและการบริการวิชาการแก่สังคม อีกทั้งยังเป็นสื่อกลางของการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางวิชาการของนักวิชาการ นักวิจัย ทุกบทความที่ตีพิมพ์ได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ เนื้อหาและข้อคิดเห็นในบทความเป็นความคิดเห็นของผู้เขียนไม่ถือเป็นความรับผิดชอบของคณะบรรณาธิการ

Peer Review Process

ทุกบทความที่ตีพิมพ์ได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ

Publication Frequency

ภูพานสาส์น วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ จัดพิมพ์ ๖ เดือนต่อ ๑ ฉบับ

ฉบับที่ ๑ มกราคม

ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม

Open Access Policy

This journal provides immediate open access to its content on the principle that making research freely available to the public supports a greater global exchange of knowledge.

บทบรรณาธิการ

ภูพานสาส์น วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เป็นวารสารวิชาการที่นำเสนอบทความวิจัย บทความวิชาการในลักษณะสหวิทยาการของอาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัย นิสิต นักศึกษาทั้งภายในมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนครและมหาวิทยาลัยอื่น ในฉบับนี้ประกอบด้วยบทความจากหลายหลายสาขาวิชาที่ครอบคลุมศาสตร์ของมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ อาทิ “อีสาน” จากปรากฏการณ์อีสานร่วมสมัย, การเปลี่ยนแปลงของชุมชนเวียดนามบ้านท่าแร่สมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม - พ.ศ. ๒๕๕๐, ภาษาของกลุ่มวัยรุ่นในการใช้เฟซบุ๊ก : กรณีศึกษาสตรีคอมเมนต์ในเพจบุรุษหน้าตาดี, การประเมินศักยภาพการปฏิบัติงานของพ่อครัวไทยในโรงแรมและภัตตาคารกลุ่มจังหวัดสนุก, การศึกษาพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญในรูปแบบอนุรักษ์นิยม, การจัดการภูมินิเวศโดยชุมชน : ศักยภาพองค์กรชุมชนในการพัฒนาทางเลือกเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารอย่างมีส่วนร่วมภายใต้การจัดการพื้นที่ป่าต้นน้ำหนองหาร จังหวัดสกลนคร, การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจากความทรงจำของชุมชนบ้านนาบัว ตำบลโคกหินแห่ อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม และ ผีปู่ตา : มเหสักข์กับพิธีกรรมของชาวผู้ไทกะตาก

ภูพานสาส์น วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ฉบับนี้ทำให้เห็นความหลากหลายและพลังของมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ และความพยายามของนักวิจัย นักวิชาการ นิสิต นักศึกษาที่ร่วมกันสร้างสรรค์ผลงานวิชาการอย่างเข้มแข็ง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ขอขอบพระคุณผู้เขียนบทความทุกท่านเป็นอย่างยิ่งที่ได้นำเสนอองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ออกสู่สังคม อันจะทำให้เกิดองค์ความรู้ทางวิชาการอย่างชัดแจ้งและเป็นประโยชน์ต่อการขับเคลื่อนองค์ความรู้ทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ต่อไปในอนาคต

ท้ายนี้ กองบรรณาธิการ ภูพานสาส์น วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าท่านผู้อ่านจะได้สารประโยชน์จากทุกบทความ ขอขอบพระคุณคณาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัย นิสิต นักศึกษา และผู้ทรงคุณวุฒิที่ติดตามอ่านภูพานสาสน์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธวัชชัย ไพใหล
บรรณาธิการ

การศึกษาพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญในรูปแบบอนุรักษ์นิยม

อัษฎาวุฒิ ศรีทน[๑]
ดร.แก้วตา จันทรานุสรณ์[๒]

บทคัดย่อ

พิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ ตามความเชื่อของคนอีสานเชื่อกันว่าคนเราเกิดมามีขวัญประจำกายมีหน้าที่ในการพิทักษ์รักษา ขวัญเป็นเหมือนพี่เลี้ยงที่คอยดูแลประคับประคองชีวิต คอยเลี้ยงดู และติดตามไปทุกหนทุกแห่ง เป็นสิ่งไม่มีตัวตนมีลักษณะคล้ายจิตหรือวิญญาณแฝงอยู่ในตัวคนและสัตว์ ซึ่งขวัญตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เชื่อว่าในร่างกายเรามี ๒ สิ่งรวมกัน คือร่างกายและจิตใจ หรือขวัญ

พิธีสู่ขวัญ บางทีเรียกว่า “พิธีบายศรี” หรือ “บายศรีสู่ขวัญ” เป็นประเพณีสำคัญอย่างหนึ่งของชาวอีสาน ประเพณีสู่ขวัญทำกันแทบทุกโอกาส ทั้งในมูลเหตุแห่งความดีและไม่ดี ชาวอีสานถือว่าเป็นประเพณีเรียกขวัญให้มาอยู่กับตัว พิธีสู่ขวัญนี้เป็นได้ทั้งการแสดงความชื่นชมยินดีและเป็นการปลอบใจให้เจ้าของขวัญจากคณะ ญาติมิตรและบุคคลทั่วไป ผู้ได้ดีมีโชคหรือผู้หลักผู้ใหญ่ที่เราเคารพนับถือมาเยี่ยมเราก็ยินดีจัดพิธีสู่ขวัญให้ ประเพณีสู่ขวัญจึงเป็นประเพณีที่ทำกันอย่างกว้างขวางสืบมาถึงปัจจุบัน

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะบันทึก รวบรวม และศึกษาพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ ซึ่งประโยชน์ที่จะได้รับจากการศึกษาคือได้ทราบถึงภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่แสดงผ่านพิธีกรรม ผู้สนใจได้ตระหนักถึงคุณค่าพิธีกรรมแห่งชีวิตคือเพื่อเป็นฐานข้อมูลในการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

การศึกษาพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญในรูปแบบอนุรักษ์นิยมเป็นการศึกษาบริบทของพิธีกรรม พานบายศรี หมอสูดขวัญ และการลำดับการสู่ขวัญ วิเคราะห์จากการผสมผสานผ่านรูปแบบพหุวัฒนธรรม โดยมีทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ทางสังคมในการศึกษาเปรียบเทียบการคงอยู่และการสูญหายไปในบางส่วนของรูปแบบพิธีกรรม การจัดทำพานบายศรี หมอสูดขวัญ กับบริบทอำนาจทางสังคม อาทิ การแข่งขัน การใช้ความคิดสร้างสรรค์ โดย

---

[๑] นักศึกษาสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

[๒] อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

มองข้ามของเดิมจนทำให้พิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญเริ่มเป็นไปในทางการสร้างสรรค์ผลงานที่แปลกใหม่ ผู้ศึกษาจึงได้เรียบเรียงโดยศึกษาจากครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้านที่เป็นหมอสูดและการเรียนการสอนงานใบตอง เพื่อวิเคราะห์และคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมการประกอบพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ

คำสำคัญ : พิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ, อนุรักษ์นิยม

A study of a conservative form of wrist-tying (Bai Si Su Kwan) ritual

Atsadawut Srithon[3]

Dr. Kaewta Jantaranusorn[4]

Abstract

The “Bai Si Su Kwan” or wrist-tying ritual is revolved around Isan people’s belief that every person is born with “Kwan”, a spirit that acts as his/her guardian. It would watch over a person, support his/her life, and escort him/her everywhere. It is invisible and similar to mind or spirit that resides within a human or an animal body. According to a Buddhist belief, our body is a combination of two things – body and spirit or “Kwan”.

“Su Kwan Ritual”, sometimes called “Bai Si Ritual” or “Bai Si Su Kwan”, is one of the most important traditional blessing ceremonies for Isan people, which is done in almost every occasion for both a cause of goodwill and a cause involving terrible things. Isan people use this ceremony to call back a person’s wandering spirit to return to the person’s body. This ceremony could be both a celebration of happiness and an act of consoling for Isan people’s relatives and their visitors whose spirits might have gone so far away. Moreover, it could also be done for anyone who has fortune or honorable elderlies who have come to visit Isan people’s communities. This ceremony has therefore been widely practiced across Isan region until the present.

The researchers are interested to study this ceremony by gathering and recording information about it. The advantage would be that we have

---

[3] Student of Thai language Department, Faculty of Humanities and Social Sciences, Kon Kaen University.

[4] Lecturer, Faculty of Humanities and Social Sciences, Kon Kaen University.

an opportunity to learn about our ancestors' local wisdom shown through ritual. Any interested persons would also realize the value of this ritual of life. This study would furthermore contribute more data to be used for a conservation and an inheritance of this cultural wisdom.

This study of the wrist-tying ceremony in a conservative form focused on the context of ceremony, Phan Bai Si (centerpiece), "Mor Sood Kwan" or the leading old prayer, and the order of phases of the ceremony. All the elements were analyzed using a combination of viewpoints related to multiculturalism. Structural functionalism was also employed as a theoretical framework for comparing the remaining and disappearance of components of the ceremony, the making of Phan Bai Si, and the leading old prayer within the context of social power, for instance, as driven by competitions and creativity, where people have overlooked traditional forms of practice, and alternatives or innovations have been created for the different elements of the ritual. The researchers had compiled the information in this account by interviewing teachers of local wisdom, folk scholars who are leading old prayers, as well as studying "Bai Tong" or classes of crafts from banana leaves, in order to analyze and conserve the cultural uniqueness of "Bai Si Su Kwan" ritual.

Keywords : Wrist-tying ritual, conservatism

ความสำคัญและที่มาของการศึกษา

บายศรีสู่ขวัญ กำเนิดมาพร้อมกับพราหมณ์ทมิฬชาวอินเดียที่อพยพมาสู่สุวรรณภูมิ หนังสือที่ค้นพบในสมัยพระเจ้าอู่ทองกล่าวไว้ว่า “บาย” เป็นภาษาเขมร แปลว่า ข้าว ข้าวอันเป็นสิริมงคล หรือข้าวขวัญ กล่าวคือ ข้าวที่หุงปรุงรสโอชาอย่างดีเหมาะสมที่จะเป็นเครื่องสังเวยให้เทวดาโปรด พิธีใดเป็นพิธีเทวดาโดยตรง หรือต้องการที่จะอัญเชิญเทวดามาเป็นประธาน ต้องหาของสังเวยที่ดีและมีสีสะดุดตา ชาวทมิฬจึงมีเคล็ดลับความเชื่อในข้าวที่ย้อมสีตามสีประจำองค์เทวดา รวมถึงใช้สีเพื่อดึงดูดความสนใจเทวดาฝ่ายอธรรมให้ไปรวมต่างหากไม่ให้มาทำอัปมงคลให้โทษแก่มณฑลพิธีและบุคคล ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีของไทยกับทมิฬมีความเป็นมาอย่างเดียวกัน เนื่องจากได้มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมต่าง ๆ แก่กัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพิธีบวงสรวงเทวดา นอกจากนี้ภาชนะบายศรี (ถาดรองของบูชา) ต้องเป็นกระทงใบตองที่ทำสำหรับบรรจุอาหาร ภายหลังเอาภาชนะใบตองวางซ้อนกันขึ้นไปแล้วเอาของบูชาตั้งบนปากพาน โดยประเทศไทยรับวัฒนธรรมจากต่างประเทศเข้ามากระทงใบตองหรือภาชนะใบตองก็ถูกประดิดประดอยให้สวยงามเป็นกระทงเจิม ซึ่งประดับตกแต่งที่ปากกระทงให้มีความงดงามมีกระจัง มียอดแหลมตามศิลปะแบบไทย และรับอิทธิพลจากประเทศลาวในการจัดเครื่องบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์โดยมีวัฒนธรรมการบูชาโดยการทำขันหมากเบ็งหรือบายศรีปากชาม จากนั้นมีการปรับเปลี่ยนและพัฒนาตามยุคสมัยสืบมา

ขวัญ คือ จิตใจหรือจิตวิญญาณถ้าขวัญของผู้ใดอยู่กับตัว ผู้นั้นจะมีความสุขกายสบายใจเป็นปกติ แต่ถ้าขวัญของผู้ใดหลบลี้หนีหาย ผู้นั้นจะมีลักษณะอาการตรงกันข้าม คนไทยจึงเชื่อว่าพิธีสู่ขวัญเป็นพิธีหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมเพิ่มพลังใจให้เข้มแข็ง เมื่อมีขวัญที่มั่นคงและพลังใจที่เข้มแข็งดีแล้ว ย่อมส่งผลให้การประกอบภารกิจหน้าที่นั้น ๆ บรรลุผลสำเร็จได้ตามความมุ่งหมาย ซึ่งให้กำลังใจกันเมื่อมีความทุกข์ใจหรือเสริมให้มีความสุขยิ่ง ๆ ขึ้นไป เมื่อมีความสุขความ

พอใจอยู่แล้วก็สามารถทำได้ ทัศนาวดี ใจสว่าง. (๒๕๕๓). *คำสู่ขวัญ* สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม, ๒๕๖๐, จาก Gotoknow.org

พิธีบายศรีสู่ขวัญในภาคอีสานจะเรียกว่าสู่ขวัญหรือสูดขวัญ ตามความเชื่อของคนอีสานเชื่อกันว่าคนที่เกิดมา มีขวัญประจำกาย มีหน้าที่ในการพิทักษ์รักษา ขวัญเป็นเหมือนพี่เลี้ยงที่คอยดูแลประคับประคองชีวิต คอยเลี้ยงดู และติดตามไปทุกหนทุกแห่ง เป็นสิ่งไม่มีตัวตนคล้ายจิตหรือวิญญาณแฝงอยู่ในตัวคนและสัตว์ ซึ่งขวัญตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เชื่อว่าในร่างกายเรามี ๒ สิ่งรวมกัน คือร่างกายและจิตใจ หรือขวัญ

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะบันทึก รวบรวม และศึกษาพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญซึ่งประโยชน์ที่จะได้รับจากการศึกษานั้นคือได้ทราบถึงภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่แสดงผ่านพิธีกรรม และยังได้ผู้สนใจได้ตระหนักถึงคุณค่าพิธีกรรมแห่งชีวิตคือ การสู่ขวัญ แล้วพร้อมที่จะอนุรักษ์และสืบทอดเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเพื่อเป็นฐานข้อมูลเรื่องพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

ศึกษาและวิเคราะห์พิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญในรูปแบบอนุรักษ์นิยม (แบบดั้งเดิม)

- ความเป็นมาของพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ
- ความเป็นมาของหมอสูดหรือหมอขวัญ
- วิเคราะห์การลำดับตัวบทในพิธีกรรมสู่ขวัญ

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บายศรี บาย มาจากภาษาเขมร แปลว่า ข้าว และ ศรี มาจากภาษาสันสกฤต แปลว่า สิริมงคล มิ่งขวัญ “บายศรี” จึงมีความหมายว่า ข้าวขวัญหรือข้าวที่มีสิริมงคลเป็นมิ่งขวัญ บายศรีจะมีเครื่องประกอบ คือ ข้าวสุกที่หุง

ตักเอาที่ปากหม้อ ไข่ต้ม และมีเครื่องบริวาร คือ สำรับคาวหวานประกอบอีกด้วย บายศรีเป็นงานประดิษฐ์ที่เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ซึ่งแฝงคติความเชื่อเรื่องการทำขวัญต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของคนไทย ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์ เช่น การเกิด การโกนจุก การบวช การแต่งงาน และการตาย ต้องทำขวัญ รับขวัญ การเซ่นบวงสรวงบูชาเทวดาอารักษ์สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายของคำว่า “บายศรี” ว่าหมายถึง เครื่องเชิญขวัญหรือรับขวัญ ทำด้วยใบตองรูปคล้ายกระทงเป็นชั้น ๆ มีขนาดใหญ่เล็กสอบขึ้นไปตามลำดับ เป็น ๓ ชั้น ๕ ชั้น ๗ ชั้น หรือ ๙ ชั้น มีเสาปักตรงกลางเป็นแกน มีเครื่องสังเวยอยู่ในบายศรีและมีไข่ขวัญเสียบอยู่บนยอดบายศรี คำว่า “บายศรี” เกิดจากคำสองคำรวมกันคือ “บาย” เป็นภาษาเขมรแปลว่า “ข้าว” และคำว่า “ศรี” เป็นภาษาสันสกฤต แปลว่า “มิ่งขวัญ สิริมงคล” รวมความแล้ว “บายศรี” ก็คือ ข้าวขวัญหรือข้าวที่มีสิริมงคล เราจึงพบว่าตัวบายศรีมักมีข้าวสุกเป็นส่วนประกอบและมักขาดไม่ได้ แต่โดยทั่วไปเราจะหมายถึงภาชนะที่จัดตกแต่งให้สวยงามเป็นพิเศษด้วยใบตองทำเป็นกระทง หรือใช้พานเงินพานทองตกแต่งด้วยดอกไม้เพื่อเป็นสำรับใส่อาหารคาวหวานในพิธีสังเวยบูชาและพิธีทำขวัญต่าง ๆ

ประวัติความเป็นมาของบายศรีนั้น ไม่มีหลักฐานแน่นอนแต่มีข้อสันนิษฐานว่าน่าจะมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาแล้ว เนื่องจากมีการกล่าวถึงบายศรีในวรรณกรรมมหาชาติคำหลวง กัณฑ์มหาราชซึ่งแต่งในสมัยอยุธยาว่า *“แล้ว ธ ก็ให้บอกบายศรีบอกมิ่ง”* อีกทั้งศิลปวัตถุตู้ลายรดน้ำสมัยอยุธยาก็ปรากฏเรื่องราวเกี่ยวกับบายศรี อย่างไรก็ดีเชื่อว่าบายศรีนี้น่าจะได้คติมาจากพราหมณ์ เพราะบายศรีต้องใช้ใบตองเป็นหลัก ซึ่งตามคติของพราหมณ์เชื่อว่าใบตองเป็นของบริสุทธิ์สะอาดไม่มีมลทินของอาหารเก่าแปดเปื้อนเหมือนถ้วยชาม จึงนำมาทำภาชนะใส่อาหารเป็นรูปกระทง ต่อมาจึงมีการตกแต่งให้สวยงามขึ้น โดยทั่วไปบายศรีจะแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทคือ บายศรีของราษฎร และบายศรีของหลวง

อนึ่ง การที่ต้องมีการทำขวัญต่าง ๆ นั้น ก็เพราะคนโบราณเชื่อว่าร่างกายของมนุษย์ทุกคนจะมีขวัญกำกับอยู่ เมื่อขวัญได้รับการกระทบกระเทือนก็จะตกหรือหนีหายไปจากกาย ที่เรียกว่า ขวัญหนี ขวัญหาย ขวัญบิน ฯลฯ ทำให้เจ้าตัวไม่สบายหรือเจ็บไข้ได้ป่วย จึงต้องมีการเรียกขวัญให้กลับมาอยู่กับตนหรืออาจจะเป็นการรับขวัญผู้มาเยือนเพื่อเป็นสิริมงคลก็ได้ นอกจากการทำขวัญคนแล้วยังสามารถทำขวัญสัตว์ และสิ่งของต่าง ๆ ได้ด้วย อมรรัตน์ เทพกำปนาท. (๒๕๔๙, มกราคม ๑๗). บายศรีเครื่องใช้ในพิธีกรรมเพื่อความเป็นสิริมงคล. *หนังสือพิมพ์เดลินิวส์*. หน้า ๑.

งานศึกษาของ วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์ (๒๕๒๙ : ๖๐) กล่าวว่าสำหรับคนไทยในอินเดียและพม่านั้นมีทั้งคำเรียกขวัญคนและขวัญข้าว ส่วนคนไทยในประเทศไทยนั้นยังมีคำเรียกขวัญสัตว์ เช่น ช้าง และสิ่งไม่มีชีวิต เช่น เสาเรือน เรือ และเกวียนอีกด้วย พิธีกรรมเรียกขวัญที่เก่าแก่ที่สุดที่คนไทยมีคือพิธีกรรมเรียกขวัญคนป่วย เนื้อหาในบทเรียกขวัญเพื่อรักษาผู้ป่วยประกอบด้วยการเชิญผีฟ้า ผีแถน รวมทั้งผีบรรพบุรุษลงมาคุ้มครอง รักษาและชักชวนขวัญที่ตกใจหนีไปอยู่ในป่าเขาหรือแม่น้ำลำธารให้กลับคืนมาร่างกายของผู้ป่วยตามเดิม

งานของ มาลี สิทธิเกรียงไกร (๒๕๓๘ : ๑๑๔) กล่าวว่าชาวผู้ไทมีความเชื่อที่บอกเล่าสืบต่อกันมาว่า คนที่เจ็บป่วยขวัญได้หนีออกจากร่างกาย ญาติพี่น้องจึงต้องเชิญหมอเหยามาทำพิธีเรียกขวัญให้กลับคืนมา เมื่อขวัญกลับเข้าสู่ร่างกายแล้วคนผู้นั้นก็จะกลับมาเป็นปกติสุขเช่นเดิม สำหรับประเทศไทยภายหลังที่นับถือพระพุทธศาสนาแล้วได้มีการเพิ่มเติมภาษาบาลีลงในบทเรียกขวัญด้วย โดยจะอัญเชิญพระรัตนตรัยมาปกปักรักษาผู้ป่วย ในตอนขึ้นต้นหรือตอนจบของตัวบทเรียกขวัญเพื่อความเป็นสิริมงคล

การสู่ขวัญ เป็นพิธีกรรมสำคัญที่ผูกพันอย่างแนบแน่นกับการดำรงชีวิตของมนุษย์ และเป็นพิธีกรรมหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อในพลังอำนาจอันลึกลับที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตมนุษย์ ทั้งนี้เพราะคนในกลุ่มชาติพันธุ์ไทมีความเชื่อเกี่ยวกับองค์ประกอบของความเป็นมนุษย์ว่ามนุษย์ทุกคนมีส่วนประกอบสำคัญ ๒

ส่วน ได้แก่ ส่วนที่มีตัวตน คือ ร่างกาย และส่วนที่ไม่มีตัวตน คือ ขวัญ (รุจินาถ อรรถสิษฐ, ๒๕๔๘ : ๓)

ขวัญ เป็นสิ่งที่แฝงอยู่ในส่วนต่าง ๆ ในร่างกาย และมีอิทธิพลต่อการดำรงตนของส่วนประกอบที่มีตัวตนหรือร่างกาย เจ้าของขวัญก็จะมีชีวิตปกติสุข แต่เมื่อใดที่มีเหตุทำให้ขวัญออกจากร่างกายไปเจ้าของขวัญก็จะมีภาวะผิดปกติ ไม่สบายกาย ไม่สบายใจ หรือมีอาการเจ็บป่วย และถึงแก่ความตายได้ ด้วยเหตุนี้ จึงจำเป็นต้องมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับขวัญในทุกช่วงที่มีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นกับชีวิตของคนในครอบครัวและในสังคมรอบตัว อาทิ พิธีสู่ขวัญเด็กทารก พิธีสู่ขวัญนาค พิธีสู่ขวัญบ่าวสาว พิธีสู่ขวัญผู้ป่วยหรือผู้ที่ประสบภัยต่าง ๆ พิธีสู่ขวัญบุคคลที่ได้รับตำแหน่งใหม่ ฯลฯ

นอกจากนี้คนในกลุ่มชาติพันธุ์ไทยยังมีความเชื่อว่าสิ่งใดก็ตามที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับชีวิตมนุษย์สิ่งนั้นจะมีขวัญอยู่ด้วย ดังเช่นสังคมไทยซึ่งเป็นสังคมเกษตรกรรม คนในสังคมมีอาชีพหลักคือ ทำนา เนื่องจากการทำนาจะต้องใช้ควายเป็นแรงงานสำคัญ ดังนั้นหลังจากชาวนาได้ปลูกข้าวดำกล้าเรียบร้อยแล้ว ชาวนาจะเลือกเอาวันดีเป็นมงคล เป็นวันประกอบพิธีสู่ขวัญควาย อันเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูรู้คุณต่อควาย อีกทั้งเป็นการขอขมาต่อควายที่ได้กระทำรุนแรงและทำในสิ่งที่ไม่เหมาะสมในระหว่างการใช้แรงงานควายเพื่อการทำนา (ทวี เขื่อนแก้ว, ๒๕๔๑ : ๑๘๑)

ขวัญหมายถึงวิญญาณของคนเรามี ๓๒ ขวัญตามอวัยวะหรือตามอาการ ๓๒ สมัยก่อนพระพุทธศาสนายังไม่แผ่เข้ามาสู่ลาวหรือชาวอีสาน ยังไม่มีคำว่าวิญญาณมาใช้ดังในวรรณกรรมเรื่องกำพร้าผีน้อย เมื่อบางเรียกเอาขวัญของนางเอกไปให้พญาแถน ขวัญออกจากร่างนางเอกก็ตาย ต่อมาใช้คำว่าวิญญาณซึ่งหมายถึงศูนย์รวมทั้งหมดของขวัญ แต่ชาวอีสานยังคงเรียกขวัญเช่นเดิมแต่โบราณมา (ประมวล พิมพ์เสน, ๒๕๕๔ : ๑๖๕)

โอกาสที่จะสู่ขวัญ ทุกโอกาสที่มีการเปลี่ยนแปลงสถานะภาพ เช่น จะสละโสดมาสู่ชีวิตคู่ จะละเพศฆราวาสไปสู่สมณะ จะเดินทางไกล จะไปรบหรือ

กลับจากการรบ หรือในโอกาสอื่น ๆ ที่ทำให้มีความหวั่นวิตก เมื่อสู่ขวัญแล้วก็จะสบายใจ บางครั้งคนต่างถิ่นเดินทางมาภาคอีสานหากเป็นคนสำคัญที่ชาวอีสานเคารพนับถือก็จะทำพิธีสู่ขวัญให้ เช่น เมื่อวันที่ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๔๙ ชาวเมืองชนบททำพิธีสู่ขวัญให้กับสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เมื่อครั้งมาตรวจราชการที่ภาคอีสาน หมอสูด มิใช่หมอพราหมณ์ แต่เป็นผู้ชำนาญในการสวดเรียกขวัญ ปัจจุบันคนนิยมเรียกหมอพราหมณ์ซึ่งเป็นการเรียกที่ไม่ถูกต้องที่ถูกต้องจะต้องเรียกว่า หมอสูด

สัมผัสคำ

คำสู่ขวัญจะมีสัมผัสหลายแบบ ทั้งที่เป็นแบบร่ายและแบบกลอนสิบ นอกจากนี้ ยังมีคำเสริมคำสร้อยเพื่อให้ได้ความหมายชัดเจนยิ่งขึ้น อาจจะเสริมเข้ามาข้างหน้าสักหนึ่งถึงสามคำหรือบางครั้งอาจมีเสริมถึงห้าคำ ส่วนคำสร้อยที่เติมเข้ามาข้างหลังจะเป็นการเน้นคำกริยาที่มีอยู่ในประโยคหรือวลีที่อยู่ข้างหน้า บางครั้งต้องการคำและความหมายหรือสัมผัสเพิ่มขึ้น จึงเติมจนออกมาเป็นร่ายกราย ๆ จะอย่างไรก็ตามขอให้มีสัมผัสชาวอีสานจะเรียกกลอนหมด

แนวคิดและทฤษฎีของการศึกษา

ความหมายของวัฒนธรรมในทางวิชาการมักมองว่าวัฒนธรรมเป็นระบบคุณค่า ระบบความหมาย ระบบความคิด ที่คนในพื้นที่หรือในดินแดนหนึ่งมีอยู่ร่วมกัน เช่น ในประเทศไทยต้องมีระบบคิด ระบบความหมาย คุณค่าทุกอย่างเหมือน ๆ กัน ดังนั้นการมองในลักษณะนี้เป็นการมองที่ตายตัว หยุดนิ่ง คล้ายว่าเป็นแก่นแท้ แต่ในทางมานุษยวิทยาได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมที่มีลักษณะสัมพันธ์ (Cultural Relative) ซึ่งหมายความว่าต่างคนต่างมีวัฒนธรรมเป็นของตนเองที่แตกต่างกัน ซึ่งความคิดเช่นนี้ช่วยให้เราลดความมีอคติต่อกัน รวมทั้งการดูถูกดูแคลนระหว่างวัฒนธรรมลงไปได้บ้าง (อานันท์ กาญจนพันธ์, ๒๕๕๑)

ความเป็นพหุวัฒนธรรมได้ถูกยอมรับและถูกพูดถึงกันอย่างมากในวงวิชาการและสังคมการเมือง โดยเฉพาะสังคมตะวันตกที่ถกเถียงเกี่ยวกับพหุวัฒนธรรมในแนวความคิดเสรีนิยม และแนวคิดหลังสมัยใหม่ (อานันท์ กาญจนพันธ์, ๒๕๕๑) ซึ่งอธิบายได้ว่า ความคิดแบบเสรีนิยมจะเชื่อว่า ปัจเจกทำคนเท่าเทียมกันหมด โดยไม่คำนึงถึงชาติพันธุ์ เพศ และศาสนา อย่างไรก็ตามก็ยอมรับความแตกต่างทางศาสนาและวัฒนธรรมบนพื้นฐานอิสรภาพ เสรีภาพ นักคิดในแนวนี้เน้นให้เห็นว่า มีความซับซ้อนของพหุวัฒนธรรมที่มีมุมมองเรื่องลักษณะลูกผสมทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์เชิงซ้อน ดังนั้นแนวความคิดนี้จึงมองวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายและเลื่อนไหลได้

สำหรับความคิดแนวหลังสมัยใหม่จะเน้นลักษณะลูกผสมทางวัฒนธรรม โดยชี้ให้เห็นว่าอัตลักษณ์สามารถซ้อนทับกันได้ ซึ่งทำให้คนสามารถเป็นสมาชิกหลายชุมชนได้โดยไม่ต้องผูกติดกับความแตกต่างทางวัฒนธรรมที่ตายตัว ดังที่พอล กิลรอย (Paul Gilroy) ได้เสนอว่า ความเป็นชาติพันธุ์เป็นกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ที่ไม่มีวันจบสิ้น

การอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม

มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม หมายถึง การปฏิบัติ การแสดงออก ความรู้ ทักษะ ตลอดจนเครื่องมือ วัตถุ สิ่งประดิษฐ์ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวเนื่องกับสิ่งเหล่านั้น ซึ่งชุมชน กลุ่มชน หรือในบางกรณีปัจเจกบุคคลยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมของตน มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ซึ่งถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งนี้ เป็นสิ่งที่ชุมชนและกลุ่มชนสร้างขึ้นมาอย่างสม่ำเสมอเพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของตน เป็นปฏิสัมพันธ์ของพวกเขาที่มีต่อธรรมชาติและประวัติศาสตร์ของตน และทำให้คนเหล่านั้นเกิดความภูมิใจในตัวตนและความรู้สึกสืบเนื่อง ก่อให้เกิดความเคารพต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรมและความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์

แนวคิดทางสังคมและทฤษฎีสังคม

แนวคิดทางสังคม (Social Thought) หมายถึง ความคิดของมนุษย์ โดยมนุษย์และเพื่อมนุษย์ ความคิดที่มนุษย์ประดิษฐ์คิดค้นขึ้นมา จะกระทำโดยคนเดียวหรือหลายคนก็ได้ กรณีที่คิดคนเดียวก็ต้องเป็นที่ยอมรับของผู้อื่นด้วย แม้ไม่ยอมรับทั้งหมดก็อาจยอมรับเพียงบางส่วน ความคิดนั้นจึงคงอยู่ได้ Emory Bogardus ได้ให้ความหมายแนวคิดทางสังคมว่า “เป็นความคิดเกี่ยวกับการสอบถามหรือปัญหาทางสังคมของบุคคลต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นอดีตหรือปัจจุบัน เป็นการคิดร่วมกันของเพื่อนหรือผู้ที่อยู่ในความสัมพันธ์ เป็นความคิดของแต่ละคนและของกลุ่มคน ในเรื่องรอบตัวของมนุษย์ ซึ่งมนุษย์ของสังคมแต่ละยุคแต่ละสมัยก็ต้องคิดเพื่อหาทางแก้ปัญหาหรือทำให้ปัญหาบรรเทาลง ความคิดความอ่านที่ได้ประดิษฐ์คิดค้นขึ้นมาแล้ว และใช้การได้ดีก็จะได้รับการเก็บรักษาสืบทอดจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่ง” อาจารย์วราคม ทีสุกะ ให้ความหมายว่า “แนวคิดทางสังคมเป็นความคิดของมนุษย์ เกิดจากการรวมกันเป็นกลุ่มเป็นก้อนของมนุษย์ เป็นเรื่องเกี่ยวกับชีวิตมนุษย์โดยทั่วไป และปัญหาที่ประสบความคิดนี้เป็นที่ยอมรับกันในหมู่มนุษย์ ไม่สูญหาย มีการสืบความคิดกันต่อไป”

ประเภทของแนวคิดทางสังคม

เรียบเรียงจากความคิดของ Bogardus ได้ ๕ ประเภท เรียกว่า “แนวทางห้าสายของความคิดมนุษย์” (Five Lines of Human Thought) ดังนี้

๑. ความคิดเกี่ยวกับจักรวาล เป็นความคิดของคนโบราณเกี่ยวข้องกับลักษณะของสากล จักรวาล และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับจักรวาล มนุษย์ยุคโบราณสนใจในศาสนา ในจิตและวิญญาณ มีความคิดความเชื่อในเรื่องเทพเจ้า ภูต ผี เทวดา ลัทธิศาสนาต่าง ๆ เช่น ลัทธิเทพเจ้าองค์เดียว (Monotheism) ลัทธิเทพเจ้าหลายองค์ (Polytheism) สิ่งเหล่านี้ทำให้มนุษย์เกิดความกลัวและความหวัง อุดมการณ์และการบูชายันต์ด้วยชีวิต

๒. ความคิดเกี่ยวกับปรัชญา ในขั้นนี้มีระดับความคิดเชิงปัญญาสูงขึ้น แต่ก็ยังเป็นความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์กับจักรวาลเกี่ยวข้องกับสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตแต่ไม่เกี่ยวกับศาสนาหรือไม่ใช่ความคิดที่สนองความจำเป็นทางศาสนา ความเชื่อมนุษย์พยายามลดความคลุมเครือหาความกระจ่างในสิ่งแวดล้อมของจักรวาล

เกณฑ์คำอธิบายต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล หาเอกภาพจากการเปลี่ยนแปลงและหาแก่นสารในความซับซ้อน มนุษย์ได้พบว่าในยุคนี้ควรมีการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ เชื่อมั่นในความสามารถของมนุษย์ และรู้ว่าในที่สุดทุกสิ่งจะต้องแตกดับไป มนุษย์พยายามสร้างความหมายสูงสุดของสิ่งต่าง ๆ อย่างไม่มีอคติตามความรู้ความสามารถที่สูงขึ้นของตน

๓. ความคิดเกี่ยวกับตนเอง เมื่อมีความรู้เกี่ยวกับจักรวาลและความรู้ทางปรัชญาเพียงพอแล้ว มนุษย์ก็หวนกลับมาคิดถึงตัวเอง คิดถึงบุคลิกลักษณะโครงสร้างและหน้าที่ของการคิดการกระทำหรือการประพฤติปฏิบัติของตนเอง คิดถึงความฉลาด ความโง่ ความจำ ความฝันและสิ่งต่าง ๆ เกี่ยวกับตนเอง ซึ่งเป็นที่มาของวิชาจิตวิทยาสมัยใหม่

๔. ความคิดเกี่ยวกับวัตถุ ได้แก่ ความรู้สึกเกี่ยวกับ หิน ดิน น้ำ อากาศ ซึ่งเป็นสิ่งที่อยู่รอบตัวมนุษย์ และมนุษย์จำเป็นต้องรู้จัก เพื่อป้องกันอันตราย หรือใช้ประโยชน์จากสิ่งเหล่านี้ การคิดเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้ ทำให้มนุษย์ได้บ่อถ่านหิน บ่อน้ำมัน บ่อแก๊ส นำมาปรับปรุงการคมนาคมขนส่ง ความคิดความรู้อันแยบยลของมนุษย์ ทำให้มนุษย์รู้จักใช้ประโยชน์จากวัตถุต่าง ๆ สามารถควบคุมธรรมชาติได้ นั่นคือที่มาของความคิดทางวิทยาศาสตร์ ที่ทำให้เกิดความสะดวกสบาย

๕. ความคิดเกี่ยวกับเพื่อนมนุษย์หรือสังคมมนุษย์ ในประวัติศาสตร์มนุษย์มีความคิดเกี่ยวกับเพื่อนมนุษย์ในลักษณะเป็นกลุ่มน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับสัตส่วนที่ทำให้กับเรื่องต่าง ๆ ใน ๔ ข้อแรก และได้หันมาสนใจเรื่องของเพื่อนมนุษย์เมื่อไม่นานมานี้โดยอาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ได้แก่ ความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ระหว่างมนุษย์กับสังคม ภาระหน้าที่ความ

ผูกพันที่มีต่อเพื่อนมนุษย์ต่อสังคม ลักษณะของชีวิตสังคม แนวโน้มทางสังคม ปัญหาสังคม หลักการการศึกษาวิเคราะห์สังคมอันเป็นความคิดพื้นฐานของสังคมศาสตร์ในสังคมสมัยใหม่

ความคิดทางสังคม

๑. ปรัชญาชีวิต สังคมไทยหรือสังคมอื่นความคิดทางสังคมอาจแสดงออกในรูปของปรัชญาชีวิต หมายถึง เป้าหมายสูงสุดของชีวิต รวมทั้งแนวทางการไปสู่เป้าหมาย สังคมแต่ละสังคมจะมีปรัชญาชีวิตของสังคมด้วย เช่น กรณีของสังคมไทย ปรัชญาชีวิตจะเป็นแบบเรียบง่าย รักอิสระเสรี โอบอ้อมอารี มีศีลธรรม

๒. ศาสนา ความคิดทางสังคมดูจากศาสนาประจำชาติ ประจำสังคม สังคมไทยคนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ เรียกว่า พุทธศาสตร์ ครอบคลุมความคิดด้านต่าง ๆ ของสังคม ทั้งครอบครัว เศรษฐกิจ การศึกษา หรือการเมืองการปกครอง

๓. ประวัติศาสตร์ เป็นอีกแหล่งหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความคิดทางสังคม เป็นข้อมูลที่ประมวลเรื่องราวความเป็นมาของชนชาตินั้น ๆ เช่น การจัดชุมชน การทำมาหากิน การปกครองบังคับบัญชา วิธีต่อสู้ การป้องกันการรุกราน

๔. วรรณคดี เป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่ให้ข้อมูลทางสังคม เป็นการบันทึกเรื่องราวทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษร และไม่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น นิทาน ตำนาน จะมีแง่มุมแสดงให้เห็นถึงความละเอียดลออต่าง ๆ

๕. ภูมิปัญญาไทย หรือความรู้พื้นบ้าน ศึกษาได้จากด้านอนามัยสาธารณสุข เช่น ยาสมุนไพร ความรู้เกี่ยวกับฤดูกาล ต้นไม้ พันธุ์ไม้ การช่างประเภทต่าง ๆ การรบ การกีฬา ประเพณีวัฒนธรรม

๖. สุภาษิต เป็นคติ คำพังเพย ปริศนาคำทาย คำสูดขวัญ มีอยู่ในแหล่งต่าง ๆ ที่เป็นสังคม ชุมชน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๑. กลุ่มตัวอย่างที่จัดทำพานบายศรีสู่ขวัญและเข้าพิธีบายศรีสู่ขวัญ คุณครูปราณี เหลาจำปา โรงเรียนหนองเรือวิทยา อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น ผู้เชี่ยวชาญเรื่องการทำพานบายศรีสู่ขวัญ

๒. คุณพ่อสุรเดช แซงผุย เจ้าพิธีหรือหมอสู่ขวัญ

๓. ศึกษาจากตัวบทสูดขวัญของอาจารย์ประมวล พิมเสน ครูภูมิปัญญาอีสาน

รูปแบบการศึกษา

๑. ศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องและหนังสือภูมิปัญญาอีสานในการวิเคราะห์บทสูดขวัญของอาจารย์ประมวล พิมเสน (ครูภูมิปัญญาอีสาน)

๒. สัมภาษณ์เรื่องของการจัดทำพานบายศรีสู่ขวัญจากคุณครูปราณี เหลาจำปา โรงเรียนหนองเรือวิทยา อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น และสัมภาษณ์เรื่องหมอสูดขวัญจากคุณพ่อสุรเดช แซงผุย เจ้าพิธีในการประกอบพิธีกรรมสู่ขวัญ แถบอำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น

๓. การศึกษาข้อมูลผ่านอินเทอร์เน็ตและข้อมูลจากงานไหมจังหวัดขอนแก่นและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

๑. แบบสัมภาษณ์เรื่องพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญในรูปแบบอนุรักษ์นิยม (แบบดั้งเดิม) โดยใช้กระบวนการสัมภาษณ์และวิเคราะห์ข้อมูล

๒. หนังสือภูมิปัญญาอีสานโดยการวิเคราะห์บทสูดขวัญของอาจารย์ประมวล พิมเสน ครูภูมิปัญญาอีสาน (กรณีศึกษาตัวบทสูด)

๓. แนวคิดทางทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมและการอนุรักษ์วัฒนธรรม

วิธีการดำเนินการและเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้ศึกษาได้ดำเนินการเก็บข้อมูลตามขั้นตอนดังนี้

๑. วางแผนการดำเนินงาน

๒. ศึกษาหาข้อมูลในเรื่องของบายศรี

๓. ลงพื้นที่แหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมโรงเรียนหนองเรือวิทยา อำเภอหนองเรือ (เรื่องพานบายศรี), บ้านหนอแสง ตำบลบ้านเรือ อำเภอภูเวียง (เรื่องหมอสูด) และ ศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราช อำเภอเมือง (วิเคราะห์ลำดับตัวบทสูด)

๔. รวบรวมข้อมูลที่ได้มา

๕. วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาจากการศึกษา

๖. สรุปผลการศึกษาคติความเชื่อในประเพณีและพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญและการลำดับความคิดของการสู่ขวัญ

สรุปผลการศึกษา

ผลการศึกษาคติความเชื่อในประเพณีพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญและการลำดับความคิดจะเห็นได้ว่าการจัดทำพานบายศรีมีวิวัฒนาการในการจัดทำไม่หยุดนิ่ง มีการปรับเปลี่ยนทั้งรูปแบบการจัดทำและบุคคลในการจัดทำพานบายศรีเนื่องจากได้รับอิทธิพลจากการแข่งขันทำให้การจัดทำพานบายศรีในรูปแบบเดิมลดน้อยลง เพราะบายศรีที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นใหม่นั้นมีความสวยงามกว่าแบบเก่าและความสะดวกสบายจากการบริการรับจัดทำพานบายศรีผ่านรูปแบบร้านรับจัดทำและอิทธิพลกระแสนิยมจากการรับรูปแบบพานรองฐานบายศรี โดยมีการนำพานไม้ขันโตกของทางภาคเหนือมาใช้ในการจัดทำบายศรี

พิธีบายศรีสู่ขวัญในภาคอีสานจะเรียกว่าสู่ขวัญ ตามความเชื่อของคนไทยเชื่อกันว่าคนที่เกิดมา มีขวัญประจำกาย มีหน้าที่ในการพิทักษ์รักษา ขวัญเป็นเหมือนพี่เลี้ยงที่คอยดูแลประคับประคองชีวิต คอยเลี้ยงดู และติดตามไปทุกหนทุกแห่ง เป็นสิ่งไม่มีตัวตนคล้ายจิตหรือวิญญาณแฝงอยู่ในตัวคนและสัตว์

ซึ่งขวัญตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เชื่อว่าในร่างกายเรามี ๒ สิ่งรวมกัน คือร่างกายและจิตใจ หรือขวัญ

การทำเป็นชั้น ๆ ขึ้นไปแทนเขาพระสุเมรุ โดยยอดของบายศรีบางที่จะประดับด้วยไข่ต้ม หรือดอกบัว แทนการกำเนิดใหม่ การคงอยู่หรือตัวแทนพระพรหม ดังนั้นบายศรีจึงเป็นตัวแทนสัญลักษณ์ของการแทนเขาพระสุเมรุที่เชื่อมภพภูมิทั้งหลายโดยเฉพาะสวรรค์กับมนุษย์ บายศรีจะใช้ในการบูชาเหล่าทวยเทพ หรือการสู่ขวัญเพื่อเชื่อมต่อเทวดากับมนุษย์

กลุ่มเป้าหมายของการเรียนการสอนการจัดทำพานบายศรีสู่ขวัญ นักเรียนที่สนใจในเรื่องของการทำพานบายศรี ทางโรงเรียนหนองเรือวิทยาเป็นการสอนในวิชาชุมนุม สามารถทำงานและมีรายได้เสริมระหว่างเรียนและการจัดตั้งชุมนุมขึ้นกลุ่มนักเรียนที่สนใจส่วนมากจะเป็นสาวประเภทสองหรือผู้ชายที่รักในการทำงานละเอียดและมีจิตใจที่เย็น กลุ่มคนเหล่านี้ต้องคิดค้นสิ่งแปลกใหม่ในการแข่งขันเพื่อเอาชนะทีมที่ร่วมแข่งขันและตลาดในการจ้างจัดทำพานบายศรีสู่ขวัญ

รูปแบบและแนวคิดในการทำพานบายศรี การจัดทำพานบายศรีของนักเรียนโรงเรียนหนองเรือวิทยาเป็นการปลูกฝังให้รู้จักการแบ่งเวลาในการทำงาน ให้รู้จักประหยัดเงินจากผู้ปกครองและเป็นการฝึกให้นักเรียนสร้างสรรค์ผลงานที่แปลกใหม่เนื่องจากในสนามการแข่งขันกำหนดมาว่าให้แข่งขันพานบายศรีอีสานแท้จริงหรือพานบายศรีแบบประยุกต์ ส่วนมากมุ่งเน้นไปที่การแข่งขันเพื่อสร้างชื่อเสียงและเงินรางวัลเป็นกำลังใจต่อการลงแข่งขันในแต่ละครั้ง หากจัดทำพานบายศรีในแบบอีสานดั้งเดิมจะไม่ได้รับความความสนใจในงานเพราะปัจจุบันการจัดงานพิธีบายศรีสู่ขวัญไม่ถือในขนบของการทำพานบายศรีสู่ขวัญ ส่วนมากจะเป็นการว่าจ้างโดยดูที่สีสันความละเอียดและความสวยงามของต้นบายศรีจึงทำให้การสอนการทำพานบายศรีแบบดั้งเดิมเลือนหายไปจากกลุ่มการจัดทำพานบายศรีสู่ขวัญ

การจะเป็นหมอสูดได้ต้องเป็นผู้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบโดยการรักษาศีลทุกวันพระและวันอังคาร การประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญจะประกอบในวันที่เป็นมงคลโดยหมอสูดจะเป็นคนหาวันมงคลจากตำราที่สืบทอดมาจากรุ่นสู่รุ่นและหมอสูดสามารถจะประกอบพิธีกรรมแต่งแก้หรือสะเดาะเคราะห์ได้ถ้าอายุตรงตามครูของแต่ละสายตั้งไว้ การประกอบพิธีสิ่งที่ขาดไม่ได้คือผ้าขาวที่ได้มาตอนยกครูเป็นผ้าขาว ๕ ศอก คายจะประกอบได้ด้วยเงินเหรียญ เหล้าขาว ๑ ขวด ไข่ ๑ ฟอง ข้าวเหนียว ๑ กระติบ และเครื่องสังเวยพราหมณ์จัดใส่ถาดโดยมีอาหารคาวหวาน น้ำดื่ม จัดเตรียมให้เต็มถาดเพื่อสื่อถึงความอุดมสมบูรณ์ ส่วนเครื่องบูชาพานบายศรีจะประกอบด้วย ผ้าถุง ๑ ผืน ผ้าสไบหรือผ้าขาวม้า ๑ ผืน ผ้าโสร่ง ๑ ผืน กล้วยน้ำหว้าสุก ๑ หวี ยอดกล้วยและยอดอ้อยอย่างละ ๑ คู่ เทียนรอบหัว ๑ คู่ ใบเงิน ใบทอง ใบนาค ปลาย่างหรือไก่ต้ม ๑ จานใหญ่ ให้ผู้รับการสู่ขวัญหันหน้าไปสู่ราศีประจำวัน ซึ่งมีดังนี้

วันอาทิตย์ ราศีอยู่ทิศ ปัจจิม วันจันทร์ ราศีอยู่ทิศ พายัพ วันอังคาร ราศีอยู่ทิศ บูรพา วันพุธ ราศีอยู่ทิศ อุดร วันพฤหัสบดี ราศีอยู่ทิศ อีสาน วันศุกร์ ราศีอยู่ทิศ ทักษิณ วันเสาร์ ราศีอยู่ทิศ อาคเนย์ เมื่อนั่งแล้วให้ประนมมือไปทางทิศหัวใจ ซึ่งหัวใจนั้น อยู่ประจำทิศต่าง ๆ ดังนี้ วันอาทิตย์ หัวใจอยู่ทิศ อุดร วันจันทร์ หัวใจอยู่ทิศ หรดี วันอังคาร หัวใจอยู่ทิศ อีสาน วันพุธ หัวใจอยู่ทิศ บูรพา วันพฤหัสบดี หัวใจอยู่ทิศ อาคเนย์ วันศุกร์ หัวใจอยู่ทิศ พายัพ วันเสาร์ หัวใจอยู่ทิศ ทักษิณ จากนั้นจึงหันกลับมาทิศราศีประจำอยู่

ข้อปฏิบัติของการเป็นหมอสูดขวัญ

หมอสูดต้องรักษาศีล ๘ ทุกวันพระและทุกวันอังคาร เหตุที่เป็นวันอังคารเพราะเชื่อว่าวันอังคารเป็นวันแข็งหรือวันที่ทำสิ่งที่ดีก็จะดีให้เป็นวันจัดพิธีมงคลไม่ควรจัดพิธีอวมงคลและหมอสูดก็จะเดินทางไปประกอบพิธีสะเดาะเคราะห์หรือแต่งแก้ ให้แก่บ้านที่มาติดต่อไว้ก่อนหน้า โดยทางบ้านที่จะประกอบพิธีจะ

มาสอบถามเรื่องการจัดเตรียมสิ่งของในการประกอบพิธี โดยหมอสูดจะเดินทางไปประกอบพิธีและนำเฉพาะเครื่องบูชาครูติดตัวไป

การคะลำหรือข้อห้ามของการเป็นหมอสูดขวัญ

การที่หมอสูดมีข้อคะลำหรือข้อห้ามที่สำคัญ เช่น ห้ามกินอาหารบนเรือนศพ ไม่กินสัตว์ที่ตายเอง ไม่กินอาหารเหลือเศษจากคน ไม่กินของที่นำไปไหว้หลังจากเสร็จพิธี และไม่เดินลอดราวตากผ้า เป็นต้น ทุกวันพระและวันอังคาร เหล่านี้ถือได้ว่าเป็นวิธีการหนึ่งในการควบคุมสังคม หรือพฤติกรรมของคน โดยอีกนัยก็คือ เตือนให้คนมีสติตลอดเวลานั่นเอง เพราะหากหมอสูดคนใดเกิดทำผิดข้อคะลำก็จะกลายเป็นปอบ ซึ่งเป็นสถานะที่ต่ำต้อยและได้รับการดูถูกจากชาวบ้านในชุมชน และการปรับเปลี่ยนสถานะของคนมาเป็นคนที่สติไม่ดีก็ว่าเกิดขึ้นได้โดยไม่ขึ้นกับสภาพเศรษฐกิจใด ๆ ทั้งสิ้น ถ้าหากคนใดผ่านความเชื่อตรงนี้มาได้ ก็ถือได้ว่าเป็น ผีฟ้า ผู้มีสถานะที่สูงส่งกว่าคนทั่วไป

หมอสูด เป็นผู้ชำนาญในการสวดเรียกขวัญ โดยการสู่ขวัญจะมีการลำดับความคิดโดยอาศัยความเชื่อของชาวอีสานคือ และความเชื่อในพระพุทธศาสนา โดยเป็นการบูรณาการในตัวบทหรือคาถาสูดขวัญ ลำดับแรกกล่าวถึงพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ และพระสงฆ์คุณ มีการไหว้พระบูชาพ่อแม่ครูอาจารย์ จากนั้นก็สอดแทรกความเชื่อเรื่องผี สิ่งศักดิ์สิทธิ์เทวดาโดยการอัญเชิญเพื่อมาร่วมและมาเป็นมงคลในการประกอบพิธี และต่อด้วยความเชื่อเรื่องศาสนาพราหมณ์ คือเป็นการสู่ขวัญโดยตัวบทหรือคาถาก็แตกต่างกันไปตามครูหมอสูดที่สืบทอดกันมา (ประมวล พิมพ์เสน, ๒๕๕๔ : ๑๖๕)

ลำดับพิธีการสู่ขวัญ

กล่าวคำบูชาดอกไม้หรือคำบูชาพระรัตนตรัย

อิมินา สักกาเรนะ ตัง พุทธัง อะภิปูชะยามะ
อิมินา สักกาเรนะ ตัง ธัมมัง อะภิปูชะยามะ
อิมินา สักกาเรนะ ตัง สังฆัง อะภิปูชะยามะ ฯ

การผูกแขนพราหมณ์ การผูกแขนเรียกพราหมณ์เพื่อมาประกอบพิธี โดยสมมุติว่าพราหมณ์เป็นชูชกในวรรณกรรมพระเวสสันดร

บัดนี้ข้าจะบายเอาฝ้ายมงคลอันประเสริฐมาผูกข้อต่อแขนเจ้าอิพ่อพราหมณ์ อันหนึ่งนางมีเทียนกับดอกไม้ข้าวต้มไข่นางมัด ทั้งปัจจัยเงินคำสิพร่ำพอละบวนแล้วอ้นหนึ่งเมืองกลึงของเจ้าฝนตกดีหรือว่าบ่นางอมิตะดาแก้นเหง้าเมียเจ้าเป็นจั่งใด๋ บัดนี้นิได้เชิญหมอพราหมณ์ลงมาเชิญเอาขวัญหลานน้อยมาฮอดงายพอดีกินข้าวน้ำส่ามปลาส่ำก่อนกินข้าวแล้วให้พ่อพราหมณ์เอิ้นเอาขวัญหลาน ขวัญหลานไปตกน้ำให้พ่อพราหมณ์ลงงม ขวัญหลานไปตกตมให้พ่อพราหมณ์เนียงคั้น ขวัญหลานไปอยู่ทีปแดนใด๋ให้พ่อพราหมณ์นำเสาะซอกเอาจนได้ สิมีรางวัลให้ เหล้าสามเพสิย่อมอบ มอบแล้วหน้าห่านี้หมอพราหมณ์เฒ่าจงเจริญ...

ไหว้พระ

อะระหัง สัมมา สัมพุทโธ ภะคะวา พุทธัง อะภิวาเทมิ (กราบ)
ส์วากขาโต ภะคะวะตา ธัมโม ธัมมัง นะมัสสามิ (กราบ)
สุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ สังฆัง นะมามิ (กราบ)

ระลึกผู้มีคุณ

พุทธะปูชา มะหาเตชะวันโต
ธัมมะปูชา มะหาปัญญะวันโต
สังฆะปูชา มะหาโภคะวาโห
มาตาปิตุนังคุนังวันทามิ
อาจาริยังคุนังวันทามิ ติโลกะนาถัง อะภิปูชะยามะ ฯ

คำนอบน้อมพระพุทธเจ้า

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ
นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ
นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ

คำอัญเชิญเทวดา

สัคเค กาเม จะ รูเป คิริสิขะระตะเฏ จันตะลิกเข วิมาเน ทีเป รัฏเฐ จะ คาเม ตะรุวะนะคะหะเน เคหะวัตถุมหิ เขตเต ภุมมา จายันตุ เทวา ชะละถะละวิสะเม ยักขะคันธัพพะนาคา ติฏฐันตา สันติเก ยัง มุนิวะระวะจะนัง สาธะโว เม สุณันตุ ธัมมัสสะวะนะกาโล อะยัมภะทันตา ธัมมัสสะวะนะกาโล อะยัมภะทัน ตา ธัมมัสสะวะนะกาโล อะยัมภะทันตา

คำสูดขวัญ

ศรีศรีสิทธิชัยยะมังคละ	ป่าสาทะสัทธา
อาคมพรหมวิเศษ	อดิเรกปวรา
ฝูงข้าทั้งหลาย	ขวานขวายมาบาศรี
ใส่พานดีอ่องต่อง	ฝูงพี่น้องเถ้าแก่วงศา
มวลกันมาสะพรั่ง	ถ้วนหน้านั่งยังยาย
ทั้งหญิงชายทุกถ้วนหน้า	ทั้งแม่ป้าลุงอาว์
มีศรัทธาใจชอบ	ประกอบยามดี

วันดิถีอมุตตะโชค อุตตะมะโยคราชา
อุตตมะเสฏฐา อุตตมะไชยา
เป็นลาภาล้ำเลิศ ประเสริฐผาบแพ้ข้าเศิกศัตรู
วันนี้สัพพัญญูทงแก่นแก้ว ทรงผ่านแผ้วผาบสงสาร
ชำนะมารหนีนอกเขต จบเพศพร้อมทะรงธรรม
ปสิทธิเตโช ปสิทธิวิลาศ
ให้มีอำนาจเหมือนดังพระอินทา มีเดชาเหมือนจักรพรรดิราช
ขอถวายพรแก้วอาจ ๔ ประการ แถมสมภารทุกสิ่ง
ไว้เป็นมิ่งมุงคุล ให้มีบุญยศกว้าง
อยู่สืบสร้างสมณะธรรม ผญาดีเฮียนพร้อมพร่ำ
อรรถากถาพร่ำทั้งฎีกา ทั้งโยชนาแปดหมื่นสี่พันขันธ์
โดยพลันแจ้งจอด ตราบต่อเท้าฮอดพันวัสสา
ก็ข้าเทอญ ชยตุ ภวังค์ โหตุ สพพทา

วิดฟาย (พรมน้ำมนต์โดยพ่อพราหมณ์)

สาธุ สาธุ สาธุ เด้อ น้ำนี้ แม่นอุทธกังวิเศษ สามารถปัดเหตุ ฮ้อนหายจ้อยบ่อเหลือ ซิดไปเหนือซิดไปใต้ ซิดไปไทยทางล่าง เฮ็ดให้ใสสว่างแจ้ง เห็นฮู้ป่องธรรม ไผผู้มีกรรมฮ้ายบ่ซำบายหายสร่วง เคยเจ็บหน่วงปวดร้าว คราวนี้กะสิหาย น้ำวิดฟายแก้วนี้ พระมุนีจอมปราชญ์ ศาสดาเอกแก้ว ประทานแล้วจั่งซิดไป ฟังไปถือกคนไข้ ไอจามปวดป่วง กะให้หายสร่วงซ้ำ มีแฮงฟื้นสร่วงเซา ฟังไปถือกผู้เฒ่า ผมขาวแข่วหล่อนกะให้กลับหนุ่มแน่น สองเต้าเต่งตึง ฟังไปถือกเด็กน้อย กะให้หนุ่มเป็นสาว ฟังไปถือกผู้สาว กะให้งามคือนางฟ้า อย่าได้มีไฝฝ้า ให้ผิวพรรณผุดผ่อง ให้เจ้าเหลื่อมม่องม่อง ผู้บ่าวย้องทั่วเมือง ฟังไปถือกหัวล้านกะให้ผมป่งใหม่ คิดอันใดทำอันใด่

กะให้ได้สมเจ้าปรารถนา ฟังไปถือพ่อลุงแม่ป้าอาวอาน้าบ่าว กะให้ก้าวหน้าเจริญล้ำบ่อถอย ฟังไปถึกผู้ช่อย กะให้เป็นพ่อผู้ใหญ่ ฟังไปถึกพ่อผู้ใหญ่ กะให้เป็นพ่อกำนัน ฟังไปถึกนายพัน กะให้เป็นนายพลพู้นเด้อ ฟังไป ถึกนายอำเภอ กะให้เป็นผู้ว่า ฟังไปถึกพ่อค้า กะให้มีกำไร ฟังไปถึกผู้ใด่กะ ให้ฮุ่งเฮืองเด้ออีพ่อ ฟังไปถึกนักศึกษา มมร. กะให้ได้เกรด เอ ทุกคนเด้อ จัตตาโร ธัมมาวัฒฒันติ อายุ วัณโณ สุขัง พลัง สาธุ สาธุ สาธุ...

การผูกแขน

เมื่อพราหมณ์สูดขวัญจบแล้วญาติพี่น้องจะเอาข้าว ไข่ กล้วย ใส่มือเจ้าของขวัญมือซ้ายหรือมือขวาก็ได้ให้พราหมณ์ผูกข้อมือให้ ปกติจะผูกข้อมือซ้ายเพราะแขนซ้ายถือเป็นแขนขวัญ เป็นแขนที่อ่อนแอใช้งานหนักไม่ได้ เป็นแขนที่น่าทะนุถนอม เวลาผูกข้อมือให้ทุกคนยื่นมือขวาออกไปพยุง (โจม) แขนของเจ้าของขวัญที่พราหมณ์กำลังทำพิธีผูกข้อมือให้ ถ้าอยู่ห่างก็ยื่นมือจับแขนหรือแตะตัวกันต่อ ๆ มาเป็นเส้นสายเหมือนเชือก แสดงถึงความสัมพันธ์ทางกายและใจเป็นอย่างยิ่งแล้วตั้งจิตอธิษฐานขอให้เจ้าของขวัญมีความสุขความเจริญ เมื่อผูกข้อมือเสร็จแล้วให้ผู้เป็นเจ้าของขวัญประนมมือไหว้ผู้ให้พรเป็นการรับเอาพร เมื่อพราหมณ์ผูกเสร็จแล้วต่อไปก็เป็นโอกาสของญาติมิตรทั่วไปจะเข้ามาผูกข้อมือให้กับเจ้าของขวัญ

ด้ายผูกแขน (ด้ายผูกข้อมือ)

ถือเป็นของดี ของศักดิ์สิทธิ์ควรรักษาไว้ อย่าพึ่งดึงทิ้งให้ล่วง ๓ วันเสียก่อนจึงดึงออก เวลาทิ้งอย่าทิ้งลงที่สกปรกเพราะด้ายผูกแขนเป็นของขาวของบริสุทธิ์เป็นจุดรวมแห่งจิตใจบริสุทธิ์หลายดวงจึงควรรักษาไว้ให้ดี ผู้เฒ่าผู้แก่เคย

เล่าให้ฟังว่าด้ายผูกแขนที่เก็บรักษา ไว้เป็นของศักดิ์สิทธิ์ ป้องกันอันตรายได้ เช่น มีโจรมาปล้น อธิษฐานขอให้จิตทุกดวงช่วยก็จะปลอดภัยจากอันตรายได้และเป็นเสน่ห์ดึงดูดจิตใจให้คนรักใคร่ชอบพอได้ การผูกแขนที่จะอำนวยประโยชน์สุขให้แก่เจ้าของขวัญควรประกอบด้วยองค์ ๔ คือ

- ผู้ผูก หรือพราหมณ์
- ผู้รับผูก หรือเจ้าของขวัญ
- ผู้เกี่ยวข้อง คือญาติมิตร
- คำกล่าวขณะที่ผูก

จากนั้นเป็นการผูกแขนและอวยพรของญาติพี่น้องที่มาร่วมงานเป็นอันเสร็จพิธี

อภิปรายผล

หมอสูด เป็นผู้ชำนาญในการสวดเรียกขวัญ ปัจจุบันคนนิยมเรียกหมอพราหมณ์จึงเป็นการเรียกที่ไม่ถูกต้อง ที่ถูกต้องจะต้องเรียกว่า หมอสูด การสู่ขวัญจะมีการลำดับความคิดโดยอาศัยความเชื่อของชาวอีสานคือ การนับถือผี การนับถือความเชื่อเรื่องพระพรหม การนับถือพระพุทธเจ้า โดยมีรูปแบบการผสมผสานในตัวบทสูดขวัญ โดยลำดับแรกกล่าวถึงพระพุทธคุณพระธรรมคุณ และพระสงฆ์คุณ มีการไหว้พระบูชาพ่อแม่ครูอาจารย์ และมีการสอดแทรกความเชื่อเรื่องผี สิ่งศักดิ์สิทธิ์เทวดา โดยการอัญเชิญเพื่อมาร่วมและมาเป็นมงคลในการประกอบพิธี และต่อด้วยความเชื่อเรื่องศาสนาพราหมณ์ฮินดูคือเป็นการสู่ขวัญรวมถึงตัวบทผูกข้อมือหมอสูดขวัญ โดยตัวบทหรือคาถาก็แตกต่างกันไปตามครูหมอสูดที่สืบทอดกันมา การคงอยู่หรือการสูญหายไปในบางส่วนของพิธีกรรมหรือการจัดทำพานบายศรีขึ้นอยู่กับบริบทอำนาจทางสังคม อาทิ การแข่งขัน การใช้ความคิดสร้างสรรค์ โดยมองข้ามของเดิมจนทำให้พิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญเริ่มเป็นไปในทางการสร้างสรรค์ผลงานที่แปลกใหม่

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะในการนำผลการศึกษาไปใช้

๑.๑ จากผลการวิจัยข้างต้นแสดงให้เห็นว่าบริบทอำนาจทางสังคมมีส่วนให้การคงอยู่หรือการสูญหายไปในบางส่วนของพิธีกรรมสู่ขวัญหรือการจัดทำพานบายศรีขึ้นผ่านการแข่งขัน การใช้ความคิดสร้างสรรค์ โดยมองข้ามของเดิมจนทำให้พิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญเริ่มเป็นไปในทางการสร้างสรรค์งานที่แปลกใหม่

๑.๒ ควรมีการพัฒนางานในเชิงวิชาการเพิ่มขึ้น เช่น การจัดทำวีดีทัศน์เผยแพร่ข้อมูลและให้ความสำคัญในวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามผ่านต้นฉบับอนุรักษ์นิยมก่อนที่จะถูกปรับเปลี่ยนมาเป็นความทันสมัยสวยงามวิจิตรผ่านผลงานที่ถูกสร้างสรรค์ที่เรียกว่า “พานบายศรีสู่ขวัญ”

๒. ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

๒.๑ อยากให้ผู้ศึกษาครั้งต่อไปแสดงให้เห็นวิถีชีวิตผ่านพิธีกรรมการเหยา ผีฟ้า และหมอสูดขวัญ

๒.๒ ควรมีการสำรวจข้อมูลที่กว้างมากยิ่งขึ้นโดยดูในเรื่องพื้นที่ของการยังคงรักษาซึ่งการประกอบพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ

เอกสารอ้างอิง

ธวัช ปุณโณทก. ๒๕๔๗. **วรรณกรรมภาคอีสาน**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

นิตินันท์ พันทวี. ๒๕๕๓. **การศึกษาพิธีกรรมท้องถิ่นในฐานะทุนวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนกรณีศึกษาบายศรีสู่ขวัญภาคอีสาน**. วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประมวล พิมพ์เสน. ๒๕๔๖. **ความเชื่อเรื่องผี ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวอีสาน**. ขอนแก่น: โรงพิมพ์พระธรรมขันต์ ขอนแก่น.

ปริญญาณ ภิกขุ. ๒๕๑๖. **ประเพณีโบราณไทยอีสาน.** อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ศิริธรรม.

วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์. ๒๕๒๙. **วิวัฒนาการพิธีทำขวัญของคนไท**. กรุงเทพ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศิราพร ณ ถลาง. ๒๕๓๒. “แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อและศาสนาในสังคม.” ใน **เอกสารการสอนชุดวิชาแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อและศาสนาในสังคม**. หน่วยที่ ๑-๗. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

สุวรรณี สุขเกษม. ๒๕๓๙. **การศึกษาบายศรีท้องถิ่น : กรณีศึกษาบายศรีของกลุ่มชาวไทย-เขมร ในจังหวัดสุรินทร์**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

สุรชัย ชินบุตร. ๒๕๕๓. **การสืบทอดอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิของหมอเหยาและอัตลักษณ์ของชาวผู้ไทยในพิธีเหยาเลี้ยงผี : กรณีศึกษาตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร.** วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

รุจินาถ อรรถสิษฐ. ๒๕๔๘. **ขวัญ : ขวัญชีวิตของคนไทย.** นนทบุรี: กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข.

อานันท์ กาญจนพันธ์. ๒๕๕๑. พหุวัฒนธรรมในบริบทของการเปลี่ยนผ่านทางสังคมและวัฒนธรรม, ใน **แนวคิดชาตินิยมกับพหุวัฒนธรรม**. เชียงใหม่: ศูนย์ภูมิภาคด้านสังคมศาสตร์และการพัฒนาอย่างยั่งยืน คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

การประเมินศักยภาพการปฏิบัติงานของพ่อครัวไทย ในโรงแรมและภัตตาคารกลุ่มจังหวัดสนุก

บุญธรรม ข่าขันมะณี[๑]

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงสำรวจภาคสนาม มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบและประเมินศักยภาพการปฏิบัติงานของพ่อครัวไทยในโรงแรมและภัตตาคาร (รวมร้านอาหาร) ในจังหวัดกลุ่มสนุกตามมาตรฐานวิชาชีพด้านการท่องเที่ยวของผู้ประกอบอาหารและโอกาสในการพัฒนาตนเองของพ่อครัวและการสรรค์สร้างเมนูอาหารให้เหมาะสมกับความต้องการของนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่มเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือของสถานประกอบการโรงแรมและภัตตาคารในมาตรฐานครัวและเป็นแนวทางในการพัฒนาตามความต้องการของพ่อครัวในการพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงานในอาชีพพ่อครัว

กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ประกอบอาหารไทยทุกระดับ โดยการสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่มในโรงแรมและภัตตาคารในจังหวัดกลุ่มสนุกและผู้บริหารของสถานประกอบการจังหวัดละประมาณ ๕๐ คน โดยใช้แบบสอบถามแบบมาตราส่วน ๕ ระดับตามวิธีไลเคิร์ท และการสัมภาษณ์เจาะลึกแบบกึ่งโครงสร้าง เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาโดยวัดองค์ประกอบ ๖ ด้าน ด้านละ ๕ ข้อ ได้แก่ ด้านการฝึกอบรมและพัฒนา ด้านการทดสอบสมรรถนะวิชาชีพ ด้านสภาพแวดล้อมในการทำงาน ด้านความคิดสร้างสรรค์ ด้านความจงรักภักดีต่อองค์กร และด้านการจัดการขององค์กร โดยกำหนดความเชื่อมั่นที่ ๙๕% ค่าความคลาดเคลื่อน ๕% เมื่อเปรียบเทียบองค์ประกอบแต่ละด้านของทั้ง ๖ ด้านของแต่ละจังหวัดมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ

คำสำคัญ : การประเมินศักยภาพการปฏิบัติงาน, การปฏิบัติงานพ่อครัว, จังหวัดกลุ่มสนุก, มาตรฐานวิชาชีพ

---

[๑] ประธานหลักสูตรการโรงแรมและภัตตาคาร วิทยาลัยการท่องเที่ยวฯ มหาวิทยาลัยนครพนม

Competency assessment of Thai chef performance in hotels and restaurants of SANUK province group

Boontham Khakhanmanee[2]

Abstract

The research aimed to analyze, compare and evaluate the roles, capabilities and career prospects of chefs in provincial Thailand according to professional standards of catering staff. Chefs are important to tourism industry and the promotion of restaurants and hotels through provision of authentic Thai cuisine. They are essential to attracting increased volume of both Thai and overseas visitors to re-visit provincial Thailand.

A quantitative method, a survey, was employed, using Likert's scale questionnaires coupled with semi-structured in-depth interviews. The questionnaires were analyzed to determine levels of agreement and satisfaction among respondents. Convenience sampling was used to select 50 respondents from each province, which included Thai chefs at all levels (cook helper, demi chef, chef de parties, sue chef, and executive chef).

Data analysis was conducted against six criteria: training and development, career competency, work environment, creativity, corporate loyalty, and organization management. 95 percent of reliability and 5 percent of standard deviation were applied when comparing each individual component of the six areas under focus in each province. There was a significance of difference between all the provinces.

---

[2] Chairman of Hotel and Restaurant, Tourism and Service Industry College, Nakhon Phanom University.

Keywords : Competency assessment, Thai chef performance, SANUK, Professional standards

ความสำคัญและที่มาของปัญหาวิจัย

ศักยภาพพ่อครัวไทยหรือผู้ประกอบอาหารเพื่อจำหน่ายในโรงแรมและภัตตาคารตามมาตรฐานวิชาชีพนั้นเป็นหนึ่งในองค์ประกอบที่สำคัญในการจัดการบริการอาหารให้มีคุณภาพ รสชาติ และความสะอาดปลอดภัย เนื่องจากเป็นผู้ที่มีหน้าที่ปรุง ประกอบการอาหาร จะต้องมีความสามารถในการผลิตอาหารให้มีความเหมาะสมทั้งด้านคุณภาพ ปริมาณ และรสชาติ รวมทั้งการรักษาความสะอาด และความปลอดภัยของอาหาร ตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมจนถึงการให้บริการแก่ลูกค้า พ่อครัวจึงต้องมีความรู้ทั้งในเรื่องขั้นตอนวิธีการปรุงอาหารให้มีคุณภาพตามหลักโภชนาการ รสชาติ สุขอนามัย และวิธีการปฏิบัติที่ถูกต้องในการปรุงอาหาร ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่สำคัญบุคคลที่ต้องการเลือกอาชีพพ่อครัวเป็นอาชีพหลัก นอกจากนี้ผู้สนใจที่จะประกอบอาชีพนี้จะต้องมีความคิดสร้างสรรค์ในการตกแต่งอาหารให้น่ารับประทาน ความคิดใหม่ ๆ ในการสรรค์สร้างเมนูอาหาร และควรเลือกประกอบอาหาร จัดสรรรายการที่สอดคล้องกับความรู้และความต้องการของกลุ่มผู้บริโภค อันเป็นหัวใจหลักอันสำคัญของการประกอบอาชีพนี้

จากพฤติกรรมการเดินทางของคนไทยในปี ๒๕๖๐ (ยุวดี นิรัตน์ตระกูล, ๒๕๕๙ : ๒๒) ปัจจัยสำคัญในการตัดสินใจออกท่องเที่ยวในปี ๒๕๕๙ จากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นคนไทยกว่า ๑,๐๐๐ คน พบว่าคนไทยร้อยละ ๘๙ มีการทำกิจกรรมหรือประสบการณ์ด้านอาหารระหว่างการเดินทาง ซึ่งสูงกว่าค่าเฉลี่ยของนักท่องเที่ยวทั่วโลกกว่าร้อยละ ๕๒ นอกจากนี้ยังพบว่าคนไทยร้อยละ ๙๑ สนใจที่จะรวมกิจกรรมด้านอาหารเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในการท่องเที่ยวปี ๒๕๖๐ ด้วย นักท่องเที่ยวชาวไทยตั้งใจจะเดินทางท่องเที่ยวบ่อยขึ้นและไกลขึ้นกว่าปี ๒๕๕๙ คิดเป็นร้อยละ ๖๘ และ ร้อยละ ๖๗ ตามลำดับ อีกทั้งต้องการเดินทางท่องเที่ยวต่างประเทศมากขึ้นอีกด้วย โดยยังคงมุ่งความสนใจไปที่ประเทศในภูมิภาคเอเชีย (ร้อยละ ๘๖) รองลงมา ได้แก่ ยุโรป (ร้อยละ ๔๔) และอเมริกาเหนือ (ร้อยละ ๑๔) นอกจากนี้ร้อยละ ๗๑ ตั้งใจจะเดินทางท่องเที่ยวทั้งในประเทศและต่าง

ประเทศ ซึ่งเพิ่มขึ้นจากเดิมในปีนี้ที่ร้อยละ ๔๗ มีการเดินทางท่องเที่ยวทั้งในประเทศและต่างประเทศ ส่วนนักท่องเที่ยวที่ต้องการท่องเที่ยวในประเทศอย่างเดียวในปี ๒๕๖๐ ลดลงเหลือร้อยละ ๒๐ จากเดิมร้อยละ ๔๖ ในปี ๒๕๕๙ ยังพบว่าคนไทยส่วนใหญ่นิยมเดินทางท่องเที่ยวร่วมกับครอบครัวแบบพ่อแม่ลูก (ร้อยละ ๕๕) และแบบคู่รักมากที่สุด (ร้อยละ ๕๔) และมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นในปี ๒๕๖๐ ที่จะถึงนี้ ผลสำรวจสะท้อนให้เห็นว่าการท่องเที่ยวไม่เพียงแต่เป็นการออกเดินทางจากสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่งเท่านั้น แต่เป็นไลฟ์สไตล์รูปแบบหนึ่งของคนไทย ซึ่งชี้ให้เห็นว่าคนไทยเล็งเห็นว่าประสบการณ์ด้านการท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญในชีวิต นอกจากนี้ผลสำรวจยังช่วยยืนยันในสิ่งที่พวกเราต่างรู้กันดีอยู่แล้ว นั่นก็คือคนไทยชื่นชอบอาหารและประสบการณ์การรับประทานอาหาร และได้ให้ความสำคัญกับประสบการณ์ด้านอาหารในการท่องเที่ยวด้วย จากผลสำรวจยังทำให้ทราบถึงความต้องการที่แตกต่างและหลากหลายของแต่ละบุคคล

รายการอาหารไทยที่นักท่องเที่ยวไทยและต่างประเทศนิยม ปัจจุบันอาหารไทยเป็นที่รู้จักไปทั่วโลก และได้รับการบรรจุอยู่ในรายการอาหารของภัตตาคารเกือบทั่วโลก ดังนั้นความต้องการแรงงานนี้มีมาก เช่น ร้านอาหารในต่างประเทศ หรือแม้แต่ครัวไทยในภัตตาคารของโรงแรมและสำหรับผู้ที่ต้องการประกอบธุรกิจในการประกอบอาหารเอง ปัจจุบันได้มีการรณรงค์การให้ข้อมูลทางโภชนาการของส่วนประกอบอาหารไทย ด้วยการจัดนิทรรศการ การสัมมนาและการเผยแพร่ผ่านสื่อทุกประเทศ รวมทั้งการเข้าถึงข้อมูลด้านนี้ได้สะดวกและง่ายขึ้น ทำให้ผู้บริโภคเข้าใจถึงคุณค่าทางอาหารและเกิดความไว้วางใจในอาหารที่รับประทานและคุณสมบัติของอาหารทั้ง ๕ หมู่ ไม่ว่าจะเป็นเนื้อสัตว์ ผักสดและผลไม้ที่นำมาประกอบอาหารว่าสิ่งใดมีประโยชน์ และสามารถป้องกันโรคต่อร่างกายได้ อีกทั้งยังมีการเผยแพร่ถึงคุณค่าของผักสมุนไพรท้องถิ่นไทยแต่ละแหล่งที่มีคุณค่าเป็นทั้งอาหารที่รักษาและป้องกันโรคที่เกิดขึ้นในฤดูกาล

นอกจากนี้ความเชื่อทางศาสนาและลัทธิต่าง ๆ ได้ทำให้ประชาชนหันมาสนใจและตื่นตัวในการเลือกอาหารที่จะบริโภคอย่างระมัดระวังมากขึ้น พิจารณาส่วนประกอบแต่ละชนิดว่ามีคุณภาพและคุณค่าทางโภชนาการต่อตนเองและครอบครัวเพียงใด จึงได้เกิดมีกลุ่มการประกอบอาหารเพื่อสุขภาพตามกลุ่มเป้าหมายมากขึ้น นอกเหนือจากอาหารธรรมดาที่บริโภคกันเป็นประจำ เช่น อาหารมังสวิรัต อาหารเจ อาหารชีวะจิต อาหารดุลยภาพบำบัด อาหารเฉพาะโรค อาหารที่ประกอบและปรุงจากผัก สมุนไพร ร้านอาหารปลอดสารพิษหรือปลอดผงชูรสเป็นต้น

โอกาสในการพัฒนาตนเองของพ่อครัวและการสรรค์สร้างเมนูอาหารให้เหมาะสมกับความต้องการของนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่ม ซึ่งแนวโน้มตลาดแรงงานต้องการผู้ประกอบอาชีพพ่อครัวมากขึ้น เพราะพ่อครัวไทยที่มีประสบการณ์เป็นเวลากว่า ๑๐ – ๑๕ ปีขึ้นไป ในสถานประกอบการมักลาออกไปประกอบกิจการเป็นของตัวเองทำให้มีตำแหน่งว่างมากขึ้น และเมื่อแรกรับบุคคลในอาชีพพ่อครัวไทยมักจะรับในตำแหน่งงานของผู้ช่วยก่อนเสมอ เพื่อช่วยงานและเรียนรู้จากพ่อครัวไทยที่ทำงานอยู่ก่อนแล้ว การที่โรงแรมหรือภัตตาคารมีพ่อครัวที่มีศักยภาพสูงทำให้เกิดแรงดึงดูดใจลูกค้าให้มาใช้บริการมากขึ้น ซึ่งเป็นการสร้างความน่าเชื่อถือให้กับสถานประกอบการโรงแรมด้านมาตรฐานครัวและภัตตาคาร

กลุ่มจังหวัดสนุกเป็นกลุ่มจังหวัดที่ตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีพื้นที่ติดกับประเทศลาวมีเพียงแม่น้ำโขงกั้นเป็นเขตแดนและประกอบกับอยู่ใกล้กับประเทศเวียดนามซึ่งมีระยะทางจากพรมแดนไทยจังหวัดนครพนมไปยังพรมแดนตอนกลางของประเทศเวียดนามเพียง ๑๙๔ กิโลเมตร และจากจุดดังกล่าวยังสามารถเดินทางด้วยรถยนต์สาธารณะได้อีกด้วย และระยะจากพรมแดนไทยจังหวัดนครพนมไปยังประเทศจีนตอนใต้เพียง ๑,๑๕๓ กิโลเมตรเท่านั้นเอง ด้วยเหตุนี้เองการเดินทางท่องเที่ยวจึงมีความสะดวกขึ้น และประกอบกับกลุ่มจังหวัดสนุกเองก็มีชนเผ่าต่าง ๆ อีกหลายชนเผ่าและหลายเชื้อชาติ ดังนั้นการเตรียมความพร้อมเรื่องผู้ประกอบอาหารเพื่อรองรับการท่องเที่ยวทั้ง

นักท่องเที่ยวไทยและต่างชาติ เนื่องจากอาหารไทยมีความหลากหลายและเป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งพ่อครัวไทยในโรงแรมและภัตตาคารที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการเป็นส่วนหนึ่งของการส่งเสริมการท่องเที่ยวในการสร้างความเชื่อมั่นให้กับโรงแรมและภัตตาคารของกลุ่มสนุกให้สูงขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาการปฏิบัติงานของพ่อครัวในโรงแรมและภัตตาคารกลุ่มสนุกตามกรอบมาตรฐานวิชาชีพ

๒. เพื่อวิเคราะห์ เปรียบเทียบ และประเมินความต้องการของพ่อครัวในการพัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงานในอาชีพพ่อครัวโรงแรมและภัตตาคารกลุ่มสนุก

๓. เพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาศักยภาพของพ่อครัวในการปฏิบัติงานในโรงแรมและภัตตาคาร

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยใช้วิธีการศึกษา ๑) การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Study) โดยศึกษาข้อมูลจากบทความวิทยานิพนธ์ หนังสือ อินเทอร์เน็ต และเอกสารอื่นที่เกี่ยวข้อง ๒) การศึกษาภาคสนาม (Field Study) โดยการใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลจากกลุ่มประชากรที่ศึกษา คือ ผู้ประกอบอาหารไทยในโรงแรมและภัตตาคารในจังหวัดกลุ่มสนุก จังหวัดละ ๕๐ คนโดยการสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่ม (Cluster Sampling) คือการสุ่มตัวอย่างประชากรโดยแบ่งประชากรออกเป็นแต่ละจังหวัด ให้แต่ละกลุ่มมีความเป็น Heterogeneous กัน คือมีความแตกต่างกันภายในกลุ่ม

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาคือ แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ซึ่งผู้ศึกษาพัฒนาขึ้นมาเอง โดยอาศัยข้อมูลจากการศึกษาผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องและข้อมูลจากการศึกษาเอกสารจากหน่วยงานที่จัดทำฐานข้อมูลและเผยแพร่ข้อมูลการบริการของทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ช่วยในการสร้างแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์

ขอบเขตของเนื้อหา เป็นการประเมินและวิเคราะห์เปรียบเทียบศักยภาพพ่อครัวไทยในโรงแรมและภัตตาคารในจังหวัดกลุ่มสนุก ซึ่งประกอบด้วยด้านมาตรฐานการท่องเที่ยวของพ่อครัวไทย หรือผู้ประกอบอาหารเพื่อยกระดับอาหารไทยในร้านอาหาร ภัตตาคาร และโรงแรม ให้มีศักยภาพในการดำเนินงาน

ขอบเขตประชากร ๑) ผู้ประกอบการโรงแรม ภัตตาคาร และร้านอาหารในจังหวัดกลุ่มสนุก ๒) พ่อครัวทุกระดับในร้านอาหาร ภัตตาคาร และโรงแรมในจังหวัดกลุ่มสนุก โดยเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการส่งแบบสอบถามทางไปรษณีย์และการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการและผู้บริหารหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้กับกลุ่มเป้าหมายและสุ่มจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถามโดยกำหนดช่วงเวลาแก่ผู้ตอบแบบสอบถามประมาณ ๒ อาทิตย์ เมื่อได้รับแบบสอบถามกลับมาผู้ศึกษาจะเป็นผู้ตรวจนับความสมบูรณ์ของการตอบแบบสอบถามด้วยตนเอง

สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง การประเมินศักยภาพการปฏิบัติงานของพ่อครัวไทยในโรงแรมและภัตตาคารกลุ่มจังหวัดสนุก ผู้ศึกษาได้นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากตารางที่ ๑

ตารางที่ ๑ เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการประเมินศักยภาพการปฏิบัติงานของพ่อครัวไทยในโรงแรมและภัตตาคารในจังหวัดกลุ่มสนุก

ความสามารถในการปฏิบัติงาน	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	เกณฑ์	t	p
๑. ทักษะตามสมรรถนะวิชาชีพ	๔.๓๘	๐.๖๗	๓.๕๐	๑๔.๖๖๒	๐.๐๐
๒. ด้านความคิดสร้างสรรค์	๔.๑๒	๐.๖๗	๓.๕๐	๑๐.๓๘๙	๐.๐๐
๓. ด้านการฝึกอบรมและพัฒนา	๔.๒๘	๐.๖๓	๓.๕๐	๑๓.๘๔๕	๐.๐๐
๕. ด้านความจงรักภักดีต่อองค์กร	๔.๐๐	๐.๘๑	๓.๕๐	๖.๘๗๔	๐.๐๐
๖. ด้านการจัดการขององค์กร	๓.๔๗	๑.๐๖	๓.๕๐	๐.๒๙๖	๐.๓๘๔

จากตารางที่ ๑ พบว่า ศักยภาพการปฏิบัติงานของพ่อครัวไทยในโรงแรมและภัตตาคารในจังหวัดกลุ่มสนุก มีศักยภาพด้านทักษะตามสมรรถนะวิชาชีพ ด้านความคิดสร้างสรรค์ ด้านการอบรมและพัฒนา และด้านความจงรักภักดี สำหรับด้านการจัดการองค์กรยังไม่สามารถผ่านการประเมินศักยภาพได้

ตารางที่ ๒ เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการประเมินศักยภาพการปฏิบัติงานของพ่อครัวไทยในโรงแรมและภัตตาคารในจังหวัดกลุ่มสนุกด้านทักษะตามสมรรถนะวิชาชีพ

เพศ	n	ค่าเฉลี่ย (X)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD)	ค่าผลต่างของคะแนนเฉลี่ย	t	p
หญิง	๖๘	๓๘.๗๒	๗.๓๙	๒.๓๘	๑.๗๖๙	๐.๐๗๙
ชาย	๕๖	๓๖.๓๔	๗.๕๕			

จากตารางที่ ๒ พบว่า แม่ครัวได้คะแนนเฉลี่ย ๓๘.๗๒ คะแนน ส่วนพ่อครัวได้คะแนนเฉลี่ย ๓๖.๓๔ ต่างกัน ๒.๓๘ คะแนน จากการทดสอบด้วยสถิติทดสอบ t-test พบว่าไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๓ เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการประเมินศักยภาพการปฏิบัติงานของพ่อครัวไทยในโรงแรมและภัตตาคารในจังหวัดกลุ่มสนุก ด้านทักษะตามสมรรถนะวิชาชีพระหว่างกลุ่มตัวอย่างที่มีเพศและวุฒิการศึกษาต่างกัน

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	p
เพศ	๑๒๒.๖๐	๑	๑๒๒.๖๐	๒.๓๕	๐.๑๒๘
วุฒิการศึกษา	๖๒๙.๙๐	๒	๓๑๔.๙๕	๖.๐๔๑	๐.๐๐๓
ความสัมพันธ์ระหว่างเพศกับวุฒิการศึกษา	๖๘.๙๙	๒	๓๔.๔๙	๐.๖๖๒	๐.๕๑๘
ความคลาดเคลื่อน	๖๑๕๑.๔๙	๑๑๘	๕๒.๑๓	๖.๘๗๔	๐.๐๐
รวม	๖๙๖๖.๓๙	๑๒๓			

จากตารางที่ ๓ พบว่าความสัมพันธ์ระหว่างเพศกับวุฒิการศึกษาไม่มีอิทธิพลต่อทักษะตามสมรรถนะวิชีพ เมื่อแยกพิจารณาเป็นรายตัวแปร พบว่าวุฒิการศึกษามีอิทธิพลทำให้ค่าเฉลี่ยทักษะวิชาชีพต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ส่วนเพศไม่มีอิทธิพลต่อคะแนนทักษะตามสมรรถนะวิชาชีพ

การอภิปรายผล

การประเมินศักยภาพการปฏิบัติงานของพ่อครัวไทยในโรงแรมและภัตตาคาร ด้านทักษะตามสมรรถนะวิชาชีพมีความสำคัญต่อการปฏิบัติงานในวิชาชีพพ่อครัวในโรงแรมและภัตตาคารในจังหวัดกลุ่มสนุกเป็นอันดับแรกของการประกอบอาชีพด้านพ่อครัว และการอบรมและพัฒนามีความจำเป็นที่ทำให้อาชีพพ่อครัวมีความคิดสร้างสรรค์ในการจัดทำเมนูอาหารของโรงแรมและภัตตาคารของจังหวัดในกลุ่มสนุกเป็นอย่างมาก และพ่อครัวในโรงแรมและภัตตาคารในจังหวัดกลุ่มสนุกมีทักษะด้านการจัดการองค์กรมีค่าคะแนนต่ำ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้ปฏิบัติงานเป็นพ่อครัวในโรงแรมและภัตตาคารในจังหวัดกลุ่มสนุกไม่ได้รับการส่งเสริมและพัฒนาทักษะด้านการจัดองค์กรที่ปฏิบัติงานอยู่

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

๑. ควรใช้ผลการวิจัยไปใช้ในการพัฒนาบุคลากรด้านพ่อครัวไทยในจังหวัดกลุ่มสนุก โดยการจัดเป็นโครงการร่วมกับหน่วยงานภาครัฐในการอบรมพ่อครัวให้มีความรู้ และโอกาสในการพัฒนาศักยภาพในการเป็นผู้ประกอบการหรือการเดินทางไปทำงานยังต่างประเทศได้อย่างถูกต้องตามกฎหมายเป็นการเผยแพร่อาหารไทยให้เป็นที่นิยมมากยิ่งขึ้น

๒. เสนอหน่วยงานภาครัฐในการแข่งขันทักษะการประกอบอาหารของพ่อครัวไทยเพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพและการส่งเสริมอาชีพและอาหารไทยให้

เข้มแข็ง

๓. การพัฒนาทักษะในอาชีพพ่อครัวในโรงแรมและภัตตาคารควรมีการพัฒนาในทุก ๆ ด้านของสมรรถนะในอาชีพพ่อครัว

๔. การนำผลวิจัยไปใช้ในการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษาเพื่อให้เกิดการต่อยอดและพัฒนาต่อไป

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑. การทำวิจัยเรื่องการประกอบอาหารแต่ละชนเผ่าเพื่อส่งเสริมศักยภาพผู้ประกอบอาหารในแต่ละชนเผ่าเพื่ออนุรักษ์และส่งเสริมการท่องเที่ยวให้มีความเป็นเอกลักษณ์

๒. การยกระดับความสามารถ คุณภาพ และมาตรฐานฝีมือแรงงานของผู้ประกอบอาหารในร้านอาหารไทยให้ถูกสุขลักษณะเพื่อสร้างความเชื่อมั่นแก่นักท่องเที่ยว

เอกสารอ้างอิง

ชุติกาญจน์ ศรีวิบูลย์. ๒๕๕๗. **หลักบริหารพัฒนาทรัพยากรมนุษย์.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อมรินทร์.

ณัฏฐพันธ์ เขจรนันทน์. ๒๕๕๑. **พฤติกรรมองค์กร**. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดยูเคชั่น.

ทัศนีย์ ลิ้มสุวรรณ และคณะ. ๒๕๔๗. **การพัฒนาศักยภาพของอาหารไทยเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตร.

ธัญญา ผลอนันต์. ๒๕๔๗. **การมุ่งเน้นที่ทรัพยากรบุคคล : แนวทางสร้างความพึงพอใจแก่พนักงาน**. กรุงเทพฯ: อินโนกราฟฟิกส์.

บังอร โสฬส. ๒๕๕๕. **Research Methods in Human Resource and Organization Development**. กรุงเทพฯ: คณะพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

มิ่งสรรพ์ ขาวสอาด และคณะ. ๒๕๕๓. **ศักยภาพของอุตสาหกรรมโรงแรมในจังหวัดท่องเที่ยวหลักของประเทศไทย**. เชียงใหม่: สถาบันศึกษานโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ยุวดี นิรัตน์ตระกูล, บรรณาธิการ. ๒๕๕๙. **จุลสารวิชาการการท่องเที่ยว**. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. ๒๕๔๔. **การวิจัยการจัดการทรัพยากรมนุษย์**. กรุงเทพฯ: บี.เจ. เพลท โปรเซสเซอร์.

ศิรภัสสรศ์ วงศ์ทองดี, บรรณาธิการ. ๒๕๕๖. **การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สนาม ดอกกุหลาบ. ๒๕๔๖. **ทัศนของพ่อครัวไทยที่มีต่อความนิยมอาหารไทยของชาวต่างชาติ: ศึกษาเฉพาะพ่อครัวไทยในโรงแรมเขตกรุงเทพมหานคร**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (คหกรรมศาสตร์ศึกษา) คหกรรมศาสตร์ศึกษา ภาควิชาอาชีวศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สร้อยตระกูล (ติวยานนท์) อรรถมานะ. ๒๕๔๑. **พฤติกรรมองค์การ : ทฤษฎีและการประยุกต์**. ปทุมธานี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สันติชัย เอื้อจงประสิทธิ์. ๒๕๔๙. **การบริหารท่องเที่ยวเชิงกลยุทธ์**. กรุงเทพฯ: สามเจริญพาณิชย์.

สาคร สุขสวัสดิ์. ๒๕๕๑. **การจัดการ : จากมุมมองนักบริหาร**. กรุงเทพฯ: จี.พี. ไซเบอร์พริ้นท์.

สาโรจน์ โอพิทักษ์ชีวิน. ๒๕๕๐. **การบริหารเชิงกลยุทธ์**. กรุงเทพฯ: เพียร์สัน เอ็ดดูเคชั่น อินโดไชน่า.

อุดม ทุมโฆสิต. ๒๕๔๔. **การจัดการ**. กรุงเทพฯ: คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

Byeong Yong Kim. 2008. Managing Workforce Diversity Developing a Learning Organization. **Journal of Human Resources in Hospitality & Tourism**. Volume 5, 2006 - Issue 2. Retrieved from https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1300/J171v05n02_05

Clayton W. Brarrows and Tom Powers. ๒๐๐๙. **Introduction to the Hospitality Industry**. John Wiley & sons, USA: Wiley & sons.

David K. Hayes and Jack D. Ninemeier. 2009. **Human Resources Management in the Hospitality Industry**. John Wiley & sons, USA: Wiley & sons.

Douglas G Campbell. 2009. **Diversity and Job Satisfaction in the Workplace : Managers and Supervisors in Luxury Resorts**. Doctor of Philosophy Capella University.

Gary Dessler. 2006. **A Framework for Human Resource Management**. Pearson Prentice Hall: Pearson Education Indochina.

Ghee Soon Lim, Robert L. Mathis and John H. Jackson. 2010. **Human Resources Management : an Asia edition.** Cengage Learning Asia Pte Ltd, Singapore.

Norma D' Annunzio-Green, Grillian A. Maxwell and Sandra Watson. 2002. **Human Resources Management : International perspectives in Hospitality and Tourism**. TJ international, UK: Thomson Learning.

Wanda M. Costen and John Salazar. The Impact of Training and Development on Employee Job Satisfaction, Loyalty, and Intent to Stay in the Lodging Industry. **Journal of Human Resources in Hospitality & Tourism**. 2011(Vol.11), 273–284.

ผีปู่ตา : มเหสักข์กับพิธีกรรมของชาวผู้ไทกะตาก

พรรณวดี ศรีขาว[๑]

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาการดำรงอยู่ของพิธีเลี้ยงผีปู่ตาและบทบาทหน้าที่ของพิธีเลี้ยงผีปู่ตาของชาวผู้ไทกะตาก บ้านโนนหอม อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร

ผลการศึกษาวิจัย พบว่า ผีปู่ตาหรือมเหสักข์ของชาวผู้ไทกะตากบ้านโนนหอม เป็นผีบรรพบุรุษที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพของชาวผู้ไทบ้านโนนหอมมาอย่างยาวนาน ชาวบ้านเชื่อว่าผีปู่ตาเป็นผีที่นับถือสืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณไม่สามารถระบุได้แน่ชัดว่าเริ่มนับถือกันมาแต่เมื่อใด เมื่อลูกหลานอพยพโยกย้ายถิ่นฐานก็นำความเชื่อนี้มาพร้อม ทั้งยังเชื่อว่าแต่เดิมผีปู่ตาเป็นบุคคลสำคัญของชุมชนดั้งเดิมก่อนจะย้ายถิ่นฐานมายังบ้านโนนหอม เมื่อเสียชีวิตไปชาวบ้านจึงกราบไหว้และนับถือสืบมาจนทุกวันนี้

การเรียกขานผีปู่ตาว่ามเหสักข์ของชาวผู้ไทกะตากกลุ่มนี้ สืบเนื่องมาจากถิ่นฐานดั้งเดิมที่ชาวบ้านอาศัยอยู่เป็นเมืองสำคัญทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงและมีมเหสักข์คอยดูแลปกปักรักษาเมือง เมื่อเดินทางย้ายถิ่นฐานและตั้งรกรากยังพื้นที่ใหม่ จึงนำเอาความเชื่อดั้งเดิมของตนมาด้วย เพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจระหว่างการเดินทางท่ามกลางภยันตรายและเป็นที่ยึดมั่นทางใจในการใช้ชีวิตในดินแดนใหม่ บทบาทหน้าที่ของพิธีเลี้ยงผีปู่ตาที่มีต่อชาวบ้านและชุมชนผู้ไทกะตากบ้านโนนหอมมี ๓ ประการ คือ บทบาทหน้าที่ในการสืบทอด ฮีตคองของผู้ไทกะตาก บทบาทหน้าที่ในการเชื่อมความสัมพันธ์คนในชุมชน และบทบาทหน้าที่ในการสร้างกำลังใจแก่ชาวบ้าน

คำสำคัญ : ผีปู่ตา, พิธีกรรมเลี้ยงผี, ชาวผู้ไทกะตาก, บ้านโนนหอม จังหวัดสกลนคร

---

[๑] อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

Phee Pu Ta : The Ancestral Spirit and Phu Tai Katak Ritual

Pannawadee Srikhao[2]

Abstract

The paper aims to study the dynamics of the ancestral spirit and functional of the ancestral spirit ritual of the Phu Tai Katak at Ban Nonhom of Sakon Nakhon Province.

The results revealed that the ancestors of the Phu Tai Katak at Ban Nonhom have an important position in the daily life and occupation since the remote past. Initially, the ancestral spirits were important ancestors of the original community. When they passed away, they were worshipped and respected like God by the younger generation and this tradition continues until today. Some assumption about ancestral spirits were ghosts who were inherited from ancient ancestors. When they had settled down in a particular place, they brought their ancestral spirits. The Phu Tai Katak called ancestral spirits as 'Mahesak ' because it was the traditional settlement of the villagers who were living on the left bank of the Mekong River and they guarded the city. When migrated to new areas, they continue to practice their original beliefs in order to be safe and protect from the evils and harmful effects of migration. The roles of the ancestral spirit of the Phu Tai Katak Ban Nonhom consisted of three function as : 1) The role of inheritance tradition of the Phu Tai Katak, 2) The role in connecting people in the community and 3) The role of encouraging the villagers.

---

[3] Lecturer, Faculty of Humanities and Social Sciences, Sakon Nakhon Rajabhat University.

Keywords : Phee Pu Ta, Ancestral Spirit Ritaul, Phu Tai Katak, Ban Nonhom of Sakon Nakhon Province

บทนำ

ชาวผู้ไทเป็นชาติพันธุ์หนึ่งที่อาศัยอยู่มากทางตอนเหนือของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มักอาศัยอยู่ริมแม่น้ำโขง มีถิ่นกำเนิดจากทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง แต่ก่อนนี้เคยมีบ้านเมืองใหญ่และมีเจ้าผู้ครองของตนเอง ในหมู่ชาว ผู้ไทแบ่งเป็นหลายสาขา ต่างพูดสำเนียงแตกต่างกันออกไป หมู่บ้านของพวกผู้ไทอยู่กันเป็นหมู่ใหญ่ทั่วไปในจังหวัดนครพนม สกลนคร กาฬสินธุ์ และอุบลราชธานี พวกนี้นับถือพระพุทธศาสนาแต่ยังนับถือผีปู่ย่าตายาย (เอ. คาร์ และ อี. ไซเดนฟาเดน, ๒๕๐๙ : ๓๖-๓๗) แล้วได้ย้ายถิ่นฐานและมาตั้งรกรากอันมั่นคงในประเทศไทยตามหมู่บ้านต่าง ๆ เป็นเวลากว่า ๒๐๐ ปี

จังหวัดสกลนครมีชาวผู้ไทอาศัยอยู่หลายกลุ่ม เช่น กลุ่มผู้ไทกะป๋อง ผู้ไทชะเงย ผู้ไทกะตาก โดยอาศัยอยู่จำนวนมากในพื้นที่ต่าง ๆ ทั้งในอำเภอพังโคน อำเภอสว่างแดนดิน อำเภอบ้านม่วง อำเภอวานรนิวาส อำเภอกุสุมาลย์ อำเภอกุดบาก อำเภอวาริชภูมิ อำเภอพรรณนิคม และอำเภอเมือง จึงนับได้ว่าสกลนครเป็นพื้นที่สำคัญในการตั้งถิ่นฐานของชาวผู้ไท ด้วยเป็นพื้นที่เหมาะแก่การตั้งบ้านเรือนมีแหล่งน้ำสมบูรณ์และภูมินิเวศเหมาะสมแก่การทำการเกษตรและการดำรงชีวิต

บ้านโนนหอม อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร เป็นพื้นที่หนึ่งที่ชาวผู้ไทกะตากมาแปงป่าถางไม้เพื่อปลูกบ้านและปลูกฝังวัฒนธรรมของผู้ไทกะตากที่นำติดตัวมาจากฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ทั้งภาษา เรื่องเล่ามุขปาฐะ อาหารการกิน การแต่งกาย รวมถึงความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรม น่าสนใจว่าปัจจุบันชาวผู้ไทกะตากยังสืบทอดและสืบสานวัฒนธรรมของตนเอาไว้ ทั้ง “ภาษาผู้ไท” ที่ใช้สื่อสารกันอย่างแพร่หลายในชุมชนไม่ว่าจะเป็นผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้ใหญ่ วัยรุ่นและเด็กเล็ก หรือ “อาหาร” ที่ยังคงทำสำรับรับประทานในครัวเรือนและต้อนรับแขกผู้มาเยือน “เครื่องแต่งกาย” ที่ชาวบ้านมักสวมใส่กันในประเพณีสำคัญ รวมถึงพิธีกรรมสำคัญที่สัมพันธ์กับชีวิตและจิตใจของผู้ไทกะตาก

ความเชื่อและพิธีกรรมหนึ่งที่ชาวผู้ไทกะตากบ้านโนนหอมสืบทอดและรักษาไว้อย่างเหนียวแน่นคือ ความเชื่อเรื่องผีปู่ตาและพิธีเลี้ยงผีปู่ตา โดยจะจัดพิธีเลี้ยงผีปู่ตาขึ้นทุกปี โดยมีเจ้าจ้ำเป็นผู้ประกอบพิธีและมีชาวบ้านจำนวนมากจากในและนอกชุมชนเป็นผู้เข้าร่วมพิธีด้วย น่าสนใจว่าท่ามกลางสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากในปัจจุบัน พิธีเลี้ยงผีปู่ตายังดำรงอยู่มาถึงทุกวันนี้ได้อย่างไร

บทความนี้จะศึกษาพิธีเลี้ยงผีปู่ตาของชาวผู้ไทกะตากบ้านโนนหอม โดยรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับความเชื่อและพิธีเลี้ยงผีปู่ตา และวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของพิธีเลี้ยงผีปู่ตาที่มีต่อผู้คนต่อชุมชนโนนหอม โดยใช้กรอบแนวคิดการศึกษาพิธีกรรมของวิคเตอร์ เทอร์เนอร์และแนวคิดบทบาทหน้าที่ของวิลเลียม บาสคอม ซึ่งการศึกษานี้จะนำไปสู่ความเข้าใจเกี่ยวกับวิถีชีวิต ความเชื่อและการดำรงอยู่ในปัจจุบันของพิธีเลี้ยงผีปู่ตาของชาวผู้ไทกะตากบ้านโนนหอมมากยิ่งขึ้น

ผู้ไทโนนหอม ผู้ไทกะตาก คือใคร?

ชาวผู้ไทเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่อาศัยอยู่มากในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย โดยเฉพาะในจังหวัดกาฬสินธุ์ มุกดาหาร นครพนม สกลนคร เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีถิ่นฐานเดิมอยู่ที่แคว้นสิบสองจุไท บริเวณเมืองแถงและเมืองไล (ปัจจุบันตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศเวียดนาม) ตามที่สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (๒๕๑๕ : ๒๑๘) ได้กล่าวไว้ในพงศาวดารเมืองแถงและพงศาวดารเมืองไลว่า *“กล่าวกันว่าแรกเริ่มเดิมทีก่อนที่ชนชาติไทจะอพยพลงมาสยามได้ตั้งอยู่ที่สิบสองจุไทนี้มาก่อน คำว่าสิบสองจุไทตรงกับสิบสองเจ้าไท เพราะดั้งเดิมไทที่ตั้งอยู่ในแว่นแคว้นนี้ได้แยกกันอยู่เป็นสิบสองเขตเป็นอิสระต่อกัน ทุกวันนี้พลเมืองที่อยู่ในที่นั้นก็เป็นไทและโดยมากเรียกว่า “ผู้ไท”*

นอกจากนี้ในหนังสือวัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดสกลนคร (๒๕๔๒ : ๘๘) ยังกล่าวถึงการอพยพเคลื่อนย้ายของชาวผู้ไทจากประเทศเวียดนามมายังประเทศลาวและประเทศไทย ว่ามีด้วยกันหลายสาเหตุ *ประการแรก* มาจากปัจจัยด้านพื้นที่และทรัพยากร *ประการที่สอง* มาจากเหตุผลด้านการเมืองภายในของกลุ่มชาวผู้ไท *ประการสุดท้าย* เกิดจากภาวะสงครามจึงต้องอพยพโยกย้ายถิ่นฐาน การเคลื่อนย้ายเข้ามาในประเทศไทยครั้งแรกปรากฏในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๑ เป็นชาวผู้ไทเมืองทัน ลาวพวน และลาวเวียง ครั้งที่สองเข้ามาในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ เมื่อคราวเกิดศึกที่เมืองเวียงจันทน์ พ.ศ. ๒๓๖๙ โดยเกลี้ยกล่อมและชักชวนหัวหน้ากลุ่มชาวผู้ไท ญ้อ โย้ย ข่า โส้ และกะเลิงจากเมืองวัง เมืองคำเกิด เมืองโปน เมืองพิน เมืองนอง เมืองคำอ้อคำเขียว โดยเดินทางข้ามแม่น้ำโขงมาตั้งบ้านเมืองอยู่ยังเมืองกาฬสินธุ์ สกลนคร มุกดาหาร นครพนม

เมื่อถูกกวาดต้อนมายังประเทศไทยก็แยกย้ายกระจัดกระจายกันไปตั้งถิ่นฐานอยู่ตามที่ต่าง ๆ ดังความที่ปรากฏในประชุมพงศาวดาร ฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม ๔ (กรมศิลปากร, ๒๕๔๒ : ๒๒๕-๒๒๖ อ้างถึงใน ปกกสิณ ชาทิพฮด, ๒๕๖๐ : ๖๒) ความตอนหนึ่งว่า *ครั้นในจุลศักราช ๑๒๐๗ (ตรงกับ พ.ศ. ๒๓๘๘) เจ้าอุปราชเมืองเวียงจันทน์ซึ่งมาอยู่ ณ กรุงเทพฯ รับอาสาจะไปปราบ จึงโปรดให้พระมหาสงครามเป็นแม่ทัพ ขึ้นไปรวบรวมกองทัพหัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออกสี่ทัพเป็นคนหมื่นเศษ แยกเป็นสี่ทางไปตีเมืองวัง เมืองจะโปน เมืองพิน เมืองนอง เมืองเชียงรม่ เมืองผาบัง พลเมืองเหล่านั้นต่างแตกหนีเข้าป่าไปสิ้น แต่งให้ออกเที่ยวกวาดครอบครัวก็ถูกปืนและหน้าไม้ ล้มตายมาก จับได้บ้าง เกลี้ยกล่อมได้บ้าง...* ภายหลังนายทัพนายกองพากันกลับลงมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทได้ครอบครัวมาใหม่เป็นคนเมืองวัง เมืองจะโปน เมืองนอง เมืองพิน เมืองคำม่วน รวม ๒,๔๕๘ คน โปรดให้ถามดูว่าจะสมัครตั้งอยู่ตำบลใดก็ให้ตั้งตามใจสมัคร กลุ่มผู้ไทที่ถูกกวาดต้อนมาที่อาสาและสมัครใจอยู่ในจังหวัดสกลนคร ได้แก่ ท้าวโรงกลาง

เมืองวัง สมัครอยู่บ้านปะขาวพังงาขึ้นเมืองสกลนคร อย่างไรก็ตามในพงศาวดาร ฉบับนี้ไม่ปรากฏข้อมูลแน่ชัดว่ามีผู้ไทกะตากอพยพเข้ามาในประเทศไทยรัชสมัยใด แต่หากพิจารณาข้อมูลข้างต้นสันนิษฐานได้ว่าชาวผู้ไทจำนวนมากเริ่มเข้ามาตั้งรกรากในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ชาวผู้ไทกะตากจึงน่าจะเป็นกลุ่มหนึ่งที่ถูกกวาดต้อนเกลี้ยกล่อมมาในคราวนั้น

ข้อความในพงศาวดารข้างต้นแสดงให้เห็นประวัติการย้ายถิ่นฐานของชาวผู้ไทกะตากและได้มาตั้งบ้านเรือนในประเทศไทย ดังบันทึกของแอเจียน แอมอนิเย ชื่อหนังสือว่า “Voyage Dans le Laos, Tome Premier ๑๘๙๕” แปลเป็นภาษาไทยโดย ทองสมุทร โดเร และสมหมาย เปรมจิตต์ (๒๕๓๙ : ๑๒๔-๑๒๕) ใช้ชื่อหนังสือว่า “บันทึกการเดินทางในลาว ภาค ๑ พ.ศ. ๒๔๓๘” บันทึกนี้เขียนขึ้นเมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๒๘ กล่าวถึงคนเผ่าผู้ไทว่าอาศัยกระจายอยู่แถบนครพนม มุกดาหาร และสกลนคร ในบันทึกเรียกว่าสกลนครว่า “สะขุน” (Sakhun ou Sakun) โดยได้ผสมผสานกับคนหลายกลุ่มทั้งชาวลาว ชาวอานามและชนชาติอื่น ๆ ชาวผู้ไทรู้จักทำนา หาปลา และเลี้ยงสัตว์

นอกจากนี้ สุวิทย์ ธีรศาศวัต (๒๕๓๘ : ๒๖-๒๗) ได้ศึกษาที่มาและประวัติของชาวผู้ไท พบว่า ชาวผู้ไทมีหลายกลุ่มด้วยกันทั้งกลุ่มที่มาจากเมืองวัง เมืองคำอ้อ เมืองตะโปน (เซโปน) เมืองกะปอง โดยมาตั้งบ้านเรือนอยู่ในจังหวัดกาฬสินธุ์ อำเภอสหัสขันธ์ อำเภอคำม่วง อำเภอกุฉินารายณ์ อำเภอเขาวง อำเภอนาคู จังหวัดสกลนคร อำเภอเมือง อำเภออำเภอพังโคน อำเภอสว่างแดนดิน อำเภอบ้านม่วง อำเภอวานรนิวาส อำเภอกุสุมาลย์ อำเภอกุดบาก อำเภอวาริชภูมิ อำเภอพรรณนิคม จังหวัดมุกดาหาร อำเภอคำชะอี อำเภอหนองสูง จังหวัดนครพนม อำเภอธาตุพนม อำเภอนาแก อำเภอเรณูนคร อำเภอศรีสงคราม อำเภอนาหว้า จังหวัดอำนาจเจริญ อำเภอเสนางคนิคม อำเภอชานุมาน จังหวัดอุบลราชธานี อำเภอคำเขื่อนแก้ว จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นการกระจายตัวของชาวผู้ไทตามจังหวัดต่าง ๆ ในจังหวัดสกลนครบางกลุ่มไม่สามารถระบุได้ว่าเป็นผู้ไทกลุ่มใด แต่บางกลุ่มสามารถระบุกลุ่มชาวผู้ไทได้ เช่น ผู้ไทกะปอง หรือ

กะป่อง มีจำนวนมากในอำเภอวาริชภูมิ ผู้ไทชะเงยในอำเภอพรรณานิคม และผู้ไทกะตากในอำเภอเมือง

นอกจากข้อมูลที่บอกเล่าประวัติของชาวผู้ไทในภาพกว้าง ยังมีการศึกษาประวัติและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทบ้านโนนหอมไว้อย่างน่าสนใจ ซึ่ง สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (๒๕๔๔ : ๑๓) ได้ศึกษาโครงสร้างชุมชนชาติพันธุ์ผู้ไท บ้านโนนหอม ตำบลโนนหอม อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร โดยเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มประชากรในขณะนั้น พบว่า ราว พ.ศ. ๒๔๐๐ ซึ่งตรงกับตอนต้นรัชกาลที่ ๔ หรือประมาณ ๑๔๓ ปีล่วงมาแล้ว ชนเผ่าผู้ไทบ้านโนนหอมได้อพยพมาจากบ้านกะตาก เมืองภูวานากระแด้ง (เมืองหลวงเก่าอยู่ในแขวงคำม่วน) สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เดิมบริเวณนี้มีชาวผู้ไทอยู่มาก แต่ต่อมาชาวบ้านได้โยกย้ายถิ่นฐานข้ามแม่น้ำโขงมายังประเทศไทยและลัดเลาะตามแนวเทือกเขาภูพาน กลุ่มหนึ่งมุ่งหน้าสู่ทิศตะวันตกที่มีหนองน้ำใหญ่ คือ หนองหาร และกลุ่มหนึ่งเดินทางมาตั้งถิ่นฐานของตนขึ้นเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ กระจายอยู่ตามทุ่งนาริมป่าบุ่งป่าทาม บริเวณเหล่านั้นมีชื่อเรียกแตกต่างกันไป ได้แก่ ทุ่งนาพ่อชม ทุ่งนาโพ วังจันทบ นาตาหลุบ ฮ่องขี้ควาย หลังจากนั้นจึงได้ขยับขยายพื้นที่และโยกย้ายไปยังบริเวณที่น้ำท่วมไม่ถึงและเป็นที่ลุ่มเหมาะแก่การดำรงชีวิตและทำการเกษตร ซึ่งคือบริเวณบ้านโนนหอมในปัจจุบันโดยผู้นำทั้ง ๕ คนของทุ่งนาพ่อชม ทุ่งนาโพ นาจันทบ นาตาหลุบ ฮ่องขี้ควาย ชาวบ้านจึงได้มาอาศัยอยู่รวมกันและใช้พื้นที่ของบ้านโนนหอมในปัจจุบันนี้เป็นที่ตั้งของหมู่บ้าน

คำเรียก “ผู้ไทกะตาก” จึงเป็นไปได้ว่ามาจากชื่อเมืองเดิมของผู้ไทกลุ่มนี้เมื่อมีการอพยพมาปะปนกับกลุ่มคนหลายชาติพันธุ์ จึงเรียกชื่อเมืองเดิมของตนต่อท้ายชื่อชาติพันธุ์เพื่อบอกว่าตนเป็นผู้ไทกลุ่มที่มาจากเมืองกะตาก คล้ายกับการเรียกผู้ไทกะปองที่มีถิ่นฐานเดิมอยู่เมืองกะปอง ดังข้อมูลที่ปรากฏในการศึกษาของ สุวิทย์ ธีรศาศวัต (๒๕๓๘ : ๒๖-๒๗) อธิบายความไว้ว่าผู้ไทกะปองมีถิ่นเดิมอยู่เมืองกะปอง ได้อพยพมาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่เมืองปลาเป้าซึ่งในปัจจุบัน

คืออำเภอวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร ผู้ไทกลุ่มนี้มักเรียกตนเองว่า “ผู้ไทกะปอง” หรือ “ผู้ไทกะป๋อง”

นอกจากนี้ นักวิชาการในชุมชน นายวันชัย ฝั่งซ้าย (สัมภาษณ์, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๖๐) ได้อธิบายที่มาของ “ผู้ไทกะตาก” ไว้ว่า “กะตาก” มาจากลักษณะการพูดคุยกันของชาวผู้ไทกลุ่มนี้ เมื่อยามพูดจากันมักเสียงดังเหมือนไก่กะต๊ากเสียง อาจทำให้บุคคลอื่นไม่เข้าใจลักษณะปกตินี้ จึงคิดว่าชาวผู้ไทบ้านโนนหอมชอบทะเลาะกันเสียงดัง แท้จริงแล้วคือการพูดจากันอย่างปกติของชาวผู้ไทโนนหอมและชาวผู้ไทกะตากอีกหลายกลุ่ม

ผู้ไทโนนหอม ผู้ไทกะตาก คือใคร จึงสามารถสรุปได้ตามการให้ข้อมูลของลูกหลานบ้านโนนหอมประกอบกับเอกสารลายลักษณ์จากนักวิชาการที่ได้ศึกษามาข้างต้น มีความเป็นไปได้ที่ผู้ไทกะตากบ้านโนนหอมจะอพยพโยกย้ายมาจากแคว้นสิบสองจุไท ผ่านประเทศเวียดนาม เดินทางเรื่อยมาจนถึงสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว แล้วเกิดเหตุการณ์กวาดต้อนเกลี้ยกล่อมผู้คนครั้งใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ ๓ จากฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงมาตั้งบ้านเรือนยังฝั่งขวาของแม่น้ำโขง แล้วจึงเคลื่อนย้ายครัวเรือนมาตั้งถิ่นฐานตามที่ต่าง ๆ รวมถึงบ้านโนนหอม อำเภอเมือง จังหวัดสกลนครด้วย เมื่อผู้คนเดินทางโยกย้ายถิ่น วิถีการดำรงชีวิตและวัฒนธรรมต่าง ๆ ย่อมมาพร้อมกัน ด้วยโหยหาถิ่นที่เดิมของตน และพยายามรักษาวัฒนธรรมอันภาคภูมิให้คงไว้ ซึ่งชาวผู้ไทกะตากยังคงถ่ายทอดและสืบต่อไปยังคนรุ่นลูกหลาน กระทั่งดำรงเป็นวัฒนธรรมผู้ไทกะตากบ้านโนนหอมในปัจจุบัน

ผีปู่ตากับความเชื่อของชาวผู้ไทกะตาก บ้านโนนหอม

ชุมชนอีสานเป็นสังคมเกษตรกรรม วิถีชีวิตของชาวไทยอีสานส่วนใหญ่จึงมีกิจกรรมตามความเชื่อทางศาสนาและตามค่านิยมของชุมชนซึ่งเรียกในภาษาถิ่นว่า “ฮีตคอง” หรือ “ฮีตบ้านครองเมือง” ชาวอีสานยังมีวิถีชีวิตที่สั่งสมสืบทอด

กันมายาวนาน “ฮีตสิบสองคองสิบสี่” เป็นแนวทางปฏิบัติตัวและหน้าที่ของคนในสังคม เป็นการจัดระเบียบสังคมให้อยู่กันอย่างร่มเย็นเป็นสุข ชาวอีสานต่างยึดมั่นในครรลองนี้ ทำให้สังคมอีสานอยู่กันอย่างเรียบง่ายและสุขสบาย ผู้คนต่างเคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน ศรีศักร วัลลิโภดม (๒๕๓๘ : ๓๘) กล่าวว่า ความเชื่อและประเพณีของชาวอีสานนั้นเริ่มต้นด้วยการนับถือผี วิญญาณ อำนาจเหนือธรรมชาติ ต่อมาได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนาที่แพร่กระจายเข้ามาสู่ภูมิภาคนี้ ทำให้การนับถือพุทธศาสนาปะปนผสมผสานกับคติความเชื่อดั้งเดิม

ความเชื่อของชาวผู้ไทกะตากก็มีลักษณะทั่วไปคล้ายกับความเชื่อของชาวอีสานและชาวผู้ไทกลุ่มต่าง ๆ ดังการศึกษาของ สุรัตน์ วรางครัตน์ (๒๕๒๔ : ๒๗) ได้ศึกษาเปรียบเทียบวัฒนธรรมของชาวผู้ไทยกับชาวไทยโซ่ โดยสุรัตน์ได้กล่าวถึงความเชื่อของชาวผู้ไทยสกลนครไว้ว่า ชาวผู้ไทยมีระบบความเชื่ออยู่ ๓ รูปแบบ คือ ความเชื่อเรื่องผีสางเทวดา ความเชื่อตามหลักพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน ความเชื่อตามคติพราหมณ์ ส่วนการศึกษาของ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (๒๕๔๔ : ๑๗๗) กล่าวว่า ชาวโนนหอมมีความเลื่อมใสในการนับถือพระพุทธศาสนามาก คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ ซึ่งนับถือสืบทอดตามบรรพบุรุษ การนับถือพระพุทธศาสนาทำให้ชาวบ้านมีความรักและแน่นแฟ้นกัน นอกจากนี้ชาวโนนหอมยังมีความเชื่อเรื่องผีเห็นได้จากระบบการนับถือผี การนับถือพราหมณ์เห็นได้ชัดในการประกอบพิธีกรรมและพิธีบวชพราหมณ์ ทั้งยังมีความเชื่อในบาปบุญคุณโทษ นรกสวรรค์ และยึดถือแนวปฏิบัติตามฮีตสิบสองคองสิบสี่เสมอมา

ข้อมูลข้างต้นสอดคล้องกับการศึกษาของปกกสิณ ชาทิพฮด (๒๕๖๐ : ๕๓) ที่ได้ศึกษาพลวัตทางสังคมและวัฒนธรรมผู้ไทกะตาก บ้านโนนหอม จังหวัดสกลนครไว้ว่า ชาวผู้ไท กะตากบ้านโนนหอมมีระบบความเชื่อในพระพุทธศาสนา ผี และลัทธิของพราหมณ์ ซึ่งเป็นความเชื่อที่ผสมผสานกันอย่างกลมกลืน แม้จะนับถือศาสนาพุทธเป็นศาสนาหลักก็ยังมีความเชื่อเรื่องผี ซึ่งความเชื่อเรื่องผีนี้เป็นความเชื่อที่ผูกพันอยู่กับวิถีชีวิตของชาวผู้ไทกะตากมาอย่างยาวนาน ผู้นับถือผีมักเชื่อว่าผีสามารถดลบันดาลให้เกิดคุณและโทษต่อคนได้ หากมีการเซ่น

บวงสรวงและอ้อนวอนต่อผีเพื่อให้ผีเกิดความพึงพอใจก็จะส่งผลให้ชีวิตของตนเองมีความสุข นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเรื่องขวัญและอำนาจเหนือธรรมชาติแบบต่าง ๆ ที่สัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้นกับวิถีการดำเนินชีวิต ชาวผู้ไทกะตากเชื่อว่าขวัญและผี รวมถึงอำนาจเหนือธรรมชาติสามารถดลบันดาลให้เกิดความมั่นคงทางกายและจิตใจ ส่งผลทั้งคุณและโทษต่อคนได้ จึงต้องมีการบูชา เช่นสรวงและอ้อนวอนด้วยวิธีต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความสบายใจและความมั่นคงทางใจ ความเชื่อลักษณะนี้มักปรากฏในประเพณี พิธีกรรม และวิถีชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย

ความเชื่อเรื่องผีของผู้ไทกะตากบ้านโนนหอมเกี่ยวกับผีนั้นมีทั้งผีดีและผีร้าย ผีร้าย คือ ผีที่ไม่ให้คุณ สร้างโทษ ก่อผลเสียต่อร่างกายและชีวิตของผู้คน ผีร้ายในกลุ่มนี้ไม่ได้อยู่ในระบบการนับถือของชาวบ้าน หากแต่เป็นส่วนที่อยู่ในระบบความเชื่อเรื่องผีเท่านั้น เมื่อผีร้ายได้กระทำการอันเป็นโทษแก่ชาวบ้านจะต้องประกอบพิธีหรือหาแนวทางแก้ไข ผีร้าย ได้แก่ ผีปอบ ผีกระสือ ผีกระหัง ผีเป้า ส่วนผีดี คือ ผีที่คอยปกปักรักษาและคุ้มครองผู้นับถือ ครอบครัวและลูกหลานอยู่เย็นเป็นสุข ทั้งยังช่วยบันดาลและช่วยเหลือให้ผ่านพ้นอุปสรรคและปัญหาต่าง ๆ ได้ เมื่อผู้ที่นับถือบอกกล่าว ขอความช่วยเหลือและบนบาน ผีดี ได้แก่ ผีไท้ผีแถน ถลา ผีฟ้า (ผีหมอ) ผีปู่ตาหรือผีมเหสักข์ (อีปู่) ผีบรรพบุรุษ ผีเชื้อ ผีเรือน ผีตาแฮก

ผีปู่ตาหรือมเหสักข์ เป็นผีที่อยู่ในระบบความเชื่อและการนับถือของชาวผู้ไทกะตาก ไม่เพียงแค่ครอบครัวใดครอบครัวหนึ่งเท่านั้นที่นับถือ หากแต่หมายรวมถึงผู้คนทั้งชุมชนที่อาศัยมาแต่ดั้งเดิม ลูกหลานบ้านโนนหอมที่แยกย้ายไปทำงานยังที่ต่าง ๆ ลูกเขยลูกสะใภ้ที่เข้ามาอยู่ใหม่ รวมถึงบุคคลภายนอกที่เข้ามาปฏิสัมพันธ์กับชุมชน จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในพิธีเลี้ยงผีปู่ตาหรือพิธีเลี้ยงมเหสักข์ เมื่อวันที่ ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๖๐ (นายจรัส รมราศรี นายศรชัย ขันเพียแก้ว และนางอัญชัน ใยสิงสอน, สัมภาษณ์, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๖๐) ปู่ตานั้นเป็นใครก็มิสามารถระบุชื่อเสียงเรียงนามของท่านได้ แต่เชื่อกันว่าเดิมท่านคือบรรพบุรุษคนสำคัญของหมู่บ้าน โดยเป็นบุคคลที่น่าจะเป็นผู้รวบรวมและ

ก่อตั้งหมู่บ้านขึ้นคนแรกแล้วเสียชีวิต หรือน่าจะเป็นผีปู่ตาที่นับถือสืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณ เมื่อลูกหลานอพยพโยกย้ายก็นำความเชื่อนี้มาพร้อม เพื่อเป็นที่พึ่งและยึดมั่นทางจิตใจ จึงนับว่าผีปู่ตาเป็นผีบรรพบุรุษระดับชุมชน

ข้อมูลข้างต้นสอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง “ผีปู่ตา” ของ ดำเกิง โถทอง (๒๕๔๗ : ๕๗) ที่กล่าวไว้ว่า ผีปู่ตาเป็นกลุ่มผีดีที่ให้คุณแก่คน เป็นดวงวิญญาณบรรพบุรุษประจำหมู่บ้านที่ทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครอง ซึ่งไม่อาจกำหนดได้ว่าเป็นวิญญาณของบรรพบุรุษสายใด สกุลใด หรืออีกนัยหนึ่ง คือ ผีของปู่ของตาซึ่งเป็นบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้วของชาวบ้าน เมื่อมีการตั้งบ้านเรือน ชาวบ้านก็จะอัญเชิญผีปู่ตามาคุ้มครองรักษาคนในบ้าน ตามความรู้สึกของชาวบ้านเอง ผีปู่ตาเหมือน “เทพารักษ์เฝ้าบ้าน” ผีปู่ตาจึงเป็นความจำเป็นของหมู่บ้านในการที่จะต้องอัญเชิญมาประจำในหมู่บ้านของตนเอง บางครั้งต้องเดินทางไปเชิญจากหมู่บ้านอื่นที่ไกลออกไป ทั้งนี้การจะไปอัญเชิญผีปู่ตามาจากหมู่บ้านใดก็ขึ้นอยู่กับว่าผู้เฒ่าผู้แก่รุ่นบุกเบิกอพยพมาจากถิ่นฐานบ้านใดเป็นสำคัญ ทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดของ บุญยงค์ เกศเทศ (๒๕๔๐ : ๑๖) ที่ได้กล่าวไว้ว่า ผีปู่ตาเป็นผีบรรพชนของลูกหลานในหมู่บ้าน ชุมชนจะร่วมกันสร้างศาลปู่ตาไว้เป็นที่พำนักของผีที่ให้คุณบางประเภท เมื่อจะตั้งถิ่นที่อยู่อาศัยใหม่และอพยพไปตั้งถิ่นฐานที่อื่นก็จะต้องสร้างศาลและอัญเชิญผีปู่ตามาพำนัก เพื่อคอยคุ้มครองสมาชิกทุกคนในหมู่บ้าน รวมไปถึงสัตว์เลี้ยงด้วย นอกจากนี้ยังเชื่อว่าผีปู่ตายังแสดงอำนาจให้ปรากฏเพื่อบันดาลให้สิ่งต่าง ๆ เป็นไปตามชาวบ้านปรารถนาอีกด้วย คำเรียกผีปู่ตามาจาก “ปู่” และ “ตา” ซึ่งเป็นคำเรียกขานญาติผู้ใหญ่ฝ่ายแม่และพ่อจึงเรียกรวมกันว่า “ผีปู่ตา” ในถิ่นอื่นอาจเรียกแตกต่างกันไป เช่น ผีเจ้าบ้าน เป็นต้น คำเรียก “ผีปู่ตา” หรือ “มเหสักข์” มาจากสาเหตุใดนั้น จากข้อมูลภาคสนามก็มิสามารถทราบรายละเอียดได้อย่างแน่ชัด ซึ่งชาวบ้านโนนหอมนิยมใช้สองคนนี้ปะปนกันไป จึงเป็นไปได้ว่าแต่เดิมชาวผู้ไทกะตากบ้านนี้เคยตั้งบ้านเรือนอยู่ในพื้นที่ระดับเมืองมาก่อน มีมเหสักข์ซึ่งเป็นผีระดับเมืองคอยปกปักรักษาชาวเมืองอยู่ เมื่อต้องอพยพมาอยู่ฝั่งประเทศไทยและกระจายกันไปตั้งบ้านเรือน

ตามหมู่บ้านต่าง ๆ จึงนำความเชื่อและคำเรียกชื่อผีแต่ดั้งเดิมมาใช้ด้วย แต่ทั้งผีปู่ตาและมเหสักข์ก็เป็นคำที่ใช้เรียก “ศาลผี” “หอผี” ของชุมชนในภาคอีสานโดยทั่วไป จึงน่าจะเป็นคำกลางที่สามารถสื่อความหมายถึงบรรพบุรุษของชุมชน ซึ่งบุญยงค์ เกศเทศ (๒๕๓๕ : ๖) ได้ศึกษาเรื่องผีปู่ตาและอธิบายที่มาของการเรียกชื่อนี้ไว้สรุปความได้ว่า ผีบรรพชน หรือ “ผีปู่ย่าตายาย” ของชาวอีสานดูเหมือนจะยึดมั่นเคารพในผีเพศชายเป็นสำคัญ จึงคงเหลือชื่อเป็น “ผีปู่ตา” หรือ “ผีตาปู่” ส่วน “ผีย่ายาย” นั้นกลับเลือนหายไป อย่างไรก็ตามการคงชื่อ “ปู่” และ “ตา” อาจมุ่งหวังแทนบรรพชนทั้งฝ่ายบิดาและมารดาให้ทัดเทียมกัน กล่าวคือ “ปู่” เป็นญาติข้างฝ่ายชาย และ “ตา” เป็นญาติข้างฝ่ายหญิง ในการเริ่มตั้งชุมชน มักมีครอบครัวเครือญาติเพียงไม่กี่ครอบครัวเข้ามาบุกเบิก สร้างบ้านเรือนและจัดพื้นที่ทำไร่นา

การเคารพนับถือผีปู่ตาของชาวผู้ไทกะตาก ชาวบ้านได้สร้างบ้านของปู่ตา หรือศาลปู่ตา หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “หอปู่ตา” ขึ้นเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยของผีปู่ตา โดยชาวบ้านในอดีตได้เลือกตั้งหอปู่ตาในบริเวณที่สูงกว่าพื้นที่อื่นในชุมชน อีกทั้งยังเป็นบริเวณกว้างที่มีป่าทึบและมีความอุดมสมบูรณ์ของต้นไม้ พืชป่า สัตว์ป่า และแหล่งน้ำสำคัญ พื้นที่โดยรอบหอปู่ตานี้นับเป็นเขตหวงห้าม หรือเขตศักดิ์สิทธิ์ ชาวบ้านเชื่อกันและใช้เป็นข้อตกลงร่วมกันมายาวนานว่า พื้นที่ป่าและแหล่งน้ำนี้เป็นของปู่ตา ห้ามชาวบ้านมาล่าสัตว์ ตกปลา หรือตัดไม้ หากใครละเมิดจะได้รับการลงโทษจากผีปู่ตาให้เกิดการเจ็บป่วย เช่น เจ็บแขน ปวดขา ปวดหัว ชาวบ้านผู้ศรัทธาและเชื่อในอำนาจของปู่ตาจึงปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัด อย่างไรก็ตามหากลูกหลานในชุมชนจำเป็นต้องเข้าไปในพื้นที่หวงห้ามนี้ต้องไหว้ทำความเคารพให้ถูกต้องตามฮีตของปู่ตาหรือต้องขออนุญาตจากปู่ตาเสียก่อน ซึ่งความเชื่อเรื่องผีปู่ตาและหอปู่ตานี้สอดคล้องกับการศึกษาของ เบญจวรรณ นาราสัจจ์ (๒๕๕๒ : ๙๒) ที่กล่าวว่า ดอนปู่ตาเป็นเขตศักดิ์สิทธิ์ ผู้ใดจะล่วงละเมิดมิได้ หากมีความจำเป็นต้องใช้สอยสิ่งใดภายในบริเวณดอนปู่ตาต้องขออนุญาตผีปู่ตาเสียก่อน มิฉะนั้นจะถูกลงโทษ เกิดอุบัติเหตุต่าง ๆ เกิดอาการปวดท้อง

ปวดศีรษะ เป็นไข้ เจ็บแขนขา และบางรายอาจถึงกับเสียชีวิตโดยไม่ทราบสาเหตุ ซึ่งในชุมชนเชื่อว่าเกิดจากอำนาจของผีปู่ตา แม้ขณะที่เดินทางผ่านยังต้องแสดงความเคารพเสมอ

ภาพที่ ๑ เจ้าจ้ำ (นายจรัส รมราศรี) นำเครื่องดื่มเซ่นไหว้ผีปู่ตา

พิธีเลี้ยงผีปู่ตา : สืบฮีต ฮักษาคองของชาวผู้ไทกะตาก

พิธีเลี้ยงผีปู่ตาหรือพิธีไหว้ผีปู่ตาของชาวผู้ไทกะตากบ้านโนนหอม จัดขึ้นยังบริเวณที่ตั้งหอปู่ตา ปัจจุบันหอปู่ตาตั้งอยู่ทางทิศใต้ของหมู่บ้านเป็นบริเวณป่าที่อุดมสมบูรณ์และใกล้กับหนองฮาก หนองน้ำสำคัญของบ้านโนนหอม อย่างไรก็ตามสิ่งที่ทุกชุมชนให้ความสำคัญ คือ ผีปู่ตากับการกำหนดเขตพื้นที่ป่าชุมชนส่วนหนึ่งให้เป็นที่พำนักอาศัยของผีบรรพบุรุษ โดยสร้างบ้าน เรือน โรง (โฮง) หอ หรือศาล (ตูบ) อยู่ในทิศที่เหมาะสม บริเวณศาลปู่ตาเป็นพื้นที่ “ดอน” หรือ “เนินสูง” เป็นพื้นที่ที่สูงกว่าบริเวณอื่นในชุมชนหรือน้ำท่วมไม่ถึง อีกส่วน

หนึ่งเป็นพื้นที่ป่าไม้หนา ร่มครึ้มและอุดมสมบูรณ์ อยู่ห่างออกไปจากบริเวณที่ตั้งบ้านเรือนของชาวบ้าน บุญยงค์ เกศเทศ (๒๕๔๐ : ๑๘) กล่าวว่า บรรยากาศโดยรอบทำให้อาณาเขตศาลปู่ตาดูขลังและศักดิ์สิทธิ์ ส่วนหอปู่ตาหรือศาลที่สร้างไว้เป็นที่พักอาศัยของผีปู่ตานั้น นิยมสร้างเป็น ๒ ลักษณะ คือ ใช้เสาหลักเพียงต้นเดียวเหมือนศาลพระภูมิทั่วไป แล้วสร้างเป็นเรือนยอดบนปลายเสา และอีกลักษณะคือ ใช้เสาสี่ต้น แล้วสร้างโรง เรือน หรือศาลาให้มีขนาดเล็กหรือใหญ่ตามต้องการ โดยทั่วไปแล้วจะมีห้องโถงเพียงห้องเดียว และภายในห้องนั้นต้องมีบริเวณสำหรับเป็นที่วางสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็น พร้อมทั้งวัสดุที่แกะสลักด้วยไม้หรือรูปปั้นตามที่เชื่อถือกันว่าเป็นสิ่งของที่ผีปู่ตาต้องการ เช่น เป็นรูปคน สัตว์ ข้าทาส และบริวาร ไว้สำหรับให้ผีปู่ตาได้ใช้สอย ส่วนด้านหน้าศาล มักจะสร้างให้มีชานยื่นออกมาสำหรับเป็นที่ตั้งหรือวางเครื่องบูชาและเครื่องเซ่นสังเวยไว้ ศาลปู่ตาที่บ้านโนนหอมมี ๒ หลัง เป็นแบบสี่เสาและมีห้องโล่งเพียงห้องเดียว เพื่อให้เป็นที่อยู่ของขวัญผีปู่ตา

พิธีเลี้ยงผีปู่ตาของชาวผู้ไทกะตากบ้านโนนหอมมี “เจ้าจ้ำ” หรือ “เฒ่าจ้ำ” เป็นผู้ประกอบพิธีกรรม หน้าที่ของ “เจ้าจ้ำ” คือบุคคลที่ได้รับมอบหมายให้เป็นตัวแทนของชุมชนติดต่อสื่อสารกับผีปู่ตาหรือรับบัญชาจากผีปู่ตามาแจ้งแก่คนในชุมชน ตลอดจนมีภาระหน้าที่ในการดำเนินพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผีปู่ตาและดูแลรักษาบริเวณที่อยู่อาศัยของผีปู่ตา (บุญยงค์ เกศเทศ, ๒๕๓๕ : ๖) สอดคล้องกับแนวคิดของ ปกกสิณ ชาทิพฮด (๒๕๖๐ : ๑๕๓) ความว่า ในเรื่องโลกมนุษย์และโลกผี “จ้ำ” ทำหน้าที่เป็นคนทรงจะทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างคนกับผี ความเชื่อเรื่องผีปู่ตาเปรียบเสมือนมาตรการในการควบคุมความประพฤติของชาวบ้านไม่ให้ประพฤติผิดจารีตและระเบียบของสังคม ผู้ใหญ่บ้านสามารถใช้ผีปู่ตาเป็นเครื่องมือในการปกครองลูกบ้าน การประกอบพิธีเลี้ยงผีแต่ละครั้งยังมีเครื่องประกอบพิธีและผู้คนจำนวนมากในการเข้าร่วม

เพื่อจะได้เข้าใจความหมายของพิธีเลี้ยงผีปู่ตาได้รอบด้าน บทความนี้จึงใช้กรอบแนวคิดการศึกษาพิธีกรรมและสัญลักษณ์ในพิธีกรรมตามแนวคิดของวิคเตอร์ เทอร์เนอร์ (Victor Turner, ๑๙๗๗ : ๑-๔๓) เกี่ยวกับการศึกษาพิธีกรรม ขั้นตอนในการประกอบพิธี การแสดงออกผ่านพฤติกรรมและการสื่อสารด้วยวาจา สาเหตุในการประกอบพิธี เครื่องประกอบพิธีและการสื่อความหมายของพิธีกรรม พิธีกรรมต่าง ๆ มักจัดขึ้นเพื่อตอบสนองจุดมุ่งหมายของผู้ประกอบพิธีและผู้เข้าร่วมพิธี การหาความหมายทางวัฒนธรรมสามารถพิจารณาได้จากรหัสที่สื่อผ่านพิธีกรรม การศึกษาพิธีเลี้ยงผีปู่ตาของชาวผู้ไทกะตากตามแนวคิดข้างต้นในบทความนี้มีข้อมูลดังต่อไปนี้

ภาพที่ ๒ เครื่องเซ่นไหว้จากชาวบ้านบนศาลผีปู่ตาหรือหอปู่ตาในพิธีเลี้ยงผีปู่ตา

๑. ผู้ประกอบพิธีและผู้เข้าร่วมพิธีกรรม การจัดพิธีเลี้ยงผีปู่ตาของชาวผู้ไทกะตากจึงมี “จ้ำ” “เฒ่าจ้ำ” หรือ “เจ้าจ้ำ” เป็นผู้ประกอบพิธีเพื่อเป็นตัวกลางในการเชื่อมปู่ตาและชาวบ้านให้สามารถสื่อสารกันได้ เจ้าจ้ำจะทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินพิธีกรรมหรือเป็นเจ้าพิธีตั้งแต่ต้นจนจบ บุญยงค์ เกศเทศ (๒๕๓๕ : ๗) กล่าวว่าเจ้าจ้ำมาจากการเลือกเฟ้นหรือกำหนดตัวบุคคลให้ทำหน้าที่นี้ โดยปกติแล้วเมื่อถึงแก่กรรมลงจะต้องหาเจ้าจ้ำคนใหม่มาทำหน้าที่แทนทันที โดยคัดเลือกจากบุคคลในหมู่บ้านที่มีความประพฤติดี บุคลิกน่าเลื่อมใส เป็นที่ยอมรับ

ของชุมชน แต่ก็อาจจะใช้วิธีเลือกแตกต่างกันไปแต่ละชุมชน เช่น หาตัวแทนผู้ที่มีคุณสมบัติเป็นที่ปรารถนาในหมู่บ้านมาจำนวนหนึ่ง แล้วใช้วิธีการวัดวาจากไม้ต่อหน้าศาลปู่ตา ใครวัดวาไม้นั้นได้เกินวานั่นแสดงว่าผีปู่ตาเลือกบุคคลผู้นั้นไว้เป็นเจ้าจ้ำและบางชุมชนอาจเลือกโดยวิธีการสืบทอดบุคคลในตระกูลนั้น ๆ

เจ้าจ้ำของบ้านโนนหอม ในฐานะผู้ประกอบพิธีกรรมจะมีหน้าที่ติดต่อสื่อสารกับผีปู่ตาและทำหน้าที่ยกเครื่องเซ่นไหว้ของชาวบ้านไปวางหน้าหอผี ได้แก่ ไก่ต้ม เหล้า อาหารคาวหวาน ขัน ๕ ซึ่งชาวบ้านนำมามอบให้ปู่ตา เจ้าจ้ำจะจัดวางตามลำดับการเรียงแถวของชาวบ้าน ทั้งยังมีหน้าที่สวดเพื่อติดต่อและบอกกล่าวแก่ผีปู่ตาแทนชาวบ้านที่เข้าร่วมพิธีกรรม บทสวด คาถาและคำพูดของเจ้าจ้ำในการประกอบพิธีถือเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้พิธีกรรมนี้มีความเคร่งครัดและศักดิ์สิทธิ์ เปลี่ยนโลกสามัญของชาวบ้านให้สามารถเชื่อมต่อกับโลกศักดิ์สิทธิ์ของปู่ตาได้ ผู้เข้าร่วมในพิธีเลี้ยงผีปู่ตาในแต่ละครั้งคราวมีมากกว่า ๒๐๐ คน ได้แก่ ชาวบ้านทั่วไปทุกเพศทุกวัยจะมารวมตัวที่บริเวณจัดพิธีเลี้ยงผี ผู้นำชุมชน ข้าราชการหรือบุคคลภายนอกที่ขอเข้าร่วมพิธีกรรมนี้ แต่ต้องมีการบอกกล่าวแก่เจ้าจ้ำ ผู้นำชุมชนและชาวบ้านด้วย

ข้อสังเกตจากงานภาคสนามจากข้อมูลคำบอกเล่าและภาพประกอบ พบว่า พ.ศ. ๒๕๕๔ ย้อนกลับไป เจ้าจ้ำและชาวบ้านที่เข้าร่วมพิธีเลี้ยงผีปู่ตาสวมใส่เสื้อผ้าตามความสะดวก บ้างสวมใส่กางกางหรือเสื้อผ้าที่หาซื้อได้ทั่วไป แต่หลังจากมีการจัดงานผู้ไทโลก ณ บ้านโนนหอม เมื่อพ.ศ. ๒๕๕๘-๒๕๕๙ ชาวบ้านได้หันมาแต่งกายด้วยชุดผู้ไททุกเพศและวัยในงานสำคัญของชุมชน รวมถึงพิธีเลี้ยงผีปู่ตา เจ้าจ้ำได้แต่งกายด้วยชุดผู้ไท ชาวบ้านจำนวนหนึ่งก็แต่งกายด้วยชุดผู้ไทด้วย อาจมาจากสาเหตุความนิยมกระแสผ้าย้อมครามของชาวผู้ไท ประกอบกับการเห็นความสำคัญในการแสดงอัตลักษณ์ของตนผ่านเครื่องแต่งกาย ชาวผู้ไทกะตากจึงสวมใส่ชุดของตนด้วยความภาคภูมิใจในชาติพันธุ์

๒. มูลเหตุและช่วงเวลาในการประกอบพิธีกรรม ด้วยชาวบ้านมีความเชื่อว่าผีปู่ตาเป็นผีประจำหมู่บ้าน เป็นผีที่คอยคุ้มครองให้ชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุข

การจัดพิธีเลี้ยงผีปู่ตาของชุมชนจึงจัดขึ้น ๒ ครั้งในรอบปี คือ เดือน ๓ ขึ้น และเดือน ๖ ขึ้น ตามปฏิทินจันทรคติ การจัดพิธีเลี้ยงผีปู่ตาในเดือน ๓ เป็นช่วงเวลาที่ชาวบ้าน “ขึ้นจากนา” คือ หลังการเก็บเกี่ยวข้าวจากนาขึ้นยุ้งฉางจนเสร็จเรียบร้อย จะต้องประกอบพิธีขึ้นเพื่อนำข้าวใหม่ที่ปลูกได้ในนาของตนมาเลี้ยงผีปู่ตา เพื่อตอบแทนและขอบคุณผีปู่ตาที่ดูแลชาวบ้าน ดูแลผลผลิตให้เจริญงอกงาม

ส่วนในเดือน ๖ คือ การเลี้ยงผีปู่ตาก่อนลงนา กล่าวคือ ก่อนที่ชาวบ้านจะเริ่มฤดูทำนาจะต้องจัดพิธีเลี้ยงผีปู่ตาขึ้นเป็นครั้งที่ ๒ ในรอบปี เพื่อเสี่ยงทายและทำนายความสมบูรณ์ของน้ำและฝน บะบน (บนบาน) ขอพรผีปู่ตาให้ดูแลนาและข้าวกล้าให้เจริญงอกงาม ทั้งยังเพื่อไหว้ขอบคุณและแสดงความนับถือผีปู่ตาอีกด้วย นอกจากนี้ยังมีการไหว้ผีปู่ตาระดับปัจเจกบุคคล โดยมิได้จัดพิธีเลี้ยงผีรวมกันทั้งชุมชน หากแต่แยกไปตามครอบครัวหรือบุคคลเท่านั้น เพราะต้องการบนบานเพื่อขอพรและอำนาจของผีปู่ตาให้ช่วยบันดาลความเจริญและความโชคดีให้แก่ชีวิตลูกหลาน เช่น การสอบเพื่อเรียนต่อ การสอบเพื่อทำงาน การเดินทาง หรือเพื่อบนบานเรื่องส่วนตัว ซึ่งต้องนำดอกไม้ ธูป เทียน ไปหาเจ้าจ้ำ เพื่อให้เจ้าจ้ำบอกกล่าวกับผีปู่ตา เมื่อได้ตามที่บะบนไว้จะต้องกลับมาแก้บน โดยนำเหล้า ๑ ไห ไก่ต้ม ๑ ตัว ดอกไม้ขัน ๕ น้ำเปล่าหรือน้ำหวาน และให้เงินค่าคายตามกำลังศรัทธาแก่เจ้าจ้ำ

๓. เครื่องประกอบพิธีกรรม สามารถจำแนกเป็น ๒ ประเภท คือ เครื่องประกอบพิธีส่วนรวมของชุมชนและเครื่องประกอบพิธีส่วนตัว การจัดพิธีเลี้ยงผีแต่ละครั้งชาวบ้านต้องระดมเงินทุนเพื่อช่วยกันซื้อเครื่องประกอบพิธีกรรมเป็นของส่วนรวมของชุมชน ดังนั้น เจ้าจ้ำจะแต่งตั้งคณะกรรมการในหมู่บ้านจากครัวเรือนต่าง ๆ ในชุมชน แล้วเก็บเงินจากครัวเรือนละ ๕ บาท หรือ ๑๐ บาท หรือตามกำลังทรัพย์และศรัทธาของชาวบ้าน เพื่อนำเงินที่รวบรวมได้ไปซื้อไก่มาต้มเรียกว่า “ไก่ขวัญ” และเหล้าขาว เพื่อใช้เป็นเครื่องประกอบพิธีในการติดต่อสื่อสารและเชื่อมโยงกับผีปู่ตา หรือที่เราคุ้นเคยกันในการเรียกเครื่องประกอบพิธี

ว่า “เหล้าไหไก่โต” นอกจากนี้ยังต้องมีน้ำเปล่าและขัน ๕ (ดอกไม้และเทียนอย่างละ ๕ คู่)

ส่วนเครื่องประกอบพิธีส่วนตัวนั้น ชาวบ้านจะนำไก่ต้มมาครอบครัวละ ๑ ตัว ดอกไม้และเทียน ๕ คู่ หรือที่เรียกว่า “ขัน ๕” และข้าวเหนียวนึ่ง ๑ กระติบ ซึ่งเป็นข้าวเหนียวนึ่งจากบ้านของตนเอง บางคนอาจเตรียมหมากและพลูมาด้วย บางครอบครัวอาจนำอาหารคาวหวานอย่างอื่นมาประกอบได้ แต่สิ่งที่ชาวบ้านแต่ละครัวเรือนจะนำมาประกอบการเซ่นไหว้ด้วยเสมอ คือ เหล้า อาจเป็นเหล้าขาว เหล้าสีเหลืองทอง หรือเหล้าตามแต่ผู้นำมาไหว้จัดหามา

๔. สถานที่ประกอบพิธี การประกอบพิธีกรรมชาวผู้ไทกะตากบ้านโนนหอมจะมารวมกันที่บริเวณลานหน้าหอปู่ตา ส่วนเจ้าจ้ำจะประจำอยู่หน้าหอปู่ตาโดยมีผู้ช่วยเจ้าจ้ำทำหน้าที่อยู่บริเวณนี้ด้วย ชาวบ้านทั่วไปจะนำเสื่อจากบ้านมาปูเพื่อนั่งขณะประกอบพิธี จากลานดินธรรมดาในวันปกติกลายมาเป็นลานดินที่เต็มไปด้วยผู้ไทกะตากที่มาเข้าร่วมประกอบพิธี อีกฟากหนึ่งเป็นที่ตั้งของกลุ่มนักดนตรีที่มาเล่นดนตรีเพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรมและใช้ขับร้องเพื่อความเพลิดเพลินหลังการประกอบพิธีกรรม ในพื้นที่ลานดินนี้ยังมีกลุ่มพ่อครัวและแม่ครัวผู้ทำหน้าที่พิเศษและสำคัญในการนำไก่ทุกตัวที่นำมาเซ่นไหว้ผีปู่ตามาฉีกเป็นเส้น แล้วนำมาต้มรวมกันในหม้อ ปรุงรสเพิ่มแล้วจึงตักแบ่งใส่ถ้วยที่แต่ละคนใส่ไก่ต้มมาจากบ้าน หลังจบพิธีเซ่นไหว้พื้นที่ที่ชาวบ้านใช้วางเครื่องประกอบพิธีได้ปรับเปลี่ยนเป็นลานนั่งเพื่อรับประทานอาหารร่วมกัน

๕. ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม ในช่วงเช้าของวันจัดงาน เมื่อชาวบ้านมาพร้อมกันบริเวณหน้าหอผีปู่ตา เจ้าจ้ำจะทำพิธีบอกกล่าวแก่ปู่ตาเพื่อเริ่มดำเนินพิธีเลี้ยงผี แล้วกล่าวถึงการขออำนาจผีปู่ตาให้ช่วยปกปักรักษาและดลบันดาลให้ชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุข ฝนตกต้องตามฤดูกาล น้ำท่าบริบูรณ์ ทำนาและการเกษตรให้ได้ผลผลิตดี รวมถึงการดำเนินชีวิตก็ให้เป็นปกติมีความสุข หลังจากนั้นจะมอบเครื่องเซ่นไหว้ ข้าวปลาอาหาร ไก่ขวัญ เหล้า แด่ผีปู่ตา หลังจากนั้นเจ้าจ้ำจะเริ่มทำการเสี่ยงทายคางไก่ โดยใช้ไก่ ๓ ตัว เป็นเครื่อง

เสี่ยงทายเรื่องสำคัญ ๓ ประการ คือ ไก่ตัวที่ ๑ เสี่ยงทายเรื่องเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของชาวบ้านโนนหอม ไก่ตัวที่ ๒ เสี่ยงทายเกี่ยวกับสภาพอากาศความอุดมสมบูรณ์ของฝน ไก่ตัวที่ ๓ เสี่ยงทายเกี่ยวกับสัตว์เลี้ยง พืชพันธุ์ธัญญาหารและความอุดมสมบูรณ์ การเสี่ยงทายจะพิจารณาลักษณะของเอ็นคางไก่แต่ชาวบ้านมักเรียกติดปากว่า “เสี่ยงคางไก่” หากเอ็นคางไก่ที่เจ้าจ้ำดึงออกมานั้นมีลักษณะโค้งงอสวยงามเหมือนเคียวเกี่ยวข้าว มีหมายความไปในทางดี เช่น ปีนั้นข้าวปลาอาหารจะสมบูรณ์ แต่หากเอ็นคางไก่มีลักษณะหงิกงอ ผลการทำนายเรื่องต่าง ๆ จะไม่ดีนัก เช่น จะเกิดความแห้งแล้ง ข้าวปลาอาหารจะขาดแคลน ผลผลิตจะไม่ได้ตามต้องการ เมื่อเสี่ยงทายไก่ขวัญของชุมชนแล้ว ลำดับต่อไปเป็นการเซ่นไหว้ส่วนบุคคลหรือของครอบครัวต่าง ๆ ที่จะต่อแถวกันเพื่อนำของที่ตนเตรียมมาจากบ้านให้เจ้าจ้ำเพื่อไหว้ผีปู่ตา เมื่อไหว้ครบถ้วนทุกคนจะนำไก่ต้มทุกตัวไปประกอบอาหารเป็น “ต้มซั่วไก่” หรือ “ซ่าไก่” ในกระทะใบใหญ่แล้วตักใส่หม้อเพื่อนำไปแบ่งปันแก่ชาวบ้านผู้เข้าร่วมพิธีเลี้ยงผีปู่ตา เมื่อทุกคนได้ต้มซั่วไก่กันครบแล้ว จะรับประทานอาหารร่วมกัน ในระหว่างนี้ชาวบ้านจะร้องรำทำเพลงกันเพื่อความรื่นเริงสนุกสนาน จากนั้นเจ้าจ้ำจะทำพิธีลาปู่ตาเป็นลำดับสุดท้าย

ภาพที่ ๓ ไก่ต้มส่วนกลางของชุมชนที่ชาวบ้านต้มไว้เพื่อใช้เป็นเครื่องเซ่นไหว้ผีปู่ตา

ภาพที่ ๔ ขัน ๕ ประกอบด้วยดอกไม้หรือใบไม้ ๕ คู่ เทียน ๕ คู่ และหมากพลู

บทบาทของผีปู่ตาต่อชาวผู้ไทกะตากและชุมชนบ้านโนนหอม

การศึกษาบทบาทหน้าที่ของพิธีเลี้ยงผีปู่ตาของชาวผู้ไทกะตากบ้านโนนหอม ใช้กรอบแนวคิดบทบาทหน้าที่ที่มีมุมมองว่าวัฒนธรรมส่วนต่าง ๆ ในสังคมมีหน้าที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ทั้งทางด้านปัจจัยพื้นฐานด้านความมั่นคงของสังคมและความมั่นคงทางจิตใจ ไม่ว่าจะเป็นเพลง การละเล่น การแสดง ความเชื่อ พิธีกรรม การศึกษาวัฒนธรรมในแง่คติชนวิทยาจึงควรศึกษาบริบททางสังคมนั้น ๆ เพื่อให้เห็นความสำคัญของข้อมูลประเภทคติชนวิทยาที่ช่วยให้สังคมดำรงอยู่อย่างมั่นคงและใช้แนวคิดบทบาทหน้าที่ ๔ ประการของ วิลเลียม บาสคอม (๑๙๖๕, ๒๘๑-๒๙๘ อ้างถึงใน ศิราพร ณ ถลาง, ๒๕๕๗ : ๓๖๑-๓๖๓) ได้แก่ *ประการแรก* อธิบายที่มาและเหตุผลในการทำพิธีกรรม *ประการที่สอง* ทำหน้าที่ในการศึกษาในสังคมและใช้ประเพณีบอกเล่า *ประการที่สาม* รักษามาตรฐานทางพฤติกรรมที่เป็นแบบแผนของสังคม *ประการที่สี่* ให้ความเพลิดเพลินและเป็นทางออกให้กับความคับข้องใจของบุคคล ศิราพร ณ ถลาง (๒๕๕๗ : ๓๖๓) ได้ศึกษาและวางกรอบในการอธิบายบทบาทหน้าที่ของคติชนในสังคมไทย แบ่งเป็น ๓ ประการใหญ่ ๆ คือ บทบาทในการอธิบายกำเนิดและอัตลักษณ์ของกลุ่มชน บทบาทในการให้การศึกษา อบรมระเบียบสังคมและรักษามาตรฐานพฤติกรรมของสังคม บทบาทในการเป็นทางออกให้กับความคับข้องใจบุคคลอันเกิดจากกฎเกณฑ์ทางสังคม การศึกษาบทบาทหน้าที่ของพิธีเลี้ยงผีปู่ตาของผู้ไทกะตากบ้านโนนหอมมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ภาพที่ ๕ ชาวบ้านที่เข้าร่วมพิธี
เลี้ยงผีปู่ตานั่งอยู่บริเวณศาลปู่ตา

ภาพที่ ๖ เจ้าจ้ำฟาย (รด) น้ำมนต์ให้
แก่ชาวบ้านที่เข้าร่วมพิธีกรรมาา

การสืบทอดฮีตคองของผู้ไทกะตาก

จารีตประเพณี คือ แบบแผนที่มีระเบียบของสังคม หมายรวมถึงความเชื่อ แนวความคิด ค่านิยม หลักเกณฑ์การปฏิบัติ อันเป็นบทบัญญัติแห่งสังคมที่เชื่อถือกันสืบมาถ้าผู้ใดฝ่าฝืนจะถูกลงโทษด้วยวิธีการต่าง ๆ ซึ่งมีหลายระดับ ถ้าเป็นเรื่องการปกครองหรือกฎหมายจะถือว่าผิดจารีต ถ้าเกี่ยวข้องกับความเชื่อจะเรียกว่าผิดผี ขะลำ เข็ดขวง การกระทำผิดฝ่าฝืนวิญญาณเหล่านี้ต้องมีการเซ่นสรวง สังเวย ตามพิธีกรรมของท้องถิ่น (ธวัช ปุณโณทก, ๒๕๒๗ : ๑๙๖) จารีตประเพณีตามวิถีวัฒนธรรมของคนอีสาน คือ ฮีตคอง แม้เป็นสิ่งที่ไม่สามารถจับต้องได้แต่นับว่ามีส่วนสำคัญกับการดำรงชีวิต

ความเชื่อเรื่องผีปู่ตาและพิธีเลี้ยงผีปู่ตาจัดขึ้นในทุกเดือน ๓ และเดือน ๖ ของทุกปี นับเป็นฮีตสำคัญในเดือนดังกล่าว หากไม่ปฏิบัติจะเกิดผลเสียแก่ชาวบ้านและชุมชน ผู้ไทกะตากจึงต้องเคร่งครัดขนบนี้ไว้มิหลงลืมหรือละเลิกต้องถือปฏิบัติด้วยเป็นข้อบังคับสำคัญ โดยเฉพาะในเดือน ๖ ก่อนลงนาจะมีข้อห้ามในการลงไปทำนาของชาวบ้านในชุมชน โดยจะยึดถือพิธีเลี้ยงผีปู่ตาเป็นสำคัญ หากยังไม่ได้จัดพิธีเลี้ยงผีปู่ตาขึ้น ห้ามบ้านหลังใดไปลงนาก่อน แต่หากเกิดขึ้นด้วยความจำเป็นก็ต้องนำเครื่องเซ่นไหว้ ได้แก่ เหล้าไหไก่โต พร้อมดอกไม้ขัน ๕ ให้เจ้าจ้ำไปทำพิธีให้เพื่อขอขมาและบอกกล่าวแก่ปู่ตา นอกจากนี้ในการประกอบพิธีกรรมจะเห็นว่ามีการกำหนดลำดับขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมเอาไว้อย่างชัดเจน เครื่องประกอบพิธี ได้แก่ น้ำ เหล้า ไก่ต้ม ดอกไม้ขัน ๕ เป็นเครื่องประกอบพิธีที่ชาวบ้านยึดถือมาโดยตลอด หากไม่นำเครื่องเหล่านี้มาจะไม่สามารถบนบานหรือบอกกล่าวผีปู่ตาได้ การเลี้ยงผีปู่ตาไม่สามารถที่จะข้ามขั้นตอนใดไปได้หรือมีการสลับสับเปลี่ยนขั้นตอนในการประกอบพิธี เพราะเป็น “ฮีต” ของผีปู่ตาที่ได้รับการถ่ายทอดมา หากไม่รักษาฮีตคองนี้ไว้ปู่ตาก็จะให้เกิดโทษแก่ผู้ละเมิดได้

นอกจากนี้ความเชื่อเรื่องผีปู่ตายังมีส่วนสำคัญต่อการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนของชาวบ้าน ชาวบ้านต้องอยู่ในกฎและระเบียบของชุมชนในการใช้สอย

ป่าทั้งด้านอาหารจำพวกสัตว์ อาหารจำพวกพืช และการใช้ประโยชน์จากต้นไม้ หากใครละเมิดข้อตกลงนี้นอกจากจะถูกลงโทษลักษณะจารีตจากคนในชุมชน แล้วยังถูกลงโทษจากผีปู่ตาด้วย

นับได้ว่าพิธีเลี้ยงผีปู่ตาช่วยสืบทอดความเชื่อและฮีตคองที่สำคัญของชุมชนไว้ไม่ให้สูญหาย โดยบอกเล่าผ่านความเชื่อเรื่องอำนาจของปู่ตาและพิธีเลี้ยงผีปู่ ซึ่งชาวผู้ไทกะตากยังคงรักษาและสืบทอดไม่ให้คงตกหล่นเลือนหาย ด้วยเป็นฮีตที่สำคัญต่อการดำรงชีวิต ซึ่งชาวบ้านรุ่นแล้วรุ่นเล่าได้พยายามสืบทอดไว้

ภาพที่ ๗ ชาวบ้านกำลังตัก “ต้มไก่” หรือ “ซ่าไก่” เพื่อนำไปรับประทานร่วมกันบริเวณศาลปู่ตา

การเชื่อมความสัมพันธ์ให้คนในชุมชน

พิธีเลี้ยงผีปู่ตาเป็นงานประจำปีระดับชุมชน แม้ไม่ได้มีงานรื่นเริงอย่างประเพณีในเดือนต่าง ๆ แต่เป็นพิธีกรรมที่ชาวบ้านทุกครอบครัวรวมเงินและร่วมแรงร่วมใจจัดขึ้น ในวันงานที่จัดพิธีเลี้ยงปู่ตาชาวบ้านทุกครอบครัวจะเข้าร่วมพิธี หากครอบครัวใดไม่สามารถเข้าร่วมได้จะส่งสมาชิกในครอบครัวมาเป็นตัวแทนในการเซ่นไหว้

การตระเตรียมงานชาวบ้านต่างพร้อมใจกัน ผู้ชายช่วยงานในการถางหญ้าและจัดการพื้นที่รอบศาลปู่ตาเพื่อจะให้เป็นที่นั่งของชาวบ้านวันงาน ผู้หญิงก็ตระเตรียมเรื่องเครื่องเซ่นไหว้และอุปกรณ์ที่จะต้องใช้วันงานพิธี เมื่อเสร็จสิ้นพิธีเลี้ยงผีชาวบ้านจะรับประทานอาหารร่วมกัน กินข้าวที่นึ่งมาจากบ้านของตนและ “ซั่วไก่” ที่ต่างคนต่างเอาไก่ต้มมารวมกันแล้วปรุงเป็นอาหาร โดยไม่มีใครรังเกียจหรือปฏิเสธที่จะรับประทาน หากไม่เพียงพอก็มีการแบ่งปันแก่กัน กระทั่งการช่วยเก็บข้าวของกลับไปยังบ้านเรือนชาวบ้านก็ช่วยกันอย่างแข็งขัน เพื่อให้บริเวณลานปู่ตากลับมาเป็นพื้นที่สะอาดและสงบเช่นเดิม

แม้พิธีกรรมนี้จะจัดขึ้นเพื่อเซ่นไหว้ผีปู่ตา แต่หากมีนัยยะแฝงของการรวมกลุ่มกันของชาวผู้ไทกะตาก การแสดงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเพราะทุกคนมีความเชื่อและศรัทธาในผีปู่ตาเดียวกัน อีกทั้งเป็นการถ่ายทอดระบบความเชื่อและรูปแบบของพิธีโดยให้ลูกหลานพบเห็นจากประสบการณ์ของตน จึงนับว่าเป็นพิธีกรรมที่ทำให้เกิดความเกื้อกูล ความมีน้ำใจหยิบยื่นข้าวปลาอาหาร การร่วมมือร่วมใจ รวมเงินและออกแรง โดยไม่ได้เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย เมื่อใดจัดงานไม่ว่าจะเป็นผู้นำชุมชน ผู้ประกอบพิธี ผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้หนุ่มผู้สาว ผู้เด็กผู้น้อย ต่างเข้าร่วมงานและทำหน้าที่ของตนช่วยกันจนงานเสร็จสิ้น (จรัส รมราศี, สัมภาษณ์, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๖๑) แสดงให้เห็นความร่วมมือและช่วยเหลือกันของคนในชุมชน ความสามัคคี ความกลมเกลียวกัน นับว่าพิธีเลี้ยงผีปู่ตาช่วยสร้างความสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้นระหว่างคนในชุมชน

พิธีเลี้ยงผีปู่ตากับการสร้างกำลังใจ

ผีปู่ตาเป็นศูนย์รวมความเชื่อและศรัทธาของคนในชุมชนบ้านโนนหอม จึงเป็นที่พึ่งทางจิตใจให้แก่ชาวบ้านมาอย่างยาวนาน ทั้งการสร้างกำลังใจในการดำเนินชีวิตประจำวัน การสร้างกำลังใจในวาระสำคัญของชีวิต และการสร้างกำลังใจในการทำการเกษตร

การสร้างกำลังใจในการดำเนินชีวิตประจำวัน เมื่อชาวผู้ไทกะตากเกิดความไม่มั่นคงทางจิตใจจากเหตุการณ์ต่าง ๆ ในชีวิต เช่น การย้ายถิ่นฐาน การเดินทาง การไปทำงาน ชาวบ้านจะเตรียมเครื่องประกอบพิธีโดยให้เจ้าจ้ำเป็นคนบอกกล่าวปู่ตาให้ เพื่อให้เกิดความมั่นใจและกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ ในชีวิต หรือแม้กระทั่งการสอบทำงาน การสอบเรียนต่อ หรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการแข่งขัน ชาวบ้านก็ยังคงเชื่อว่าตนสามารถพึ่งพาอาศัยอำนาจของผีปู่ตาในการบันดาลให้ตนผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ไปได้ด้วยดี

การสร้างกำลังใจในวาระสำคัญของชีวิต เช่น การแต่งงานรับเขยหรือสะใภ้ต่างถิ่นเข้ามาในครอบครัว ชาวบ้านจะต้องพาเขยหรือสะใภ้มาบอกกล่าวเพื่อแจ้งแก่ปู่ตาว่ามีใครเข้ามาอยู่ในครอบครัวและเข้ามาอาศัยอยู่ร่วมกันในชุมชน คล้ายกับการขออนุญาตเพื่อมาอาศัยอยู่ในชุมชนด้วย จึงเกิดความสบายใจและกำลังใจในการสร้างครอบครัว

การสร้างกำลังใจในการเกษตร จะเห็นได้อย่างชัดเจนผ่านพิธีเลี้ยงผีปู่ตาในเดือน ๓ และเดือน ๖ ที่จัดขึ้นโดยมีนัยยะเพื่อเอาข้าวใหม่มาไหว้ผีปู่ตาและขอกำลังใจและอำนาจของปู่ตาจงช่วยปกปักรักษาผลผลิตของตนให้ออกผลดี นอกจากนี้จะเห็นได้ในช่วงขั้นตอนการเสี่ยงทายคางไก่ซึ่งมีด้วยกัน ๓ แบบ คือ เสี่ยงทายเกี่ยวกับชีวิต เสี่ยงทายเกี่ยวกับสภาพอากาศและเสี่ยงทายเกี่ยวกับผลผลิตทางการเกษตร เมื่อรับทราบผลเสี่ยงทาย อาจได้คลายความกังวลและสร้างกำลังใจก่อนจะลงนาปลูกข้าว แก้ไขภาวะความกังวลใจเกี่ยวกับเรื่องน้ำและฝนเพื่อให้เกิดความสบายใจและความมั่นใจในการทำการเกษตร นอกจากจะ

สัมพันธ์กับการสร้างกำลังเกี่ยวกับชีวิตแล้ว ผีปู่ตายังสัมพันธ์กับการสร้างกำลังใจด้านการเกษตรแก่ชาวบ้านโนนหอมอีกด้วย อาจกล่าวได้ว่าพิธีเลี้ยงผีปู่ตาเกี่ยวข้องกับความอุดมสมบูรณ์ (Fertility) อันสัมพันธ์กับการเซ่นไหว้ผีปู่ตาเพื่อขอความอุดมสมบูรณ์ในการดำเนินชีวิตด้านต่าง ๆ ของชาวบ้านโนนหอม (สุริยา สมุทคุปติ์ และพัฒนา กิติอาษา, ๒๕๓๓ : ๕)

ผู้ไทกะตากบ้านโนนหอมยังมีพิธีบนบานส่วนบุคคลกับผีปู่ตา หากผีปู่ตาช่วยตนให้สำเร็จในสิ่งที่มุ่งหวังจะจัดพิธีเลี้ยงผีส่วนบุคคลและนำสิ่งของมาแก้บน โดยการประกอบพิธีของเจ้าจ้ำอันแสดงให้เห็นความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีที่ดำเนินและเสร็จสิ้นด้วยดี การที่ผู้ประกอบพิธีและผู้เข้าร่วมพิธีได้ผ่านพิธีเลี้ยงผีปู่ตาที่ถูกต้องชอบธรรมตามจารีต ช่วยทำให้ชาวบ้านมีกำลังใจและมีความมั่นใจในการดำเนินชีวิต เกิดความสบายใจ อิ่มใจ คลายความทุกข์ ความกังวลไปได้อย่างสมบูรณ์

บทสรุป

การอพยพของผู้คนจากฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงมายังประเทศไทยมีอยู่หลายครั้ง การอพยพครั้งสำคัญที่เป็นไปได้ว่าชาวผู้ไทกะตากบ้านโนนหอมอพยพครัวเรือนมาจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พร้อมกับผู้คนหลายชาติพันธุ์เกิดในสมัยรัชกาลที่ ๓ ชาวบ้านกลุ่มนี้นำวัฒนธรรมของตนติดตัวมาด้วย เมื่อมีการย้ายถิ่นฐานและตั้งบ้านเมืองใหม่ก็ยังคงรักษาและสืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้

พิธีเลี้ยงผีปู่ตาหรือพิธีเลี้ยงมเหสักข์เป็นสิ่งที่ชาวผู้ไทกะตากบ้านโนนหอมยังคงรักษาเอาไว้อย่างแนบแน่น ถือเป็นประเพณีปฏิบัติที่ชาวโนนหอมสืบทอดมาทุกรุ่น ไม่กระทำการใดที่ผิดจารีต ชาวบ้านประกอบพิธีกรรมเพื่อเซ่นไหว้ บนบาน แก้บน ขอขมา และขอบคุณ ซึ่งแสดงให้เห็นการรำลึกถึงพระคุณของผีปู่ตาที่ช่วยผู้ปกปักรักษา โดยเฉพาะดูแลรักษาผลผลิต การทำมาหากิน

บ้านเรือน ป่า รวมถึงลูกหลานผู้ไทกะตากบ้านโนนหอม พิธีนี้มีการปรับเปลี่ยนเครื่องประกอบพิธีและการแต่งกายของเจ้าจ้ำและผู้เข้าร่วมพิธีไปเล็กน้อยแต่ไม่ถือว่าผิดจารีตของผี หากแต่แสดงให้เห็นการปรับปรนให้เข้ากับห้วงเวลาและยุคสมัย

ปัจจุบันการประกอบพิธีเลี้ยงผีปู่ตายังคงไว้ซึ่งรูปแบบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน จัดขึ้นทุกปีบริเวณศาลปู่ตาในเดือน ๓ และเดือน ๖ ตามปฏิทินจันทรคติ โดยจะต้องจัดพิธีเลี้ยงผีปู่ตาก่อนและหลังทำนาทุกปี พิธีนี้มีเจ้าจ้ำเป็นผู้ประกอบพิธี เพื่อเป็นคนกลางในการสื่อสารระหว่างผีปู่ตาและชาวบ้าน โดยมีชาวบ้านจากทุกครอบครัวในบ้านโนนหอมเข้าร่วม นอกจากนี้ยังมีคนภายนอกชุมชน เช่น ข้าราชการ เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานที่ตั้งอยู่ในบ้านโนนหอมเข้าร่วมด้วย แต่ต้องมีการบอกกล่าวเจ้าจ้ำและผู้นำชุมชนก่อนเสมอ โดยชาวบ้านยังเคร่งครัดในการตระเตรียมเครื่องเซ่นไหว้ โดยแยกได้ ๒ แบบ คือ เครื่องประกอบพิธีส่วนรวม ได้แก่ เหล้า น้ำเปล่า ไก่ต้ม ขัน ๕ และเครื่องประกอบพิธีส่วนครอบครัวหรือบุคคล ได้แก่ เหล้า น้ำเปล่า ไก่ต้ม ขัน ๕ บางคนอาจเตรียมหมากพลูมาประกอบด้วย เมื่อเซ่นไหว้ผีปู่ตาเรียบร้อยชาวบ้านจะทำซั่วไก่กินร่วมกันทั้งชุมชนจึงแยกย้ายกันกลับบ้าน

บทบาทของพิธีเลี้ยงผีปู่ตาของชาวผู้ไทกะตากบ้านโนนหอมตามแนวคิดบทบาทหน้าที่ของวิลเลียม บาสคอม พบทั้ง บทบาทในการสืบทอดฮีตคองของผู้ไทกะตาก บทบาทในการเชื่อมความสัมพันธ์ให้คนในชุมชน และบทบาทในการสร้างกำลังใจด้านการดำรงชีวิต กำลังใจในวาระสำคัญของชีวิตและกำลังใจในการทำการเกษตร ด้วยบทบาทหน้าที่หลายประการที่มีผลต่อผู้คนและชุมชนแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างคน ความเชื่อและพิธีกรรมที่ต่างผูกโยงกันอย่างแนบแน่น ซึ่งบทความนี้แสดงให้เห็นการดำรงอยู่ของชาวผู้ไทกะตากผ่านพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ นับเป็นการนำเสนอแง่มุมความเชื่อและพิธีกรรมของชาวผู้ไทกะตากในอีกมิติหนึ่ง

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร. ๒๕๔๒. **ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม ๔.** กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์.

คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. ๒๕๔๒. **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดสกลนคร**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว.

ดำเกิง โถทอง. ๒๕๔๗. ผีปู่ตา ศรัทธาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในวิถีชีวิตชุมชนอีสาน**. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์**, ๑๐(๑), ๕๕-๖๖.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จกรมพระยา. ๒๕๔๓. **นิทานโบราณคดี.** กรุงเทพฯ: บรรณาคาร.

ธวัช ปุณโณทก. ๒๕๒๗. กิจประเพณี. ใน **คู่มือปฏิบัติการวัฒนธรรมพื้นบ้าน.** กรุงเทพฯ: ศูนย์วัฒนธรรมพื้นบ้านแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ.

บุญยงค์ เกศเทศ. (๑๖ สิงหาคม ๒๕๓๕). **จากผีปู่ตาถึงเฒ่าจ้ำ...สู่ชุมชน.** สยามรัฐ, ๖-๗.

_____. ๒๕๔๐. ปู่ตา ผีอนุรักษ์ทรัพยากรชุมชน. ใน **บูชาพญาแถน.** ๑๖-๓๕. พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

เบญจวรรณ นาราสัจจ์. ๒๕๕๒. **ประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาอีสาน.** ขอนแก่น: ศูนย์วิจัยพหุลักษณ์สังคมลุ่มน้ำโขง มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ปกกสิณ ชาทิพฮด. ๒๕๖๐. **รายงานการวิจัย พลวัตทางสังคมและวัฒนธรรมผู้ไทกะตาก บ้านโนนหอม.** สกลนคร: สมศักดิ์การพิมพ์.

ศิราพร ณ ถลาง. ๒๕๕๗. **ทฤษฎีคติชนวิทยา วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน.** กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศรีศักร วัลลิโภดม. ๒๕๓๘. **แอ่งอารยธรรมอีสาน.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: มติชน.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุขและคณะ. ๒๕๔๔. **รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษาโครงสร้างชุมชนชาติพันธุ์ผู้ไท บ้านโนนหอม ตำบลโนนหอมอำเภอเมืองจังหวัดสกลนคร.** ขอนแก่น: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สุรัตน์ วรางครัตน์. ๒๕๒๔. **รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษาเปรียบเทียบประเพณีวัฒนธรรมของชาวผู้ไทยในท้องถิ่น อำเภอพรรณนานิคมกับชาวโซ่ในอำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร.** สกลนคร: คณะมนุษยศาสตร์และสังคม วิทยาลัยครูสกลนคร.

สุริยา สมุทคุปติ์ และพัฒนา กิติอาษา. ๒๕๓๓. **สัญลักษณ์สำคัญในบุญบั้งไฟการวิเคราะห์และตีความหมายทางมานุษยวิทยา.** ขอนแก่น: ห้องปฏิบัติการทางมานุษยวิทยาของอีสาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สุวิทย์ ธีรศาศวัตและณรงค์ อุปัญญ์. ๒๕๓๘. **รายงานการวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงวิถีครอบครัวและชุมชนอีสาน : กรณีผู้ไทย.** กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

เอ คาร์ และอี ไซเดนฟาเดน. ๒๕๐๙. **ชาติวงศ์วิทยาว่าด้วยชนชาติเผ่าต่าง ๆ ในประเทศไทย.** แปลโดย พวงทอง สิริสาลี. พระนคร: กรมศิลปากร. (อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพของพลเอกบริบูรณ์ จุละจาริตต์)

เอเจียน แอมอนิเย. ๒๕๓๙. **บันทึกการเดินทางในลาว ภาคหนึ่ง พ.ศ. ๒๔๓๘.** แปลโดย ทองสมุทร โดเรและสมหมาย เปรมจิตต์. เชียงใหม่: โครงการผลิตเอกสารส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับประเทศเพื่อนบ้าน สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

Turner, Victor W.. 1977. **The Ritual Process : Structure and Anti-Structure.** U.S.A.: University of Chicago.

บุคลานุกรม

จรัส รมราศรี, **สัมภาษณ์**, ๑๐ เมษายน และ ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

โจม อุตวงศ์ษา, **สัมภาษณ์**, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

ศรชัย ขันเพียแก้ว, **สัมภาษณ์**, ๑๐ เมษายน ๒๑ พฤษภาคม และ ๔ ตุลาคม ๒๕๖๐.

สมจิตร เปี้ยคำ, **สัมภาษณ์**, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

หนู ไชยวังราช, **สัมภาษณ์**, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

อัญชัน ใยสิงสอน, **สัมภาษณ์**, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๖๐.

“อีสาน” จากปรากฏการณ์อีสานร่วมสมัย

ชานนท์ ไชยทองดี[๑]

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทบทวน และทำความเข้าใจวาทกรรมอีสานภายใต้บริบทอีสานร่วมสมัย โดยใช้กรอบคิดของพัฒนา กิติอาษา ที่อธิบายอีสานในมิติใหม่ว่า อีสานใหม่ได้กลายเป็นส่วนสำคัญของเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมวัฒนธรรม ของโลกยุคโลกาภิวัตน์อย่างเต็มตัว อีสานใหม่ไม่ใช่อีสานด้อยพัฒนา อีสานใหม่ไม่ใช่ดินแดนชายขอบ ล้าหลัง หรือแห้งแล้งทุรกันดาร อีกต่อไป ดังนั้นบทความนี้จึงยกปรากฏการณ์อีสานร่วมสมัยจากสื่อและวรรณกรรมต่าง ๆ ที่มีเนื้อหาและนัยของความเป็นอีสาน โดยใช้การศึกษาเอกสารและรวบรวมปรากฏการณ์ทางสังคมร่วมสมัย เพื่อนำมาเป็นตัวบททางวัฒนธรรมในการวิเคราะห์ ซึ่งพบว่า ความเป็นอีสานจากปรากฏการณ์ร่วมสมัย ได้แสดงให้เห็นถึงการผลิตซ้ำอีสานในภาพของความโรแมนติก แต่กระนั้นก็ยังมีสื่อและวรรณกรรมจำนวนหนึ่งที่ทำหน้าที่เปรียบเสมือนกระบอกเสียงที่คอยสื่อสารกับสังคมว่าอีสานไม่ได้หยุดนิ่ง แต่กลับมีพลวัตภายใต้บริบททางสังคมที่มีความหลากหลาย นอกจากนี้พลังของอัตลักษณ์อีสานได้ขับเคลื่อนและเคลื่อนย้ายมวลชนสู่พื้นที่ต่าง ๆ จากการที่ทีมฟุตบอลตัวแทนภาคอีสานได้เข้าร่วมการแข่งขันฟุตบอลในระดับสูงสุดของประเทศ

คำสำคัญ : อีสาน, อีสานร่วมสมัย, กลจักรของแรงปรารถนา

---

[๑] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

Isan from contemporary Isan phenomena

Chanon Chaithongdee[2]

Abstract

This article aims to review and make the understanding of the discourse of Isan under the context of contemporary Isan by using the thinking framework of Pattana Kitiarsa. He has explained that Isan becomes an important part of the economical, political, and socio-cultural ongoings in the globalized era. The new Isan is not underdeveloped. Neither is the new Isan a marginalized land, nor it lacks modern development, being covered only by wilderness anymore. This article, therefore, presents the contemporary Isan phenomena from media and literature which have Isan-related contents and significances. In this study, some documents were used as cultural texts which were then analyzed in order to gather contemporary social phenomena. It was found that being Isan as seen through the contemporary social phenomena has reproduced Isan in romantic imagery. But some media and literature have acted as a mouthpiece for Isan, communicating to the public that Isan does not stay still but is dynamic from a diversity of social contexts. Besides, the power of Isan identity has driven and transported her people to different areas following a soccer team that has represented Isan in the national premiere league soccer.

Keywords : Isan, Contemporary Isan, desiring machine

---

[2] Assistant Professor of Thai Language Department, Faculty of Education, Srisaket Rajabhat University.

บทนำ

อีสาน คำที่ชวนให้ใครหลายคนเข้าใจถึงความแห้งแล้งผ่านสื่อต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นภาพ เสียง หรือตัวหนังสือ ที่สื่อความหมายไปในทางแร้นแค้น หรือไม่ก็นำเสนอให้เห็นอีกด้าน คือ ความอุดมสมบูรณ์ผ่านบรรยากาศท้องทุ่งเกษตรกรรมที่เขียวขจี ภายใต้วิถีชีวิตที่ดำเนินตามกรอบฮีต และคอง

อนุชิต สิงห์สุวรรณ (๒๕๕๓ : ๙๙-๑๐๐) ได้อธิบายความเป็นอีสานในการรับรู้ของผู้คนในวิทยานิพนธ์เรื่องประวัติศาสตร์นิพนธ์อีสานว่า ตัวตนของความเป็นอีสานเริ่มปรากฏ และชัดเจนก็คือภายหลัง พ.ศ. ๒๔๗๕ และเริ่มเป็นที่รับรู้ว่าหมายถึงคนที่อาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย

การทำความเข้าใจคำว่า “อีสาน” และ “คนอีสาน” ในสังคมร่วมสมัย จึงไม่อาจพิจารณาเพื่อตัดสินด้วยสายตาของความเป็นอีสานนิยม ภายใต้ขนบทางวัฒนธรรมซึ่งต้องทำความเข้าใจในประเด็นต่าง ๆ เช่น พลวัต อัตลักษณ์ และปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับอีสาน

มาโนช พรหมสิงห์ (๒๕๕๘ : ๑) ได้กล่าวว่า ความเป็นอีสานที่ไม่ได้มีเพียงคติความเชื่อโบราณ แต่อีสานยังมีลักษณะที่น่าสนใจ และอีสานไม่ได้เป็นภาพชนบทล้าหลัง ส่วนทับทิม ทับทิม (๒๕๕๔ : ๑๓๘) ได้อธิบายไว้ในบทความ “ลูกทุ่งหรือลูกกรุง? : ความเป็นเมืองในชนบท” ว่า ชนบทจากมุมมองคนชั้นกลางในเมืองบางกลุ่ม ชนบทไทยถูกมองแบบคู่ตรงข้ามกับเมืองมาโดยตลอด ในอดีตชนบทมีภาพล้าหลัง ด้อยพัฒนา แต่ปัจจุบันชนบทไทยกลายเป็นภาพโรแมนติกที่ได้รับการชื่นชม และควรรักษาไว้ ดังนั้นการทำความเข้าใจความเป็นอีสานร่วมสมัยในบทความนี้ ผู้เขียนจึงมุ่งหยิบยกวรรณกรรมร่วมสมัยมาเป็นตัวบท (Text) ในการเชื่อมโยงเพื่อให้เห็นความเป็นอีสานที่มีพลวัต

ภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมจะพบว่าคนอีสานได้นำเสนอตัวตนอย่างหลากหลาย และน่าสนใจ ความแร้นแค้น และความอุดมสมบูรณ์ได้รับการตีความ และนำเสนอในสื่อต่าง ๆ มากขึ้น เช่น เพลง ภาพยนตร์ และวรรณกรรม ความน่าสนใจในการตรวจสอบความเป็นอีสานนี้ จึงมุ่งสนใจตัวบททางวัฒนธรรม

ที่เชื่อมความเป็นอีสานสู่ความเป็นสากลภายใต้อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่พร้อมจะดำเนินไปสู่ความอยู่รอด

วัตถุประสงค์

เพื่อสำรวจความเป็นอีสานผ่านปรากฏการณ์ทางสังคมต่าง ๆ ซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวบททางวัฒนธรรมเพื่อเข้าใจมิติอีสานที่ร่วมสมัย

แนวคิดกลจักรของแรงปรารถนา (Desiring Machine)

พัฒนา กิติอาษา (๒๕๕๗ : ๕๒-๕๔) ได้พัฒนาแนวคิดเรื่องกลจักรปรารถนา (Desiring Machine) ของเดอลูซ และกัตตารี (Deleuze and Guattari) ที่ให้ความสำคัญกับจิตไร้สำนึก กลจักรของแรงปรารถนา เรือนกายปราศจากองคาพยพ และความสำคัญของความรู้สึกนึกคิด ทั้งสองชี้ให้เห็นว่าการพิจารณามิติของการผลิตสร้าง และขับดันของปรากฏการณ์ทางจิตของมนุษย์ในระดับปัจเจกบุคคลสามารถช่วยให้เข้าใจปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในระดับสังคมได้

รากฐานของชุมชนอนิจลักษณ์คือการทำงานของจิตไร้สำนึก และแรงปรารถนาทางสังคม กล่าวคือ จิตสำนึกทำงานผลิตแรงปรารถนา และแรงปรารถนาทำงานผลิตสร้างพฤติกรรมหรือการกระทำของมนุษย์ และสังคมมนุษย์ไม่ควรได้รับการพิจารณาในฐานะที่มีสภาพเป็นอยู่หยุดนิ่งคงที่ตายตัว (being) ทั้งนี้เพราะแรงปรารถนาไม่ใช่ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นเองภายในจิตใจของมนุษย์ ทั้งยังไม่ได้เกิดจากความรู้สึก ความต้องการหรือความจำเป็นการโหยหาสิ่งที่ขาดหายไปในชีวิต และที่สำคัญอำนาจเป็นผลที่เกิดจากการทำงานของแรงปรารถนา มโนทัศน์ว่าด้วยแรงปรารถนาในฐานะทฤษฎีทางสังคมย่อมไม่ใช่แรงขับทางจิตวิทยา และสรีระร่างกายล้วน ๆ หากแต่เป็นแรงปรารถนาทางสังคมที่ถูกผลิตขึ้นในสังคมทุนนิยมสมัยใหม่ ในการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เดอลูซ เสนอว่าควรพิจารณาแรงปรารถนาของมนุษย์ในฐานะผลิตผล

จากสายพานโรงงานอุตสาหกรรม แรงปรารถนาที่แท้จริงคือกลจักรแห่งแรงปรารถนาที่มีสภาพพลวัตในตัวสูง ในการทำงานผลิตกลจักรหรือกลไกอื่นต่อไปอย่างไม่หยุดนิ่ง อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงใด ๆ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนแบบมีการผลิตสร้าง นำเข้าสิ่งใหม่หรือรูปแบบใหม่ ๆ เข้ามาแทนที่ของเดิมเสมอไป หากแต่เป็นการเปลี่ยนแปลงผันแปรในตัวเองเป็นสำคัญ กล่าวคือ เพราะการทำงานของกลจักรแห่งแรงปรารถนา ในการรื้อข้ามพื้นที่ เขตแดนหรืออาณาบริเวณต่าง ๆ ของชีวิตทางสังคมนี้เอง มนุษย์ และชุมชนใด ๆ ล้วนต้องเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงภายในเรือนร่าง หรือหน่วยย่อยต่าง ๆ ภายในองค์กรหรือสังคมอยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้ มนุษย์ และชุมชนของพวกเขายังต้องตกอยู่ในสภาพที่ถูกรุมเร้าให้เปลี่ยนแปลงไม่หยุดนิ่งจากภายนอกควบคู่กันไป ดังนั้นการพิจารณาการเปลี่ยนแปลงในระดับชุมชนใด ๆ ควรพิจารณาลักษณะความเป็นอนิจจังหรือความผกผันเปลี่ยนแปลงทั้งภายในตัวเองและภายนอกอย่างใกล้ชิด

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า กลจักรของแรงปรารถนาทำงานเพื่อผลักดันให้เกิดความคิดความอ่าน จินตนาการ วิถีชีวิต และปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในสังคมให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เคลื่อนย้าย หรือเดินทางข้ามเขตของอาณาบริเวณที่คุ้นเคยด้วยความหมาย และอัตลักษณ์ทางสังคมที่แตกต่างออกไป

กนกวรรณ มโนรมย์ (๒๕๕๙ : ออนไลน์) ได้สรุปแนวคิดของ พัฒนา กิติอาษา (๒๕๕๗ : ๑๘) ไว้ว่า แนวคิดของพัฒนาทำให้เห็นว่าคนอีสานต้องการผลิตสร้างตัวตนใหม่ ๆ มาอย่างต่อเนื่อง เพราะคนอีสานมีแรงปรารถนาจากภายใน มีความใฝ่ฝัน และแรงบันดาลใจที่มีพื้นฐานจากความยากจน ที่คอยเป็นแรงผลักดันให้คนอีสานมีความมุ่งมั่นเพื่อยกระดับความเป็นอยู่ เลื่อนฐานะ แสวงหาความมั่งคั่งทางวัตถุ มีความปรารถนาอยากเป็นผู้มีความทันสมัย และภาคภูมิใจกับ อัตลักษณ์ที่ทันสมัย พยายามปรับตัวตามการเปลี่ยนแปลงของสังคมทั้งระดับท้องถิ่น และ ระดับนานาชาติ คนอีสานในความเป็นอีสานใหม่ คือ นักต่อสู้ชีวิต ผู้มีจินตนาการใหม่ ๆ ผู้มีทักษะฝีมือด้านแรงงาน ผู้ผลิตอาหารของ

ประเทศ และของโลกผู้มีความรู้ทักษะสมัยใหม่ มีการศึกษา มีความมั่นใจในตัวเอง และพร้อมเปิดรับการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมกับผู้คนที่หลากหลาย ซึ่งอัตลักษณ์อีสานใหม่เหล่านี้ มีรากฐานมาจากความเป็นท้องถิ่น และวัฒนธรรมอีสานเดิมเสมอ ๆ ดังนั้น ด้วยตัวตนคนอีสานในบริบทอีสานใหม่เช่นนี้ ทำให้ภาคอีสานกลายเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์การพัฒนาของประเทศ “ภูมิภาคแม่โขง” และการเชื่อมต่อกับนานาชาติทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

ตัวอย่างของการปรับตัวของคนอีสาน คือ พื้นที่ลำซิ่งในกรุงเทพฯ ซึ่งพบว่า คนอีสานภายใต้บริบทของสังคมเมืองสามารถปรับตัวให้เข้ากับอุตสาหกรรมความบันเทิง โดยการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ให้สอดคล้องกับสื่อบันเทิงที่มีการเปลี่ยนรูปแบบเพื่อง่ายต่อการเสพและการเข้าถึง ซึ่งทำให้ทราบถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการปรับตัวของคนอีสานภายใต้พื้นที่ที่เปลี่ยนไป แต่ยังคงสร้างอัตลักษณ์ผ่านพื้นที่ของความบันเทิง (อุกฤษณ์ จอมยิ้ม, ๒๕๕๙ : ๖๕)

ธนพฤกษ์ ชามะรัตน์ (๒๕๕๗ : ๑-๑๖) ได้สรุปประเด็นที่พัฒนา กิติอาษา (๒๕๕๗ : ๕) ได้เสนอประเด็นในการอธิบายความเป็นอีสาน ในหนังสือสู่วิถีอีสานใหม่ไว้อย่างน่าสนใจว่า *ประการที่หนึ่ง* อีสานมีความเป็น “อีสานเปี๊ยนไป๋” โดยเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมวัฒนธรรมแบบท้องถิ่นข้ามแดนของอีสาน นับตั้งแต่การสิ้นสุดของสงครามเย็น ซึ่งทำให้คนอีสานมีการปรับตัวเข้ากับความทันสมัยในกระแสโลกาภิวัตน์ โดยมีจิตสำนึกของแรงปรารถนาในการยกระดับคุณภาพชีวิต และผลิตสร้างอัตลักษณ์ทางสังคมของตนเอง *ประการที่สอง* อีสานมีลักษณะเป็น “อีสานอนิจลักษณ์” ซึ่งเกิดจากการรื้อพรมแดนหลากมิติ (Multi-Dimensional Deterritorialization) กล่าวคือ ความเป็นอีสานไม่ได้มีรูปลักษณ์เป็นแก่นแกน เช่น ความเชื่อ และภูมิปัญญาที่เป็นอุดมคติที่หยุดนิ่งเสมอไป รวมถึงคนอีสานส่วนหนึ่งมีการเลื่อนฐานะทางสังคมกลายเป็นคนชั้นกลางในชนบท (Rural Middle Class) ที่มีรากฐานมาจากความรอบรู้ และโลกทัศน์ที่ถูกหล่อหลอมด้วยการศึกษา ทวีศักดิ์ เผือกสม

(๒๕๕๗ : ๑๑) ได้กล่าวถึงหนังสือเล่มดังกล่าวไว้ว่า “งานชิ้นดังกล่าวอาจจะเป็นงานสำคัญชิ้นหนึ่งที่ช่วยขจัดมายาคติของภาพความเป็นอีสาน ไม่ว่าจะเป็นมายาคติที่สร้างโดยรัฐไทยสมัยใหม่ นักการเมืองยุคสงครามเย็น นักวิชาการไทย และเทศ หรือคนทั่วไป รวมทั้งยังช่วยปิดประตูไม่ให้ใครเข้ามาสร้างมายาคติแบบผิด ๆ ให้กับคนอีสาน

อีสานร่วมสมัยในเพลง

เพลงหนาวลมที่เรณู ประพันธ์โดยสุรินทร์ ภาคศิริ มีเนื้อหาบรรยายถึงสภาพอากาศของอีสานเหนือ และยังสื่อถึงความงามของผู้หญิงชาวผู้ไท อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม ที่ทำให้สาวอีสานได้รับการนำเสนอในฐานะหญิงสาวผู้งดงามทางวัฒนธรรม ดังเนื้อเพลง

“เรณูนคร ถิ่นนี้ช่างมีมนต์ขลังได้พบนวลนาง ดั่งเหมือนต้องมนต์แน่นิ่ง
น้องนุ่งซิ่นไหมไว้ผมมวยสวยเพริศพริ้ง พี่รักเจ้าแล้วแท้จริงสาวเวียงพิงค์
แห่งแดนอีสาน เราเคยสัมพันธ์พลอดรักเมื่อคราวหน้าหนาวคืนฟ้าสกาว
เหน็บหนาวน้ำค้างหรือนั่น เพราะได้เคียงน้องถึงต้องหนาวตายไม่หวาดหวั่น”

จากตัวอย่างพบว่าเนื้อเพลงได้ถ่ายทอดภาพความงามของสาวอีสานภายใต้วัฒนธรรมอีสานเหนือด้วยมุมมองที่ว่ามีวัฒนธรรม และธรรมชาติที่งดงามผู้คน โดยเฉพาะ “ผู้สาวผู้ไทเรณู” ที่มีอัตลักษณ์ชวนมองจับตาต้องใจด้วยการ *‘นุ่งซิ่นไหม ไว้ผมมวยสวยเพริศพริ้งพี่รักเจ้าแล้วแท้จริงสาวเวียงพิงค์แห่งแดนอีสาน’*

นอกจากนี้เพลงสาวกันตรึมที่ขับร้องโดยไผ่ พงศธร ก็เสนอภาพ “สาวอีสานใต้” ผ่านเนื้อร้องภาษาไทยราชการสลับกับภาษาไทยถิ่น (เขมร) ดังตัวอย่าง

> *“โอ่โอเนียงเอย อ้ายพึ่งเคยได้พาใจเหงาผ่านมา มาเมืองสุรินทร์ถิ่นวัฒนธรรมงามตา เนียงโมปีน่า พูดจาภาษาขแมร์เอิงเอยเนียงลออ เสนาะเสียงซอคมขำร่ายรำงามแท้ โอ่เจ๊ดเอยเจ๊ด อ้ายหลงฮักสาวขแมร์ หัวใจอ้ายแพ้ ตั้งแต่แรกพบสบตา พรึมโจ๊ะพรึม ๆ สาวกันตรึมยุคใหม่ สีสันแดนอีสานใต้ หนุ่มบ้านไกลได้มาพบพา กระนบติงตองรำตั๊กแตนตำข้าวในนา อ้อนแอ้นเอวบางน่ารักน่าชังดั่งอัปสรา ดอกดินถิ่นทุ่งกุลาอยากบอกเนียงว่าบองสลัน”*

เนื้อหาของเพลงดังกล่าวได้เสนอภาพตัวแทนของสาวอีสานใต้ที่มีความสวยงาม น่ารัก ด้วยเนื้อหาชมความงามแบบหยิกแกมหยอก ช่วยย้ำอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมไทยเขมร ที่เป็นภาพตัวแทนของชาวอีสานใต้ แต่ภาพของหนุ่มสาวอีสานที่น่ารัก งดงาม ได้รับการโต้กลับ และทบทวนกับเพลง

ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์ (๒๕๔๖ : ๕๕๖) ได้กล่าวว่าการพัฒนาเศรษฐกิจภาคอุตสาหกรรม และการบริการที่ขยายตัวขึ้น ทำให้สังคมเมืองเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยอย่างรวดเร็ว กลายเป็นแหล่งดึงดูดให้ชาวชนบทโดยเฉพาะทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสานเข้ามาหางานทำในเมืองหลวง ประกอบกับการล่มสลายของเศรษฐกิจภาคเกษตรกรรมในชนบท จากการพัฒนาที่เกิดขึ้นแบบไม่สมดุล จึงไม่สามารถดูแลชีวิตความเป็นอยู่ของพวกเขาได้ ทำให้ชาวชนบทประสบปัญหาความยากจน ภาวะหนี้สิน ขาดแคลนพื้นที่ทำกิน การดำรงชีวิตความเป็นอยู่ที่แย่ลง และเปลี่ยนแปลงไป จึงกลายเป็นแรงผลักดันให้เกิดการสร้างกองทัพแรงงานชาวชนบทอีสานจำนวนมากที่หลั่งไหลเข้าเมืองซึ่งส่วนใหญ่เกาะกลุ่มกันอยู่ในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล เพื่อแสวงหาโอกาสในการทำงาน และเพื่อชีวิตที่ดีขึ้น

ภาพของการอพยพเคลื่อนย้ายเข้าเมืองของหนุ่มสาวชาวอีสานในเพลงบ้านของพงษ์สิทธิ์ คัมภีร์ ดังเนื้อเพลงที่ว่า *“เกิดมันทุกข์มันยากฮ่าย หากินกะบ่กุ้ม บ่อิ่ม ผู้บ่าวผู้สาว หนีเข้ากรุงเทพฯ เหลือแต่ผู้เฒ่ากับเด็กน้อยได้แต่ท่าแต่คอย พวกเจ้าฮั่นหล่ามาซ่อยแผ่นดินเกิด”* เพลงดังกล่าวได้ฉายภาพของความแร้นแค้นจนทำให้ผู้คนอพยพเคลื่อนย้ายสู่ตลาดแรงงาน

เพลงดอกหญ้าในป่าปูน ที่ขับร้องโดยต่าย อรทัยก็ช่วยตอกย้ำประเด็นการอพยพแรงงานของชาวอีสาน ดังเนื้อเพลง *“หัวใจติดดิน สวมกางเกงยีนส์เก่าเก่าใส่เสื้อตัวร้อยเก้าเก้า กอดกระเป๋าใบเดียวติดกาย กราบลาแม่พ่อหลังจากเรียนจบ ม. ปลาย ลาทุ่งดอกคูณไสว มาอาศัยชายคาป่าปูน เอาแรงเป็นทุนสู้งานเงินเดือนต่ำต่ำ เก็บเงินเข้าเรียนภาคค่ำก่อความหวังบนทางเปื้อนฝุ่น สังคมเมืองใหญ่ขาดแคลนน้ำใจเจือจุน ใช้ความอดทนเติมทุน ให้ยืนสู้ไหวทุกวัน อยู่เมืองสวรรค์แต่เป็นคนชั้นติดดิน”*

ผู้เขียนพบว่าดอกคูนในเพลงคือสัญลักษณ์ความเป็นอีสานประการหนึ่ง เนื่องจากเป็นชื่อเรียกดอกราชพฤกษ์ในภาษาไทยถิ่น (อีสาน) อีกทั้งเป็นดอกไม้ประจำจังหวัดขอนแก่น เกิดเป็นอัตลักษณ์ประจำถิ่นที่ว่า *“เมืองดอกคูนเสียงแคน”* ดังนั้นสาวอีสานในเพลงจึงหมายถึงสาวขอนแก่นที่ต้องเดินทางเข้ามาทำงานที่กรุงเทพฯ เพื่อหางานทำ

นอกจากนี้เพลงดังกล่าวมีนัยของการใช้แนวคิดแบบคู่ตรงข้ามเพื่อประกอบสร้างความเป็นชนบทกับความเป็นเมือง คือ การให้ภาพของหญิงสาวชนบท รายได้น้อย การศึกษาน้อย ที่ต้องสร้างตัวจากค่าแรงขั้นต่ำอันน้อยนิดและต้องพยายามขยับฐานะทางสังคมให้สูงขึ้นด้วยการเรียนภาคค่ำ เพื่อแสวงหาชีวิตที่ดีขึ้นในสังคมเมือง

พงษ์ศักดิ์ จันทรุกขา ได้ประพันธ์เพลงอีสานบ้านเฮา (๒๕๒๐) ขับร้องโดย เทพพร เพชรอุบล ที่มีส่วนในการนำเสนอผักกะแยง พืชที่เจริญเติบโตได้ดีในสภาพพื้นที่ชุ่มชื้น ช่วยยกระดับความหมายของวัฒนธรรมการบริโภคของชาวอีสานที่เต็มไปด้วยความอุดมสมบูรณ์ เพลงแหย่ไข่มดแดง ของวงซูซู เสนอภาพ

ไข่มดแดงว่าเป็นอาหารชั้นสูง จากการที่ไข่มดแดงอยู่บนต้นไม้ (ปัจจุบันมีร้านอาหารอีสานจำนวนมากชูอาหารที่มีวัตถุดิบหลักเป็นไข่มดแดง เป็นอาหารจานเด็ดของร้าน รวมถึงอาหารที่ทำจากหวาย เห็ด เป็นต้น)

เพลงจี่หอยของพีสะเดิด แม้จะมีนัยเรื่องเพศ แต่ก็ช่วยให้เข้าใจถึงมายาคติการบริโภคหอยของชาวอีสานที่บริโภคหอยน้ำจืด ชาวอีสานจะใช้หอยประเภทต่าง ๆ เช่น หอยจูบ หรือหอยขม ที่ชาวอีสานนำมาอ่อม ซึ่งมีจุดเด่นคือความหอมจากใบชะพลู นอกจากนี้ชาวอีสานยังบริโภคหอยเชอรี่ สังเกตได้จากอาหารประเภทตำป่าที่ต้องมีหน่อไม้ และหอยเชอรี่ ที่เป็นสัญลักษณ์ของป่า และเป็นสัญลักษณ์ของทุ่งนา ผู้เขียนพบว่าในตลาดสดประจำอำเภอต่าง ๆ ในภาคอีสานมีการนำหอยเชอรี่มาปรุงสุกวางขายพร้อมให้นำไปประกอบอาหาร โดยส่วนใหญ่อาหารที่ทำจากหอยเชอรี่คือ ก้อยหอย และตำป่า

สังคมไทยมีความตื่นตระหนกจากวัฒนธรรมการบริโภคอาหารของชาวอีสานจากเพลงผู้บ่าวกินแมว ขับร้องโดยรวมตลกเสียงอีสาน ดังตัวอย่าง

> *“คำ่ คำ่ ยามตะเว็นพอขุ่มมุ่ม พวกเฮาจับกลุ่มศาลาแดงปากทาง ชมรมผู้บ่าวฮ่าง ๆ ตั้งวงเหล้าขาวเมาแตกแซวแซวกับแกล้มรสเด็ดชั้นดี เมนูคืนนี้ล่ะกะมีคั่วแมวลักมาจากวัดพุ่มจนใกล้ดับแนวแมวของหลวงตา (เป็นตาซังหลาย พวกมนุษย์กินแมว) เมาแล้วดีดกีตาร์ร้องเพลง แหกปากจนว่าไทบ้านอยากไล่เหล้าเหมิดกะส่งหน่วยกล้าตาย ไปหาเซ็นเหล้าขู่เอานำ้ร้านค้า ดึก ๆ คั่วแมวเหมิดแล้ว หาลักแมวพระในวัดในวา บาปบุญล่ะบ่ได้หัวซา บ่ได้ขี่ช้างสูบยามาโบโร่มาตั๊วะเว้ย อั่นลาบเป็ดลาบงัวคั่วไก่ ต้มปลาต่อใหญ่ล่ะบ่เคยมีกินอย่างดีกะได้ในถั่วดิน มื้อใด๋ทุกข์หลายกะได้ในบักขาม คืนใด๋ได้กินคั่วแมว มันกะสุดยอดแล้วหละดีน้องคนงามลองกินกับอ้ายเบิ่งจักคำ เจ้าสิเห็นสวรรค์รำไรรำไร คำ่ คำ่ ยามแลง*

ตะเว็นพอพุมพู มาหมู่เฮามายึดศาลาตั้งวงดีดกีต้าร์มะเลงเคงโคง หมาหนีไปนอนท่งย้อนมั้นอยากไล่ ไปถะแมหาแมวมาคั่ว หาลักผักบั่วใบกระเพราหัวสิงไค สาวสาวเขาล่ะบ่สนใจเขาว่าพวกเฮาผู้บ่าวกินแมว”

ภาพที่ ๑ ข่าวการจับกุมกลุ่มคนรับประทานอาหารที่ทำจากแมว ที่มา https://bit.ly/2wDHVBn

“ตำรวจ สภ.ละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์ นำตัวชายหนุ่ม ๕ คน มีอาชีพรับจ้างทั่วไป ซึ่งเป็นชาวบ้านโคกว่าน อำเภอละหานทราย ไปสอบสวน หลังได้รับแจ้งจากมูลนิธิ วอช ด๊อก ไทยแลนด์ หรือ (WDT) ว่ามีชาย ๕ คนนำแมวไปประกอบอาหารกิน แล้วถ่ายรูปโพสต์โชว์ในเฟซบุ๊ก โดยใช้ชื่อว่า “แก๊งผู้บ่าวกินแมวจัดว่าเด็ด” เมื่อวันที่ ๒๘ มิถุนายน ที่ผ่านมา ซึ่งสร้างความสะเทือนใจแก่ผู้รักสัตว์เป็นอย่างมาก เบื้องต้นทั้ง ๕ คน ให้การรับสารภาพว่า ได้นำแมวมาประกอบอาหารและโพสต์ลงเฟซบุ๊กจริง แต่เป็นแมวที่ถูกรถชนตายแล้ว ไม่ได้นำมาฆ่าหรือทำร้าย โดยอ้างว่าเป็นความคึกคะนอง และ

รู้เท่าไม่ถึงการณ์ แค่อยากจะลองดูเท่านั้น แต่หลังจากประกอบอาหารเสร็จก็ไม่ได้กิน เพราะแมวมีกลิ่นคาวจึงกินไม่ได้ แต่ตำรวจยังไม่ปักใจเชื่อ ซึ่งจะได้ลงพื้นที่หาข้อมูลและสอบปากคำพยานแวดล้อมเพิ่มเติม หากพบว่าได้ทำร้าย และฆ่าแมวนำมาประกอบอาหารกินจริง ก็จะถูกดำเนินคดีตาม พ.ร.บ.คุ้มครองสัตว์ มีโทษจำคุกไม่เกิน ๒ ปี ปรับไม่เกิน ๔๐,๐๐๐ บาท ต่อไป”

จากภาพประกอบ และเนื้อหาของข่าวดังกล่าวจะพบว่า การรับประทานแมวยังคงปรากฏในสังคมอีสาน แต่หากวิเคราะห์เพลงที่ขับร้องโดยกลุ่มตลกเสียงอีสานจะพบว่า เนื้อหาของเพลงดังกล่าวเป็นภาพสะท้อนวัฒนธรรมการบริโภคของชาวอีสานที่สามารถหยิบฉวยวัตถุดิบรอบตัวมาใช้ประกอบอาหาร ในภาพยนตร์เรื่องลูกอีสานมีฉากที่จับงู หากุดจี่ในขี้ควาย หานกคุ่ม รวมถึงหาบึ้งมารับประทาน ดังนั้นนัยของข่าวได้ทำให้ทราบถึงการบริโภคในสังคมที่ถูกกำกับและควบคุมด้วยรสนิยมรวมถึงจริยธรรมศีลธรรม

ผู้เขียนมีโอกาสสำรวจตลาดบายพาส อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร พบว่ามีการจำหน่ายเนื้อสุนัขในลักษณะเดียวกันกับการจำหน่ายเนื้อสุกร คือมีการตั้งเป็นแผงลอยที่เรียกว่า เขียง อย่างเปิดเผยในตลาดกกยาง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี พบว่ามีการจำหน่ายอวัยวะเพศสุกรย่าง ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าวัฒนธรรมการบริโภคอาหารของชาวอีสานในที่นบางพื้นที่ไม่ได้มีเพียงปลานิลและปลาทับทิม

เพลงคนบ้านเดียวกันของไผ่ พงศธรได้รับกระแสความนิยมเป็นอย่างมาก ผู้เขียนจะนำเสนอความเป็นคนอีสานบ้านเดียวกัน ผ่านปรากฏการณ์ฟุตบอลไทย ฟีเวอร์ กล่าวคือ ภาคอีสานมีทีมฟุตบอลที่เข้าร่วมการแข่งขันฟุตบอลไทยแลนด์ พรีเมียร์ลีกในปัจจุบันจำนวน ๓ ทีม หากไม่นับทีมขอนแก่นเอฟซีที่เคยร่วมแข่งขันในระดับลีกสูงสุดก่อนที่จะตกชั้น (ปัจจุบันอยู่ในลีกภูมิภาค)

จากการวิจัยของธนานันต์ วรสาร (๒๕๕๕ : ๓๔) พบว่า ในปี ๒๕๕๔ มีสถิติเกี่ยวกับผู้ชมฟุตบอลไทยแลนด์ พรีเมียร์ลีกอย่างน่าสนใจ

ตารางแสดงผู้ชมทีมฟุตบอลจากภาคอีสาน ๔ ทีม

อันดับ	สโมสร	ยอดผู้ชม	ผู้ชมเฉลี่ยต่อนัด	ยอดขายบัตรผ่านประตู	ยอดขายของที่ระลึก
๑	บุรีรัมย์ พีอีเอ	๒๕๙,๖๒๙	๑๕,๒๗๒	๒๑,๐๓๘,๔๓๐	๑๗,๓๒๐,๕๙๙
๒	เมืองทองฯ ยูไนเต็ด	๑๘๒,๖๑๐	๑๐,๗๔๒	๑๖,๔๐๘,๗๔๐	๑๓,๘๔๙,๙๐๑
๓	ศรีสะเกษ เมืองไทยเอฟซี	๑๒๒,๘๑๕	๗,๒๒๔	๘,๓๒๙,๔๔๒	๒,๙๐๒,๔๓๘
๑๐	ขอนแก่น เอฟซี	๕๒,๗๔๓	๓,๑๐๓	๓๔๗,๐๓๔	๙๔๔,๑๒๕

จากตารางดังกล่าวพบว่ามีทีมฟุตบอลจากภาคอีสาน ๓ ทีม และมีผู้ชมเข้าชมเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ในปี ๒๕๕๘ ในศึกดาร์บี้แมตช์แดนอีสาน ระหว่าง ทีมนครราชสีมา มาสด้า เอฟซี พบกับ ทีมบุรีรัมย์ ยูไนเต็ด มีจำนวนผู้ชม ๓๔,๖๘๙ คน ตัวเลขดังกล่าวบ่งบอกถึงการพัฒนาของวงการฟุตบอลไทยว่ามีพัฒนาการก้าวขึ้นมาอีกขั้น โดยเฉพาะกระแสการตอบรับของแฟนฟุตบอลที่เพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อย ๆ โดยเป็นรองเพียงแค่เกมในศึกดิวิชั่น ๑ เมื่อปี ๒๕๕๔ เมื่อวันที่ ๗ สิงหาคม ๒๕๕๔ สงขลา เอฟซี สร้างยอดผู้ชมสูงสุดของฟุตบอลลีกไทย ไว้ที่สนาม ติณสูลานนท์ ในเกมที่พบกับ บุรีรัมย์ เอฟซี ด้วยยอดผู้ชม ๓๖,๗๑๕ คน แต่ในครั้งนั้นยังไม่มีการติดตั้งเก้าอี้ที่สนามแห่งนี้

ตารางแสดง ๕ อันดับ แมตช์ฟุตบอลลีกไทยที่มีผู้ชมมากที่สุด

ลำดับ	สโมสร	ลีก	วัน เดือน ปี	จำนวนผู้ชม
๑	สงขลา เอฟซี - บุรีรัมย์ เอฟซี	ดิวิชั่น ๑	๗ ส.ค. ๒๕๕๔	๓๖,๗๑๕
๒	นครราชสีมา มาสด้า - บุรีรัมย์ ยูไนเต็ด	ไทยลีก	๑๑ ก.ค. ๒๕๕๘	๓๔,๖๘๙
๓	บุรีรัมย์ ยูไนเต็ด - เอสซีจี เมืองทองฯ	ไทยลีก	๑๑ พ.ค. ๒๕๕๗	๓๓,๓๒๕
๔	บุรีรัมย์ ยูไนเต็ด - สิงห์ท่าเรือ	ไทยลีก	๑๐ ส.ค. ๒๕๕๗	๓๑,๑๘๙
๕	บุรีรัมย์ ยูไนเต็ด - เพื่อนตำรวจ	ไทยลีก	๒ พ.ย. ๒๕๕๗	๓๐,๘๗๓

ตารางจำนวนผู้ชมเฉลี่ยของ ๕ สโมสรที่มีผู้ชมสูงสุด

ลำดับ	สโมสร	จำนวนผู้ชม
๑	นครราชสีมา มาสด้า เอฟซี	๒๒,๓๔๔
๒	บุรีรัมย์ ยูไนเต็ด	๒๐,๕๕๘
๓	สุพรรณบุรี เอฟซี	๑๔,๖๙๔
๔	เอสซีจี เมืองทองฯ	๙,๕๓๐
๕	บางกอกกลาส เอฟซี	๘,๖๙๕

ที่มา ยอดแฟนบอลเฉลี่ยของไทย (๒๕๕๘ : ออนไลน์)

จากทั้ง ๓ ตารางได้สะท้อนปรากฏการณ์ผู้ชมที่มีจำนวนมากในการเข้าชมการแข่งขันระหว่างทีมที่มาจากภาคอีสาน สามารถวิเคราะห์ได้ว่าส่วนหนึ่ง

มาจากจำนวนประชากรที่มีจำนวนมากของทีมฟุตบอลประจำจังหวัดนั้น ๆ หรือการเดินทางที่สะดวกซึ่งทำให้ผู้ชมสามารถเดินทางไปสนามแข่งขันจริงได้ แต่สิ่งที่ช่วยให้ผู้ชมซึ่งเป็นแฟนบอลของทีมที่มาจากภาคอีสานเหล่านั้นรู้สึกผูกพัน ส่วนหนึ่งมาจากความเป็นท้องถิ่นนิยม สังเกตได้จากตราของทีมสโมสรที่สามารถสร้างอัตลักษณ์ได้เป็นอย่างดี คือ ปราสาทสายฟ้า (บุรีรัมย์ ยูไนเต็ด) กูปรี (ศรีสะเกษ เอฟซี) สวาท แคท (นครราชสีมา เอฟซี) และไดโนพิฆาต (ขอนแก่น เอฟซี)

เมื่อวิเคราะห์ปรากฏการณ์ดังกล่าวจะพบว่า อัตลักษณ์ของคนอีสานมีความซับซ้อนอีกหลายชุด เช่น คนที่มีภูมิลำเนาในจังหวัดศรีสะเกษอาจสวมเสื้อทีมฟุตบอลบุรีรัมย์ ยูไนเต็ดในชีวิตประจำวันหรือไปท่องเที่ยว แต่เมื่อมีการแข่งขันฟุตบอลระหว่างทีมศรีสะเกษฯ กับทีมบุรีรัมย์ฯ คนที่มีภูมิลำเนาในจังหวัดศรีสะเกษย่อมแสดงอัตลักษณ์ผ่านเสื้อทีมฟุตบอลศรีสะเกษ เอฟซี หรือเสื้อสีแสดซึ่งเป็นสีประจำจังหวัด

อีสานในภาพยนตร์ร่วมสมัย

ภาพลักษณ์ของอีสานได้รับการนำเสนอผ่านภาพยนตร์ไม่ว่าจะเป็นภาพยนตร์เรื่องลูกอีสาน ภาพยนตร์เรื่องทองปาน และภาพยนตร์ตลกต่างประเทศที่นำแสดงโดยชาร์ลี แชปลิน ภาพยนตร์ดังกล่าวมักมีเนื้อหามุ่งนำเสนอความแร้นแค้น หรือความตลกขบขันผ่านเสียงพากย์ภาษาไทยถิ่นอีสาน

ในบรรดาความหลากหลายทางเพศ กะเทยถือเป็นเพศที่สร้างสีสันได้เป็นอย่างมาก ในอีสานก็เช่นกัน *“เดี๋ยวนี้เขายอมรับเหมิดแล้ว ด๊อกเตอร์ด๊อกแต๋วกะออกหน้าออกตาฉันเองก็ภูมิใจตัวฉัน ผู้ใด๋กีดกันกะส่างเขาเถาะนาลูกผัวพอได้กะเอา ยามเมากะเมาม่วนกันเฮฮาไปเที่ยวบ้านนั้นบ้านนี้ ฟ้อนหน้าเวที กะหมู่ฉันนี่ละคะ”* จากตัวอย่างเนื้อเพลงกะเทยประท้วง ขับร้องโดยปอยฝ้าย นำเสนอเสียงของกะเทยที่ออกมายืนยันตัวตน และจุดยืนอย่างชัดเจนว่า การเป็นกะเทยไม่ใช่เรื่องที่น่าอาย โดยเลือกหยิบยกประเด็นผู้ที่มีการศึกษาในระดับสูงหรือ

ปริญญาเอกก็สามารถประกาศตนว่าเป็นกะเทยได้อย่างภาคภูมิใจ

นอกจากนี้เพลงกะเทยหน้าฮ้าน ขับร้องโดย แมน มณีวรรณ ก็นำเสนอการรวมกลุ่มของกะเทยอีสานโดยใช้พื้นที่หน้าฮ้าน (หน้าเวทีหมอลำ) เป็นจุดนัดพบ ผู้เขียนพบว่าในปัจจุบันเพลงที่นิยมของกลุ่มกะเทยอีสานคือ เพลงลมพัดตึ้ง เพลงสาวผัวเผลอ เป็นต้น อีกทั้งผู้เขียนยังมีโอกาสชมการแสดงหมอลำพบว่า กะเทยหน้าฮ้านจะสามารถเต้น (เด้า) ได้อย่างเมามันและพร้อมเพรียงกันโดยมิได้นัดหมาย เมื่อสอบถามที่มาของท่าเต้นเหล่านั้น ได้รับคำตอบว่า “มันอยู่ในยีนของกะเทยอีสาน”

อัครวิทย์ ชูเกียรติศิริชัย (๒๕๕๕ : ออนไลน์) ได้เสนอทัศนะเกี่ยวกับประเด็นกะเทยหน้าฮ้าน โดยหยิบยกผลการวิจัยของพรเทพ แพรขาว เรื่อง “เวทีหมอลำกับชีวิตกะเทยอีสาน” หรือ “ฮ้านหมอลำกับชีวิตกะเทยอีสาน” ว่า “กะเทยอีสานตามงานแสดงหมอลำจริง ๆ ไม่ใช่คนที่รวยอะไร ตอนกลางวันรับจ้างล้างจาน แบกข้าวสาร ทำงานกุลีอะไรต่าง ๆ สภาพร่างกายก็จะเป็นแบบผู้ชาย สัญลักษณ์ที่เขาจะสื่อให้สังคมรู้ก็คือด้วยกริยาท่าทาง และการไว้ผมยาว เพราะฉะนั้นคำว่ากะเทยอีสาน เราอย่าคิดว่ามันสวยงามแบบมิสทิฟฟานี่ แต่มันจะมีความสนุกอยู่ในนั้น”

แต่จากประสบการณ์ในการชมหมอลำ และสัมภาษณ์กะเทยหน้าฮ้านของผู้เขียนกลับพบว่า กะเทยที่ไปชมหมอลำนั้นไม่ได้มีอาชีพตามที่พรเทพ แพรขาวเสนอ เนื่องจากส่วนหนึ่งที่สัมภาษณ์มีทั้งนักศึกษา ข้าราชการ และผู้ประกอบการที่ใช้ช่วงเวลาพักผ่อนเดินทางติดตามศิลปินที่ตนชื่นชอบ และผลพลอยได้ของการไปชมหมอลำก็คือ อาจจะได้ “แล่นไม้” (การได้ร่วมเพศกับผู้ชายที่ไปชมหมอลำ) และได้รับข้อมูลเพิ่มอีกว่า การร่วมเพศในกรณีที่หาคู่ได้ในเวทีหมอลำจะไม่จำกัดแค่การร่วมเพศระหว่างกะเทยกับเพศชาย แต่สามารถมีการร่วมเพศที่มีความหลากหลายทางเพศ และไม่จำกัดจำนวน

นอกจากประเด็นดังกล่าวข้างต้น ยังพบว่าภาพยนตร์ประเภทผีอีสานได้ช่วยเติมเต็มในประเด็นความตลกล้าหลังของชาวอีสาน เช่น ภาพยนตร์เรื่อง

บ้านผีปอบ และภาพยนตร์เรื่องหอแต๋วแตกที่ใช้ชื่อตัวละครหลักว่า “อาโคย” ซึ่งในภาษาอีสาน “โคย” แปลว่า “ลิงค์” มักจะใช้ในการบริภาษ เช่น “บักโคยเสียก” มีศิลปินเพลงกลุ่มใช้คำดังกล่าวในการตั้งชื่อวง คือ “ร๊อกคงคย” คำว่า “โคย” จะต่างจากคำว่า “หำ” เพราะคำว่าหำในภาษาอีสานหมายถึงอวัยวะเพศชายแต่มักจะใช้ในการเรียกชื่อบุคคล และมักจะมีคำวิเศษณ์ต่อท้ายเพื่อแสดงขนาดหรือบ่งชี้ความน่ารักน่าเอ็นดู มิใช่ลักษณะทางกายภาพที่มีนัยเกี่ยวข้องกับขนาดของอวัยวะเพศ ภายใต้ความเป็นปิตาธิปไตย เช่น “บักหำน้อย บักหำใหญ่ บักหำแหล่ และบักหำยาน” เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีนิทานล้อเลียนที่ว่า “นิทาน ๆ ผู้เฒ่าหำยาน นิทานจบจ้อย” ซึ่งใช้กล่าวล้อเลียนชายสูงอายุที่มีท่าทีชวนขบขัน

ภาพยนตร์เรื่องฟ้าสูงแผ่นดินต่ำ กำกับโดยนนทวัฒน์ นำเบญจพล ได้เสนอภาพของอีสานโดยเฉพาะอีสานใต้ ที่มีอาณาเขตติดกับประเทศกัมพูชา ซึ่งได้รับผลกระทบจากการเมือง โดยภาพยนตร์เล่าถึงภาพความขัดแย้ง ทั้งความขัดแย้งภายในประเทศ และความขัดแย้งระหว่างประเทศ “ภาพยนตร์เรื่องนี้ได้ก่อให้เกิดกระแสความตื่นตัวเรื่องสิทธิ และเสรีภาพของคนทำภาพยนตร์ไทยด้วย และยังได้เข้าฉายในเทศกาลหนังนานาชาติเบอร์ลินครั้งที่ ๖๓” (สิทธา เลิศไพบูลย์ศิริ, ๒๕๕๖ : ๒) ฉากในเรื่องมีทั้งในกรุงเทพฯ และจังหวัดศรีสะเกษ ภาพยนตร์ให้ความสำคัญกับฉากทั้งสองเนื่องจากเป็นพื้นที่มีความรุนแรงเกิดขึ้น กล่าวคือ พื้นที่กรุงเทพฯ มีการชุมนุมที่นำไปสู่การปราบปราม ส่วนพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษมีความขัดแย้งในประเด็นปราสาทเขาพระวิหาร

ภาพยนตร์เล่าเรื่องโดยเริ่มจากเหตุการณ์การเฉลิมฉลองที่ราชประสงค์ (ห้างสรรพสินค้า Central World) แล้วเชื่อมโยงจากความหมายของพื้นที่เดียวกันนี้ ที่เคยมีการปะทะกันระหว่างประชาชนสองสี (เหลือง แดง) และประชาชนกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ (ทหาร ตำรวจ) เหตุการณ์ความรุนแรงทางการเมืองในช่วง พ.ศ. ๒๕๕๓ ที่มีผู้เสียชีวิตกว่า ๙๐ ราย

ภาพยนตร์เรื่องนี้ช่วยบันทึกเหตุการณ์ รวมถึงปรากฏการณ์ของสังคมไทยในช่วงเวลาที่ประชาชนตื่นตัวในเรื่องสิทธิทางการเมืองอย่างกว้างขวาง

การออกมาเคลื่อนไหวในหลาย ๆ เหตุการณ์นั้น นำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งภายในประเทศ และความขัดแย้งระหว่างประเทศ สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีความรุนแรงที่ตามมา ดังนั้นการที่ภาพยนตร์ได้อาศัยกลวิธีการนำเสนอที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นข้อความ ภาพ หรือแม้กระทั่งเพลงประกอบ ล้วนซ่อนความหมายที่เชื่อมโยงกับเนื้อหาหลักของภาพยนตร์ นั่นคือผู้ที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงทั้งทางตรงและทางอ้อม ดังนั้นภาพยนตร์ฟ้าสูงแผ่นดินต่ำ จึงอาจกำลังสื่อความหมายว่าแท้จริงแล้วพรมแดนหามีจริงไม่ ไม่ว่าจะกั้นจากฟ้า หรือกั้นด้วยแผ่นดิน แต่ท้ายที่สุดแล้วทุกคนยังต้องอยู่ร่วมกันภายใต้คำว่า ชาติ และรัฐชาติที่สามารถเปลี่ยนความหมายเพื่อใช้ประโยชน์ทางการเมืองต่อไป (ชานนท์ ไชยทองดี, ๒๕๕๘ : ๑๑๐)

ผู้เขียนขอยกตัวอย่างเมื่อครั้งไปสัมภาษณ์ประชาชน เพื่อประกอบการรวบรวมข้อมูล ในการวิจัยพบว่าประชาชนซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีความรู้พื้นฐานของคำว่าประชาธิปไตยค่อนข้างดี กล่าวคือสามารถแยกแยะความหมายของคำว่า “สิทธิ” กับคำว่า “หน้าที่” ได้อย่างคมคาย และสามารถกล่าวอย่างภาคภูมิใจว่าพวกเขาไปเลือกตั้งทุกครั้ง เนื่องจากเป็น “หน้าที่” ที่ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญ

การเลือกตั้งของพวกเขาเกิดจากความต้องการที่จะผลักดัน และส่งเสริม “คน” ที่จะเป็นตัวแทนเสียงของพวกเขา ซึ่งคน ๆ นั้นจะต้องมีพื้นฐานของการคลุกคลีกับชาวบ้าน มีความคิด มีนโยบายที่พวกเขาเชื่อว่าหากเลือกเข้าไปแล้วจะทำให้ชุมชนพัฒนา เมื่อถูกถามว่า “เมื่อเลือกไปแล้ว เขาคนนั้นเป็นคนชั่วหรือคนเลวจะทำอย่างไร” พวกเขาพร้อมใจกันที่จะตอบว่า “ก็ลงชื่อถอดถอน” เพราะเมื่อตัดสินใจเลือกใครเข้าไปแล้วก็ควรให้เขาทำงานตามกติกาที่วางไว้ เพื่อรักษาบรรทัดฐานของกติกา

ข้อมูลของชาวบ้านช่างมีพลังมหาศาล หลายครั้งที่พวกเขาปฏิเสธอย่างมั่นใจว่า “เงินจ้างเขาไม่ได้” ตรงกันข้ามเมื่อคำถามชุดเดียวกันไปสู่กลุ่มข้าราชการ พบว่าพวกเขารู้สึกต่างคิดคล้ายกันในเรื่องที่ว่าประชาชนไม่ควร

เป็นใหญ่ เนื่องจากจะสามารถทำหลายอย่างตามอำเภอใจ ดังนั้นต้องมีการสร้างสมดุลโดยการสรรหาคนดีเข้ามาเพื่อตรวจสอบ แต่ชาวบ้านก็แย้งว่า “แล้วคนดีมีสิทธิ์อะไร ถ้าหากคนดีต้องการเข้าสู่ระบบการเมือง ก็ให้ลงเลือกตั้งเพื่อพิสูจน์ความนิยมที่จะผลักดันไปสู่การสร้างผลงานเชิงประจักษ์” นอกจากนั้นเราก็ไม่มีเครื่องมือใด ๆ ที่จะสามารถวัดความดีของคนได้ ทางเดียวที่จะทำให้บ้านเมืองกลับสู่ภาวะปกติ นั่นคือกลับไปสู่การเลือกตั้ง นอกจากนี้ในประเด็นที่มาของ สส. และ สว. ต้องมาจากการเลือกตั้งทั้งหมด เพราะพวกเขาพร้อมจะรับผลของการตัดสินใจนั้น

หลากหลายคำบอกเล่าของชาวบ้านที่พรั่งพรูออกมาราวกับอัดอั้นตันใจมานาน คงช่วยให้พวกเขาได้สำเร็จความใคร่ทางอารมณ์ได้บ้าง เพราะที่ผ่านมาความสุขที่นำเสนอในโทรทัศน์ด้วยโวหารความสุขต่าง ๆ ไม่ช่วยให้เขาเหล่านั้นมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ดังที่ชาวบ้านได้กล่าวว่า “ดูโทรทัศน์ไม่ได้ช่วยให้ฝนตก ดูโทรทัศน์ไม่ได้ช่วยให้ราคาข้าวเพิ่มขึ้น ดูโทรทัศน์ไม่ได้ช่วยให้ราคาปุ๋ยลดลง เขาเลยไม่สนใจดูโทรทัศน์แต่หันไปเก็บบัวมาขายในระหว่างรอฝน”

อีสานในวรรณกรรมร่วมสมัย

สภาพสังคมอีสานได้รับการนำเสนอผ่านนวนิยายเรื่องลูกอีสาน ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๙ ซึ่งนพพร ประชากุล (๒๕๕๔ : ๑๗-๒๑) กล่าวว่า นวนิยายเล่มนี้ ตอบสนองต่อความอยากรู้อยากเห็นทางวัฒนธรรมของชนชั้นกลาง ชาวเมืองซึ่งนิยม “อ่านอะไรแล้วได้สาระความรู้” ยิ่งคำพูนใช้ความเป็นลูกอีสานแท้มาประกันความเที่ยงตรงถูกต้องของพยานหลักฐานที่นำเสนอ (แบบที่ฝรั่งเรียกว่า มานุษยวิทยาโดยคนใน หรือ Endo–Anthropology) ด้วยแล้วก็ยิ่งเพิ่มความน่าเชื่อถือ และความน่าสนใจ ยิ่งขึ้นไปอีก ซึ่งก็เท่ากับเป็นการตอกย้ำภาพลวงตาแห่งความโปร่งใสนั่นเอง

ภาพลวงตาแห่งความโปร่งใสในทัศนะของ นพพร ประชากุล สามารถเข้าใจได้ว่า นวนิยายเรื่องดังกล่าวแม้จะประพันธ์โดยผู้ประพันธ์เลือดอีสาน แต่เนื้อหาของนวนิยายก็เป็นเพียงส่วนหนึ่งของความเป็นอีสานเท่านั้น การที่คำพูน บุญทวี หยิบยกความเป็นอยู่ของคนอีสานมาถ่ายทอดนับเป็นเรื่องที่ดี แต่อีกด้านหนึ่งนวนิยายดังกล่าวได้สร้างภาพตัวแทนอีสานแบบฉบับ (Stereo Type) ขึ้นมา ยิ่งนวนิยายเรื่องลูกอีสานถูกนำไปสร้างเป็นภาพยนตร์ใน พ.ศ. ๒๕๒๕ โดยบริษัทไฟว์สตาร์โปรดักชั่น ยิ่งทำให้ภาพความเป็นอีสานตอกย้ำชัดเจนในลักษณะทางกายภาพที่ดูแร้นแค้นทำให้ผู้คนต้องดิ้นรนใน “การหาอยู่หากิน” ซึ่งอาจทำให้การรับรู้ของผู้ที่ไม่เคยเดินทางมาอีสาน มองอีสานแบบโรแมนติก ซึ่งในอีกด้านหนึ่งหากทบทวนจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์การขยายเมืองของอีสานจะพบว่า อีสานมีด้านที่เจริญ

ภาพของอีสานในเรื่องสั้นเขียดขาคำ ของ “ลาว คำหอม” ก็ตอกย้ำความแร้นแค้นของภูมิภาคที่ได้รับผลกระทบจากธรรมชาติ ลาว คำหอม ได้ฉายภาพอีสานให้ดูรันทดด้วยบรรยากาศที่แห้งแล้ง ตัวละครที่ชื่อนาค นางาม ต้องเผชิญความลำบากจากความแห้งแล้ง และต้องเผชิญกับนโยบายการพัฒนาจากภาครัฐ รวมถึงต้องเผชิญหน้ากับการก่อตัวของกลุ่มกระฎุมพีในฐานะ “เจ้าคนนายคน” ซึ่งปัจจุบันยังพบว่าประชาชนในภาคอีสาน ยังมีสำนึกในเรื่องดังกล่าว เห็นได้จากภาพของการไปติดต่อราชการของชาวชนบทที่ต้องถอดรองเท้าก่อนเข้าสถานที่ราชการ

การที่ผู้เขียนยกตัวอย่างวรรณกรรมชิ้นเอกทั้ง ๒ เรื่อง มาเป็นตัวอย่างในการอธิบายภาพตัวแทนความเป็นอีสาน เพื่อที่จะชี้ให้เห็นว่าวรรณกรรมที่เขียนจากประสบการณ์ของคนใน คือ คำพูน บุญทวี ซึ่งเป็นชาวอุบลราชธานี และลาว คำหอม ซึ่งเป็นชาวนครราชสีมา ก็ไม่สามารถก้าวพ้นมายาคติ “อีสาน โง่ จน เจ็บ”

นวนิยายเรื่องเนรเทศก็ให้ภาพ “ความอุกอั่ง” ต่อการใช้บริการระบบขนส่งสาธารณะของไทย ภาพการเดินทางของผู้คนที่อพยพพลัดถิ่นจากจังหวัดศรีสะเกษไปทำงานที่จังหวัดชลบุรี เดินทางกลับบ้านด้วยเวลาที่ไม่สัมพันธ์กับ

ระยะเวลาในการเดินทาง และระยะเวลาของระบบขนส่งมวลชนของไทยอย่างเหลือเชื่อ ภาพของชาวอีสานที่ต้องพึ่งพาระบบขนส่งทางบกที่ต้องนั่งรอการมาของรถโดยสารประจำทางโดยไม่สามารถระบุเวลาที่แน่ชัดได้ ส่งผลให้ชีวิตการเดินทางของผู้คนไม่สามารถฝากความมั่นใจใด ๆ ในชีวิตได้

> *“วรรณกรรมของอีสานเลือดใหม่ให้ภาพของการแทรก ซึม ซ่าน บ่อน เซาะ แซะ กร่อน ต่อภาพเหมารวมที่ตรึงกำลังล้อมพวกเขา ด้วยกรดเสียงใหม่ ๆ ของพวกเขาที่ค่อย ๆ ย่อยสลายอรรถาธิบายจาก ‘สิ่งอื่นเสียงอื่น’ ให้กลายไปเป็นเกลือเป็นสนิม และผุพังยับล่มไป”*
>
> *(อุทิศ เหมะมูล, บรรณาธิการ. ๒๕๕๘. นิตยสาร Writer, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๓๐. อ้างถึงใน คงกฤช ไตรยวงค์, ๒๘๙)*

นวนิยายเรื่องเนรเทศเข้ารอบสุดท้ายรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (ซีไรต์) ในปี พ.ศ. ๒๕๕๘ จุดเด่นประการหนึ่งของ “เนรเทศ” คือ การนำเอาประวัติศาสตร์นิพนธ์ และตำนานพื้นบ้านสอดแทรกเข้ามาในสถานการณ์หลักของนวนิยายอยู่เป็นระยะ ประวัติศาสตร์ที่ถูกนำมาบอกเล่าดูเหมือนจะมีหน้าที่เปิดโปงกระบวนการกดขี่ขูดรีดผู้ด้อยอำนาจโดยผู้มีอำนาจเหนือกว่าหรือรัฐส่วนกลาง ขณะที่ตำนานกลับแสดงให้เห็นถึงชัยชนะหรือช่วงเวลาแห่งการได้ลืมตาอ้าปากของคนเล็กคนน้อยหรือผู้เคยถูกปกครอง

อย่างไรก็ดีตำนานพื้นบ้านทุกเรื่องที่ถูกนำเสนอในนวนิยาย (ตั้งแต่จันท-คาธชาดก จนถึงพญาคันคาก) คล้ายจะบ่งชี้ถึง “ความเป็นไปได้” ที่ “คนข้างล่าง” หรือผู้ถูกกดขี่ จะได้รับชัยชนะในอนาคต ทว่าท่าทีในการสรุปปมของตำนานพื้นบ้านทุกเรื่องโดย “ภู กระดาษ” เอง กลับย้ำเตือนคนอ่านให้ระลึกอยู่เสมอว่า เราไม่อาจไว้วางใจได้ว่าเมื่อคนที่เคยตกระกำลำบากหรือถูกกระทำ กลายเป็นฝ่ายชนะได้อำนาจขึ้นมาจริง ๆ แล้วพวกเขาจะไม่เปลี่ยนไป หรือไม่หันมาเอารัดเอาเปรียบผู้ด้อยอำนาจรายอื่น ๆ ที่ยังหลงเหลืออยู่ อีกทอดหนึ่ง (คนมองหนัง, ๒๕๕๘ :

ออนไลน์)

หากงานเขียนของลาวคำหอม คือเสียงร้องทุกข์ของชาวนาผู้ทุกข์ยาก ด้อยโอกาสรวมเรื่องสั้นหมู่บ้านแอโรบิก ของ “ทัศนาวดี” ก็ได้ทำหน้าที่มากไปกว่าการร้องทุกข์ด้วยการวิพากษ์นโยบายประชานิยมของทักษิณ ชินวัตร “๘ เรื่อง ในรวมเรื่องสั้นเล่มนี้สะท้อนปัญหาของสังคมร่วมสมัย ด้วยทัศนคติอันเปิดเผย ผ่านมุมมองของตัวละครหลากหลายอาชีพ ที่แสดงวิถีชีวิตของคนท่ามกลางกระแสวัตถุนิยมและเทคโนโลยีทั้งหลาย ในยุคที่คนในชนบทตกเป็นเหมือนเหยื่ออันโอชะของสิ่งเหล่านั้น ไม่ต่างจากคนในสังคมเมือง” (เรื่องสั้น ๙ เล่มเข้ารอบสุดท้ายรางวัลซีไรต์, ๒๕๕๑ : ออนไลน์) เป็นเรื่องสั้นเพื่อชีวิตที่ปราศจากตัวร้าย มีแต่ชาวบ้านผู้ทุกข์เข็ญ เป็นความทุกข์แบบขำ ๆ ที่เกิดจากชาวบ้านกระทำกันเอง ไม่ว่าทัศนาวดีตั้งใจจะสื่อสารอุดมคติเช่นใดก็ตาม โลกของผู้เขียนน่าจะเป็นโลกที่ชนบทเริ่มมีความเป็นตัวของตัวเองสูงตัดขาดจากส่วนกลาง ไม่จำเป็นต้องอาศัยนักการเมืองหรือมีนายทุนเข้ามารุกราน แต่ชาวบ้านชาวช่องก็สามารถรุกรานกันเองได้ หรืออีกนัยหนึ่งคือการกำเนิดของชนชั้นกลางระดับล่างนั่นเอง (F. Jameson’s “The Political Unconscious”, ๒๕๕๓ : ออนไลน์)

นอกจากรวมเรื่องสั้นหมู่บ้านแอโรบิกแล้ว ชายคาเรื่องสั้นที่เดิมทีเกิดจากการรวมตัวของนักเขียนอีสานส่วนหนึ่ง เช่น มาโนช พรหมสิงห์ วิทยากร โสวัตร และธีร์ อันมัย เป็นต้น เพื่อต้องการสร้างพื้นที่ทางวรรณกรรมที่ไม่ผูกพันกับสำนักวรรณกรรมใด

ปัจจุบันชายคาเรื่องสั้นดำเนินการมาถึงฉบับที่ ๗ ซึ่งช่วยขยับพื้นที่ในการเรียกร้องสิทธิ์ทางการเมืองให้คนอีสาน ดังคำกล่าวของมาโนช พรหมสิงห์ บรรณาธิการ “ชายคาเรื่องสั้น” ที่ว่า *ขอทุกท่านจงมาร่วมชื่นชม กลุ่มดอกไม้เล็ก ๆ กลุ่มหนึ่ง ที่พร้อมใจกันชูช่อผลิบาน ในวันคืนของความมืดมน เบ่งบานด้วยกล้าหาญ และซื่อตรงต่อพันธกิจชีวิตของตน ขอโปรดจงมาร่วมชื่นชม ดูแล และปกป้อง จงหว่านโปรยเมล็ดพันธุ์ไปทั่วแผ่นดิน แล้ววันของความหวังก็จักมาเยือน*

ในอีกไม่นาน... วันแห่งการผลิบานสว่างไสวของมวลดอกไม้ทั่วทั้งแผ่นดินมาตุภูมิแห่งนี้ (เปิดตัวชายคาเรื่องสั้น, ๒๕๕๘ : ออนไลน์) ดังนั้น สุสานของความสุข (ชื่อรวมเรื่องสั้นชายคาเรื่องสั้นลำดับที่ ๕) ที่เกิดจากนักเขียนหนุ่มสาวกลุ่มหนึ่ง ซึ่งถือเป็นพันธกิจชีวิตจะบอกเล่าเรื่องราวของผู้คนบนดินแดนแห่งนั้น จารึกจดจารเป็นเรื่องสั้นไว้อ่าน/บอกเล่ากันไปชั่วลูกชั่วหลาน (สุสานความสุข, ๒๕๕๘ : ออนไลน์)

เนื้อหาของเรื่องสั้นที่บรรณาธิการชายคาเรื่องสั้นเปิดรับคัดเลือกเพื่อการตีพิมพ์จะให้น้ำหนักในงานเขียนที่นำเสนอ หรือสะท้อนความเป็นอีสานภายใต้แนวคิดทางการเมืองวัฒนธรรม รวมถึงผลกระทบจากผู้มีอำนาจ แม้อาจไม่ได้ถูกมองว่าเป็นหน้าที่โดยตรง แต่การที่เรื่องสั้นสักเรื่องสามารถ “ปลดเปลื้อง” หรือชี้นำให้นักอ่านได้รู้ว่า ณ ดินแดนแห่งนี้มีสิ่งที่มากกว่า “กรุงเทพฯ” ก็นับเป็นเรื่องที่น่ายินดี เพราะนอกเหนือจากจะหมายถึงการลดอคติในตัวคนนอกที่มองเข้ามาหรือกระทั่งลดอคติที่คนในมีต่อตัวเอง ยังหมายถึงการมองคนอย่างเท่าเทียมกันด้วยนั่นเอง ดังนั้นสิ่งที่ “คณะเขียน” ผู้สร้างสรรค์ “ชายคาเรื่องสั้น” กำลังพยายามทำคือการทำให้อีสานก้าวพ้น “มายาคติ ๓ แบบ คือ โง่ จน เจ็บ” (สุสานความสุข, ๒๕๕๘ : ออนไลน์)

ภาพที่ ๒ คณะเขียน “ชายคาเรื่องสั้น”
จากซ้ายไปขวา มาโนช พรหมสิงห์, ภู กระดาษ และเสนาะ เจริญพร
ที่มา https://bit.ly/2GenLom

หากพิจารณาจากทัศนะของ รังสรรค์ นัยพรม (๒๕๕๘ : ๔๑) ในบทความวาทกรรมความจนของคนอีสานในเรื่องสั้นสมัยใหม่ จะพบว่าวาทกรรมการพัฒนาของรัฐชาติผลักดันให้คนอีสานต้องข้ามพรมแดนทางภูมิศาสตร์ และวัฒนธรรมในฐานะแรงงานพลัดถิ่น ทำให้ผู้คนเกิดอัตลักษณ์พันทาง และต้องสร้างชุมชนในจินตนาการผ่านรูปแบบของการโหยหาอดีตเพื่อต่อสู้ และต่อรองกับวัฒนธรรมเมือง ขณะเดียวกันทุนนิยมได้ขยายไปยังพื้นที่ชนบทในรูปแบบนโยบายการพัฒนาของรัฐส่งผลให้ผู้คนต้องเปลี่ยนวิถีปฏิบัติทางสังคม และละเลยต่อระบบวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมรวมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังเช่น บักคูนและครอบครัว ทองปาน และนายนาค นางาม

สรุป

บทความนี้ ผู้เขียนเพียงต้องการขยายประเด็นจากการที่ พัฒนา กิติอาษา (๒๕๕๗ : ๕) ได้อธิบายในมิติอีสานใหม่ว่า อีสานใหม่ได้กลายเป็นส่วนสำคัญของเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมวัฒนธรรมของโลกยุคโลกาภิวัตน์อย่างเต็มตัว อีสานใหม่ไม่ใช่อีสานด้อยพัฒนา อีสานใหม่ไม่ใช่ดินแดนชายขอบ ล้าหลัง หรือแห้งแล้งทุรกันดารอีกต่อไป หากแต่อีสานใหม่ได้กลายเป็นดินแดนยุทธศาสตร์ เป็นศูนย์กลางการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมในระดับภูมิภาคลุ่มน้ำโขง เป็นแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์ของโลก (อู่ข้าวหอมมะลิ) และเป็นแหล่งต้นทางที่ส่งออกแรงงานชายหญิงที่สำคัญแห่งหนึ่งของโลก อีสานใหม่ได้กลายเป็นทำเลที่ตั้งของกระบวนการพลวัตทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมวัฒนธรรม ที่ผู้คนรุ่นใหม่เต็มไปด้วยความมั่นใจ และความภาคภูมิใจในการเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมรัฐชาติไทย และประชาคมโลกจากรากเหง้าความเป็น “ท้องถิ่นนิยม” ของตนเอง ดังนั้นบทความนี้จึงพยายามที่จะทบทวน “อีสานร่วมสมัย” ที่ปรากฏในหลายลักษณะ หลายมิติ ภายใต้อัตลักษณ์ “คนบ้านเดียวกัน” ที่ไม่ได้โรแมนติกอีกต่อไป

กลจักรของแรงปรารถนาช่วยให้เข้าใจถึงปัจจัยที่ทำให้คนอีสาน เกิดการเคลื่อนย้ายตัวตนสู่พื้นที่ต่าง ๆ อาจจะเรียกได้ว่าเป็นการข้ามพรมแดนทางวัฒนธรรม ซึ่งกลายเป็นอัตลักษณ์อีกประการหนึ่งของความเป็นอีสานร่วมสมัย

ดังนั้นภาพความเป็นอีสานที่มีความโรแมนติก ได้ถูกนักวิชาการส่วนหนึ่งขจัดภาพมายาคติเหล่านั้นให้สังคมได้เข้าใจถึงอีสานที่มีพลวัต ดังที่วรุณรัตน์ คัทมาตย์ (๒๕๕๖ : ออนไลน์) กล่าวว่า ณ วันนี้ แดนดินถิ่นอีสานถูกมองใหม่ในฐานะที่มี Character อันโดดเด่น ทันสมัย และไม่จำกัดอยู่ในกรอบแห่งความเชยอีกต่อไป กลิ่นส้มตำปลาร้าโชยมาจากโต๊ะอาหารหรูหราบนห้างสรรพสินค้ากลางเมือง เสียงเพลงลูกทุ่งกรุ่นสำเนียงอีสานแว่วมาให้ได้ยินแทบทุกครั้ง เมื่อใช้บริการแท็กซี่มิเตอร์ หรือแม้กระทั่งผ้าพันคอทอมือเก๋ ๆ หรือกางเกงลายผ้าขาวม้าเท่ ๆ ของวัยรุ่นหนุ่มสาว ที่มักซื้อหามาใส่กันตามเทรนแฟชั่นที่กำลังอินกับกระแสท้องถิ่นเหล่านี้ คือกลิ่นอายของอีสานที่ค่อย ๆ เผยตัวตนออกมาพร้อมกับการใช้ชีวิตประจำวันของคนเมืองได้อย่างผสมกลมกลืน เพราะคำว่าอีสานในวันนี้ไม่ได้ถูกมองให้เป็นตัวแทนของความล้าหลัง เก่าเก็บ หรือดั้งเดิมจนเข้าไม่ถึง แต่กลับถูกนำเสนอในมุมใหม่ว่าเป็นวัฒนธรรมที่ยูนีค จับต้องได้ และมีเสน่ห์น่าหลงใหลไม่แพ้ใคร

ความ “ยูนีค” ของอีสานดังกล่าว ด้านหนึ่งคือภาพของการได้รับการพัฒนาเติมแต่งภายใต้มรดกวัฒนธรรมภูมิปัญญาแต่อีกด้านหนึ่ง ความยูนีคเหล่านั้นอาจก่อให้เกิดภาพของความเป็นชนชั้นภายใต้ระบบทุนนิยม ซึ่งแท้จริงแล้วการที่จะสลายภาพมายาคติของอีสานแบบฉบับ จำเป็นต้องได้รับการนำเสนอผ่านสื่ออย่างหลากมิติ เช่น ภาพของคนอีสานที่มีโอกาสช่วยเหลือสังคม หรือเป็นคนชั้นนำทางเศรษฐกิจ การเมืองวัฒนธรรมที่จำเป็นต้องได้รับการนำเสนอมากกว่าภาพของคนอีสานชนชั้นแรงงานที่เฝ้ารอนโยบายจากภาครัฐที่จะเข้ามาช่วยพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ภายใต้วาทกรรม “โง่ จน เจ็บ”

เอกสารอ้างอิง

คงกฤช ไตรยวงค์. ๒๕๕๘. เนรเทศ : นิราศแห่งความลำเค็ญของคนอีสาน ใน **วารสารสงขลานครินทร์ ฉบับสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์** ๒, ๑ (มกราคม – มีนาคม) ๒๘๙-๒๙๖.

ชานนท์ ไชยทองดี. ๒๕๕๘. **อีสานร่วมสมัย : การวิเคราะห์ชนบทในตัวบทและบริบท**. นนทบุรี: ศรีปัญญา.

ทับทิม ทับทิม. ๒๕๕๔. ลูกทุ่งหรือลูกกรุง? : ความเป็นเมืองในชนบทไทย. ใน **วารสารสังคมวิทยามานุษยวิทยา.** ๓๐, ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม) : ๑๓๗-๑๕๔.

ธนพฤกษ์ ชามะรัตน์. ๒๕๕๗. “บทวิจารณ์หนังสือสู่วิถีอีสานใหม่.” ใน **วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง.** ๑๑, ๑ (มกราคม-เมษายน) : ๒๐๕-๒๑๘.

ธนานันต์ วรสาร. ๒๕๕๕. **รายงานการวิจัยปัจจัยที่มีผลต่อการเข้าชมและเชียร์การแข่งขันฟุตบอลอาชีพในประเทศไทยของประชาชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่**. เชียงใหม่: คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ. ๒๕๔๙. **ความคิดทางการเมืองไพร่กระฎุมพีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพฯ: มติชน.

ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริสต์ เบเคอร์. ๒๕๔๖. **เศรษฐกิจ การเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ**. กรุงเทพฯ: โอ เอส พริ้นติ้งเฮาส์.

พัฒนา กิติอาษา. ๒๕๕๗. **สู่วิถีอีสานใหม่**. กรุงเทพฯ: วิภาษา.

รังสรรค์ นัยพรม. ๒๕๕๘. วาทกรรมความจนของคนอีสานในเรื่องสั้นสมัยใหม่ ใน **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี** ๖, ๑ (มกราคม-มิถุนายน) ๔๑-๕๕.

สิทธา เลิศไพบูลย์ศิริ. ๒๕๕๖. **ฟ้าต่ำแผ่นดินสูง : เมื่อเขตแดนแยกมนุษย์ออกจากความเป็นชาติ**. เอกสารประกอบการสัมมนา อีสาน ลาว ขแมร์ศึกษาในกรอบประชาคมอาเซียน ๒๘ – ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๖ ณ อาคารเทพรัตนสิริปภา มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี.

สุภิดา ไชยสวาสด์. ๒๕๔๒. **การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของชาวผู้ไทกับชาวไทยลาว ศึกษากรณีบ้านคำกั้ง ตำบลเหล่าใหญ่ อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

สุวิทย์ ธีรศาศวัต. ๒๕๔๖. **ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสาน ๒๔๘๘ -๒๕๔๔**. กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อนุชิต สิงห์สุวรรณ. ๒๕๕๓. **ประวัติศาสตร์นิพนธ์อีสาน พ.ศ. ๒๔๗๕ ถึงสิ้นทศวรรษ ๒๕๒๐**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

อุกฤษณ์ จอมยิ้ม. ๒๕๕๙. “พื้นที่สถานบันเทิง “อีสานลำซิ่ง” พื้นที่แสดงตัวตนพื้นที่ของคนไกลถิ่น”. ใน **วารสารสังคมศาสตร์** ๒๘, ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม) ๖๕-๑๐๓.

Sumalee Phonkhunsap. 2013. **Beliefs in horoscope of I-san people : The Characteristics of men and women for mate selection**. 9th International Conference on Humanities & Social Sciences 2013.

ออนไลน์

กนกวรรณ มะโนรมย์. ๒๕๕๙. **ความเหลื่อมล้ำในหมู่บ้านยุคอีสานใหม่**. สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๖๑, จาก https://bit.ly/2GdQyCd

คนมองหนัง. ๒๕๕๘. สืบค้นเมื่อวันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๘ เข้าถึงได้จาก http://konmongnangetc.com

นพพร ประชากุล. ๒๕๕๔. **มีอะไรในลูกอีสาน**. สืบค้นเมื่อวันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๘, จาก https://bit.ly/2IgTMXC

ใบพัด นบน้อม. ๒๕๕๘. **เถียงนาในอีสานร่วมสมัย**. สืบค้นเมื่อวันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๘, จาก https://bit.ly/2rDH2Ee

เปิดตัวชายคาเรื่องสั้น. ๒๕๕๘. สืบค้นเมื่อวันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๘, จาก https://bit.ly/2GenLom

มาโนช พรหมสิงห์. ๒๕๕๘. **ชายคาเรื่องสั้น**. สืบค้นเมื่อวันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๘, จาก https://bit.ly/2IHy5n6

ยอดแฟนบอลเฉลี่ยของไทย. ๒๕๕๘. สืบค้นเมื่อวันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๘, จาก https://bit.ly/2IhJWok

เรื่องสั้น ๙ เล่มเข้ารอบสุดท้ายรางวัลซีไรต์. ๒๕๕๑. สืบค้นเมื่อวันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๘, จาก https://bit.ly/2KhVRCY

วรุณรัตน์ คัทมาตย์. ๒๕๕๖. **เด้อค่ะเด้อโกอินเตอร์**. สืบค้นเมื่อวันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๘, จาก https://bit.ly/2Koeohk

อัครวิทย์ ชูเกียรติศิริชัย. ๒๕๕๕. **กะเทยหน้าฮ้าน**. สืบค้นเมื่อวันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๘, จาก https://bit.ly/2KWNSwi

F. Jameson. **The Political Unconscious**. 2010. Retrived 7 Nov 2015, from https://bit.ly/2rF8Urd

ภาษาของกลุ่มวัยรุ่นในการใช้เฟซบุ๊ก : กรณีศึกษาสตรีคอมเมนต์ในเพจบุรุษหน้าตาดี

ปวีณา สุรีรัมย์[๑]
ชานนท์ ไชยทองดี[๒]

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการใช้ภาษาของวัยรุ่นหญิงที่ปรากฏในเฟซบุ๊ก : เพจบุรุษหน้าตาดี อันได้แก่ เพจสมาคมนิยมหนุ่มซิกแพคแห่งประเทศไทย และเพจสมาคมนิยมผู้ชายเซอร์ โดยการศึกษาจากข้อความแสดงความคิดเห็นของวัยรุ่นหญิงที่ปรากฏให้พบใต้ภาพชายหนุ่มหน้าตาดีในเพจทั้ง ๒ เป็นจำนวน ๑๕๐ คอมเมนต์ เก็บรวบรวมข้อมูลตั้งแต่เดือนสิงหาคม ถึงเดือนพฤศจิกายน ๒๕๕๘ แบ่งผลการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น ๓ ส่วน ได้แก่ ลักษณะการใช้ภาษา ลักษณะของภาษา และการพิมพ์ ผลการวิจัยพบว่า

การใช้ภาษาผู้วิจัยพบว่า วัยรุ่นหญิงมีลักษณะการใช้ภาษาเฉพาะตัว ต่างจากการใช้ภาษาทั่วไป เพราะพยายามคิดหาการใช้ภาษาในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้ตรงกับความต้องการและความรู้สึกของตนที่มีต่อชายหนุ่ม ปรากฏให้พบ ๖ ลักษณะ ซึ่งนิยมใช้มากสุด คือ การใช้คำที่มีความหมายโดยนัย รองลงมาคือการใช้ถ้อยคำแทะโลมให้เห็นภาพ การใช้คำสแลง การใช้ถ้อยคำแสดงความเป็นเจ้าของ การเล่นทางภาษา การใช้สำนวนในรูปแบบต่าง ๆ ตามลำดับ

ด้านลักษณะของภาษานั้น ปรากฏให้พบ ๔ ลักษณะ คือ การใช้ภาษาพูดในการเขียน การตัดคำให้สั้น การใช้สัญรูปแสดงอารมณ์ความรู้สึก และการแสดงท่าทางผ่านคำ ที่นิยมใช้มากสุดคือ การใช้สัญรูปแสดงอารมณ์ความรู้สึก เพราะส่งความรู้สึกผ่านสัญรูปต่าง ๆ ได้ง่ายและแสดงความคิดเห็นได้สะดวก รองลงมาคือ การใช้ภาษาพูดในการเขียน การตัดคำให้สั้น การแสดงท่าทางผ่านคำ ตามลำดับ ด้านการพิมพ์ ผู้วิจัยพบว่า วัยรุ่นหญิงมีวิธีการพิมพ์ภาษาที่หลากหลายในการแสดงความคิดเห็นใต้ภาพชายหนุ่ม เพื่อตอบสนองความต้องการของตน และเพื่อฝ่าข้อจำกัดในหลาย ๆ เรื่อง เช่น การไม่เห็นสีหน้า ท่าทาง

---

[๑] นักศึกษาสาขาวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
[๒] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

และการไม่ได้ยินเสียงพูดกันและกัน ซึ่งผู้วิจัยจำแนกได้ ๖ ลักษณะ ได้แก่ การแปรด้านการสะกดคำ การพิมพ์แบบพิเศษ การใช้สัญรูป การสร้างคำใหม่ การใช้เครื่องหมาย และการใช้ภาษาอังกฤษปนภาษาไทย ที่นิยมใช้มากสุดคือ การพิมพ์แบบพิเศษ รองลงมาคือ การใช้เครื่องหมาย การใช้สัญรูป การสร้างคำ และการใช้ภาษาอังกฤษปนภาษาไทย ตามลำดับ

คำสำคัญ : สตรีคอมเมนต์, เพจบุรุษหน้าตาดี, การใช้ภาษา

Teen language on Facebook : A case study of girls' comments on 'Good-looking Guys' webpage

Paweena Surirum[3]
Chanon Chaithongdee[4]

Abstract

This research aimed to study teenage girls' language appearing on two Facebook pages, the most popular 'Good-looking Guys' pages, consisting of the Six Pack Men Favoring Society of Thailand page and the Society Favoring Surreal Guys of Thailand page. 150 comments beneath some pictures of good-looking men on both h webpages were collected from August to November 2015 for analysis. The results were divided into 3 parts: 1) Categories of language use, 2) Characteristics of the language used, and 3) Typing.

Regarding the categories of language use, it was found that the teen girls' language was distinctive unlike the general use of language because they had tried to find ways in expressing their needs and feelings towards the young men through language. There appeared to be six most often used categories of language use in descending order as follows: 1) use of connotative words, 2) use of figurative language for courting, 3) use of slang, 4) use of words referring to ownership, 5) language play, and 6) use of idioms in various forms, respectively.

The characteristics of the language used fell into the following: 1) use of spoken language in writing, 2) use of shortened words, 3) use of emoticons,

---

[3] Student, Faculty of Education, Srisaket Rajabhat University.

[4] Assistant Professor of Thai Language Department, Faculty of Education, Srisaket Rajabhat University.

and 4) use of words to make gestures. The most found characteristic was the use of emoticons because it was easy to convey feelings through various symbols as well as expressing opinions. This was followed by use of spoken language in writing, use of shortened words, and use of words for making gestures respectively. As for typing, the teenage girls had various ways of typing beneath the good-looking guys' pictures so as to express opinions the way they desired and to overcome some limitations, for instance, invisibility of facial expressions and gesture, and inability to hear each other's voice. This was classified into ๖ types as follows: spelling variations, special ways of typing, using symbols, word coinage, using signs, and using Thai mixed with English. The most popular was special ways of typing, followed by using symbols, word coinage, and using formation and use of Thai mixed with English, respectively.

keywords : Girls' comments, 'Good-looking Guys' webpages, Language use

บทนำ

ภาษาเป็นเครื่องมือหลักที่มนุษย์ใช้ในการติดต่อสื่อสารเพื่อวัตถุประสงค์ต่าง ๆ เช่น เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อแสดงความต้องการ เพื่อการบอกเล่าเรื่องราว ฯลฯ มนุษย์อาศัยอยู่รวมกันเป็นสังคมย่อมมีการพูดคุยติดต่อสื่อสารซึ่งกันและกัน ภาษาจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการสื่อความคิด ความเข้าใจ ความรู้สึกของบุคคลหนึ่งไปสู่อีกบุคคลหนึ่ง เพื่อตอบสนองความต้องการ เช่น เมื่อรู้สึกหิว อิ่ม ง่วง เจ็บปวด ตื่นเต้น ดีใจ เสียใจ ไปจนกระทั่งการสื่อแนวคิด ความเชื่อ ค่านิยม และประสบการณ์ที่ซับซ้อน มนุษย์สามารถใช้ภาษาเพื่อส่งความรู้สึกเหล่านั้นผ่านถ้อยคำไปยังผู้อื่น อาจเป็นในรูปแบบการพูด การอ่าน หรือการเขียน ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยทั้งเสียงสัญลักษณ์และรหัสชนิดหนึ่งซึ่งมนุษย์ใช้สื่อความหมายระหว่างกันในการทำกิจกรรมต่าง ๆ โดยผ่านสื่อที่เป็นเสียงสัญลักษณ์ตามที่ได้ตกลงยอมรับกันในสังคมของผู้ใช้รหัสเดียวกันนั้น สัญลักษณ์ดังกล่าวจะต้องมีระบบแบบแผน ที่แน่นอน และมีความสัมพันธ์กันกับระบบความหมายอันเป็นความหมายที่สามารถเข้าใจตรงกันได้ในหมู่ชนนั้น ๆ (มยุเรศ รัตนานิคม, ๒๕๔๒ : ๓)

ภาษาสามารถทำให้มนุษย์พัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ ความรู้ ความสามารถในการหาเลี้ยงชีพและความสามารถอื่น ๆ อีกมากมาย มนุษย์สามารถพัฒนาความรู้ ความคิด จิตใจ คุณธรรม ความเชื่อ ฯลฯ จนแตกต่างจากสัตว์ทุกชนิดและเป็นผู้ครองโลกได้ด้วยภาษา ภาษาจึงเป็นส่วนสำคัญของความเป็นมนุษย์ (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๕ : ๑) นอกจากนี้มนุษย์ยังรับและถ่ายทอดวิทยาการต่าง ๆ จากบรรพบุรุษด้วยภาษา ภาษาจึงสามรถช่วยให้มนุษย์ธำรงวัฒนธรรมไว้ได้ นับได้ว่าเป็นเครื่องมือสำคัญที่มีคุณค่าอย่างยิ่งต่อมนุษย์ที่อยู่รวมกันในสังคม ดังเช่นสังคมไทยก็มีภาษาไทยเป็นภาษาประจำชาติ (ทิพย์สุดา นัยทรัพย์, ๒๕๓๕ : ๑)

แม้มนุษย์ทุกคนจะอาศัยอยู่รวมภายในสังคม แต่ลักษณะของแต่ละคนย่อมมีความแตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นลักษณะทางกายภาพที่มองเห็นได้จาก

ภายนอก เช่น เพศ วัย รูปร่างหน้าตา ชนชั้นทางสังคม ฯลฯ รวมถึงสิ่งที่ไม่สามารถมองเห็น เช่น ความรู้สึกนึกคิด จิตใจ ค่านิยม ความเชื่อ สติปัญญา ภาษาที่ใช้ก็เช่นกันย่อมมีความแตกต่าง ไม่เว้นแม้ผู้ที่อาศัยอยู่ในชนชาติเดียวกัน ก็ยังมีภาษาเฉพาะกลุ่มเกิดขึ้นอยู่เสมอ ภาษาจึงเกิดการเปลี่ยนแปลง ไปตามความแตกต่างระหว่างบุคคลหรือกลุ่มคนนั้น ๆ นิยมใช้กัน ดังที่ อมรา ประสิทธิรัฐสินธุ์ (๒๕๔๔ : ๕๑) กล่าวว่า ปัจจัยที่แบ่งคนในสังคมออกเป็น ๒ พวกทำให้เกิดพฤติกรรมของ ผู้หญิงและผู้ชาย รวมทั้งพฤติกรรมทางภาษามีความแตกต่างกัน ก่อให้เกิดการใช้หลายรูปแบบ และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของภาษา การใช้ภาษาในกลุ่มต่าง ๆ จะมีลีลาการใช้ภาษาที่แตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบการใช้คำศัพท์ที่ขึ้นอยู่กับบริบทและสถานการณ์ การสื่อสารที่แตกต่างกันนี้ไม่ได้จำกัดเพียงแค่ภาษาที่ใช้สื่อสารในชีวิตประจำวัน แต่ยังรวมไปถึงเครือข่ายทางสังคมซึ่งเรียกว่า Social Networks ซึ่งมีระบบการใช้ภาษาที่แตกต่างและหลากหลาย

ปัจจุบันเทคโนโลยีมีความก้าวหน้า การประดิษฐ์คิดค้นนวัตกรรมใหม่เกิดขึ้นเสมอ สังคมออนไลน์ก็เป็นอีกหนึ่งสิ่งที่เป็นที่นิยมกันอย่างมากในยุคปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็น ทวิตเตอร์ ไลน์ อินตราแกรม เฟซบุ๊ก และอื่น ๆ อีกมากมาย สิ่งเหล่านี้คือสิ่งที่ผู้คนในสังคมให้ความสนใจและนิยมใช้กันอย่างแพร่หลาย เพราะสังคมออนไลน์ต่าง ๆ ที่กล่าวมาล้วนมีพื้นที่ให้ผู้คนพูดคุย ติดต่อสื่อสารกัน เฟซบุ๊กก็เป็นอีกหนึ่งสิ่งที่ผู้คนในสังคมนิยมใช้กันเป็นอย่างมากจนประเทศไทยติดอันดับที่ ๒๑ ของโลก และอยู่ในอันดับ ๓ ของอาเซียน (Thailand Zocial Awards, ๒๕๕๗ : ออนไลน์) ของประเทศที่มีผู้นิยมใช้งานเป็นจำนวนมาก เพราะภายในสื่อสังคมออนไลน์ชนิดนี้จะสามารถทำให้คนที่รู้จักและไม่รู้จักมาร่วมพูดคุย ทักทาย แสดงความคิดเห็นต่อกันได้ เพียงแค่ขอเพิ่มเพื่อนหรือกดติดตามบุคคลหรือเพจนั้น ๆ ก็สามารถทำได้แล้ว

“เฟซบุ๊ก” จึงเป็นวิธีการหนึ่งที่ผู้คนใช้เป็นสื่อกลางในการพูดคุยแสดงความคิดเห็น ภาษาที่ใช้ จะขึ้นอยู่กับเพศ อายุ และกลุ่มความสนใจสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มีร่วมกัน ภาษาจึงมีรูปแบบเฉพาะ แล้วแต่ภายในกลุ่มนั้นจะเลือกใช้ภาษาแบบ

ใด เช่น ถ้าผู้มีวุฒิทางปัญญาสูงหรือผู้ ที่มีอายุ รู้จักหลักการใช้ภาษาที่ถูกต้องก็จะนิยมใช้ภาษาไทยมาตรฐานในการพูดคุย ส่วนวัยรุ่นจะนิยมนำภาษาไทยมาตรฐานมาปรับให้สั้นลงเพื่อให้ง่ายต่อการพิมพ์ หรืออาจเพิ่มตัวสะกดด้านหลังเพื่อสื่อถึงอารมณ์ของผู้พูด เช่น นู๋ (หนู), ชะมะ, ชิมิ (ใช่ไหม), มว๊ากกกก (มาก)

นอกจากภาษาของวัยรุ่นที่นิยมใช้กันเฉพาะกลุ่มแล้ว การแสดงออกถึงการเป็นตัวของตัวเอง แสดงความคิดต่อสิ่งหนึ่งที่เข้าใจกันดีภายในกลุ่ม สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะถูกเปิดเผยต่อกลุ่มคนเดียวกัน เช่น การพูดชื่นชอบผู้หญิงของชายหนุ่มในแฟนเพจสมาคมนิยมนางฟ้า ที่มักจะพิมพ์ความคิดความรู้สึกของตนโดยใช้ภาษาในการพูดจาแทะโลม หรือแสดงออกถึงความเป็นชายภายใต้รูปภาพหญิงสาวที่หน้าตาสะสวย น่ารัก หุ่นดี สิ่งเหล่านี้ไม่ใช่เรื่องแปลกเพราะผู้ชายมักจะแสดงปฏิกิริยาออกต่อหญิงสาว ที่มีหน้าตาสะสวยให้เห็นเสมอในสังคมไทย ขณะเดียวกันหากเป็นผู้หญิงพูดจาในลักษณะนี้ในสังคมไทยจะถูกมองว่าน่าเกลียดไม่เหมาะสมกับการเป็นกุลสตรีไทย แต่ในยุคที่ชายหญิงมีความเท่าเทียมกัน การแสดงออกของผู้หญิงจึงมีช่องทางในการแสดงตัวตน โดยไม่ต้องไปโฮ่ร้องกรี๊ดกร๊าดผู้ชายให้คนในสังคมมองว่าไม่ดีไม่เหมาะสมกับการเป็นหญิงไทย

ช่องทางสำคัญของวัยรุ่นหญิงกลุ่มนี้ที่เป็นศูนย์รวมตัว พูดคุยความรู้สึกที่มีต่อชายหนุ่มผู้มีหน้าตาหล่อเหลา โดยการใช้ภาษาพูดจาแทะโลม แสดงความเป็นเจ้าของ และต่าง ๆ อีกมากมาย ก็คือ สื่อสังคมออนไลน์ “เฟซบุ๊ก” ภายใต้ศูนย์รวมเฉพาะผู้ที่มีความสนใจเดียวกัน หรือที่เรียกว่าแฟนเพจ ซึ่งแฟนเพจที่ผู้หญิงให้ความสนใจและกดติดตามมากมาย เข้าไปแสดงความคิดเห็นต่อรูปชายหนุ่มนั้นจะมีเยอะมากยกตัวอย่างเช่น เพจสมาคมนิยมหนุ่มซิกแพคแห่งประเทศไทย มีผู้ติดตามมากถึง ๑๒๙,๕๒๖ คน และเพจสมาคมนิยมผู้ชายเซอร์ที่มีผู้ติดตามมากถึง ๒๑๖,๐๕๐ คน เป็นต้น เพจดังกล่าวผู้หญิงมักเข้ามาแสดงความคิดเห็น สื่อความหมายต่าง ๆ ที่ตนรู้สึกต่อรูปภาพนั้น ๆ

เป็นที่น่าสนใจว่าแต่ละคน มีวิธีการใช้ภาษาในการถ่ายทอดความรู้สึกผ่านถ้อยคำต่าง ๆ อย่างไร บางคนอาจพูดตรง ๆ บางคนอาจใช้ภาษาอ้อม

แต่แฝงความหมายโดยนัยซึ่งผู้ที่อยู่ในกลุ่มเดียวกันจะเข้าใจได้ อาจเรียกได้ว่าเป็นภาษาเพศหญิง ที่เพศหญิงด้วยกันจะรู้สึกและเข้าใจดี ในขณะที่เพศชายอาจเข้าใจหรือไม่เข้าใจก็ได้ ขึ้นอยู่กับความยากง่ายของประโยคหรือคำนั้น ๆ เช่น

> *น้ำลายไหลลล อยากได้ รักไม่ปล่อยอ่ะกุ ๕๕๕๕๕*
> *โอ๊ยยยยยแม่เจ้า ได้สักทีพรุ่งนี้ตาย กรูไม่เสียดายอะไรเรย*
> *\^o^/*
> *ขี่มอไซเดวน้ำมันก้หมด ขี่เรามันหยดน้ำมันไม่หมด ขี่ได้ทั้งวัน*
> *๕๕๕๕๕๕๕๕๕๕๕๕๕๕๕๕๕๕๕*
> ที่มา : สมาคมนิยมหนุ่มซิกแพคแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๘ : ออนไลน์

จากตัวอย่างการแสดงความคิดเห็นข้างต้น ของหญิงสาวต่อรูปภาพชายหนุ่มผู้มี มัดกล้าม หน้าตาหล่อเหลากระชากใจสาวหลาย ๆ คน จะสังเกตเห็นว่า คอมเมนต์ ทั้งหลายต่างแสดงความใคร่ผ่านถ้อยคำ มีการใช้ภาษาในการแสดงความรู้สึก ในรูปแบบต่าง ๆ กัน เช่น การพิมพ์ตัวสะกดซ้ำหลายตัว *ไหลลล โอ๊ยยยยย* เพื่อเน้นย้ำความรู้สึกในทำนองให้ผู้อ่านเห็นภาพตามไปด้วยว่าตอนพิมพ์น้ำลายไหลจริง ๆ มีการใช้คำสื่อความหมายที่มีนัยยะเปรียบเทียบทำให้ผู้อื่นเห็นภาพชัดเจนตามไปด้วย

นอกจากที่กล่าวมายังมีการปรับใช้ภาษาให้สั้นลง ย่อคำ เปลี่ยนตัวอักษร มอไซ (มอเตอร์ไซต์) เรย (เลย) ก้ (ก็) เพื่อเพิ่มอารมณ์ในการสื่อสาร โดยรวมแล้วลักษณะการใช้ภาษาของแต่ละคนจะมีลักษณะการใช้ถ้อยคำในการแสดงความคิดเห็นแตกต่างกัน บางคนอาจถึงขึ้นใช้คำหยาบคายมาก คำแรง แต่ไม่ได้หมายความว่าจะน่าเกลียดสำหรับคนที่อยู่ในกลุ่มเดียวกัน ทุกคนสามารถใช้ภาษาในการแสดงความคิดเห็นได้ตามต้องการ แต่ต้องอยู่ภายในเพจบนเฟซบุ๊กเฉพาะกลุ่ม เพราะหากนำถ้อยคำเหล่านี้ไปใช้ในการแสดงความคิดเห็นกับเพื่อนหรือ เพจต่าง ๆ ที่ไม่นิยมใช้คำเหล่านี้ อาจทำให้ผู้ที่แสดงความคิดเห็นโดนผู้อื่น

ว่ากล่าวตักเตือนว่าใช้คำไม่เหมาะสม ไม่ถูกกาลเทศะได้

ด้วยเหตุนี้จึงเป็นมูลเหตุให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาภาษาของกลุ่มวัยรุ่นหญิงในการใช้เฟซบุ๊ก : กรณีการใช้ถ้อยคำภาษาในการคอมเมนต์ในเพจบุรุษหน้าตาดี การศึกษาเรื่องดังกล่าวนี้ จะทำให้เข้าใจในการใช้ภาษาของผู้หญิงในการสื่อความหมาย ด้วยรู้สึกผ่านถ้อยคำ ตัวอักษร สัญลักษณ์ และอื่น ๆ โดยผู้วิจัยจะเน้นการศึกษาลักษณะการใช้ภาษา ลักษณะของภาษา และลักษณะการพิมพ์ที่วัยรุ่นหญิงนิยมใช้ เพื่อให้เห็นลักษณะภาษาที่ใช้ในการคอมเมนต์ของผู้หญิงได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาการใช้ภาษาของวัยรุ่นหญิงที่ปรากฏในเฟซบุ๊ก : เพจบุรุษหน้าตาดี

ขอบเขตการวิจัย

๑. การวิจัยในครั้งนี้ จะศึกษาลักษณะการใช้ภาษาของวัยรุ่นหญิงในเฟซบุ๊กจากเพจทั้ง ๒ คือ สมาคมนิยมหนุ่มซิกแพคแห่งประเทศไทย กับสมาคมนิยมผู้ชายเซอร์ จำนวน ๑๕๐ คอมเมนต์

๒. ระยะเวลาในการวิจัย เริ่มตั้งแต่เดือนสิงหาคม ถึง เดือนพฤศจิกายน ๒๕๕๘

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ใช้กรอบแนวคิดในการวิจัย คือ

๑. ความรู้เกี่ยวกับการใช้ภาษาเฉพาะกลุ่ม ของ ภัทรวดี ตลอดพงศ์ (๒๕๔๙ : บทคัดย่อ) ที่กล่าวว่า ภาษาเฉพาะกลุ่ม หมายถึง คำที่ใช้ในกลุ่มผู้ใช้ภาษากลุ่มต่าง ๆ โดยสมาชิกซึ่งเป็นผู้ใช้ภาษาในแต่ละกลุ่มนั้นมีลักษณะร่วม

ลักษณะใดลักษณะหนึ่งเดียวกันหรือคล้ายกัน เช่น อายุเท่ากัน การศึกษาอยู่ในระดับเดียวกัน หรือถิ่นที่อยู่อาศัยบริเวณใกล้เคียงกัน ตัวอย่างคำเฉพาะกลุ่มที่พบเห็นได้ทั่วไป เช่น คำเฉพาะกลุ่มของกลุ่มวัยรุ่น กลุ่มผู้สูงอายุ หรือภาษาถิ่นต่าง ๆ

๒. การวิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาษาตามแนวไวยากรณ์ ผู้วิจัยได้ศึกษาลักษณะการใช้ภาษาตามไวยากรณ์ที่เห็นควรว่าสามารถนำมาเป็นพื้นฐานในการศึกษา ดังนี้

๑) คำที่มีความหมายโดยนัย ของ สมพร มันตะสูตร (๒๕๒๕ : ๗๓) ที่กล่าวว่า ความหมายโดยนัย คือ คำที่มีความหมายแฝงเร้นอยู่ในถ้อยคำที่ต้องตีความจากถ้อยคำที่อยู่แวดล้อม

๒) คำสแลง ของ สธนสรณ์ ยุติบรรพ์ (๒๕๕๓ : ๔) ที่กล่าวว่า คำสแลงคือคำที่สร้างความเข้าใจเฉพาะกลุ่มเพื่อถ่ายทอดความรู้สึก อารมณ์ของผู้ใช้ภาษา หรือเพื่อหลีกเลี่ยงคำต้องห้าม คำไม่สุภาพ โดยมีลักษณะพิเศษของคำที่เปลี่ยนแปลงจากภาษาปกติ มีการผันแปรไปตามบริบทแวดล้อม เกิดง่าย ตายง่าย และมีความหมายเฉพาะ จึงไม่ได้รับการยอมรับในภาษามาตรฐาน

๓) สำนวนของ เอกฉัท จารุเมธีชน (๒๕๓๗ : ๑๑๓) ที่กล่าวว่า สำนวนมีความหมายคลุมไปถึง ภาษิต สุภาษิต คำพังเพย รวมทั้งคำกล่าวเป็นโวหาร คำคม คำขวัญ และคติพจน์ด้วย เพราะคำต่าง ๆ เหล่านี้ใช้ปนกันไปจนแยกออกลำบากว่าอะไร เป็นคำประเภทใดดังคำปรารภของราชบัณฑิตยสถานว่า “ภาษาไทย เป็นภาษาที่มีความไพเราะเพราะพริ้ง และมีสำนวนโวหารในแบบต่าง ๆ มากมาย รวมทั้งสุภาษิตและคำพังเพยที่มีลักษณะเป็นถ้อยคำสั้น ๆ กะทัดรัดบางทีก็มีสัมผัสสระและพยัญชนะทำให้ง่ายแก่การจดจำ บางทีก็มีลักษณะเป็นคำคล้องจองบ้าง ซ้ำคำบ้าง และมีลักษณะเป็นการเปรียบเทียบบ้าง”

๓. แนวคิดเกี่ยวกับภาษาศาสตร์สังคม ของ อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (๒๕๔๔ : ๒๕) ในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

๑) หลักการสำคัญในภาษาสตร์สังคม ๖ ประการ

๒) การแปรภาษาตามลักษณะสังคมของผู้พูด

๓) การแปรภาษาตามบริบทของการใช้

๔. วิธีการใช้ภาษาเสียดสีในรายการ “เจาะข่าวตื้น ของ ชาสินี สำราญอินทร์ และคณะ (๒๕๕๕ : ๑๔) ซึ่งสิ่งที่ใช้เป็นกรอบในการวิจัย ได้แก่ การใช้การเล่นทางภาษา การใช้ความเปรียบ การสร้างคำ และการใช้ความหมายแฝง

๕. ลักษณะภาษาในห้องสนทนาทางอินเตอร์เน็ต ของ ศิริพร ปัญญาเมธีกุล (๒๕๕๑ : ๑-๒) ซึ่งสิ่งที่ใช้เป็นกรอบในการวิจัย ได้แก่ การใช้ภาษาพูดในการเขียน การตัดคำให้สั้น การใช้สัญรูปแสดงอารมณ์ความรู้สึกของผู้พูด และการแสดงท่าทางโดยการพิมพ์ข้อความ

๖. ภาษาเฉพาะกลุ่มของคนไทยรุ่นใหม่ในการสื่อสารทางอินเตอร์เน็ตด้านการพิมพ์ ของ กานต์รวี ชมเชย (๒๕๕๖ : ๖๔-๖๕) ซึ่งสิ่งที่ใช้เป็นกรอบในการวิจัย ได้แก่ การแปรด้านการสะกดคำ การพิมพ์แบบพิเศษ การใช้สัญรูป การสร้างคำใหม่ การใช้เครื่องหมาย และการใช้ภาษา อังกฤษปนภาษาไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาภาษาของกลุ่มวัยรุ่นในการใช้เฟซบุ๊ก : กรณีศึกษาสตรีคอมเมนต์ในเพจบุรุษหน้าตาดีครั้งนี้ ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Methods) ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอน ดังนี้

การคัดเลือกข้อมูล

การคัดเลือกข้อมูลการวิจัยในครั้งนี้ใช้การคัดเลือกแบบเจาะจง (Purpositive Sampling) เฉพาะกรณี โดยคัดเลือกการใช้เฟซบุ๊กของวัยรุ่นหญิง

ในการใช้ภาษาแสดงความคิดเห็นเป็นจำนวน ๒ เพจ คือเพจสมาคมนิยมหนุ่มซิกแพคแห่งประเทศไทย และเพจสมาคมนิยมผู้ชายเซอร์ เนื่องจากว่าทั้งสองเพจนี้มีคนติดตามเป็นจำนวนมาก ภาษาที่ใช้ก็น่าสนใจ มักมีคำ ประโยค สำนวน ฯลฯ ที่ใช้ในการแสดงความคิดเห็นปรากฏให้พบในรูปแบบใหม่อยู่เสมอ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสังเกต (Observation) และวิเคราะห์ตัวบท (Textual Analysis) การเก็บรวบรวมข้อมูลมีวิธีการต่าง ๆ ดังนี้

๑. การศึกษาเอกสาร เป็นการศึกษาจากเอกสารที่มีการบันทึกเอาไว้ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาเฉพาะกลุ่มผ่านการสื่อสารทางอินเทอร์เน็ต

๑.๑ ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ต่อไปนี้

๑.๑.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

๑) ความรู้เกี่ยวกับภาษา

๒) ความรู้เกี่ยวกับการใช้ภาษา

๓) ความรู้เกี่ยวกับภาษาศาสตร์สังคม

๔) ความรู้เกี่ยวกับการวิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาษาตามแนวไวยากรณ์

๑.๑.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๒ ศึกษาลักษณะการใช้ภาษา ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ตั้งไว้ คือ ลักษณะการใช้ภาษาของวัยรุ่นหญิงที่ปรากฏในเฟซบุ๊ก : เพจบุรุษหน้าตาดี

๑.๓ คัดเลือกคอมเมนต์ที่ปรากฏภายในเพจทั้ง ๒ วิเคราะห์ความสอดคล้อง ข้อความแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ กับผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยด้านการใช้ภาษา ตรวจสอบกับเอกสารหรืองานวิจัยอื่นที่มีลักษณะเดียวกัน เพื่อความถูกต้อง

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังต่อไปนี้

วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยคือเพื่อศึกษาการใช้ภาษาของวัยรุ่นหญิงที่ปรากฏในเฟซบุ๊ก : เพจบุรุษหน้าตาดี แล้วอธิบายความจากลักษณะตามประเด็นต่าง ๆ ที่พบ จากนั้นเรียบเรียงตรวจสอบข้อมูลโดยวิธีการของความสอดคล้อง (Method of Agreement) ซึ่งประกอบไปด้วย การตรวจสอบความถูกต้องและเชื่อถือได้ในเชิงแนวคิด ทฤษฎีซึ่งพิจารณาจากเอกสารเรื่องเดียวกันจากหลาย ๆ แห่งหากข้อมูลตรงกันก็ถือว่ายอมรับและมีความเชื่อถือได้ และนำมาอ้างอิง

ผลการวิจัย

การใช้ภาษาของวัยรุ่นหญิงที่ปรากฏในเฟซบุ๊ก : เพจบุรุษหน้าตาดี

ภาษาของกลุ่มวัยรุ่นในการใช้เฟซบุ๊ก : กรณีศึกษาสตรีคอมเมนต์ในเพจบุรุษหน้าตาดีปรากฏการใช้ภาษาของวัยรุ่นหญิง จำแนกได้เป็น ๓ ส่วน ได้แก่ ลักษณะการใช้ภาษา ลักษณะของภาษา และการพิมพ์ ตามลำดับ ดังต่อไปนี้

๑. การใช้ภาษา

ลักษณะการใช้ภาษาของวัยรุ่นหญิงที่ปรากฏในเฟซบุ๊ก : เพจบุรุษหน้าตาดี มี ๖ ลักษณะ ได้แก่ การใช้คำที่มีความหมายโดยนัย การใช้สำนวนรูปแบบต่าง ๆ การเล่นทางภาษาการใช้ถ้อยคำแสดงความเป็นเจ้าของ การใช้ถ้อยคำแทะโลมให้เห็นภาพ และการใช้คำสแลง

๑.๑ การใช้คำที่มีความหมายโดยนัย คือ การใช้คำที่มีความหมายแฝงเร้นอยู่ในคำนั้น เป็นคำที่ต้องตีความจากถ้อยคำที่อยู่แวดล้อม และบริบทที่ใช้ ซึ่งเป็นลักษณะการใช้ภาษาที่วัยรุ่นหญิงนิยมใช้มากที่สุด เนื่องจากต้องการให้ผู้อ่านคิดเองว่าตนใช้คำดังกล่าวเพื่อสื่อถึงความต้องการของตน ดังตัวอย่าง

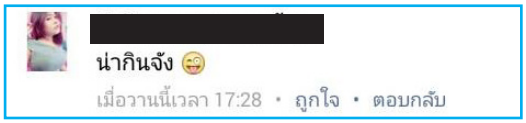

ภาพที่ ๑

ที่มา สมาคมนิยมหนุ่มซิกแพคแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๘ : ออนไลน์

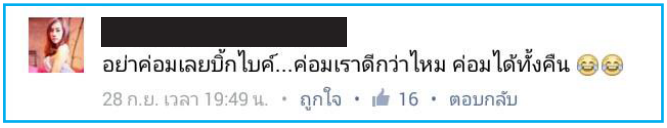

ภาพที่ ๒

ที่มา สมาคมนิยมหนุ่มซิกแพคแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๘ : ออนไลน์

๑.๒ การใช้สำนวนรูปแบบต่าง ๆ ปรากฏให้พบ ๒ ลักษณะ คือ

๑.๒.๑ การใช้สำนวนเปรียบเทียบ เป็นการกล่าวเปรียบเทียบของสิ่งหนึ่งกับอีกสิ่งหนึ่ง มีลักษณะคล้ายกันหรือเหมือนกันเพื่อให้การสื่อความหมายชัดเจนยิ่งขึ้น ดังตัวอย่าง

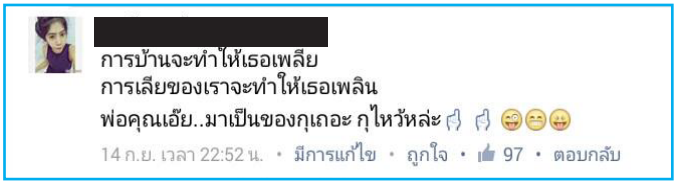

ภาพที่ ๓

ที่มา สมาคมนิยมผู้ชายเซอร์, ๒๕๕๘ : ออนไลน์

ภาพที่ ๔

ที่มา สมาคมนิยมหนุ่มซิกแพคแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๘ : ออนไลน์

๑.๒.๒ การสร้างสำนวนใหม่ เป็นการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงสำนวนเดิมที่มีอยู่แล้ว ให้เปลี่ยนไปตามความต้องการของผู้ใช้ โดยการตัดบางคำออก แล้วนำคำใหม่มาใส่ไว้แทน เช่น

ภาพที่ ๕

ที่มา สมาคมนิยมหนุ่มซิกผู้ชายเซอร์, ๒๕๕๘ : ออนไลน์

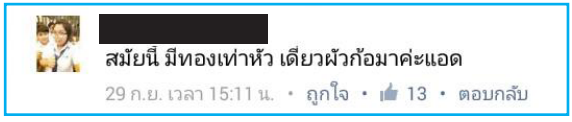

ภาพที่ ๖

ที่มา สมาคมนิยมหนุ่มซิกแพคแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๘ : ออนไลน์

จากการศึกษา ทำให้ทราบว่าลักษณะการใช้ภาษาด้านการใช้สำนวนรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการใช้สำนวนเปรียบเทียบหรือการสร้างสำนวนใหม่ปรากฏให้พบค่อนข้างน้อย สืบเนื่องจาก ลักษณะการใช้ภาษาดังกล่าวยุ่งยากในการใช้ความคิด ทั้งยังเสียเวลาในการคิดสำนวนให้ตรงกับความรู้สึก เกิดความล่าช้า ไม่ทันใจในการแสดงความคิดเห็นเพื่อสื่อความต้องการของผู้คอมเมนต์การใช้สำนวนรูปแบบทั้ง ๒ จึงไม่เป็นที่นิยม

๑.๓ การเล่นทางภาษา ปรากฏให้พบ ๒ ลักษณะ คือ

๑.๓.๑ การเล่นเสียง เป็นการเล่นเสียงพยัญชนะ เสียงสระ รวมทั้งการนำคำภาษาอังกฤษบางคำที่อ่านออกเสียงคล้ายกับคำในภาษาไทยคำใดคำหนึ่ง ซึ่งความหมายของเสียงที่อ่านนั้น จะเปลี่ยนไปจากความหมายเดิมของคำที่พิมพ์ สาเหตุเพราะวัยรุ่นหญิงต้องการแสดงความเป็นอัตลักษณ์ และเพื่อเว้นคำหยาบและสร้างความหมาย

โดยนัยให้ผู้อื่นคิด ดังตัวอย่าง

ภาพที่ ๗

ที่มา สมาคมนิยมผู้ชายเซอร์, ๒๕๕๘ : ออนไลน์

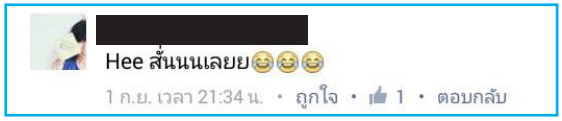

ภาพที่ ๘

ที่มา สมาคมนิยมหนุ่มซิกแพคแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๘ : ออนไลน์

๑.๓.๒ การเล่นคำ เป็นลักษณะการใช้ที่วัยรุ่นหญิงต้องการเล่นหยอกล้อกับผู้อ่าน โดยการนำคำที่ออกเสียงคล้ายกัน อาจเป็นคำเดียวกัน หรือคำคล้องจ้อง มาวางใกล้กันเพื่อใช้ในการเล่นคำ เช่น

ภาพที่ ๙

ที่มา สมาคมนิยมผู้ชายเซอร์, ๒๕๕๘ : ออนไลน์

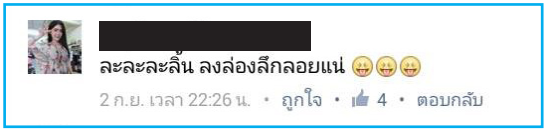

ภาพที่ ๑๐

ที่มา สมาคมนิยมผู้ชายเซอร์, ๒๕๕๘ : ออนไลน์

๑.๔ การใช้ถ้อยคำแสดงความเป็นเจ้าของ เป็นการใช้ถ้อยคำเพื่อบ่งบอกว่า ชายหนุ่มหน้าตาดีผู้นี้ เป็นของตัวเอง ซึ่งคำหรือประโยคที่มักใช้แสดงความเป็นเจ้าของนี้ พบเป็นค่อนข้างมากใน เพจบุรุษทั้งหน้าตาดีทั้ง ๒ เพจ ดังตัวอย่าง

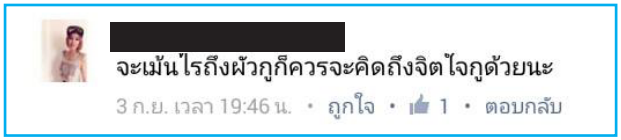

ภาพที่ ๑๑

ที่มา สมาคมนิยมผู้ชายเซอร์, ๒๕๕๘ : ออนไลน์

ภาพที่ ๑๒

ที่มา สมาคมนิยมหนุ่มซิกแพคแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๘ : ออนไลน์

การใช้ถ้อยคำแสดงความเป็นเจ้าของ ส่วนมากจะพบในรูปประโยคที่ผู้อ่านสามารถทราบได้ว่าสิ่งที่หญิงสาวคอมเมนต์นั้นไม่ใช่ความจริง แต่คือสิ่งที่คิดไปเอง แม้ว่าการใช้ถ้อยคำแสดงความเป็นเจ้าของมักพบในลักษณะการประชดประชัน หึงหวง แต่ผู้อ่านจะไม่โกรธและทราบดีว่า วัยรุ่นหญิงรายนั้นแค่ต้องการแสดงอารมณ์ความรู้สึกของตนให้ผู้อื่นทราบ และเพื่อความสนุกสนานในการแสดงความคิดเห็นเท่านั้น

๑.๕ การใช้ถ้อยคำแทะโลมให้เห็นภาพ เป็นการใช้ถ้อยคำ เกี้ยวพาราสี เพื่อลวนลามชายหนุ่มที่ตนสนใจ ผ่านถ้อยคำ ซึ่งส่วนมากมักใช้ถ้อยคำ ค่อนข้างหยาบโลน และหยาบคาย แต่การใช้คำต่าง ๆ สมาชิกในเพจจะเข้าใจเป็นอย่างดีไม่ว่าคำนั้นจะมีความหมายตรงหรือโดยนัยก็ตาม เมื่อความรู้สึกความต้องการในตัวชายหนุ่มส่งผ่านถ้อยคำ ผู้อ่านจะสามารถเกิดจินตนาการและเห็นภาพตาม

ที่หญิงสาวต้องการสื่ออย่างชัดเจน ดังตัวอย่าง

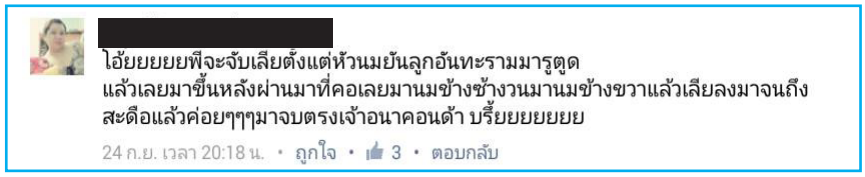

ภาพที่ ๑๓

ที่มา สมาคมนิยมหนุ่มชิกแพคแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๘ : ออนไลน์

ภาพที่ ๑๔

ที่มา สมาคมนิยมผู้ชายเซอร์, ๒๕๕๘ : ออนไลน์

๑.๖ การใช้คำสแลง เป็นภาษาที่สร้างขึ้นเพื่อหลีกเลี่ยงการใช้ภาษาไม่สุภาพ คือ ภาษาไม่เป็นแบบแผน ไม่ใช่คำหยาบหรือ คำต่ำ แต่เป็นคำพิเศษที่สร้างขึ้นเพื่อให้เกิดคำแปลก ผิดไปจากปกติทั้งด้านเสียง รูป คำ และความหมาย ปรากฏเด่นชัดอยู่ ๒ ลักษณะได้แก่ คำสแลงที่สร้างขึ้นใหม่ (มักเป็นคำที่นิยมใช้ในหมู่วัยรุ่นทั่วไป) และคำสแลงที่มาจากการยืมคำภาษาอังกฤษ เช่น

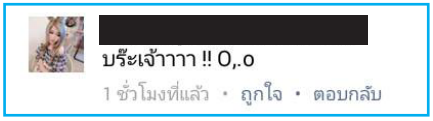

ภาพที่ ๑๕

ที่มา สมาคมนิยมผู้ชายเซอร์, ๒๕๕๘ : ออนไลน์

ภาพที่ ๑๖

ที่มา สมาคมนิยมหนุ่มซิกแพคแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๘ : ออนไลน์

๒. ลักษณะของภาษา

ลักษณะของภาษาที่ปรากฏในเฟซบุ๊ก : เพจบุรุษหน้าตาดี ที่วัยรุ่นหญิงมักใช้ พบ ๔ ลักษณะ ได้แก่ การใช้ภาษาพูดในการเขียน การตัดคำให้สั้น การใช้สัญรูปแสดงอารมณ์ความรู้สึก และการแสดงท่าทางผ่านคำ

๒.๑ การใช้ภาษาพูดในการเขียน เป็นการพิมพ์ข้อความเลียนแบบเสียงพูดให้มากที่สุด โดยพบว่า วัยรุ่นหญิงมีการพิมพ์ซ้ำพยัญชนะหรือสระ เพื่อทำให้เหมือนการลากเสียง และยังมีการใช้ภาษาเด็ก เพื่อให้การสนทนาดูน่ารักเป็นกันเอง อีกทั้งเพื่อเป็นการเน้นย้ำอารมณ์ของผู้แสดงความคิดเห็น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ภาพที่ ๑๗

ที่มา สมาคมนิยมผู้ชายเซอร์, ๒๕๕๘ : ออนไลน์

ภาพที่ ๑๘

ที่มา สมาคมนิยมผู้ชายเซอร์, ๒๕๕๘ : ออนไลน์

๒.๒ การตัดคำให้สั้น เป็นการตัดส่วนหนึ่งส่วนใดของคำออกโดยไม่เสียความหมายเดิม เพื่อให้พิมพ์เร็วขึ้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ภาพที่ ๑๙

ที่มา สมาคมนิยมผู้ชายเซอร์, ๒๕๕๘ : ออนไลน์

ในคอมเมนต์คำที่ตัดให้สั้นคือคำว่า เป็น หญิงสาวตัดไม้ไต่คู้ออกเพื่อความเร็วในการพิมพ์ ทำให้เหลือแค่ เปน

๒.๓ การใช้สัญรูปแสดงอารมณ์ความรู้สึก คือการใช้เครื่องหมายต่าง ๆ เช่น เครื่องหมาย แอสกี (ASCII Arts) เช่น :) ^ ^ การหัวเราะ เช่น อิอิ หุหุ ๕๕๕ และภาพสำเร็จรูปที่เว็บไซต์มีให้ เพื่อใช้แทนอารมณ์ความรู้สึกและเพื่อบ่งบอกหน้าตาของผู้คอมเมนต์เมื่อเห็นภาพของชายหนุ่มหน้าตาดี เป็นการบอกกิริยาท่าทางของของตนเองให้ผู้อื่นทราบ ดังตัวอย่าง

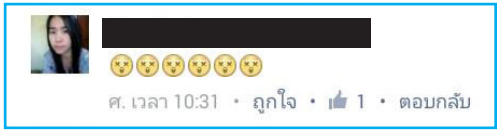

ภาพที่ ๒๐

ที่มา สมาคมนิยมหนุ่มซิกแพคแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๘ ออนไลน์

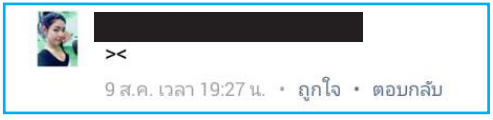

ภาพที่ ๒๑

ที่มา สมาคมนิยมผู้ชายเซอร์, ๒๕๕๘ : ออนไลน์

๒.๔ การแสดงท่าทางผ่านคำ คือ การใช้คำบางคำเพื่อบอกท่าทางของตนเองที่เป็นอยู่ในขณะนั้น จากการศึกษาพบการแสดงท่าทางผ่านคำของวัยรุ่นหญิง เพื่อสื่อถึงคนอ่านให้รับรู้หรือเพื่อให้ชายหนุ่มได้ทราบ ดังนี้

ภาพที่ ๒๒

ที่มา สมาคมนิยมหนุ่มซิกแพคแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๘ : ออนไลน์

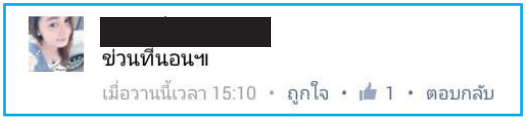

ภาพที่ ๒๓

ที่มา สมาคมนิยมผู้ชายเซอร์, ๒๕๕๘ : ออนไลน์

๓. การพิมพ์

ลักษณะการพิมพ์ที่ปรากฏในเฟซบุ๊ก : เพจบุรุษหน้าตาดี ที่วัยรุ่นหญิงมักใช้ พบ ๖ ลักษณะ ได้แก่ การแปรด้านการสะกดคำ การพิมพ์แบบพิเศษ การใช้สัญรูป (Emoticons) การสร้างคำใหม่ การใช้เครื่องหมาย และการใช้ภาษาอังกฤษปนภาษาไทย

๓.๑ การแปรด้านการสะกดคำ เป็นการใช้รูปแบบคำที่เบี่ยงเบนออกไปจากรูปเดิม หรือรูปมาตรฐาน แต่ก็ยังมีส่วนที่บ่งบอกได้ว่าเป็นสิ่งเดียวกันกับรูปเดิมหรือรูปมาตรฐาน ซึ่งการแสดงความคิดเห็นของวัยรุ่นหญิงนี้ มีลักษณะการแปรด้านการสะกดคำเป็นจำนวนมาก คงสืบเนื่องมาจากปัจจัยด้านวิธีการสื่อสารที่สื่อสารผ่านหน้าจอด้วยวิธีการพิมพ์และต้องการความรวดเร็วในการพิมพ์ เช่น

- น้อง เป็น นุง คือ การแปรการสะกดคำด้านสระ จากสระ ออ เป็นสระ อุ

- กับ เป็น กะ คือ การแปรการสะกดคำที่ตัดพยัญชนะท้ายออกตามการออกเสียง

- อยู่ เป็น อยุ่ คือ การแปรในการสะกดคำ สระ อู เป็น สระ อุ

๓.๒ การพิมพ์แบบพิเศษ เป็นการพิมพ์เพื่อเน้นความหมายและอารมณ์ความรู้สึกผ่านรูปแบบการพิมพ์พิเศษ ซึ่งปรากฏให้พบ ๒ ลักษณะ คือ

๓.๒.๑ การพิมพ์ซ้ำตัวอักษร เป็นวิธีการที่นิยมอย่างมากในหมู่วัยรุ่นหญิง มีทั้งการพิมพ์ซ้ำตัวอักษรตัวสุดท้าย การพิมพ์ซ้ำสระ การพิมพ์ซ้ำเครื่องหมายอัศเจรีย์ (!) เครื่องหมายไม้ยมก และตัวเลข ๕ ซึ่งวัยรุ่นหญิงสามารถพิมพ์ซ้ำได้โดยไม่จำกัด เพื่อแสดงน้ำเสียง ความดังและยาวนานของเสียง (เลียนเสียง) ตัวอย่างเช่น

ภาพที่ ๒๔

ที่มา สมาคมนิยมผู้ชายเซอร์, ๒๕๕๘ : ออนไลน์

ภาพที่ ๒๕

ที่มา สมาคมนิยมผู้ชายเซอร์, ๒๕๕๘ : ออนไลน์

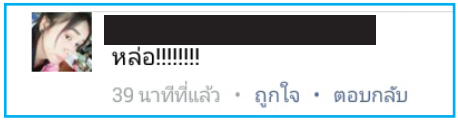

ภาพที่ ๒๖

ที่มา สมาคมนิยมหนุ่มซิกแพคแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๘ : ออนไลน์

๓.๒.๒ การพิมพ์เว้นวรรคระหว่างตัวอักษร ใช้เพื่อเน้นความหมายและแสดงน้ำเสียงจริงจัง ไม่พบการเว้นวรรคระหว่างตัวอักษรมากเท่าการพิมพ์ซ้ำ กล่าวคือ ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะการพิมพ์เว้นวรรคเช่นนี้ต้องใช้เวลามากกว่าการพิมพ์แบบปกติ ตัวอย่างเช่น

ภาพที่ ๒๗

ที่มา สมาคมนิยมผู้ชายเซอร์, ๒๕๕๘ : ออนไลน์

๓.๓ การใช้สัญรูป (Emoticons) เป็นวิธีการแสดงอารมณ์อย่างหนึ่งของวัยรุ่นหญิงในการแสดงคอมเมนต์เพื่อฝ่าข้อจำกัดของการไม่เห็นหน้าตาและท่าทางของตนเองที่เป็นอยู่ในขณะนั้น ให้ผู้อื่นทราบ ปรากฏให้พบ ๓ ลักษณะ ได้แก่

๓.๓.๑ การใช้สัญรูปเดี่ยว เช่น

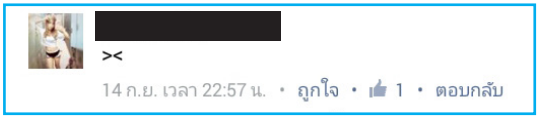

ภาพที่ ๒๘

ที่มา สมาคมนิยมหนุ่มซิกแพคแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๘ : ออนไลน์

๓.๓.๒ การใช้สัญรูปประกอบข้อความ เช่น

ภาพที่ ๒๙

ที่มา สมาคมนิยมผู้ชายเซอร์, ๒๕๕๘ : ออนไลน์

๓.๓.๓ การใช้ภาพการ์ตูน (Sticker) แสดงหน้าตา เช่น

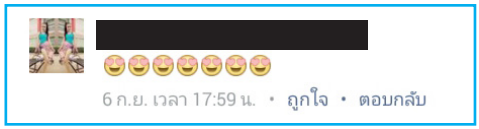

ภาพที่ ๓๐

ที่มา สมาคมนิยมหนุ่มซิกแพคแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๘ : ออนไลน์

๓.๔ การสร้างคำใหม่

๓.๔.๑ คำแสดงเสียง อารมณ์และกิริยาอาการ วัยรุ่นหญิงมีการใช้คำแสดงเสียง คำแสดงอารมณ์ สีหน้า และกิริยาอาการในการแสดงความคิดเห็นใต้ภาพชายหนุ่มเป็นจำนวนมาก เพื่อฝ่าข้อจำกัดของการที่ไม่ได้ยินเสียงและไม่เห็นสีหน้าท่าทางในการสนทนาโต้ตอบกันผ่านการพิมพ์คำเหล่านี้ อันได้แก่

- คำแสดงเสียงหัวเราะ เช่น คริคริ ๕๕๕+ อิอิ ฯลฯ
- คำแสดงอารมณ์ ความรู้สึก เช่น เซ็งจิต

๓.๕ การใช้เครื่องหมาย ปรากฏให้พบ ๓ ลักษณะ คือ

๓.๕.๑ การใช้เครื่องหมายปรัศนี (?) ในประโยคคำถาม มีการใช้เครื่องหมายปรัศนีในประโยคคำถามเป็นจำนวนมาก จุดประสงค์ของการใช้น่าจะเพื่อให้ผู้รับสารเมื่อเห็นข้อความแล้ว เข้าใจได้โดยทันทีว่าเป็นคำถาม และเพื่อละคำที่เป็นคำถาม ตัวอย่างเช่น

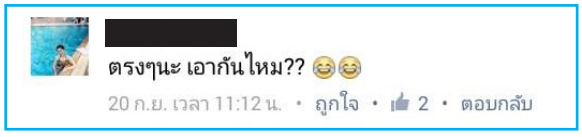

ภาพที่ ๓๑

ที่มา สมาคมนิยมหนุ่มซิกแพคแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๘ : ออนไลน์

๓.๕.๒ การใช้เครื่องหมายอัศเจรีย์ (!) มีการใช้เครื่องหมายอัศเจรีย์ในประโยคอุทาน และประโยคที่ต้องการเน้นเสียงเพื่อดึงดูดความสนใจ ตัวอย่างเช่น

ภาพที่ ๓๒

ที่มา สมาคมนิยมผู้ชายเซอร์, ๒๕๕๘ : ออนไลน์

๓.๕.๓ การใช้เครื่องหมายจุดไข่ปลา (.) มีการใช้เครื่องหมายจุดไข่ปลาเพื่อแสดงให้เห็นว่าประโยคที่ถูกคั่นด้วยจุดไข่ปลามีความหมายต่อเนื่องกัน และมีการใช้เครื่องหมายจุดไข่ปลาท้ายประโยค เพื่อแสดงการลากเสียง ไม่ให้ประโยคจบห้วน ๆ ตัวอย่างเช่น

ภาพที่ ๓๓

ที่มา สมาคมนิยมผู้ชายเซอร์, ๒๕๕๘ : ออนไลน์

ภาพที่ ๓๔

ที่มา สมาคมนิยมหนุ่มซิกแพคแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๘ : ออนไลน์

๓.๖ การใช้ภาษาอังกฤษปนภาษาไทย วัยรุ่นหญิงที่ใช้ภาษาอังกฤษปนภาษาไทย ส่วนใหญ่จะใช้ภาษาอังกฤษในคำทับศัพท์ที่นิยมใช้กันในภาษาพูด พบไม่มากนัก ตัวอย่างเช่น

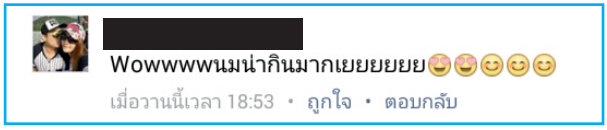

ภาพที่ ๓๕

ที่มาสมาคมนิยมหนุ่มซิกแพคแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๘ : ออนไลน์

ภาพที่ ๓๖

ที่มา สมาคมนิยมผู้ชายเซอร์, ๒๕๕๘ : ออนไลน์

จะสังเกตเห็นว่า ลักษณะการพิมพ์ของวัยรุ่นหญิงที่กล่าวมาข้างต้นเป็นลักษณะที่สามารถฝ่าข้อจำกัดการแสดงความคิดเห็นผ่านหน้าจอที่ทุกคนไม่เห็นสีหน้า ท่าทาง ไม่ได้ยินเสียง ตลอดจนไม่รู้ถึงบุคลิกของกันและกัน เมื่อผู้ส่งสารต้องการแสดงสีหน้า ท่าทาง น้ำเสียงและบุคลิกของตนให้ผู้อื่นรับรู้ การส่งข้อความด้วยการพิมพ์ตัวอักษรบนแป้นพิมพ์จึงเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดการสร้างสรรค์ทางภาษาเพื่อฝ่าข้อจำกัดดังกล่าว การพิมพ์ลักษณะใหม่จึงเกิดขึ้น

สรุป และอภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยสามารถสรุป และอภิปรายผลการวิจัย ได้ดังนี้

๑. การใช้ภาษา พบว่า การใช้ภาษาของวัยรุ่นหญิงมีลักษณะการใช้ภาษาเฉพาะกลุ่ม ซึ่งรูปแบบการใช้ส่วนมากจะต่างออกไปจากการใช้ภาษา

มาตรฐานที่ใช้ในการแสดงความคิดเห็นในพื้นที่ทั่วไปอย่างมาก เพราะวัยรุ่นหญิงที่มีความสนใจเรื่องเดียวกัน คือ ความหล่อเหลา คมเข้ม ของบุรุษเพศ มักใช้ภาษาในการแสดงความคิดเห็นใต้รูปภาพของชายหนุ่มด้วยภาษาที่เป็นตัวของตัวเองและแสดงความต้องการออกมาอย่างชัดเจน หญิงสาวแต่ละราย มีลักษณะการใช้ภาษาที่แตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็น การใช้คำที่มีความโดยนัย การใช้สำนวนรูปแบบต่าง ๆ การเล่นทางภาษา การแสดงความเป็นเจ้าของ การใช้ถ้อยคำแทะโลมให้เห็นภาพ และการใช้คำสแลง ล้วนมีรูปแบบการใช้ภาษาที่หลากหลาย

แม้จะมีรูปแบบการใช้ภาษาที่หลากหลายแต่สมาชิกในเพจทุกคนก็สามารถความเข้าใจความหมายในสิ่งที่ผู้คอมเมนต์ต้องการสื่อได้ เนื่องจากอยู่ในกลุ่มที่มีความสนใจเรื่องเดียวกัน หรือที่เรียกลักษณะการใช้ภาษานี้ว่า การใช้ภาษาเฉพาะกลุ่ม ซึ่งสอดรับกับ ภัทรวดี ตลอดพงศ์ (๒๕๔๙ : บทคัดย่อ) ที่กล่าวว่า ภาษาเฉพาะกลุ่ม หมายถึง คำที่ใช้ในกลุ่มผู้ใช้ภาษากลุ่มต่าง ๆ โดยสมาชิกซึ่งเป็นผู้ใช้ภาษาในแต่ละกลุ่มนั้นมีลักษณะร่วม ลักษณะใดลักษณะหนึ่งเดียวกันหรือคล้ายกัน เช่น อายุเท่ากัน การศึกษาอยู่ในระดับเดียวกัน หรือถิ่นที่อยู่อาศัยบริเวณใกล้เคียงกัน และถึงแม้ว่าลักษณะการใช้ภาษาของหญิงสาวแต่ละรายมักมีการใช้ภาษาที่หยาบโลน หรือหยาบคาย ส่อให้เห็นถึงความต้องการทางเพศอย่างชัดเจน ซึ่งถือเป็นเรื่องธรรมดา

นอกจากนี้เมื่อวิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาษาตามแนวไวยากรณ์ พบว่าลักษณะภาษาที่วัยรุ่นหญิงนิยมใช้ในการแสดงความคิดเห็นมากที่สุดในเพจบุรุษหน้าตาดีทั้ง ๒ เพจ คือ การใช้คำที่มีความหมายโดยนัย เป็นข้อความที่มีความหมายแฝง ซึ่งผู้อ่านต้องอาศัยคำแวดล้อมในการตีความ สอดคล้องกับนิยามของความหมายโดยนัยของสมพร มันตะสูตร (๒๕๒๕ : ๗๓) ที่นิยามความหมายของความหมายโดยนัยว่า คือคำที่มีความหมายแฝงเร้นอยู่ในถ้อยคำที่ต้องตีความจากถ้อยคำที่อยู่แวดล้อม คำบางคำนอกจากจะมีความหมายโดยตรงอาจจะมีความหมายแฝงอยู่ นับเป็นความหมายแปลกไปจากเดิม เช่นคำว่า สมบัติของชาติ ชาติ ความหมายตรง หมายถึง ทรัพย์สิน, โภคทรัพย์, ทรัพย์สมบัติ ของทุก

คนในชาติ แต่เมื่อพบในเพจบุรุษหน้าตาดี จึงสามารถตีความได้ว่า สมบัติของชาติที่วัยรุ่นหญิง กล่าวถึงคือ ชายหนุ่มที่เป็นสมบัติของหญิงสาวทุกคนที่สามารถแทะโลมได้โดยไม่มีใครโกรธเคือง

ด้านการใช้ภาษารูปแบบอื่นของวัยรุ่นหญิง ไม่ว่าจะเป็นการใช้สำนวนรูปแบบต่าง ๆ การเล่นทางภาษา การแสดงความเป็นเจ้าของ การใช้ถ้อยคำแทะโลมให้เห็นภาพ และการใช้คำสแลง มักเป็นไปในทางเดียวกันคือ เพื่อการแสดงความต้องการ แสดงอารมณ์ของตนเองที่เป็นอยู่ในขณะนั้นให้ผู้อื่นทราบซึ่งใจความสำคัญของการแสดงความคิดเห็นมักเป็นเรื่องเกี่ยวกับความต้องการทางเพศ และความรู้สึกที่มีต่อชายหนุ่มหน้าตาดี ที่เห็นได้อย่างชัดเจนคงจะเป็นการใช้ถ้อยคำแทะโลมให้เห็นภาพของวัยรุ่นหญิงที่ใช้ในการแสดงความคิดเห็นเพราะมีการใช้คำไม่สุภาพและแสดงความต้องการทางเพศผ่านถ้อยคำอย่างชัดเจน และยังทำให้ผู้อ่านเกิดจินตนาไปกับผู้แสดงความคิดเห็นด้วย

๒. ลักษณะของภาษา ที่ปรากฏในเพจบุรุษหน้าตาดีทั้ง ๒ เพจ พบว่าภาษาที่ใช้มีรูปแบบการสะกดคำที่มีรูปแบบเฉพาะ และพบว่าวัยรุ่นหญิงนิยมการใช้สัญรูปแสดงอารมณ์ความรู้สึกมากที่สุด เนื่องจากสะดวกและรวดเร็วในการแสดงความคิดเห็นทั้งยังสามารถบ่งบอกอารมณ์ของตนเอง ผ่านทางสัญรูปต่าง ๆ ที่สามารถเลือกใช้ให้ตรงกับความรู้สึกที่ตนเป็นอยู่ในขณะนั้น ไม่ว่าจะเป็นสีหน้าตกใจ เคลิบเคลิ้ม ยิ้มกว้าง ตกหลุมรัก ฯลฯ ก็สามารถใช้ได้อย่างง่ายดาย นอกจากนี้ยังใช้ภาษาพูดในภาษาเขียนเพื่อให้เกิดการพิมพ์ข้อความที่เลียนแบบเสียงพูดให้มากที่สุด และเพื่อความน่ารักเป็นกันเอง

ส่วนการตัดคำให้สั้น และการแสดงท่าทางผ่านคำ ปรากฏให้พบค่อนข้างน้อย เนื่องจากว่าการตัดคำให้สั้น อาจทำให้การแสดงออกถึงความต้องการไม่สมบูรณ์ กล่าวคือ อาจทำให้ไม่ได้อรรถรสในการอ่าน หรือความหมายผิดเพี้ยนไปถึงแม้ว่าส่วนใหญ่ความหมายของคำจะเหมือนเดิม ด้านการแสดงท่าทางผ่านคำนั้นมีให้พบประปราย แต่ลักษณะต่าง ๆ ที่พบแสดงให้เห็นว่าวัยรุ่นหญิง

พยายามหากลวิธีแก้ไขสิ่งที่เป็นอุปสรรคในการแสดงความต้องการของตนผ่านการแสดงความคิดเห็น เช่นเดียวกับงานวิจัยของ ศิริพร ปัญญาเมธีกุล (๒๕๕๐ : ๑-๒) ที่พบว่า ภาษาที่ผู้ใช้ภาษาในห้องสนทนานั้นเกิดขึ้นเนื่องจากผู้สนทนาพยายามหากลวิธีที่แก้ไขสิ่งที่เป็นอุปสรรคในการสนทนา

๓. ด้านการพิมพ์ พบว่า วัยรุ่นหญิงนิยมใช้การพิมพ์แบบพิเศษมากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นการพิมพ์ซ้ำตัวอักษรตัวสระกดหรือการซ้ำสระ การพิมพ์ซ้ำเลข ๕ เลียนเสียงหัวเราะ, การพิมพ์ซ้ำเครื่องหมายอัศเจรีย์ (!) และการพิมพ์ซ้ำเครื่องหมายไมยมก (ๆ) นอกจากนี้การสร้างคำใหม่ การใช้สัญรูปในรูปแบบต่าง ๆ ตลอดจนการใช้เครื่องหมายก็เป็นที่นิยมใช้เช่นกัน เพราะการพิมพ์ลักษณะดังกล่าวเป็นการพิมพ์เพื่อเน้นความหมาย อารมณ์ความรู้สึก การแสดงออกทางสีหน้า ท่าทาง ตลอดจนเพื่อเน้นความดัง ความยาวของเสียง ทั้งนี้เนื่องจากการแสดงความคิดเห็นนั้น สื่อสารด้วยการพิมพ์ไม่ใช่เสียงพูด วัยรุ่นหญิงจึงใช้การพิมพ์ในลักษณะต่าง ๆ ที่กล่าวมา เพื่อย้ำสิ่งที่ตนคิด รู้สึก สีหน้า ท่าทาง ที่มีต่อรูปภาพของชายหนุ่ม ซึ่งสอดคล้องกับกับงานวิจัยของ กานต์รวี ชมเชย (๒๕๕๖ : ๖๔-๖๕) ที่พบว่า วิธีการสื่อสารผ่านหน้าจอด้วยการพิมพ์ มีข้อจำกัดตรงที่คู่สนทนาไม่เห็นหน้าตา ท่าทาง และไม่ได้ยินเสียงกันและกัน ผู้ใช้ภาษาจึงฝ่าข้อจำกัดดังกล่าวด้วยการปรับภาษาไทยที่ใช้อยู่แล้วและสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ เพื่อให้สามารถสื่อสารสีหน้า ท่าทาง น้ำเสียงให้คู่สนทนารับรู้ได้

ส่วนด้านการแปรตัวสะกดก็นิยมใช้เช่นกัน เพราะสะดวกรวดเร็วในการพิมพ์ แม้ว่าคำดังกล่าวจะเบี่ยงเบนออกไปจากรูปเดิม หรือรูปมาตรฐาน แต่ก็ยังมีส่วนที่บ่งบอกได้ว่าเป็นสิ่งเดียวกันกับรูปเดิมหรือรูปมาตรฐาน จึงเป็นที่นิยมใช้ และลักษณะการพิมพ์ที่พบน้อยที่สุดคือการใช้ภาษาอังกฤษปนภาษาไทย นอกจากนี้ยังพบว่าการใช้ภาษาของกลุ่มวัยรุ่นหญิงที่ปรากฏในเฟซบุ๊ก เพจบุรุษหน้าตาดีทั้ง ๒ เพจนั้น พบว่า มีการใช้ภาษาอยู่ ๖ ลักษณะ คือ การใช้คำที่มีความหมายโดยนัย การใช้สำนวนรูปแบบต่าง ๆ การเล่นทางภาษาการใช้ถ้อยคำ

แสดงความเป็นเจ้าของ การใช้ถ้อยคำแทะโลมให้เห็นภาพ และการใช้คำสแลง ส่วนลักษณะของภาษา ปรากฏให้เห็น ๔ ลักษณะ คือ การใช้ภาษาพูดในการเขียน การตัดคำให้สั้น การใช้สัญรูปแสดงอารมณ์ความรู้สึก และการแสดงท่าทางผ่านคำและด้านการพิมพ์ที่วัยรุ่นหญิงมักใช้นั้น ปรากฏให้พบ ๖ ลักษณะ คือ การแปรด้านการสะกดคำ การพิมพ์แบบพิเศษ การใช้สัญรูป (Emoticons) การสร้างคำใหม่ การใช้เครื่องหมาย และการใช้ภาษาอังกฤษปนภาษาไทย

ดังนั้นผลการวิจัยจึงทำให้ทราบว่าใช้ภาษาของวัยรุ่นหญิง ไม่ว่าจะเป็นลักษณะการใช้ ลักษณะของภาษา หรือด้านการพิมพ์ รูปแบบต่าง ๆ เหล่านี้เกิดขึ้นเพราะวัยรุ่นหญิงต้องการแสดงความต้องการของตนเองที่มีต่อชายหนุ่มในภาพว่าตนรู้สึกเช่นไร และต้องการชายหนุ่มมากแค่ไหน แม้ลักษณะการใช้ภาษาที่ปรากฏจะพบการใช้ภาษาที่ไม่สุภาพ หยาบโลน แต่นี้ก็เป็นสิ่งที่บ่งบอกได้ว่าผู้หญิงก็มีความต้องการในตัวชายหนุ่ม และมีสิทธิ์แสดงออกในความต้องการให้ฝ่ายตรงข้ามรับรู้ ไม่ได้เป็นดั่งหญิงไทยในสมัยก่อน และไม่สนใจหากใครจะว่าพวกเธอลามก หรือใช้ภาษาที่ส่อไปในทางอนาจาร ไม่สุภาพ เพราะพวกเธอแค่ใช้ภาษาแสดงความต้องการ และความรู้สึกที่มี เฉพาะในกลุ่มที่มีความสนใจเดียวกัน ไม่ได้ใช้ทั่วไปในพื้นที่ปกติกับคนอื่นที่ไม่ได้สนใจเรื่องเดียวกันกับพวกเธอ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

๑. สามารถนำไปใช้ศึกษาเพิ่มเติม เพื่อต่อยอดให้ผู้คนในสังคมรับรู้และเข้าใจในการแสดงออกความต้องการของผู้หญิงที่มีต่อฝ่ายตรงข้าม

๒. ลักษณะภาษาต่าง ๆ ที่พบ สามารถนำไปใช้ในการเรียนการสอนเรื่องการวิเคราะห์ภาษา เพื่อให้นักเรียนเข้าใจในรูปแบบลักษณะของภาษาเพิ่มมากขึ้น

๓. ด้านการพิมพ์ สามารถนำไปใช้ในการเรียนการสอน ในเรื่องการใช้ภาษาที่ถูกต้อง ครูควรสอนให้นักเรียนรับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงของภาษา และ

ชี้แจงภาษาที่ใช้สื่อสารในการพิมพ์ กับภาษาที่ถูกต้องตามมาตรฐาน

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

๑. ควรมีการศึกษาลักษณะการใช้ภาษาของวัยรุ่นหญิงในเฟซบุ๊ก : เพจบุรุษหน้าตาดี นอกเหนือจากเพจทั้ง ๒ ที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้

๒. ควรมีการศึกษาลักษณะการใช้สัญรูปต่าง ๆ ที่ปรากฏในการแสดงความคิดเห็นในสื่อสังคมออนไลน์

เอกสารอ้างอิง

กองเทพ เคลือบพณิชกุล. ๒๕๔๒. **การใช้ภาษาไทย**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

กานต์รวี ชมเชย. ๒๕๕๖. **รายการงานวิจัย“ภาษาไทยเน็ต” : ภาษาเฉพาะกลุ่มของคนไทยรุ่นใหม่ในการสื่อสารทางอินเทอร์เน็ต**. กรุงเทพฯ: สถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ทิพย์สุดา นัยทรัพย์. ๒๕๓๕. **ภาษากับวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: ภาคพัฒนาตำราและเอกสารวิชาการ หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู.

มยุเรศ รัตนานิคม. ๒๕๔๒. **สัทศาสตร์กับการฝึกออกเสียงภาษาอังกฤษ**. สกลนคร: คณะครุศาสตร์. สถาบันราชภัฏสกลนคร.

ศิริพร ปัญญาเมธีกุล. ๒๕๕๐. **รายงานการวิจัยภาษาในห้องสนทนาทางอินเทอร์เน็ต**. กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

สธนสรณ์ ยุติบรรพ์. ๒๕๕๓. **ลักษณะการใช้ความหมายของภาษาสแลงในนิตยสารวัยรุ่น**. นครปฐม: ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาและการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม ภาควิชาภาษาตะวันตก มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สมพร มันตะสูตร. ๒๕๒๕. **สัมมนาการใช้ภาษาไทยปัจจุบัน**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์

อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. ๒๕๔๔. **ภาษาในสังคมไทย ความหลากหลาย การเปลี่ยนแปลงและการพัฒนา**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เอกฉัท จารุเมธีชน. ๒๕๓๗. **ภาษาไทยสำหรับครู**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

ออนไลน์

ชาสินี สำราญอินทร์ และคณะ. ๒๕๕๕. **กลวิธีการใช้ภาษาเสียดสีในรายการ “เจาะข่าวตื้น”**. สืบค้นเมื่อ ๒ สิงหาคม ๒๕๕๘, จาก www.hu.ac.th/Symposium2014/

ภัทรวดี ตลอดพงศ์. ๒๕๔๙. **การใช้ภาษาเฉพาะกลุ่ม**. สืบค้นเมื่อ ๑ สิงหาคม ๒๕๕๘, จาก http://th49lovetranslation.com/

การจัดการภูมินิเวศโดยชุมชน : ศักยภาพองค์กรชุมชนในการพัฒนาทางเลือกเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารอย่างมีส่วนร่วม ภายใต้การจัดการพื้นที่ป่าต้นน้ำหนองหาร จังหวัดสกลนคร

ภัชราภรณ์ สาคำ[๑]

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งเน้นเพื่อศึกษารูปแบบการจัดการพื้นที่ป่าต้นน้ำอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีผลต่อความมั่นคงทางอาหาร ใช้ระเบียบวิจัยเชิงคุณภาพโดยการคัดเลือกพื้นที่แบบเจาะจงกระจายตัวบริเวณลุ่มน้ำพุง พบว่า ชุมชนมีพื้นที่การจัดการป่าชุมชนทั้งหมดประมาณ ๕,๖๕๔ ไร่ มีรากฐานการจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่เกิดจากทัศนะ “คนใน” จากความรู้สึกเป็นเจ้าของและมีการใช้ประโยชน์ร่วมกันอย่างต่อเนื่องทั้งระดับครัวเรือนและชุมชน แง่แหล่งอาหารและสมุนไพร ทำเลเลี้ยงสัตว์ การใช้เนื้อไม้และกิจกรรมเพื่อนันทนาการ เนื่องจากพื้นที่ป่าชุมชนส่วนใหญ่อยู่ในเขตพื้นที่การจัดการของรัฐหรือเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ (เขตพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมโซน C, E) ดังนั้นอำนาจการจัดการทรัพยากรป่าไม้จึงขึ้นอยู่กับนโยบายของรัฐ พลังทางสังคมหรือองค์กรชุมชนระดับพื้นที่จึงยังไม่เกิดขึ้นเท่าที่ควร การจัดการป่าไม้จึงมีลักษณะแบบหลวม ๆ เนื่องจากชุมชนขาดการมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดตั้งป่าชุมชน และขาดความเชื่อมั่นการเข้าถึงสิทธิ์ในอนาคต รูปแบบการพัฒนาจึงเป็นลักษณะการดำเนินงานภายใต้นโยบายความต้องการเพิ่มพื้นที่ป่าหรือการจัดการป่าชุมชนสมัยใหม่ ของกรมป่าไม้ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๔ เพียงเท่านั้น อย่างไรก็ตามชุมชนมีการปรับตัวและพยายามผนึกกำลังให้เกิดกิจกรรมในการจัดการป่าร่วมกันอย่างต่อเนื่องและลดการพึ่งพาประโยชน์จากป่า นอกจากการพึ่งพาระดับครัวเรือน เพื่อรักษาไว้ซึ่งความหลากหลายทางชีวภาพของระบบนิเวศอันเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยและแหล่งอาหารของชุมชนเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารภายใต้ภูมินิเวศพื้นที่ป่าต้นน้ำที่รายล้อมด้วยความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติหรือทุนทางสังคม การสร้างทางเลือกเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจรากฐานรูปแบบต่าง ๆ อาทิ ระบบ

---

[๑] อาจารย์ประจำสาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

วนเกษตร เกษตรอินทรีย์ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นต้น เพื่อนำไปสู่การขยายผลการจัดการพื้นที่ต้นน้ำอื่นต่อไป

คำสำคัญ : องค์กรชุมชน, การมีส่วนร่วม, ความมั่นคงทางอาหาร

Community-based ecosystem management : Potential of community-based organizations in the participatory creation of food security options under the management of Nong-Harn watershed forest, Sakon Nakhon Province

Phatcharaporn Sakham[2]

Abstract

This study aimed to explore participatory watershed forest management of community which can lead to food security. A qualitative method was utilized by purposively selecting some communities scattered around the basin of Nam Pung River. It was found that they had participated in the management of a total of about 5,645 rais of forest area. The bases of their forest management were an "insider" perspective, a sense of ownership, and consistently shared benefits both at the level of household and community in terms of resources for food and herbal plants, pasture land, lumber and recreational activities. Since these forests are mostly administered by the central government or are national conserved forests (Denuded Forests Zone C, E), the management of these forests and associated resources was under the total control of the central government and its policies. Social power or community-based organizations were scarce. The participatory forest management of the communities was still loose due to people's lack of participation of their community forest establishments and trust in their access to rights over the forests. These communities had thus merely followed the Department of Forestry and its effort to increase forest areas as well as its

[2] Lecturer, Faculty of Humanities and Social Sciences, Sakon Nakhon Rajabhat University.

modern forest administration policies set since 2544 B.E. However, these communities had continuously adjusted themselves and had worked together to create forest management activities. They had also decreased their dependence on the forests besides that for the benefits at the household level so as to conserve biodiversity of the ecosystem providing habitats and food resources for the communities. This condition had induced food security within the ecosystem of the watershed forests which are abundant of diverse natural resources or social capital, contributing to various options for fundamental economic development such as agro forestry system, organic farming, and community tourism development, all of which might be extended to the management of other watershed areas.

Keywords : Community organization, participation, food security

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

หนองหารหลวง จังหวัดสกลนคร เป็นแหล่งน้ำธรรมชาติมีลักษณะเป็นพื้นที่แก้มลิงมีพื้นที่กว่า ๗๗,๐๑๖ ไร่ รองรับน้ำในช่วงฤดูฝนจากพื้นที่ราบสูงรอบหนองหารและเทือกเขาภูพานผ่านลำห้วยกว่า ๑๓ สาย ผ่านหนองหารก่อนไหลลงแม่น้ำโขงตามลำน้ำก่ำที่อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม วิถีชีวิตชุมชนล้อมรอบหนองหารประกอบอาชีพทำนาและประมง เดิมทีเมื่อหน้าแล้งตั้งแต่เดือนมีนาคม-เดือนพฤษภาคมของทุกปี พื้นที่รอบหนองหารจะกลายเป็นทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ขนาดใหญ่ที่เต็มไปด้วย วัว ควาย ม้า และเป็ดไล่ทุ่งที่เลี้ยงแบบปล่อย เมื่อเข้าฤดูฝนระดับน้ำในหนองหารจะเริ่มสูงขึ้นตั้งแต่เดือนมิถุนายน-เดือนตุลาคม หนองหารในช่วงนี้จึงเป็นสวรรค์ของปลาหลากสายพันธุ์ทั้งปลาประจำถิ่นและปลาจากแม่น้ำโขงที่เข้ามาหากิน ผสมพันธุ์และวางไข่ จึงเหมาะอย่างยิ่งสำหรับการตั้งถิ่นฐานของชุมชนรอบหนองหารเพื่อการดำรงวิถีชีวิต แต่เนื่องด้วยสถานการณ์ปัจจุบัน “หนองหาร” ได้รับผลกระทบต่าง ๆ มากมาย ทั้งลักษณะทางด้านกายภาพ คุณภาพ และปริมาณของน้ำ เนื่องจากกว่า ๕ ทศวรรษที่ผ่านมา อาณาบริเวณ “แอ่งสกลนคร” ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจชุมชนจากระบบเศรษฐกิจเพื่อยังชีพไปสู่ระบบเศรษฐกิจตลาดแบบทุนนิยม และกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงรูปแบบใหม่ที่เรียกว่า “โลกาภิวัตน์” (Globalization) ส่งผลให้เกิดกระแสวัฒนธรรม“บริโภคนิยม” จากกระบวนการพัฒนาตามสภาวะ “ความทันสมัย” นอกจากนี้การส่งเสริมอุตสาหกรรมการเกษตรเพื่อการค้า เช่น การทำไร่มันสำปะหลัง ไร่อ้อย การส่งเสริมปลูกไม้ยูคาลิปตัสเพื่อรองรับอุตสาหกรรมกระดาษ การปลูกยางพารา และการส่งเสริมเลี้ยงปลากระชังเชิงพาณิชย์ตามลุ่มน้ำต่าง ๆ อีกทั้งนโยบายส่งเสริมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการเพิ่มรายได้ทางเศรษฐกิจของประเทศ ทำให้หลายพื้นที่กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีปริมาณนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลทำให้เกิดการพัฒนาและการขยายตัวอย่างรวดเร็ว ส่งผลต่อระบบ

การผลิต ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกทำลายจากการใช้สารเคมีอย่างต่อเนื่อง

"ลำน้ำพุง" เป็นลำน้ำสาขาหนึ่งที่สำคัญของหนองหาร จังหวัดสกลนคร มีแหล่งต้นน้ำบนเทือกเขาภูพานเขตรอยต่ออุทยานภูผายลและห้วยหวด ครอบคลุมพื้นที่ชลประทานกว่า ๕๐,๐๐๐ ไร่ พื้นที่ป่ามีอยู่หลายประเภทและเป็นเขตพื้นที่กันชนระหว่างพื้นที่ทำกิน ที่อยู่อาศัยของชุมชนและพื้นที่ของหน่วยงานรัฐ ได้แก่ อุทยานแห่งชาติ ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าสาธารณะประโยชน์ และป่าชุมชน ซึ่งเป็นพื้นที่อ่อนไหวต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านสิ่งแวดล้อมท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่งผลต่อลักษณะทางนิเวศวิทยาได้เปลี่ยนแปลงไป อาทิ พื้นที่ป่าลดลงอย่างรวดเร็ว การไหลบ่าของตะกอนดินและทรายทับถมแหล่งน้ำ การสะสมของสารเคมีและขยะมูลฝอยต่าง ๆ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้สร้างผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้โดยเฉพาะเรื่องความมั่นคงทางอาหาร

อย่างไรก็ตามมีการแบ่งเขตพื้นที่ผ่อนปรนเพื่อให้สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์และหาผลผลิตจากป่าได้ และเขตพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์มีโครงการจัดตั้งป่าชุมชนในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ[๓] มีกลุ่มเครือข่ายองค์กรชุมชนเพื่อพัฒนาทางเลือกในการดำรงชีวิตของชุมชน ตลอดทั้งชุมชนมีการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตในระดับครัวเรือน ได้แก่ ระบบเกษตรอินทรีย์ วนเกษตร เพื่อลดการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่า สิ่งเหล่านี้สะท้อนแนวทางการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดและสร้างความมั่นคงทางอาหารในระดับครัวเรือนและชุมชน แต่ชุมชนและหน่วยงานรัฐยังขาดการจัดการพื้นที่ร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพเท่าที่ควร โครงการวิจัยจึงมุ่งเน้นเพื่อศึกษารูปแบบการจัดการพื้นที่ป่าต้นน้ำอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีผล

---

[๓] การจัดตั้งป่าชุมชนตามนโยบายของกรมป่าไม้ตามแบบฟอร์ม ปปช.๑ : คำขออนุญาตจัดทำโครงการป่าชุมชนในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ/เขตป่าตามพรบ.ป่าไม้ พุทธศักราช ๒๔๘๔, ปชช.๒ : รายงานการตรวจสอบสภาพพื้นที่ป่าที่มีผู้ขออนุญาตจัดทำโครงการป่าชุมชนในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ/เขตป่าตามพรบ.ป่าไม้ พุทธศักราช ๒๔๘๔, ปชช.๓ : การเขียนโครงการเพื่อเสนอขอจัดทำโครงการป่าชุมชน

ต่อความมั่นคงทางอาหาร นำไปสู่การขยายผลสู่พื้นที่ชุมชนอื่น ๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการพื้นที่ป่าต้นน้ำอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีผลต่อความมั่นคงทางอาหาร

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยใช้ระเบียบวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Methods) ซึ่งมีแนวทางการศึกษาดังนี้

ขอบเขตของการศึกษา

๑. ขอบเขตเชิงพื้นที่ คือ ใช้วิธีการคัดเลือกพื้นที่แบบเจาะจง คือ ชุมชนในเขตพื้นที่ป่าต้นน้ำหนองหาร จังหวัดสกลนคร หรือ “ลำน้ำพุง” คือ ชุมชนบ้านหลุบเลา อำเภอภูพาน ได้แก่ หมู่ที่ ๑, ๒, ๑๐, ๑๑ และหมู่ที่ ๑๕ ตำบลหลุบเลา อำเภอภูพาน จังหวัดสกลนคร

๒. ขอบเขตเชิงเนื้อหา คือ เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้เกิดความมั่นคงทางอาหารภายใต้การจัดการพื้นที่ป่าต้นน้ำอย่างมีส่วนร่วม เพื่อนำไปสู่การขยายผลการจัดการพื้นที่ต้นน้ำอื่นต่อไป

๓. หน่วยที่ใช้ในการวิเคราะห์ (Unit of Analysis) คือ ระดับชุมชนหรือหมู่บ้าน

วิธีการดำเนินการวิจัย และสถานที่ทำการทดลอง/เก็บข้อมูล

๑. ประชุมชี้แจงโครงการฯ แต่ละพื้นที่กรณีศึกษา

๒. สำรวจพื้นที่/รวบรวมข้อมูลแต่ละพื้นที่เป้าหมาย ด้วยเครื่องมือและ

วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Methods) ตลอดทั้งจัดทำแผนที่ทรัพยากรของชุมชน มีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการและเครื่องมือที่หลากหลาย ทั้งข้อมูลทั้ง ๒ ส่วน โดยมีรายละเอียดดังนี้

- การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติภูมิ (Secondary data) ได้แก่ หนังสือ รายงานวิจัย บทความวิทยานิพนธ์และเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ตลอดทั้งการเข้าร่วมการประชุม/งานสัมมนาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระดับชุมชนหรือภูมิภาค

- การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field research) ได้แก่ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง การประชุมกลุ่มย่อย (Focus group Interview) และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ตลอดทั้งวัสดุ/อุปกรณ์อื่น ๆ ได้แก่ กล้องถ่ายรูป เทปบันทึกเสียง แผนที่ (อัตราส่วน ๑:๕๐,๐๐๐) เป็นต้น เพื่อให้สามารถเก็บรวบรวมข้อมูลได้ตามประเด็นที่ต้องการศึกษาและตรวจสอบข้อมูลครบถ้วนมากยิ่งขึ้น กลุ่มผู้รู้ประเภทต่าง ๆ ได้แก่ ผู้นำชุมชน กลุ่มผู้ใช้ประโยชน์จากป่า คณะกรรมการป่าชุมชน ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ เป็นต้น

- การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ข้อมูลเป็นหมวดหมู่ และวิเคราะห์ความสัมพันธ์ภายในหมวดหมู่ ระหว่างหมวดหมู่ และวิเคราะห์เพื่อหาข้อสรุปตามกรอบแนวคิด ทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา

๓. จัดเวทีคืนข้อมูลสู่ชุมชน และเพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้เกิดความมั่นคงทางอาหารภายใต้การจัดการพื้นที่ป่าต้นน้ำอย่างมีส่วนร่วม

๔. จัดทำสื่อ/เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารสู่สาธารณะรูปแบบต่าง ๆ อาทิ การบริการวิชาการ, สื่อการเรียนการสอน, บทความวิชาการ ฯลฯ

๕. เขียนรายงานฉบับสมบูรณ์

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การจัดการภูมินิเวศโดยชุมชน : ศักยภาพองค์กรชุมชนในการพัฒนาทางเลือกเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารอย่างมีส่วนร่วม ภายใต้การจัดการพื้นที่ป่าต้นน้ำหนองหาร จังหวัดสกลนคร มีผลการวิจัยดังนี้

บทนำ : วิถีชุมชนกับคุณค่าทรัพยากรป่าไม้

ลุ่มน้ำสาขาน้ำพุง (๐๒๓๒) มีพื้นที่ประมาณ ๘๓๖.๕๔ ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่อำเภอภูพาน, อำเภอเต่างอย, อำเภอโคกศรีสุพรรณ และอำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร ลักษณะภูมิประเทศจะมีแนวสันปันน้ำความสูงประมาณ ๓๐๐-๕๐๐ ม.รทก. เป็นแนวแบ่งเขตระหว่างลุ่มน้ำพุงกับลุ่มน้ำห้วย น้ำอูน ลักษณะภูเขาสูงลาดชันและลดหลั่นเป็นเนินสูงตอนกลางถึงตอนล่างเป็นที่ราบถึงลูกคลื่นลอนลาด (แผนบริหารจัดการและพัฒนาลุ่มน้ำแบบบูรณาการ ประจำปี ๒๕๕๗-๒๕๖๐ : ๑๓) และลำน้ำพุงมีต้นกำเนิดบริเวณตอนล่างของจังหวัดสกลนคร บริเวณอำเภอกุดบาก ไหลผ่านอำเภอเต่างอย อำเภอโคกศรีสุพรรณและไหลลงมาที่หนองหาร อำเภอเมืองจังหวัดสกลนคร (ดังภาพที่ ๑)

“ลำน้ำพุง” เป็นลำน้ำสาขาหนึ่งที่สำคัญของหนองหารที่สร้างความอุดมสมบูรณ์ให้กับเมืองสกลนคร มีต้นกำเนิดในเขตเทือกเขาภูพานผ่านหุบเขาที่อุดมสมบูรณ์ แล้วไหลไปบรรจบกับหนองหาร มีความยาวประมาณ ๙๐ กิโลเมตร ลำน้ำแห่งนี้มีมนต์เสน่ห์คือ ท้องน้ำจะเป็นทรายตลอดทั้งสาย ต่างจากลำน้ำอื่น ๆ ในสกลนคร เหมาะแก่การเล่นน้ำ ชมหาดทราย และล่องแก่ง[๔] ตลอดเส้นทางน้ำมีชุมชนตั้งอยู่ล้อมรอบและชุมชนหลุบเลาก็เป็นหนึ่งในนั้นชุมชนหลุบเลาประกอบไปด้วยจำนวน ๕ หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ ๑, ๒, ๑๐, ๑๑ และหมู่ที่ ๑๕ ตำบลหลุบเลา อำเภอภูพาน จังหวัดสกลนคร ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของอำเภอภูพาน ห่างจากตัวเมืองจังหวัดสกลนครประมาณ ๗๐ กิโลเมตร

มีสภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มล้อมรอบด้วยภูเขา บางส่วนอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าดงชมภู-ป่าภูพาน และพื้นที่สาธารณะประโยชน์ของกรมที่ดิน

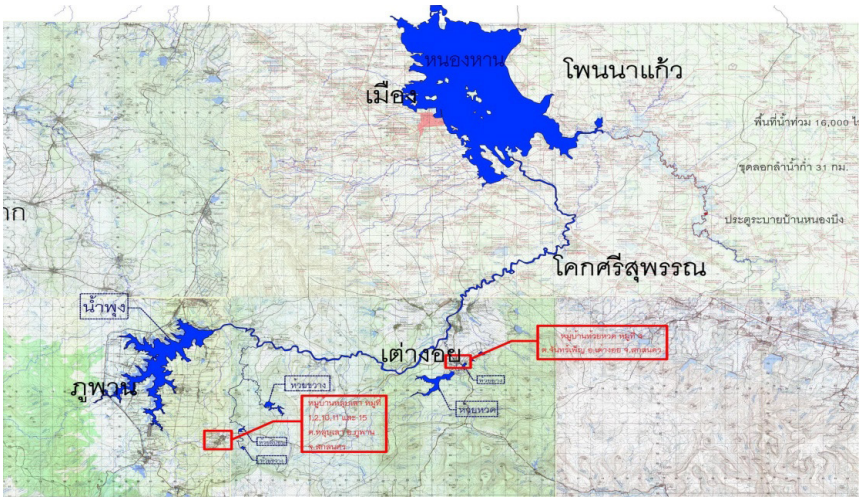

ภาพที่ ๑ แผนที่แสดงทิศทางการไหลของ “ลำน้ำพุง” สู่หนองหาร อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร

ชุมชนหลุบเลา เป็นพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์การย้ายถิ่นฐานมายาวนาน และที่ตั้งของชุมชนเป็นหุบเขามีพื้นที่ป่าไม้ล้อมรอบหมู่บ้าน โดยเฉพาะพื้นที่ในการดูแลของกรมป่าไม้คือ พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าดงชมภู-ป่าดงกะเฌอ และพื้นที่ป่ายูคาลิปตัสขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ (ออป.) ตลอดทั้งพื้นที่ป่าชุมชนที่ได้มีโครงการขอจัดตั้งป่าชุมชนจากสำนักงานป่าไม้จังหวัดสกลนครตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๔-๒๕๔๘ ขณะเดียวกันชุมชนมีการพัฒนาทางเลือกในการใช้ชีวิตที่หลากหลาย อาทิ เกษตรผสมผสาน เกษตรอินทรีย์ เป็นต้น พึ่งพิงทรัพยากรอย่างเฝ้าระวัง และมีการพยายามดูแลรักษาพื้นที่ป่าที่อยู่ล้อมรอบชุมชน เนื่องจาก

---

[๙] https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=364799643633735&id=382699768465653

เป็นที่ราบสูงและเทือกเขาภูพาน ทำให้มีต้นไม้น้อยใหญ่เป็นจำนวนมาก มีทั้งพรรณไม้ที่หายาก สัตว์ป่าและพื้นที่ป่าสงวนเพื่อการรักษาพรรณไม้ ทั้งนี้ยังเป็นแหล่งทำมาหากินและการใช้ประโยชน์จากไม้ ชุมชนหลุบเลามีพื้นที่ป่าชุมชนเพื่อใช้ประโยชน์ร่วมกันถือว่าเป็นทรัพยากร “หน้าหมู่” จำนวน ๕ แปลง รวมพื้นที่จำนวน ๕,๖๕๔ ไร่ (ดังตารางที่ ๑) อยู่ในเขตพื้นที่ความรับผิดชอบของหน่วยรัฐ ๓ หน่วยงาน คือ พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติของกรมป่าไม้ และที่สาธารณะประโยชน์ที่อยู่ในเขตพื้นที่เศรษฐกิจและพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์ของกรมที่ดิน ตลอดทั้งพื้นที่ที่มีการจัดการร่วมกับองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ (ออป.) เพื่อเข้ามาปลูกป่าทดแทนด้วยการกั้นพื้นที่ปลูกยูคาลิปตัส

อย่างไรก็ตามชุมชนมีการใช้ประโยชน์และดูแลรักษาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๕๙) ชุมชนมีการพึ่งพิงระดับครัวเรือนเก็บหาผลผลิตจากป่าเพื่อการบริโภคและขายเป็นรายได้เสริม (จากข้อมูลร้อยละ ๓๐ ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด) พบว่า สัดส่วนต่อปีเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ ๔.๖๖ ของรายได้ครัวเรือน และมีมูลค่าเฉลี่ย ๕,๘๔๕ บาท/ครัวเรือน สำหรับทุกกลุ่มฐานะ และสำคัญยิ่งในครัวเรือนที่มีฐานะยากจน ซึ่งหมายถึงครัวเรือนที่ไม่มีที่ดินทำกินหรือมีที่ดินทำกินน้อย เกิดรายได้เสริมจากการเก็บหาของป่าคิดเป็นสัดส่วนเฉลี่ยร้อยละ ๗.๒๙ ของรายได้ครัวเรือน และมีมูลค่าเฉลี่ย ๓,๕๑๒ บาท/ครัวเรือน นอกจากนั้นยังสามารถประเมินเป็นมูลค่าทางเศรษฐศาสตร์ (Economic Value) จากการเก็บหาผลผลิตจากป่าเพื่อขายของชุมชนหลุบเลาทั้ง ๕ หมู่บ้าน มีมูลค่าขั้นต่ำประมาณ ๑,๓๓๖,๑๘๑ บาท/ปี ซึ่งถือว่าการใช้ผลผลิตจากป่าเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญในระดับครัวเรือนและสร้างรายได้เสริมเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารและลดค่าใช้จ่ายจากภายนอกได้ (ดังภาพที่ ๒) ตลอดทั้งการศึกษาพบองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการเก็บหาของป่าหรืออาหารป่าทั้งพืชและสัตว์ ตลอดทั้งสมุนไพรบางชนิด การจัดโซนพื้นที่เพื่อการใช้ประโยชน์ การอนุรักษ์พื้นที่เพื่อการประกอบพิธีกรรมร่วมกัน อาทิ ป่าช้า และดอนปู่ตาร่วมกัน

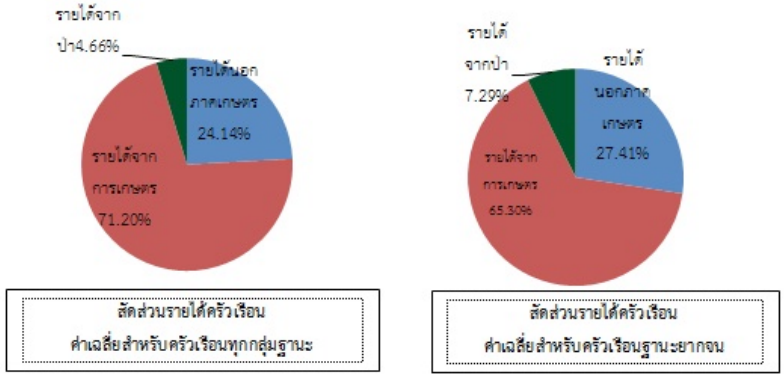

ภาพที่ ๒ การเก็บหาผลผลิตจากป่าเพื่อขายเป็นรายได้เสริม

ลักษณะทางนิเวศพื้นที่ป่าขาดความอุดมสมบูรณ์จากหลายปัจจัยเบื้องต้น แต่ชุมชนมีความพยายามจัดการ อาทิ บ้านหลุบเลานาจารย์ หมู่ที่ ๑๕ มีการรวมตัวกันจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชนกลุ่มศูนย์ข้าวชุมชนและปุ๋ยชีวภาพตั้งแต่ปี ๒๕๕๘ เป็นต้นมา ดำเนินกิจกรรมด้านเมล็ดพันธุ์ข้าวและการพัฒนาทางเลือกเพื่อพัฒนารูปแบบเกษตรอินทรีย์ และสนใจเข้าร่วมในกระบวนการดำเนินงานโครงการวิจัยมาอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดการขยายผลมีการจัดตั้งกลุ่มเยาวชนจิตอาสาฯ จากเยาวชนและผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนหลุบเลาที่มีอายุ ๑๓-๔๐ ปี เพื่อออกแบบทำกิจกรรมเพื่อสังคมด้านต่าง ๆ ร่วมกัน (เอกสารโครงสร้างกลุ่มเยาวชนจิตอาสา ต้นกล้าคุณธรรม ปี ๒๕๖๐)

ตารางที่ ๑ พื้นที่ป่าชุมชนหลุบเลา จำนวนพื้นที่ป่าชุมชนทั้งหมด ๕ แปลง

ชื่อป่าชุมชน/ลักษณะพื้นที่	จำนวนพื้นที่ (ไร่)	หมู่บ้านที่ดูแล
๑. ป่าโคกมน - พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าดงชมพู-ป่าดงกระเฌอ - พื้นที่ป่ายูคาลิปตัสขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ (ออป.) - สปก.จัดสรรที่ดินทำกินให้เกษตรกรในพื้นที่	๓,๐๐๐	๑, ๒, ๑๑ - เก็บหาของป่า - ทำเลเลี้ยงสัตว์
๒. ป่าภูขี้แก้ว - พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าดงชมพู-ป่าดงกระเฌอ - พื้นที่ป่ายูคาลิปตัสขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ (ออป.) - พื้นที่ชลประทานอ่างเก็บน้ำห้วยเทา	๒,๐๐๐	๑๕ - เก็บหาของป่า/สมุนไพร - ทำเลเลี้ยงสัตว์
๓. ป่าวัดถ้ำเสี่ยงของ - พื้นที่ป่ายูคาลิปตัสขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ (ออป.) - โครงการจัดตั้งป่าชุมชน	๕๗๔	๑๕ - เก็บหาของป่า
๔. ป่าช้า (ป่าวัฒนธรรม) - พื้นที่ป่าสาธารณะประโยชน์ของชุมชน - โครงการจัดตั้งป่าชุมชน	๖๐	๑๕ - ประกอบพิธีกรรมเผาศพทั้ง ๕ หมู่บ้าน - หาสมุนไพร/ใช้ไม้ฟืน
๕. ป่าดอนปู่ตา (ป่าวัฒนธรรม) - พื้นที่ป่าสาธารณะประโยชน์ของชุมชน	๒๐	๑๐ - ประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีฟ้า
รวม ๕ แปลง	**เนื้อที่ ๕,๖๕๔ ไร่**	**รวม ๕ หมู่บ้าน**

แนวทางและการพัฒนาที่เกิดขึ้นระดับของชุมชน เพื่อนำไปสู่การจัดการภูมินิเวศป่าไม้

ชุมชนอยากให้หน่วยงาน สถาบันวิชาการที่เกี่ยวข้องเข้ามาส่งเสริมให้ความรู้และส่งเสริมให้เกิดกระบวนการจัดตั้งป่าชุมชนอย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกันชุมชนมีรูปแบบการปรับตัว เพื่อความอยู่รอดทั้งระดับครัวเรือนในเชิงเศรษฐกิจและสุขภาพ ตลอดทั้งกิจกรรมเพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ชุมชนมีการจัดทำกิจกรรมต่าง ๆ ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการวิจัยและโครงการบริการวิชาการ เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาชุมชนอย่างมีส่วนร่วมดังนี้[๕]

๑) การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับการจัดการภูมินิเวศป่าไม้ มีการจัดกิจกรรมสำรวจเส้นทางธรรมชาติเพื่อประเมินศักยภาพด้านการท่องเที่ยวและกระตุ้นให้ผู้นำตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอาทิ ป่าไม้หรือพื้นที่ป่าชุมชน ทรัพยากรแหล่งน้ำ รูปธรรมวิถีเกษตรทางเลือก สถานปฏิบัติธรรม “ถ้ำเสี่ยงของ” จึงได้มีการนำเสนอข้อมูลผ่านเวทีประชุมกลุ่มย่อยเพื่อจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ (ดังภาพที่ ๓-๔ ตามลำดับ) และได้แลกเปลี่ยนสถานการณ์ปัญหาสุขภาพจากการใช้สารเคมี ชุมชนจึงมีความสนใจพัฒนาความรู้ด้านวิชาการ ได้แก่ การจัดทำแปลงวนเกษตร การผลิตสารอินทรีย์/ปุ๋ยหมัก จึงเป็นที่มาของการดำเนินโครงการบริการวิชาการ จัดกิจกรรมอบรมเรื่องการผลิตอินทรีย์สารเพื่อการเกษตร (ประเภทปุ๋ยและสารไล่แมลง) ให้มีความรู้ ความเข้าใจและร่วมทดลองคาดหวังสู่การปรับปรุงวิถีการผลิตลดการใช้สารเคมีเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและสุขภาวะที่ดีระดับครัวเรือนและเกิดการขยายผลต่อไป (ดังภาพที่ ๕-๖ ตามลำดับ)

---

[๕] โครงการบริการวิชาการเรื่อง การพัฒนาศักยภาพองค์กรชุมชนในการจัดการภูมินิเวศป่าไม้ ในเขตพื้นที่ต้นน้ำหนองหาร จังหวัดสกลนคร สนับสนุนงบประมาณโดยสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร ปี ๒๕๖๐

ภาพที่ ๓-๔ การสำรวจเส้นทางการท่องเที่ยวร่วมกับชุมชน

ภาพที่ ๕-๖ สวนแปลงสาธิตวนเกษตร

๒) เพื่อจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นเชิงบูรณาการ (ดังภาพที่ ๗) จัดกิจกรรมวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนในการจัดทำแผนงานหรือกิจกรรมเพื่อให้เกิดการพัฒนา ลำดับความสำคัญคือ โครงการพัฒนาความรู้ด้านวิชาการ/ระบบเกษตรทางเลือกในรูปแบบต่าง ๆ, โครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร, โครงการด้านพัฒนาความเป็นอยู่และสุขภาพอนามัยที่ดี และโครงการตลาดกลางสินค้าเพื่อรองรับสินค้าทางการเกษตรและสร้างกลไกราคาร่วมกัน เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานเสนอหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาชุมชนต่อไป

ภาพที่ ๗ เวทีวิเคราะห์ศักยภาพชุมชนเพื่อจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น

รูปแบบการจัดการพื้นที่ป่าต้นน้ำอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีผลต่อความมั่นคงทางอาหาร

รูปแบบการจัดการป่าชุมชนที่สามารถนำไปสู่การยอมรับของชุมชนร่วมกันนั้น ชุมชนต้องการมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการป่าชุมชนทุกขั้นตอน เพราะที่ผ่านมาชุมชนยังขาดความเข้าใจแม้กระทั้งนิยามความหมายของคำว่า “ป่าชุมชน” ซึ่งเป็นการดำเนินโครงการจัดตั้งป่าชุมชนโดยหน่วยงานรัฐแต่เพียงฝ่ายเดียว และขาดความต่อเนื่องในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับชุมชน สำหรับความมั่นคงทางอาหารในปัจจุบันจากการจัดการป่าของชุมชนหลุบเลาถือว่าอยู่ในระดับที่ชุมชนพึงพอใจ โดยชุมชนสามารถเข้าถึงการใช้ประโยชน์อย่างพอเพียงตามฤดูกาล ไม่เสี่ยงต่อวิกฤติทางด้านสิ่งแวดล้อมหรือสภาวะภูมิอากาศ จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน และการจัดกิจกรรมเพื่อระดมความคิดเห็นสามารถสรุปรูปแบบการจัดการพื้นที่ป่าต้นน้ำอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน คือ

๑) ชุมชนต้องการความรู้ ความเข้าใจในกระบวนการจัดการป่าชุมชน เพื่อสร้างความเข้าใจและความเชื่อมั่นในการจัดการป่าร่วมกัน จึงเป็นที่มาของการจัดกิจกรรมอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับ “ป่าชุมชน” (ดังภาพที่ ๘-๙ ตามลำดับ) ในประเด็นต่าง ๆ ได้แก่ ความหมายป่าชุมชน ลักษณะของป่าชุมชน พื้นที่จัดทำโครงการป่าชุมชน องค์ประกอบของการจัดการป่าชุมชน หลักการจัดการป่าชุมชนที่ดี ระดับการมีส่วนร่วม ให้กับผู้นำหรือผู้ที่สนใจในชุมชนหลุบเลา

ภาพที่ ๘-๙ เวทีอบรมชาวบ้าน “กระบวนการจัดตั้งป่าชุมชน”

๒) มีมิติการคัดเลือกพื้นที่นำร่อง ๒ พื้นที่ในการเข้าสู่กระบวนการจัดการป่าชุมชนคือ ป่าช้าและดอนปู่ตา ซึ่งเป็นป่าทางวัฒนธรรม จากการสำรวจระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพของพื้นที่พบว่า ป่าวัฒนธรรมกับการอนุรักษ์[๖]

พื้นที่ป่าไม้ของ อบต.หลุบเลา แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่ พื้นที่ป่าไม้ที่ อยู่ในความดูแลของกรมป่าไม้ และพื้นที่นอกเขตการคุ้มครอง/พื้นที่อนุรักษ์หรือป่าสาธารณประโยชน์ อาจเรียกว่าป่าชุมชนก็ว่าได้ ประชาชนได้ใช้ประโยชน์จากป่าในการดำรงชีวิตและประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อหรือป่าวัฒนธรรมมีจำนวน ๒ แปลง ได้แก่

---

[๖] อาจารย์กฤษณ์ พิเนตรเสถียร สาขาวิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

- **ป่าดอนปู่ตา** จำนวนเนื้อที่ ๒๐ ไร่ อยู่ในเขตพื้นที่สาธารณประโยชน์ เป็นป่าไม่ผลัดใบ (Evergreen) เป็นระบบนิเวศน์ของป่าไม้ชนิดที่ประกอบด้วยพันธุ์ไม้ชนิดไม่ผลัดใบคือมีใบเขียวตลอดเวลาเป็นชนิด ป่าดงดิบแล้ง (Dry Evergreen Forest) เป็นป่าที่อยู่ในพื้นที่ค่อนข้างราบมีความชุ่มชื้นน้อย เช่น ในแถบภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือมักอยู่สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ ๓๐๐-๖๐๐ เมตร ไม้ที่สำคัญ ได้แก่ มะคาโมง ยางนา พะยอม ตะเคียนแดง กระเบากลัก และตาเสือ พื้นที่ถูกล้อมรอบโดยชุมชน พื้นที่บางส่วนถูกจัดสรรสำหรับเป็นสถานที่ตั้งของหน่วยงานราชการ คือ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพระดับตำบลหลุบเลา และมีการใช้ประโยชน์ร่วมกันของชุมชน มีการแบ่งแยกออกอย่างชัดเจนระหว่างพื้นที่ป่าดอนปู่ตากับพื้นที่ของคนในหมู่บ้านซึ่งลดปัญหาการทับซ้อนของการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ได้ซึ่งทำให้ง่ายต่อการจัดการป่า แต่ระบบนิเวศที่เกิดขึ้นนี้กลายเป็นระบบนิเวศที่เรียกว่าระบบนิเวศแบบเกาะเกิดขึ้นแทน คือป่าดอนปู่ตาถูกแยกออกจากป่าแบบอื่นและถูกล้อมรอบโดยชุมชนทำให้พืชพรรณและสัตว์ป่าไม่สามารถแพร่ลูกหลานออกไปยังป่าแบบอื่นได้

สภาพภายในพื้นที่ป่าดอนปู่ตามีหอพ่อปู่แม่ย่า มีลักษณะเป็นเรือนหลังเล็ก (ดังภาพที่ ๑๐) โดยมีกฎของหมู่บ้านคือการห้ามมิให้ผู้ใดตัดไม้ ล่าสัตว์ หรือเก็บของป่าออกไปจากดอนปู่ตา และป่าแห่งนี้ยังใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมตามประเพณี ในช่วงเวลาต่าง ๆ ที่สืบทอดกันมา ลักษณะพรรณไม้ในป่าเป็นป่าดิบชื้นเนื่องจากสภาพป่าโดยทั่วไปเป็นป่าไม่ผลัดใบ ยังคงมีพรรณไม้ดั้งเดิมต่างจากบริเวณโดยรอบที่มีสภาพการเปลี่ยนแปลงไป

ภาพที่ ๑๐ พื้นที่ป่าดอนปู่ตาพื้นที่ประมาณ ๒๐ ไร่
สำหรับการประกอบพิธีกรรมในการเลี้ยงผีฟ้า

- **ป่าช้า** จำนวนเนื้อที่ ๕๐ ไร่ เป็นป่าผลัดใบเป็นระบบนิเวศน์ป่าชนิดที่ประกอบด้วยพันธุ์ไม้ชนิดผลัดใบหรือทิ้งใบเก่าในฤดูแล้ง เพื่อจะแตกใบใหม่เมื่อเข้าฤดูฝน ยกเว้นพืชชั้นล่างจะไม่ผลัดใบหรือที่เรียกกันว่า ป่าแดง ป่าแพะ ป่าโคก ลักษณะทั่วไปเป็นป่าโปร่ง ตามพื้นป่ามักจะมีต้นโจด ต้นแปรง และหญ้าเพ็ก พื้นที่แห้งแล้งดินร่วนปนทราย หรือกรวด ลูกรัง พบอยู่ทั่วไปในที่ราบและที่ภูเขา ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีป่าแดงหรือป่าเต็งรังนี้มากที่สุด ตามเนินเขาหรือที่ราบดินทรายชนิดพันธุ์ไม้ที่สำคัญในป่าแดงหรือป่าเต็งรัง ได้แก่ เต็ง รัง เหียง พลวง กราด พะยอม ติ้ว แต้ว มะค่าแต้ ประดู่ แดง สมอไทย ตะแบกเลือดแสลงใจ รกฟ้า ส่วนไม้พื้นล่างที่พบมาก ได้แก่ มะพร้าวเต่า ปุ่มแป้ง หญ้าเพ็ก โจด ปรง และหญ้าชนิดอื่น ๆ ส่วนใหญ่ปรากฏสลับกันไปกับป่าเบญจพรรณในพื้นที่ที่มีความแห้งแล้งจัด กักเก็บน้ำได้เร็ว เช่น บนสันเนิน พื้นที่ราบที่เป็นทรายจัด หรือบนดินลูกรังที่มีชั้นของลูกรังตื้น ตั้งแต่ระดับความสูงจากระดับน้ำทะเล ๕๐-๑,๐๐๐ เมตร

พื้นที่ป่าช้าของพื้นที่หลุบเลาถูกล้อมรอบโดยพื้นที่ทำกินของประชาชน และมีแนวกันชนน้อยมาก นอกจากนี้พื้นที่ดังกล่าวยังถูกแยกออกห่างจากพื้นที่ของดอนปู่ตา ซึ่งส่งผลคือขาดการเกื้อหนุน หากพื้นที่ถูกรบกวนก็จะส่งผลกระทบไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรพืชหรือสัตว์ เพราะมีสภาพคล้ายกับป่าดอนปู่ตา คือสภาพพื้นที่กลายเป็นระบบนิเวศแบบเกาะ (พื้นที่อ่อนไหว แยกการจัดการหรือการดูแลรักษาขาดจากกัน) ทรัพยากรพืชและสัตว์เกิดการถ่ายเทจากพื้นที่อนุรักษ์มายังพื้นที่ป่าช้าได้น้อย อีกทั้งระเบียบข้อบังคับของชุมชนก็ยังคงต้องมีการปรับให้เหมาะกับสภาพที่เปลี่ยนแปลงไปของพื้นที่ด้วย

๓) มติข้อตกลงและกฎระเบียบร่วมกันเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ สำหรับพื้นที่ป่าที่จะส่งยื่นโครงการจัดทำป่าชุมชน (ป่าช้าและป่าดอนปู่ตา) มีการพิจารณาร่วมกันเพื่อสามารถนำไปสู่การบังคับใช้อย่างแท้จริงและการเลือกคณะกรรมการป่าชุมชนแต่ละหมู่บ้าน ทั้งนี้เพื่อจัดเวทีระดับหมู่บ้าน หามติเอกฉันท์หรือข้อเสนอแนะเป็นข้อบังคับและกฎระเบียบในระดับชุมชนต่อไป ดังนี้

(ร่าง) กฎระเบียบ

๑) ห้ามบุกรุกพื้นที่ ตัดไม้ทำลายป่า

๒) ห้ามทิ้งขยะ ในบริเวณเขตพื้นที่ป่าชุมชน

๓) ห้ามล่าสัตว์ โดยเฉพาะสัตว์ใหญ่ เช่น หมูป่า

๔) ห้ามกระทำการใด ๆ ที่ส่งผลต่อการผิดกฎหมาย เช่น เล่นการพนัน เสพสิ่งเสพติด

๕) ให้คงไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณี การสืบสานวัฒนธรรมของชุมชน เช่น ประเพณีเลี้ยงผีดอนปู่ตา

(ร่าง) ข้อบังคับ (บทลงโทษ)

๑) หากพบว่ามีการฝ่าฝืนตัดต้นไม้ ให้ปรับไม่เกินต้นละ ๕,๐๐๐ บาท หรือมีบทลงโทษให้ดำเนินคดีตามกฎหมายต่อไป

๒) หากมีการบุกรุกพื้นที่ป่า จะต้องให้ออกจากพื้นที่ดังกล่าวและต้อง

จ่ายค่าเสียหายครั้งละ ๑,๐๐๐ บาทพร้อมทั้งซ่อมแซมพื้นที่ป่าให้คงสภาพเดิม หรือส่งดำเนินคดีตามกฎหมาย

๓) หากมีการล่าสัตว์ป่า จะมีโทษดังนี้

ครั้งที่ ๑ ตักเตือน พร้อมกับยึดของกลาง

ครั้งที่ ๒ มีโทษปรับตั้งแต่ ๕๐๐ บาทขึ้นไป

ครั้งที่ ๓ ส่งดำเนินคดีตามกฎหมายกำหนด

๔) การจัดการพื้นที่ควรมีการแบ่งโซนพื้นที่ใช้ประโยชน์ที่ชัดเจน ภายในแปลงเดียวกันเพื่อป้องกันการรุกล้ำพื้นที่ หรือการสร้างถนนล้อมรอบผืนป่า หรือการปล่อยพื้นที่ให้มีการฟื้นฟูตามธรรมชาติ ตลอดทั้งการสร้างแหล่งเรียนรู้หรือเส้นทางศึกษาธรรมชาติ เพื่อให้ชุมชนได้ตระหนักถึงความสำคัญในการอนุรักษ์ชนิดพันธุ์ไม้ พันธุ์สัตว์และความหลากหลายทางชีวภาพ (กฤษณ์ พิเนตรเสถียร, มิถุนายน ๒๕๕๙)

๕) ยกฐานะด้านการจัดการป่าชุมชน ตามกระบวนการจัดตั้งป่าชุมชนหรือโครงการจัดตั้งป่าชุมชนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยชาวบ้านอย่างแท้จริง ซึ่งมีระยะเวลาดำเนินการ ๑๐ ปี และการพัฒนาโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าอย่างต่อเนื่องด้วย อาทิ กระบวนการพิสูจน์สิทธิ การทำการรางวัด หรือการกำหนดแนวเขตพื้นที่ เป็นต้น เนื่องจากข้อดีคือ ผู้ใหญ่บ้านทำหน้าที่ในการเป็นพนักงานตามกฎหมายของกรมป่าไม้, การกำหนดขอบเขตพื้นที่ ให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น และการจัดสรรงบประมาณ หรือกองทุนเพื่อการจัดการป่าได้จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตามการดำเนินงานยังพบปัญหาข้อจำกัดดังนี้

๑) ต้องใช้ระยะเวลาในการขยายผลเพื่อสร้างความเข้าใจแนวคิดด้านการจัดการป่าในระดับหมู่บ้าน เนื่องจากชุมชนยังกังวลเรื่องสิทธิ์ตามกฎหมายในการดูแลป่า เพราะพื้นที่ทั้งหมดอยู่ในความรับผิดชอบของกรมป่าไม้ และกรมที่ดิน

๒) การพัฒนาแนวคิดและงานวิชาการต้องอาศัยระยะเวลาและอาศัย

ความพร้อมของชุมชนก่อน เพื่อที่จะให้ชุมชนเปิดใจยอมรับ เรียนรู้สิ่งใหม่ไปพร้อม ๆ กัน เนื่องจากพื้นที่กรณีศึกษาค่อนข้างกว้างขวาง และทรัพยากรเป็นของส่วนรวมมีการใช้ประโยชน์ร่วมกัน

๓) นโยบายและกฎหมายที่เกี่ยวข้องไม่เอื้ออำนวยให้ชุมชนได้ทำกิจกรรมอย่างแท้จริง ตลอดทั้งแนวปฏิบัติที่ชัดเจนให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้

อย่างไรก็ตามผลจากการจัดกิจกรรมโครงการวิจัย สามารถทำให้เกิดการจัดการพื้นที่ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิ สำนักงานป่าไม้จังหวัดสกลนคร และภาคีเครือข่ายองค์กรชุมชนทั้งโรงเรียน โรงพยาบาลสุขภาพระดับตำบล องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ตลอดทั้งทีมวิทยากรจากนักวิชาการอิสระด้านวนศาสตร์ชุมชนและด้านชีววิทยา ในการให้ความรู้ชุมชนเกี่ยวกับแนวคิดด้านการจัดการป่าชุมชน กระบวนการจัดตั้งป่าชุมชน และสภาพทางนิเวศวิทยาพื้นที่ป่าชุมชนหมู่บ้านเป้าหมายโครงการวิจัย ทำให้ชาวบ้านลดข้อกังวลเรื่องสิทธิ์ที่ดินทำกิน และมีความพร้อมที่จะเรียนรู้แนวคิด สร้างกระบวนการจัดการป่าชุมชนมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง

อภิปรายผล

ลักษณะพื้นที่ทั่วไปของเทือกเขาภูพานในพื้นที่งานวิจัยชุมชนเป็นป่าเขตร้อนดิบแล้ง มีการจัดการพื้นที่ร่วมกันระหว่างรัฐกับชุมชน เนื่องจากชุมชนอยู่ในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติและที่สาธารณประโยชน์ อย่างไรก็ตามชุมชนมีการพึ่งพิงทรัพยากรที่หลากหลายมิติเพื่อนำไปสู่ความมั่นคงทางอาหารทั้งในแง่ของเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ทั้งในระดับครัวเรือนและชุมชน เพื่อให้เท่าทันสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรอบด้าน

การจัดการป่าชุมชน ที่ผ่านมาแม้ชุมชนจะมีโครงการจัดตั้งป่าชุมชนเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๔ และ พ.ศ. ๒๕๔๙ ตามลำดับ แต่กระบวนการดำเนินการหลักจะเป็นหน่วยงานรัฐ เนื่องจากพื้นที่ป่าชุมชนอยู่ในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ โดย

ความรับผิดชอบของสำนักงานป่าไม้จังหวัดสกลนคร ทำให้ชุมชนขาดกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมเรื่องป่าชุมชน ดังนั้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๙ โครงการวิจัยจึงมุ่งเน้นส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ด้านการจัดการป่าชุมชนเพื่อให้ครอบคลุมปัจจัยองค์ประกอบด้านการจัดการป่าที่สอดคล้องกับแนวคิดของโกมล แพรกทอง (มปป.) ที่ได้กล่าวถึงการจัดการป่าชุมชนมีปัจจัยองค์ประกอบหลายอย่าง โดยจำแนกองค์ประกอบการของการจัดการป่าชุมชนได้ดังนี้

๑) การใช้ประโยชน์จากป่า ประโยชน์ที่ต้องการจากป่าจะเป็นสิ่งกำหนดวัตถุประสงค์ในการรักษาป่าเหล่านั้น จากลักษณะการใช้ประโยชน์ที่หลากหลายทั้งในแง่ของอาหารป่า สมุนไพร ซึ่งชุมชนแบ่ง ๒ ประเภทหลัก ได้แก่ ป่าทางวัฒนธรรมพื้นฐานของความเชื่อ และป่าเพื่อการใช้สอยสำหรับการดำรงชีวิต

๒) การมีกฎระเบียบกฎเกณฑ์ เพื่อควบคุมกันเองและเป็นที่ยอมรับของทุกคนในหมู่บ้านเมื่อมีการละเมิดจะต้องมีการลงโทษตามกติกาที่ได้ตกลงร่วมกันไว้ ดังนั้นระดับผู้นำชุมชนมีการประชุมเพื่อหารือและระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อตกลงและกฎระเบียบร่วมกัน เพื่อกระจายผลสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่สมาชิกแต่ละหมู่บ้าน เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติและควบคุมการใช้ประโยชน์ทั้งภายในและนอกชุมชนต่อไป

๓) องค์กรประชาชน/องค์กรชุมชน เพื่อให้การดำเนินจัดการป่าชุมชนให้บรรลุตามวัตถุประสงค์จะต้องมีองค์กรภาคประชาชนที่เข้มแข็ง แต่เนื่องจากเดิมทีชุมชนยังไม่มีองค์กรใดเลยด้านการจัดการป่า จึงได้มีมติร่วมกันจัดตั้งองค์กรสมัยใหม่เพื่อรองรับการจัดการป่าให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ดังนั้นระดับชุมชนแต่ละหมู่บ้านส่งรายชื่อผู้นำเพื่อเข้าร่วมเป็นของคณะกรรมการป่าชุมชนรวมจำนวนทั้งสิ้น ๒๐ คน โดยตัวแทนหมู่บ้านละ ๕ คน นอกจากนั้นเป็นองค์การภาคประชาชนอื่นที่สนใจเข้าร่วมในการจัดการป่าชุมชน ได้แก่ วิสาหกิจชุมชนกลุ่มศูนย์ข้าวชุมชนและปุ๋ยชีวภาพกลุ่มเยาวชนจิตอาสา ต้นกล้าคุณธรรม ปี ๒๕๖๐

๔) การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก การจัดการป่าจะต้องอาศัยการสนับสนุนจากองค์กรภายนอก อาทิ การสนับสนุนวิชาการ วัสดุ/อุปกรณ์ที่จำเป็นเพื่อให้ชุมชนสามารถจัดการป่าให้ได้ใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน ซึ่งในระดับชุมชนหลุบเลา ที่ผ่านมายังขาดหน่วยงานที่เข้ามาส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

ชุมชนมีความพยายามการปรับตัวและเรียนรู้ โดยเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการป่าชุมชนนับว่าเป็นรูปแบบหนึ่งที่น่าสนใจ แม้สิทธิ์การครอบครองปัจจุบันและอนาคตมีอยู่อย่างจำกัด แต่ป่าไม้คือชีวิตที่มีอยู่รายล้อมชุมชนในการสร้างความมั่นคงทางอาหารทั้งระดับครัวเรือน ชุมชนและภูมิภาค ชุมชนจึงมีการปรับตัวเพื่อสร้างความสมดุลของระบบนิเวศหรือการจัดการภูมินิเวศพื้นที่ป่าไม้ ซึ่งถือว่าเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการพัฒนาชุมชนที่น่าสนใจ หน่วยงานรัฐ สถาบันการศึกษา ภาคีความร่วมมือระดับต่าง ๆ ควรให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างยั่งยืนสอดคล้องกับงานศึกษาของ กฤษฎา บุญชัย (๒๕๔๐ : ๔๔) ที่นำเสนอข้อมูลเชิงประจักษ์และมีประสิทธิภาพในการจัดการป่าคือแนวทางในรูปแบบของ “ป่าชุมชน” ที่กระจายทั่วภูมิภาคของประเทศไทย

ความมั่นคงทางอาหารระดับชุมชนหลุบเลา ครอบคลุมองค์ประกอบ ๔ ประการ สอดคล้องกับงานของนนทกานต์ จันทร์อ่อน (๒๕๕๗ : ๓) ได้แก่ ๑) ความพอเพียงในปริมาณของอาหารเพื่อการบริโภคในครัวเรือนและการแปรรูปไว้นอกฤดูกาล ๒) ชุมชนก็สามารถที่จะเข้าถึงทรัพยากรได้ แม้พื้นที่ป่าอยู่ในเขตพื้นที่รับผิดชอบของกรมป่าไม้ ๓) ตอบสนองการใช้ประโยชน์อย่างมีสุขภาวะความเป็นอยู่ที่ดีทางโภชนาการ และ ๔) เสถียรภาพด้านอาหาร มีการปรับตัวท่ามกลางภาวะวิกฤติรอบด้านของชุมชนหรือสภาพภูมิอากาศ หรือความไม่มั่นคงทางอาหารตามฤดูกาลที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยมีดัชนีตัวชี้วัดด้านความมั่นคงอาหารอยู่ ๒ ส่วนด้วยกันคือ ๑) ดัชนีกระบวนการ คือ จำนวนพื้นที่

ป่าที่หลากหลายรองรับอุปทานหรือการใช้ประโยชน์ของชุมชนทั้งในแง่ของการบริโภคในครัวเรือน และการสร้างรายได้เสริมเพื่อใช้จ่ายในครัวเรือน เนื่องจากบางรายการที่ไม่สามารถผลิตเองได้หรือบางครัวเรือนไม่มีแม้กระทั่งที่ดินทำกิน ไม่มีวัยแรงงานในครอบครัวที่สามารถออกไปเก็บหา ต้องพึ่งพาระบบตลาดและพึ่งพาผลิตจากป่าเพื่อการยังชีพทั้งหมด จึงถือว่าพื้นที่ทรัพยากรป่าไม้เป็นแหล่งอาหารที่สำคัญสำหรับบางครัวเรือน

อย่างไรก็ตามบางครัวเรือนก็มีการปรับตัวท่ามกลางสถานการณ์ของสังคมที่เร่งรีบ การแข่งขันในเรื่องเวลา การทำมาหากิน และสภาวะการเปลี่ยนแปลงของสภาวะภูมิอากาศที่ส่งผลต่อผลผลิตจากป่าที่ทำให้ปริมาณแน่นอนเพียงพอต่อการบริโภคหรือ “ความไม่มั่นคงทางอาหาร” จึงมีการแปรรูปหรือถนอมผลผลิตไว้นอกฤดูกาลนั้นด้วย ๒) ดัชนีผลได้จากการบริโภค/ผลลัพธ์ ทุกครัวเรือนได้บริโภคผลผลิตจากป่าทุกฤดูกาล ปริมาณมากน้อยขึ้นอยู่กับสมาชิกในครัวเรือนและสามารถลดภาระค่าใช้จ่ายลงได้ อาทิ อาหารป่า สมุนไพร การใช้สอยจากเนื้อไม้ เป็นต้น ๓) ดัชนีเชิงโครงสร้าง เนื่องจากป่าชุมชนอยู่ในเขตพื้นที่ป่าสงวนและที่ดินสาธารณประโยชน์ (นสล.) โดยการดูแลหรือความรับผิดชอบจากหน่วยงานของรัฐ ทำให้สามารถบังคับให้เก็บหาของป่าในปริมาณที่เหมาะสมและมีพื้นที่เพื่อการพึ่งพิงผลผลิตจากป่าได้ตลอดทั้งปี เนื่องจากที่ดินหรือเขตป่านี้ไม่สามารถรุกล้ำเป็นที่ดินทำกินส่วนบุคคลได้

การจัดการภูมินิเวศป่าไม้ หรือ Forest Landscape Management เป็นแนวคิดในการจัดการพื้นที่ซึ่งประกอบด้วยป่าไม้และระบบธรรมชาติโดยรอบ เพื่อให้เกิดการฟื้นฟูสมดุลของระบบนิเวศและส่งเสริมให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ได้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ดังนั้นการจัดการภูมินิเวศป่าไม้อย่างยั่งยืน ต้องมีกลไกและรูปแบบไปพร้อม ๆ กับพื้นที่นิเวศเกษตรล้อมรอบ และหากองค์กรชุมชนมีศักยภาพทั้งด้านความรู้ ข้อมูล ทักษะ ในการจัดการภูมินิเวศป่าไม้อย่างยั่งยืนผ่านกระบวนการพัฒนาศักยภาพโดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วม

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติในการดำเนินชีวิตไม่สามารถแยกคน ทรัพยากร และวัฒนธรรมออกจากกันได้ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, ๒๕๓๖ : ๘) แล้วสิ่งเหล่านี้จะสามารถขับเคลื่อนกลไกและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการภูมินิเวศป่าไม้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้ : ควรมีการจัดเวทีระดับจังหวัดนำเสนอข้อมูลและหาแนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้ร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและชุมชน และกฎหมายหรือนโยบายด้านการจัดการป่าไม้ควรมีความชัดเจนถึงแนวทางปฏิบัติ หรือการให้ชุมชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงตลอดทั้งการผ่อนปรนการรวมกลุ่มหรือการกระทำการทางสังคมของชุมชน อาทิ ข้อคำสั่ง คสช. ภายใต้มาตรา ๔๔ การใช้อำนาจทหารแทนกฎอัยการศึก เพราะนโยบายเหล่านี้ทำให้ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีความไม่มั่นใจในการปฏิบัติการระดับพื้นที่แต่อย่างใด

๒. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป : ควรสนับสนุนงบประมาณให้สามารถดำเนินโครงการวิจัยเพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อพัฒนาศักยภาพองค์กรชุมชนในการจัดการป่าและการจัดทำแผนการจัดการป่าชุมชนให้มีความชัดเจน นำไปสู่แผนการปฏิบัติระดับพื้นที่ร่วมกันเพื่อให้เกิดสร้างรูปธรรมที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังนั้นจะต้องมีกิจกรรมเพื่อเป็นการเสริมสร้างศักยภาพหรือประเมินการทำงานขององค์กรชาวบ้านต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กฤษฎา บุญชัย. ๒๕๔๐. **พลวัตรชุมชนล้านนาในการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ**. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.

ธงชัย สอนสูญ. ๒๕๖๐. **โครงสร้างกลุ่มเยาวชนจิตอาสา ต้นกล้าคุณธรรม ปี ๒๕๖๐**. เอกสารเย็บเล่มบ้านหลุบเลา ตำบลหลุบเลา อำเภอภูพาน จังหวัดสกลนคร.

นนทกานต์ จันทร์อ่อน. ๒๕๕๗. ความมั่นคงทางอาหารของประเทศไทย. **วารสารพัฒนาสังคม**, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒. กรุงเทพฯ: สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา.

ภัชราภรณ์ สาคำ, ชัยมงคล โชติวัฒนตระกูล และกิติมา ขุนทอง. ๒๕๕๘. “การจัดการพื้นที่ป่าอย่างมีส่วนร่วม : ข้อเสนอภายใต้บริบทองค์ความรู้ เพื่อพัฒนาความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ป่าต้นน้ำหนองหาร จังหวัดสกลนคร.” ใน **วารสารวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏเลย**. ฉบับที่ ๑๑ (ฉบับพิเศษ ๒๕๕๙).

ยศ สันตสมบัติ. ๒๕๔๒. **ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน**. เชียงใหม่: นพบุรีการพิมพ์.

ระวี ถาวร. ๒๕๕๑. **ป่าชุมชน : กระบวนการเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากรอย่างมีส่วนร่วมในสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: แผนงานสนับสนุนความร่วมมือในประเทศไทย ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิเอเชียแปซิฟิค.

เสถียร ฉันทะ. ๒๕๕๘. **ข้าวพื้นบ้านบนแผ่นดินอีสาน : ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากรพันธุกรรมของชุมชนชาวนา**. กรุงเทพฯ: สำนักบริหารโครงการส่งเสริมการวิจัยในอุดมศึกษาและพัฒนามหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา.

สำนักงานเลขานุการคณะกรรมการลุ่มน้ำโขง (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ).
๒๕๕๗. **แผนบริหารจัดการและพัฒนาลุ่มน้ำแบบบูรณาการ ประจำปี ๒๕๕๗-๒๕๖๐**. กรุงเทพฯ: ส่วนงานที่ ๒ สำนักงานทรัพยากรน้ำภาค ๓ กรมทรัพยากรน้ำ.

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจากความทรงจำของชุมชน บ้านนาบัว ตำบลโคกหินแฮ่ อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม (ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๖๙-๒๕๕๑)

วิสิฏฐ์ คิดคำส่วน[๑]
ทิฆัมพร สิงโตมาศ[๒]

บทคัดย่อ

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจากความทรงจำของชุมชนบ้านนาบัว ตำบลโคกหินแฮ่ อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม (ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๖๙-๒๕๕๑) เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนบ้านนาบัวใน ๓ ช่วงเวลาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๖๙-๒๕๕๑ คือ คือ ๑) ยุคการบุกเบิกที่ดินและการก่อตั้งหมู่บ้าน ๒) ยุคการต่อสู้ทางการเมืองและวันเสียงปืนแตก และ ๓) ยุคหลังวันเสียงปืนดับและการจัดการประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชน โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วม และแบบบันทึกเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนบ้านนาบัวได้มีการต่อสู้และปรับตัวเพื่อธำรงรักษาอัตลักษณ์และยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองมาโดยตลอด เริ่มจากการต่อสู้กับความยากลำบากในการบุกเบิกที่ดินทำกินและทำการผลิต มาสู่การต่อสู้กับความไม่เป็นธรรมจากรัฐบาลจนกลายเป็นเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่สร้างบาดแผลให้กับชุมชน จนเมื่อเหตุการณ์สงบลงชาวบ้านยังต้องออกมาสู้กับความเข้าใจผิดของสังคมภายนอกที่มองเข้ามาในหมู่บ้านอย่างมีอคติ ว่าแท้จริงแล้วพวกเขาเป็นเพียงชุมชนชาวนาที่รักความสงบ ยึดมั่นในชาติ ศาสนา มหากษัตริย์ และปรารถนาจะเห็นสังคมที่เป็นธรรมไม่ต่างจากคนไทยพื้นที่อื่น ๆ ผลลัพธ์ของการต่อสู้นี้นำมาสู่การฟื้นคืนประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านผ่านการ

---

[๑] อาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครพนม

[๒] อาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครพนม

จัดงานรำลึกและการก่อตั้งศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน ทั้งในรูปแบบของพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์และแหล่งเรียนรู้อื่น ๆ

คำสำคัญ : ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น, บ้านนาบัว, นครพนม, ความทรงจำของชุมชน

A study of local history from collective memory of Na Bua Village, Kok Hin Hae Sub-District, Renu Nakhon District, Nakhon Phanom Province

Visit Khitkhamsuan[3]
Thikhamphorn Singtomas[4]

Abstract

A study of local history from collective memory of Na Bua Village, Kok Hin Hae Sub-District, Renu Nakhon District, Nakhon Phanom Province (between 1826-2008) is a qualitative research. Its purpose was to study the historical development of Na Bua Village between the year 1826 to 2008 in 3 periods which were 1) the era of land reclamation and village establishment, 2) political contestation and "Day of First Gunshot Rang Out", 3) Post–communist insurgency and management of local history. The tools for data collection and analysis were semi-structured interview, participatory and non-participatory observations, and record forms.

The research found that Ban Na Bua Village had struggled and adapted to preserve its identity and raised its standard of living. They initially started with struggles with the difficulties of land reclamation and crop production, fighting against political injustice by launching a guerrilla war against the Thai government, which was a historical event that wounded the whole community. Though in the peaceful time, the villagers still had to fight the misconception of the outside society looking into the village with prejudice. They were in fact just a peaceful peasant community who were adhering to the nation, religion and the king. They also desired to have a just society as

[3] Lecturer, Faculty of Liberal Arts and Science, Nakhon Phanom University.
[4] Lecturer, Faculty of Liberal Arts and Science, Nakhon Phanom University.

Thai people in other areas did. The results of these struggles led to a resurgence of the village history through the commemoration of “Day of First Gunshot Rang Out” and the establishment of a community learning center, in the form of historical museum and other learning resources.

Keywords : Local history, Na Bua Village, Nakhon Phanom, Local collective memory

บทนำ

บ้านนาบัวเป็นหมู่บ้านประวัติศาสตร์ที่มีความสำคัญในฐานะเป็นหมุดหมายการปะทะต่อสู้ด้วยอาวุธครั้งแรกระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) กับรัฐบาลไทยภายใต้การปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในวันที่ ๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๘ ซึ่งเวลาต่อมา อดีตสมาชิกของ พคท. ได้ถือเอาเหตุการณ์ดังกล่าวเป็นจุดเริ่มต้นการทำสงครามประชาชนของพรรค โดยเรียกเหตุการณ์นี้ว่า “วันเสียงปืนแตก” ได้มีการจัดงานรำลึกถึงเหตุการณ์ ดังกล่าวต่อเนื่องเป็นประจำทุกปี นอกจากการจัดกิจกรรมรำลึกเหตุการณ์วันเสียงปืนแตก ชุมชนยังมีความพยายามจัดการความทรงจำและความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์โดยการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของชุมชน โดยมีชื่ออย่างเป็นทางการว่า “ศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านนาบัว” ขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๔ เพื่อบอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ของชุมชนอย่างน้อย ๓ ส่วน คือ ๑) เรื่องราวทางประวัติศาสตร์การต่อสู้ทางการเมืองครั้งสำคัญในยุคสงครามเย็นผ่านการจัดแสดงเสื้อผ้า หนังสือ อาวุธ สิ่งของเครื่องใช้ และภาพถ่ายของเหล่าสหาย ๒) อัตลักษณ์ความเป็นชาติพันธุ์ผู้ไทของชุมชน ผ่านเครื่องมือการเกษตรและสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน และ ๓) สมุดบันทึกกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนที่เกิดขึ้นภายหลังการจัดตั้งสโมสร ๗ สิงหาเพื่อการพัฒนา ผ่านชิ้นงานนำเสนอที่ทำขึ้นอย่างง่าย ๆ จากแผ่นพลาสติกลูกฟูก (ฟิวเจอร์บอร์ด) ที่ติดรูปภาพประกอบ และเขียนคำอธิบายลงไป

ในแวดวงวิชาการสังคมศาสตร์ บ้านนาบัวเป็นพื้นที่การวิจัยที่ได้รับความสนใจจากนักวิชาการด้านประวัติศาสตร์และรัฐศาสตร์เป็นอย่างยิ่ง โดยส่วนมากมักกล่าวถึงบ้านนาบัวในฐานะส่วนหนึ่งของการเคลื่อนไหวต่อสู้ทางการเมืองของขบวนการคอมมิวนิสต์ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยและให้ความสนใจกับเหตุการณ์เสียงปืนแตกจนถึงวันเสียงปืนดับอันถือเป็นการสิ้นสุดเหตุการณ์การต่อสู้อย่างเป็นทางการ ดังงานศึกษาของธันวา ใจเที่ยง

(๒๕๔๖ : บทคัดย่อ) ถือเป็นความพยายามหนึ่งที่ต้องการนำเสนอชุมชนบ้านนาบัวในภาพรวมของประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และนิเวศวิทยา รวมถึงความเป็นไปของชุมชนภายหลังเหตุการณ์วันเสียงปืนดับ หากแต่ยังขาดการจัดการความทรงจำหรือการจัดการความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความทรงจำที่ผ่านมาของชุมชน

จากการสังเคราะห์ข้อมูลทั้งหมด สามารถแบ่งพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของบ้านนาบัวได้เป็น ๓ ช่วงเวลา คือ ๑) ยุคการบุกเบิกที่ดินและการก่อตั้งหมู่บ้าน ๒) ยุคการต่อสู้ทางการเมืองและวันเสียงปืนแตก และ ๓) ยุคหลังวันเสียงปืนดับและการจัดการประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชน ซึ่งจะทำให้เห็นพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนในหลากหลายมิติ โดยเฉพาะอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมของคนผู้ไท รวมทั้งเหตุการณ์การต่อสู้ทางการเมืองอันเป็นความทรงจำร่วมที่สำคัญ ที่ทำให้บ้านนาบัวมีความโดดเด่นในฐานะหมู่บ้านประวัติศาสตร์ โดยผลการศึกษาได้มาจากข้อมูลภาคสนามที่ได้จากการสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์รายบุคคล และงานศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชนบ้านนาบัว ทั้งที่เป็นงานวิจัย บทความวิชาการ และเอกสารที่เรียบเรียงจากบันทึกความทรงจำและเรื่องเล่าจากบุคคลสำคัญในชุมชน ทั้งลักษณะความทรงจำส่วนบุคคล (Individual Memory) และความทรงจำร่วม (Collective Memory)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจากความทรงจำของชุมชนบ้านนาบัวใน ๓ ช่วงเวลาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๖๙-๒๕๕๑ ได้แก่ การก่อตั้งชุมชน (พ.ศ. ๒๓๖๙-๒๔๗๓) การต่อสู้ทางการเมืองและวันเสียงปืนแตก (พ.ศ. ๒๔๗๓-๒๕๓๔) และหลังวันเสียงปืนดับและการจัดการประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชน (พ.ศ. ๒๕๓๔-๒๕๕๑)

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ได้กำหนดขอบเขตการวิจัยเอาไว้ ดังนี้

๑. ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยได้ทำการแบ่งเนื้อหาการศึกษาออกเป็น ๓ ช่วงเวลา คือ ยุคการบุกเบิกที่ดินและการก่อตั้งหมู่บ้าน, ยุคการต่อสู้ทางการเมืองและวันเสียงปืนแตก และยุคหลังวันเสียงปืนดับและการจัดการประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชน

๒. ขอบเขตด้านพื้นที่ ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่โดยการเลือกแบบเจาะจงคือ บ้านนาบัว หมู่ที่ ๕, ๓ และ๑๔ ตำบลโคกหินแฮ่ อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่มีความโดดเด่นทางประวัติศาสตร์ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

ระเบียบวิธีวิจัย/วิธีการสังเคราะห์ความรู้

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) โดยกรอบแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน (Participatory Community) และแนวคิดการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (Local History Studies) ซึ่งจะทำให้เกิดความเข้าใจจากข้างในชุมชนที่มีปฏิสัมพันธ์กับภายนอกชุมชน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ บุคคลสำคัญที่เคยร่วมเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ ผู้นำชุมชน ที่มีความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา และการเปลี่ยนแปลงของชุมชนในช่วงเวลาต่าง ๆ

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้นำชุมชน จำนวน ๒ คน ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน ๓ คน และผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนในช่วงเวลาต่าง ๆ จำนวน ๕ คน

เครื่องมือการวิจัย

๑. แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) ที่ผสมผสานระหว่างคำตอบที่ต้องการชัดเจนและคำถามปลายเปิด โดยสัมภาษณ์ข้อมูลเกี่ยวกับ ประวัติศาสตร์ชุมชนในช่วงยุคสมัยต่าง ๆ

๒. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) ในการสังเกตสถานการณ์วิถีชีวิตและการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน

๓. แบบบันทึก เพื่อใช้บันทึกจากการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ให้ประเด็นเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชุมชนในแต่ละช่วงยุคสมัย

การรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลงานวิจัยในครั้งนี้อาศัยการสืบค้นข้อมูลจากแหล่งต่อไปนี้

๑. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) จากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการสังเกต ในการร่วมกันอภิปรายพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ชุมชน เพื่อสร้างเนื้อหาหรือเรื่องเล่าประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

๒. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) จากการสำรวจเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง (Documentary Survey) เพื่อทบทวนองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาข้อมูลภาคสนาม ได้แก่ การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์รายบุคคล และงานศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชนบ้านนาบัว ทั้งที่เป็นงานวิจัย บทความวิชาการ และเอกสารที่เรียบเรียงจากบันทึกความทรงจำและเรื่องเล่าจากบุคคลสำคัญในชุมชน ทั้งลักษณะความทรงจำส่วนบุคคล (Individual Memory) และความทรงจำร่วม (Collective Memory) และจัดลำดับความสัมพันธ์รวมถึงความเชื่อมโยงของ

ข้อมูล เพื่อไปสู่การตอบคำถามตามวัตถุประสงค์การวิจัย จากนั้นนำข้อค้นพบที่ได้มาวิเคราะห์ตามจุดตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Analysis)

ผลการวิจัย ผลการสังเคราะห์ความรู้

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนบ้านนาบัว เริ่มตั้งแต่การก่อตั้งชุมชน (พ.ศ. ๒๓๖๙) ไปจนถึง เหตุการณ์หลังวันเสียงปืนดับ (พ.ศ. ๒๕๕๑) เพื่อให้เห็นพัฒนาการของชุมชนในแต่ละช่วงเวลา โดยการวิจัยได้แบ่งพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของบ้านนาบัวออกเป็น ๓ ช่วงเวลา คือ การบุกเบิกที่ดินและการก่อตั้งหมู่บ้าน, การต่อสู้ทางการเมืองและวันเสียงปืนแตก และหลังวันเสียงปืนดับและการจัดการประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชน เพื่อให้เห็นถึงพัฒนาการของบ้านนาบัวและการปรับตัวเพื่อธำรงรักษาอัตลักษณ์และยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง เริ่มจากการบุกเบิกที่ดินทำกินและทำการผลิต การต่อสู้กับความไม่เป็นธรรมกับรัฐบาลจนสร้างประวัติศาสตร์บาดแผลที่ยากจะลืมเลือน จนกระทั่งชุมชนกลายเป็นที่ยอมรับจากสังคมภายนอก

การก่อตั้งชุมชน (พ.ศ. ๒๓๖๙-๒๔๗๓)

บ้านนาบัวเป็นชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท บรรพบุรุษอพยพมาจากเมืองวังหรือวังอ่างคำ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยถูกกวาดต้อนในช่วงหลังการปราบปรามเจ้าอนุวงศ์และราชวงศ์ล้านช้างเวียงจันทน์ จากคำบอกเล่าของชาวบ้านนาบัว เล่าว่า “ชาวผู้ไทที่อพยพเข้ามายังดินแดนแม่น้ำโขงฝั่งขวานี้มีด้วยกัน ๓ กลุ่มคือ ไทบ้านโพน ไทคำชะอี และไทเรณู”

ความเป็นมาของการอพยพมาตั้งถิ่นฐานของชาวผู้ไทบ้าน นาบัว มีการเล่าขานปรากฏเป็นตำนานเจ้าต้นกะบก ซึ่งชาวผู้ไทเชื่อกันว่าเป็นเจ้าที่คุ้มครอง

ชนเผ่าผู้ไทให้รอดพ้นจากการตามล่าของชนเผ่าจีนฮ่อ ด้วยความช่วยเหลือจากพระราชครูโพนเสม็ดหรือยาคูขี้หอม (ศักดิ์ดา แสนมิตร, ๒๕๔๔ : ๓) ซึ่งตรงกับข้อมูลทางประวัติศาสตร์การก่อตั้งชุมชนในดินแดนภาคอีสาน โดยเฉพาะชุมชนหมู่บ้านไทยอีสานเริ่มปรากฏอย่างเป็นรูปธรรมตั้งแต่ช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๓ ตามหลักฐานประวัติการบูรณะพระธาตุพนมโดยพระราชครูโพนเสม็ดหรือยาคูขี้หอม ที่มีการนำประชาชนจากเวียงจันทน์เข้ามาบูรณะพระธาตุ ทำให้เกิดชุมชนใหม่บริเวณธาตุพนม ต่อมาได้เกิดสงครามระหว่างราชอาณาจักรสยาม กับราชอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ ในปี พ.ศ. ๒๓๖๙ การพ่ายแพ้ของเจ้าอนุวงศ์และการถูกทำลายของเวียงจันทน์ได้ทำให้เกิดการอพยพครั้งใหญ่ของประชาชนจำนวนมากจากฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขงเข้ามาสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย (ธันวา ใจเที่ยง, ๒๕๔๖ : ๒๔-๒๕)

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๓๔ ก่อนการปฏิรูปการปกครองในสมัยรัชการที่ ๕ นายจันทร์สอน จิตมาตย์ ชาวผู้ไทจากบ้านโพนสาวเอ้ ได้ชวนน้องชายคือ นายชินจักร จิตมาตย์ มาบุกเบิกหาที่ดินทำกินในพื้นที่แห่งใหม่บริเวณโนนหนองบัว เมื่อสามารถบุกเบิกพื้นที่จนอุดมสมบูรณ์แล้ว นายจันทร์สอนได้เดินทางกลับบ้านโพนสาวเอ้ และให้นายชินจักรเป็นผู้ก่อตั้งรกรากอยู่ที่โนนหนองบัวต่อไป ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่นี้ได้ดึงดูดผู้คนบางส่วนจากบ้านโพนสาวเอ้เข้ามาตั้งถิ่นฐานมากขึ้นจนขยายตัวเป็นชุมชน กระทั่งในปี พ.ศ. ๒๔๔๕ บ้านนาบัวได้รับการจัดตั้งให้เป็นหมู่บ้านอย่างเป็นทางการตามพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องที่ ๒๔๔๐ โดยมีนายจิตปัญญา แสนมิตร เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก และในปีเดียวกันได้มีการสร้างวัดขึ้นมาในหมู่บ้าน ชื่อว่า วัดบัวขาว โดยมีพระเทศ นามพลแสน เป็นเจ้าอาวาสรูปแรก (ชม แสนมิตร, สัมภาษณ์, ๘ มกราคม ๒๕๖๐) ต้นตระกูลแรกของบ้านนาบัวคือ จิตมาตย์ สืบเชื้อสายมาจากนายชินจักร จิตมาตย์ผู้บุกเบิกพื้นที่คนแรก และอีก ๖ สายตระกูลใหญ่ คือ แสนมิตร ราชสินธ์ นามพลแสน สมยา นามวุฒิ และฤทธิกร ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากสมาชิกหมู่บ้านที่อพยพตามกันมา และการสมรสของคนในหมู่บ้าน (ศักดิ์ดา

แสนมิตร, ๒๕๔๔ : ๙)

อย่างไรก็ตาม ด้วยลักษณะทางภูมิศาสตร์ของบ้านนาบัวในอดีตบริเวณโนนหนองบัวเป็นพื้นที่ลาดเอียงจากทิศใต้ไปทางทิศเหนือ และเป็นที่ราบลุ่มใกล้แม่น้ำห้วยแคน ทำให้เกิดน้ำหลากในฤดูฝนสร้างความเสียหายแก่ทรัพย์สินของคนในชุมชน ชาวบ้านจึงย้ายบ้านเรือนขึ้นมาตั้งอยู่บริเวณลำน้ำบังที่น้ำไม่สามารถท่วมถึงได้ ซึ่งเป็นบริเวณที่ตั้งชุมชนบ้านนาบัวปัจจุบัน

ในยุคแรกของการก่อตั้งชุมชน การแผ้วถางเพื่อบุกเบิกพื้นที่ทำการเกษตรทำได้ค่อยข้างช้า เนื่องจากชาวบ้านมีเพียงมีดและเสียมเป็นเครื่องมือ ทำให้ไม่สามารถทำการผลิตได้อย่างเพียงพอ มีหลายครั้งที่เกิดวิกฤติขาดแคลนผลผลิตจนต้องมีการแบ่งปันข้าวเพื่อช่วยเหลือกันภายในหมู่บ้าน รวมถึงเดินทางออกไปขอแบ่งปันข้าวจากญาติมิตรที่บ้านโพนสาวเอ้ โดยเป็นลักษณะของการขอยืมมากกว่าการขอเปล่า จากคำสัมภาษณ์นายชม แสนมิตร เล่าว่า “ช่วงเดือนเมษายนที่ข้าวไม่พอกิน ชาวบ้านจะไปขอยืมข้าวจากเพื่อนบ้านบ้าง จากญาติพี่น้องที่บ้านเดิมบ้าง เมื่อถึงฤดูการเก็บเกี่ยวได้ผลผลิตจึงค่อยนำข้าวของตนไปชดใช้คืน” (ชม แสนมิตร, สัมภาษณ์, ๘ มกราคม ๒๕๖๐) ทั้งนี้ ชาวบ้านนาบัวไม่สามารถขอข้าวจากหมู่บ้านใกล้เคียงกันได้ เช่น บ้านนาม่วง บ้านดงอินำ และบ้านหนองฮี ต่างก็ประสบปัญหา “ข้าวไม่พอกิน” เช่นเดียวกัน ในบางครั้งเมื่อขาดแคลนข้าว ชาวบ้านต้องกินข้าวผสมข้าวโพดหรือรำข้าว (สมชัย ภัทรธนานันท์, ๒๕๕๘ : ๙๔) ด้วยข้อจำกัดและปัญหาดังกล่าวนี้ สภาพสังคมของบ้านนาบัวในช่วงแรกจึงไม่มีความแตกต่างทางชนชั้นมากนัก เพราะสถานภาพของชาวบ้านส่วนใหญ่ล้วนเป็นเกษตรกรรายย่อยที่ต้องเผชิญกับปัญหาความอดอยากและต้องคอยช่วยเหลือเรื่องผลผลิตกันอยู่เสมอ

ในปี พ.ศ. ๒๔๘๐ ช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ เมื่อชุมชนสามารถผลิตข้าวสำหรับบริโภคภายในครัวเรือนได้อย่างเพียงพอแล้ว จึงได้เริ่มมีการค้าขายระหว่างคนในชุมชนและภายนอกมากขึ้น ดังเช่น เมื่อถึงฤดูฝนจะมีกลุ่มพ่อค้าชาวจีนล่องเรือมาตามลำน้ำโขงเข้ามาหาซื้อข้าวถึงในชุมชน (ธันวา

ใจเที่ยง, ๒๕๔๖ : ๙๖) เช่นเดียวกับพ่อค้าชาวเวียดนามจากนครพนมที่ล่องเรือตามลำน้ำบังมาเพื่อมาซื้อข้าวในช่วงน้ำหลาก หรือในช่วงฤดูแล้งพ่อค้าเหล่านั้นจะเดินทางมาซื้อข้าวด้วยเกวียน แต่ก็ยังพบว่ามีชาวบ้านบางคนเลือกที่จะนำข้าวไปขายที่นครพนมหรือธาตุพนมด้วยตัวเอง (สมชัย ภัทรธนานันท์, ๒๕๕๘ : ๙๕) ดังคำสัมภาษณ์นายคอนสวรรค์ ฤทธิกร เล่าว่า “คนในหมู่บ้านบางคนก็นำข้าวไปขายที่เรณูนครด้วยเกวียนที่ใช้วัวควายลากไป ส่วนใหญ่จะเอาข้าวออกไปขายเพียงปีละ ๑-๒ ครั้งเท่านั้น เนื่องจากถนนหนทางไม่ค่อยดีนัก ทำให้การเดินทางค่อนข้างลำบาก” (คอนสวรรค์ ฤทธิกร, สัมภาษณ์, ๘ มกราคม ๒๕๖๐)

นอกจากพ่อค้าชาวจีนและพ่อค้าชาวเวียดนามที่เข้ามาค้าขายกับชาวบ้านนาบัวแล้ว ในช่วงเดือนมกราคมถึงกุมภาพันธ์ ยังมีพ่อค้าท้องถิ่นที่ชาวบ้านเรียกว่า “นายฮ้อย” เข้ามาซื้อข้าว วัว ควาย จากในชุมชนเพื่อไปขายยังภาคกลางและในกรุงเทพ (ธันวา ใจเที่ยง, ๒๕๔๖ : ๙๘) นายคอนสวรรค์ ฤทธิกร เล่าว่า “ยังมีชาวบ้านจำนวนหนึ่งรอนแรมไปค้าขายในภูมิภาคอื่น แขวงคำม่วน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและต่อไปถึงประเทศเวียดนาม เพื่อนำผ้าชิ่นหรือผ้าทอมือไปขาย และซื้อหม้อทองเหลืองและสินค้าอื่น ๆ กลับมา (คอนสวรรค์ ฤทธิกร, สัมภาษณ์, ๘ มกราคม ๒๕๖๐) แม้ว่าชุมชนจะมีการค้าขายมากขึ้น แต่การค้าขายเหล่านั้นก็ยังเป็นเพียงเศรษฐกิจเสริมในวิถีชีวิตของชาวนา นั่นคือ ผลผลิตที่ได้ต้องเก็บไว้บริโภคก่อนเมื่อเหลือจึงขาย (สมชัย ภัทรธนานันท์, ๒๕๕๘ : ๙๕) ไม่ใช่การค้าขายเพื่อสะสมทุนหรือคาดหวังผลกำไร แต่เป็นระบบเศรษฐกิจเพื่อความอยู่รอดและเพียงพอเท่านั้น

ด้านสถาบันทางสังคม สถาบันแรกที่มีความสำคัญต่อการกำหนดบรรทัดฐานภายในชุมชนบ้านนาบัวคือ การนับถือผี ซึ่งมีผีหลัก ๆ อยู่ ๓ ประเภท คือ ผีปู่ตา ผีเฮือนหรือผีบรรพบุรุษ และผีตาแฮก ผีเหล่านี้จะทำหน้าที่ดูแลรักษาปกป้องคุ้มครอง ให้คุณและโทษแก่มนุษย์ได้ การนับถือผียังเป็นระบบจริยธรรมสำคัญของชาวบ้านและเป็นกลไกการจัดระเบียบสังคมมาช้านาน (ธันวา ใจเที่ยง, ๒๕๔๖ : ๗๖)

นอกจากนี้ ผียังสัมพันธ์กับวัฒนธรรมสุขภาพของชาวบ้าน เพราะการไปละเมิดดวงวิญญาณศักดิ์สิทธิ์และถูกวิญญาณร้ายอื่น ๆ รบกวนอาจเป็นที่มาของความเจ็บป่วยได้ ต้องทำการรักษาจากผู้เชี่ยวชาญที่เรียกว่าหมอเหยา (วิษณุ กอปรสิริพัฒน์, ๒๕๔๑ อ้างใน ทิฆัมพร สิงโตมาศ, ๒๕๖๐) จากการสนทนากลุ่ม พบว่า ชาวบ้านนาบัวในปัจจุบันยังคงมีการทำพิธีเลี้ยงผีเป็นประจำทุกปี โดยมีหมอเหยาคนสำคัญของชุมชนคือ นางทองสี จิตมาตย์ เป็นผู้ประกอบพิธีกรรม

สถาบันทางสังคมลำดับต่อมาคือพระพุทธศาสนา ชาวบ้านนาบัวมีความผูกพันกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่แผ่ขยายและมีความเจริญรุ่งเรืองในบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงมายาวนาน ดังเห็นได้จาก การบอกเล่าถึงตำนานอุรังคธาตุ และคัมภีร์ใบลานจำนวนหนึ่งที่จดจารคำสอนทางพระพุทธศาสนา มีการยึดถือหลักฮีตสิบสองคองสิบสี่มาเป็นแนวทางการดำเนินชีวิต ซึ่งผู้ใดที่ไม่ปฏิบัติตามอาจถูกตั้งข้อรังเกียจได้ (ศักดิ์ดา แสนมิตร, ๒๕๔๔ : ๑๘) หลักฮีตสิบสองคองสิบสี่เป็นสิ่งที่พึงปฏิบัติเพื่อให้เกิดความสุขระหว่างคนในชุมชน

นอกจากการนับถือผีและพระพุทธศาสนาแล้ว ครอบครัวเป็นอีกสถาบันหนึ่งที่บทบาทอย่างมากในการจัดการสังคม ชาวบ้านนาบัวยังคงยึดถือเรื่องการเคารพเชื่อฟังผู้อาวุโสในครอบครัว และให้ความสำคัญกับความเข้มข้นทางสายเลือดของคนผู้ไทอย่างมาก ดังสุภาษิตหรือคำผญาว่า “อย่าเอาไก่ป่ามาเฮ็ดไก่ขวัญ” ความเข้มข้นของสายเลือดยังแสดงให้เห็นจากค่านิยมการเลือกคู่ครองที่มักมาจากกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน เพราะเชื่อว่าผู้ที่จะสามารถดูแล และมีความเข้าอกเข้าใจกันได้ดีที่สุดคือ คนผู้ไทด้วยกัน ชาวบ้านนาบัวจึงไม่นิยมแต่งงานข้ามชาติพันธุ์ โดยสังเกตได้ชัดเจนจากนามสกุลของคนในหมู่บ้านที่มีไม่มากนัก (นิพนธ์ เศวตดุล, ๒๕๕๖ : ๗)

ด้านการควบคุมทางสังคม ชาวบ้านนาบัวมีการปกครองดูแลกันเองโดยมอบให้ผู้อาวุโสในหมู่บ้านเป็นผู้นำ และยึดถือหลักกฎหมายที่เขียนด้วยภาษาลาวโบราณเป็นกฎเกณฑ์หลักในชุมชน (ชม แสนมิตร, สัมภาษณ์, ๘ มกราคม ๒๕๖๐) เมื่อมีการละเมิดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เกิดขึ้น ผู้อาวุโสในหมู่บ้านจะทำหน้าที่ให้ความ

เห็นและตัดสินลงโทษผู้กระทำผิด ตั้งแต่การปรับพืชผลทางการเกษตร สัตว์เลี้ยง หรือเหล้า ไปจนถึงการจับส่งให้เจ้าเมืองเป็นผู้ตัดสินเอาผิดต่อไป (คอนสวรรค์ ฤทธิกร, สัมภาษณ์, ๘ มกราคม ๒๕๖๐)

เมื่อพิจารณาการจัดระเบียบทางสังคม บ้านนาบัวไม่ได้มีความแตกต่างจากหมู่บ้านอื่น ๆ ในภาคอีสานของไทย ที่ตัดขาดจากความเจริญและตั้งอยู่อย่างโดดเดี่ยว เนื่องจากการคมนาคมที่ยากลำบาก การติดต่อกับส่วนราชการเป็นไปอย่างทุลักทุเล ยานพาหนะอย่างเดียวที่มีคือเกวียนที่ใช้วัวควายชักลาก ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงต้องเดินเท้าเพื่อติดต่อราชการ ซึ่งใช้ระยะเวลาเดินยาวนาน ทำให้การปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านนาบัวกับเจ้าหน้าที่รัฐยังมีความห่างเหินเป็นอย่างมาก นายหนูลา จิตมาตย์ เล่าว่า “เจ้านายจะเข้ามาในหมู่บ้านเป็นครั้งคราว เพื่อแจ้งนโยบายหรือคำสั่งทางราชการกับผู้ใหญ่บ้าน และจะต้องรีบเดินทางกลับออกไปก่อนพระอาทิตย์ตกดินเท่านั้น” (หนูลา จิตมาตย์, สัมภาษณ์, ๘ มกราคม ๒๕๖๐) นอกจากการเสียภาษีและการถูกเกณฑ์ไปทำงานให้ทางการเป็นครั้งคราว ชาวบ้านนาบัวจึงแทบไม่ได้ติดต่อกับราชการเลย ความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับรัฐจึงมีลักษณะ “เราก็อยู่ของเรา เขาก็อยู่ของเขา” เพราะไม่ได้รับการใส่ใจดูแลเรื่องโครงสร้างพื้นฐานหรือชีวิตความเป็นอยู่แต่อย่างใด (ชม แสนมิตร, สัมภาษณ์, ๘ มกราคม ๒๕๖๐) เมื่อบ้านนาบัวเริ่มตั้งถิ่นฐานมั่นคงขึ้น ในปี พ.ศ. ๒๔๗๓ นายกรม แสนมิตร ผู้ใหญ่บ้านนาบัวในขณะนั้นได้ร่วมกับชุมชนทำการทอดกฐินเพื่อระดมทุนสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน กระทั่งในปี พ.ศ. ๒๕๑๐ ทางการรัฐได้ตัดทางถนนเข้าสู่หมู่บ้านเพื่อความสะดวกในการปฏิบัติการปราบปรามผู้ถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์

การต่อสู้ทางการเมืองและวันเสียงปืนแตก (พ.ศ. ๒๔๙๗-๒๕๓๔)

สงครามเย็นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และวันเสียงปืนแตก

สงครามอินโดจีนเป็นเงื่อนไขสำคัญของการต่อสู้ทางการเมืองของชาว

บ้านนาบัว เมื่อปีพ.ศ. ๒๔๙๗ นายทหารจากขบวนการประเทศลาวที่ใช้นามแฝงว่า “ภูมี” หรือ นายภูมิ ชัยบัณฑิต โดยได้เข้ามาเคลื่อนไหวชักชวนชาวบ้านไปรบช่วยกู้ชาติลาว และช่วยเหลือด้านการศึกษา การรักษาพยาบาลแก่ชาวบ้าน ซึ่งเป็นสิ่งที่สังคมหมู่บ้านอีสานในยุคนั้นยังขาดแคลน ทำให้ภูมีเป็นที่รักใคร่นับถือของชาวบ้านนาบัว นายชม แสนมิตร เป็นชาวบ้านนาบัวรุ่นแรกที่สมัครใจเข้าร่วมขบวนการต่อสู้และเดินทางไปลาว (สมชัย ภัทรธนานันท์, ๒๕๕๘ : ๑๐๐) นายชม แสนมิตร เล่าว่า “สิ่งที่เขาพูดมีความน่าสนใจและเป็นสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นจริงของชาวอีสานในชนบทขณะนั้น เพียงแต่เป็นสิ่งที่ชาวบ้านไม่เคยตระหนักมาก่อน ดังเรื่องยุคพระศริอารย์ ซึ่งชาวบ้านในภาคอีสานมีความเชื่อว่าเป็นดินแดนที่มีความยุติธรรม ความเท่าเทียมกัน และปราศจากความทุกข์ยาก จึงเป็นสาเหตุสำคัญที่ผลักดันในเด็กหนุ่มในหมู่บ้านตัดสินใจเดินทางไปเข้าร่วมขบวนการที่ลาว” (ชม แสนมิตร, สัมภาษณ์, ๘ มกราคม ๒๕๖๐) นายหนูลา จิตมาตย์ เป็นผู้หนึ่งที่อดีตได้เดินทางร่วมขบวนการนี้ โดยเล่าว่า “ที่ประเทศลาวไม่ได้สอนเพียงการทหารเท่านั้น หากแต่ยังให้ตนเองได้เรียนหนังสือและศึกษาเกี่ยวกับลัทธิมารกซ์ เลนิน ตลอดจนแนวคิดการปกครองที่จะสร้างความเท่าเทียมให้คนในสังคมด้วย (หนูลา จิตมาตย์, สัมภาษณ์, ๘ มกราคม ๒๕๖๐)

ในช่วงแรกของการเดินทางไปร่วมกับขบวนการที่ประเทศลาวของชาวบ้านนาบัวยังไม่เป็นที่รับรู้ของรัฐบาลไทยมากนัก จนกระทั่งรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ภาคอีสานถูกเพ่งเล็งในฐานะดินแดนด้อยพัฒนาที่อาจบ่มเพาะการต่อต้านอำนาจรัฐบาลไทย และอาจมีแนวโน้มสู่ขบวนการแบ่งแยกดินแดนที่หนุนหลังโดยประเทศคอมมิวนิสต์ เช่น จีน เวียดนามเหนือ และลาว ทำให้รัฐบาลได้ออกประกาศพระราชบัญญัติป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ. ๒๔๙๕ เหตุการณ์ปราบปรามได้รุนแรงต่อเนื่องมาจนถึงรัฐบาลของพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในปี พ.ศ. ๒๕๐๑ รัฐบาลจึงเริ่มให้การสนับสนุนโครงการพัฒนาจังหวัดต่าง ๆ ในภาคอีสานควบคู่กันกับการจับกุมกวาดล้างผู้ที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำการอันเป็นคอมมิวนิสต์ที่จะบ่อนทำลายความมั่นคงของชาติ (สุเทพ สุนทรเภสัช, ๒๕๔๘ : ๓๗)

การปะทะกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลไทยกับชาวบ้านนาบัวเกิดขึ้นครั้งแรกในวันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๐๔ โดยได้สืบทราบว่ามีการปราบปรามกลุ่มประชาชนผู้ฝักใฝ่ลัทธิคอมมิวนิสต์ จนมีผู้คนบาดเจ็บและเสียชีวิตที่บ้านนาบัว คราวนั้นถือว่าเป็นเสียงปืนแตกครั้งแรก แต่เนื่องจากมีการปิดข่าวเพื่อความมั่นคงและความสามัคคีของบ้างเมือง ดังนั้นจึงไม่ถือว่าเป็นวันเสียงปืนแตกอย่างเป็นทางการ (ศักดิ์ดา แสนมิตร, ๒๕๕๙ : ๕) ในเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๐๔ พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) จึงมีมติให้ดำเนินการต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธ วันที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๐๔ ทางการได้เข้าปิดล้อมหมู่บ้านและจับกุมชาวบ้านไปทั้งสิ้น ๗๙ คน รวมทั้งนายภูมีและนายชม แสนมิตร ตามกฎหมายที่ว่าด้วยเรื่องการปราบปรามกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยกับแนวทางของรัฐบาลหรือการเป็นคอมมิวนิสต์

ในปี พ.ศ. ๒๕๐๖ รัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร การดำเนินนโยบายปราบปรามคอมมิวนิสต์ยังคงรุนแรงต่อไป พร้อมกับสานต่อการดำเนินโครงการพัฒนาอีสานที่สนับสนุนโดยสหรัฐอเมริกา และเริ่มมีการใช้อำนาจที่ชาวบ้านเรียกว่า “อำนาจเถื่อน” (นิพนธ์ เศวตะดุล, ๒๕๕๖ : ๑๓) โดยการปราบปรามชาวบ้านในลักษณะที่กล่าวหาว่า ชาวบ้านนาบัวทุกคนเป็นคอมมิวนิสต์และกระทำต่อชาวบ้านโดยไม่คำนึงถึงหลักสิทธิมนุษยชนหรือธรรมเนียมใด ๆ ของสังคม เช่น การจับกุมขังไว้รวมกัน การทำร้ายทุบตี การล่วงละเมิดทางเพศ สร้างความสับสน หวาดกลัว ทุกข์ใจ คับแค้น และเกลียดชัง ทำให้ชาวบ้านเริ่มมองเห็นถึงความไม่เป็นธรรมของรัฐบาลที่มีต่อตนเอง จากการที่ไม่เคยรู้ว่าคอมมิวนิสต์เป็นอย่างไร หลายคนได้เริ่มตั้งคำถามนี้มากขึ้น นายหนูลา จิตมาตย์ เล่าว่า “คนนาบัวเกือบทั้งหมดน่าจะสนับสนุน พคท. ทั้งอย่างเปิดเผยและลับ ๆ เพราะความโหดร้ายที่รัฐได้ปฏิบัติต่อชาวบ้านทำให้ชาวบ้านต้องลุกขึ้นสู้เพื่อความอยู่รอด” (หนูลา จิตมาตย์, สัมภาษณ์, ๘ มกราคม ๒๕๖๐)

วันที่ ๗ สิงหาคม ๒๕๐๘ ทางการส่งตำรวจ ทหาร ออกมาปราบปรามฝ่ายคอมมิวนิสต์อย่างหนักในพื้นที่รอยต่อ ๓ อำเภอ คือ อำเภอธาตุพนม อำเภอเมือง และอำเภอนาแก พื้นที่ระหว่างบ้านนาบัว บ้านหนองฮี บ้านดงอินำ และ

เกิดการปะทะกันที่บริเวณโนนนาริมห้วยบัง การปะทะกันครั้งนั้นทำให้ฝ่ายเจ้าหน้าที่เสียชีวิต ๑ นาย บาดเจ็บ ๔ นาย ฝ่ายแนวร่วมของสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์เสียชีวิต ๑ นาย คือนายกองสิน จิตมาตย์ หรือสหายเสถียร เหตุการณ์ครั้งนั้นจึงถูกเรียกว่า “วันเสียงปืนแตก” นับจากนั้นมาการต่อสู้กันด้วยอาวุธระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับชาวบ้านซึ่งเป็นแนวร่วมขบวนการของพรรคคอมมิวนิสต์ได้กระทำการอย่างเปิดเผย ภายใต้แนวคิดและอุดมการณ์ที่แตกต่างกัน และขยายวงกว้างออกไปมากขึ้น (ศักดิ์ดา แสนมิตร, สัมภาษณ์, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๐) และบ้านนาบัวถูกกำหนดให้กลายเป็นพื้นที่สีแดงที่รัฐต้องเฝ้าระวัง มีการส่งกองกำลังมาตั้งค่ายในหมู่บ้าน เพื่อควบคุมประชาชนอย่างเข้มงวด มีการสร้างถนนเข้าไปยังหมู่บ้านเพื่ออำนวยความสะดวกในการเข้ามาปฏิบัติการปราบปรามคอมมิวนิสต์ ทางเข้าออกของหมู่บ้านถูกล้อมด้วยลวดหนาม กลายเป็นบาดแผลแห่งความเจ็บปวดของชาวบ้านมาจนถึงทุกวันนี้

สิ้นสุดสงครามเย็นและการเดินทางออกจากป่าสู่หมู่บ้าน

ปี พ.ศ. ๒๕๑๒-๒๕๑๕ สถานการณ์ทางการเมืองในภูมิภาคเริ่มนำมาสู่ความผกผัน เมื่อค่ายอุดมการณ์สังคมนิยมจีนกับสหภาพโซเวียตเกิดความขัดแย้งกัน และฝ่ายสหรัฐอเมริกาได้ถอนทหารออกจากเวียดนาม ขณะเดียวกันสหรัฐอเมริกาก็เริ่มสานสัมพันธ์กับจีน ภายหลังการเดินทางเยือนจีนอย่างเป็นทางการของประธานาธิบดี ริชาร์ด นิกสัน ในปี พ.ศ. ๒๕๑๕ ถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของสงครามเย็น นำไปสู่การปรับเปลี่ยนนโยบายทางทูตของไทย โดยในปี พ.ศ. ๒๕๑๘ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เดินทางเข้าพบประธานาธิบดีเหมา เจ๋อ ตุง ที่กรุงปักกิ่งอย่างเป็นทางการ เพื่อหารือให้จีนหยุดสนับสนุนการเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (สมชัย ภัทรธนานันท์, ๒๕๕๘ : ๑๑๒)

ในปี พ.ศ. ๒๕๒๒ การดำเนินนโยบายการทูตของรัฐบาลไทยกับรัฐบาลจีนเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๘ เริ่มบังเกิดผล เมื่อสถานีวิทยุเสียงประชาชนแห่ง

ประเทศไทย (สปท.) ซึ่งเป็นกระบอกเสียงสำคัญของ พคท. ในประเทศจีนได้ปิดตัวลงภายหลังการเจรจาการทูตกับรัฐบาลจีนของนายกรัฐมนตรีเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ส่งผลให้รัฐบาลจีน เวียดนาม และลาวตัดความช่วยเหลือ พคท. ในเวลาต่อมา ในส่วนที่บ้านนาบัว ในวันที่ ๗ สิงหาคม ปีเดียวกัน ทางราชการได้เข้ามาจัดงานวันเสียงปืนแตกขึ้นเป็นครั้งแรก และนำชาวบ้านไปฝึกเป็นอาสาป้องกันชาติ (ทสปช.) เป็นการลดความรุนแรงและใช้จิตวิทยาให้ชาวบ้านมาเป็นส่วนหนึ่งของรัฐ

ในปี พ.ศ. ๒๕๒๓ รัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ได้ออกคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ ๖๖/๒๕๒๓ ได้ใช้หลักวิธี “การเมืองนำทหาร” โดยได้นิรโทษกรรมผู้เข้าร่วมการต่อสู้ให้ออกจากป่ามาเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย (ผรท.) พร้อมทั้งให้เงื่อนไขว่าจะให้ที่ดินทำกินทำให้ชาวบ้านจำนวนหนึ่งตัดสินใจออกมามอบตัวเพื่อเป็น ผรท. กันมากขึ้น ทำให้ พคท. ล่มสลายอย่างเป็นทางการไปพร้อมกับสหภาพโซเวียตในปี พ.ศ. ๒๕๓๔ (ทิฆัมพร สิงโตมาศ, ๒๕๖๐)

ในปี พ.ศ. ๒๕๔๓ รัฐบาลนายชวน หลีกภัย ได้ประกาศยกเลิกพระราชบัญญัติป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ. ๒๔๙๕ ที่กระทำขึ้นในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ส่งผลให้ข้อกล่าวหาที่เกี่ยวกับการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ในประเทศไทยเป็นอันสิ้นสุดลงไป

หลังวันเสียงปืนดับและการจัดการประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชน (พ.ศ. ๒๕๓๔-๒๕๕๑)

บ้านนาบัวหลังนโยบาย ๖๖/๒๕๒๓

การดำเนินนโยบายการเมืองนำการทหารของรัฐบาลภายใต้นโยบาย ๖๖/๒๕๒๓ ทำให้ผู้ที่เคยปรารถนาความเสมอภาคทางสังคมได้ออกมาจากป่าเป็นจำนวนมาก สำหรับชาวบ้านนาบัวการตัดสินใจออกจากป่าไม่ใช่เรื่องง่ายและเป็นสิ่งที่เจ็บปวด เนื่องจากชาวบ้านหลายคนอยู่ในป่ามานานนับสิบปี ใช้ชีวิตอยู่

ในป่าเสมือนเป็นบ้าน บางคนมีครอบครัวและเรียนรู้วิชาชีพต่าง ๆ เพื่อหวังจะกลับมาทำงานเคลื่อนไหวพัฒนาบ้านเกิดของตนให้พ้นจากความทุกข์ยาก นายชม แสนมิตร เล่าว่า “แม้หลังวันเสียงปืนดับ ประเทศไทยจะมีพัฒนาการทางประชาธิปไตยที่ดีขึ้น แต่สถานการณ์ทางการเมืองยังคงลุ่ม ๆ ดอน ๆ ทำให้ชาวบ้านนาบัวไม่เคยหยุดต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิและความเป็นอยู่ที่ดี เพียงแต่ปรับเปลี่ยนรูปแบบการต่อสู้มาอยู่ในระบอบประชาธิปไตย เช่น การต่อรองผลประโยชน์เชิงนโยบายผ่านการใช้สิทธิเลือกตั้ง และการเรียกร้องตามสิทธิในรัฐธรรมนูญ (ชม แสนมิตร, สัมภาษณ์, ๘ มกราคม ๒๕๖๐) โดยมองว่าอุปสรรคสำคัญของการพัฒนาคือการศึกษาที่ไม่เคยถูกกระจายให้กับชาวนาอีสานอย่างทั่วถึง ขณะเดียวกันระบบการศึกษาของไทยมุ่งผลิตคนเพื่อออกไปรับใช้ทุนและเป็นเครื่องมือไขว่คว้าหาเกียรติยศ ไม่ใช่เพื่อการรับใช้สังคม ทำให้สังคมชาวนาอ่อนแอ เป้าหมายการต่อสู้เพื่อสิทธิที่เท่าเทียมของชาวนาอีสานจึงยังไม่บรรลุและจะต้องดิ้นรนต่อสู้ต่อรองกันต่อไป

การก่อตั้งสโมสร ๗ สิงหาเพื่อการพัฒนาและฟื้นคืนประวัติศาสตร์การต่อสู้

ภายหลังการตัดสินใจออกมาจากป่าของชาวบ้านนาบัวแล้ว ชาวบ้านได้รวมตัวกันเพื่อเริ่มพัฒนาหมู่บ้าน มีการจัดตั้งศูนย์เด็กเล็ก การปลูกยาสูบภายใต้การเข้ามาของยาสูบพันธุ์เตอร์กีส และที่สำคัญได้การทำเรื่องราวทางประวัติศาสตร์วันเสียงปืนแตกของบ้านนาบัวให้เป็นที่รู้จักในวงกว้างและฟื้นฟูบทบาทของเหล่าสหายและชาวบ้านที่ร่วมต่อสู้ให้เป็นที่รับรู้ ตลอดจนสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการต่อสู้ของชาวบ้านนาบัวต่อคนรอบนอก โดยการนำของนายนิพนธ์ เศวตะดุล ร่วมกับสหายอีก ๑๔ คน ได้แก่ นายไสว แสนมิตร, นายชม แสนมิตร, นายหนูลา จิตมาตย์, นายยรรยง จิตมาตย์, นางสัมมา ศุนราช, นางละเอียด จิตมาตย์, นางสมพอ จิตมาตย์, นางสมจิต ไผ่ไร่, นางดำรง ราชสินธุ์, นางรอง มูลเมือง, นางขนานทอง วงษ์โชก, นางแตงทอง แสนมิตร,

นางอำนวย และนางคำมุก (ไม่ทราบนามสกุล) ตั้งเป็น “สโมสรอาสาสมัคร ๗ สิงหา เพื่อการพัฒนาการเมืองภาคพลเมือง” หรือ สโมสร ๗ สิงหา ขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๔๔ จึงกล่าวได้ว่าปี พ.ศ. ๒๕๔๔ เป็นช่วงเวลาของการตื่นตัวในการจัดการความรู้ทางประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่นของบ้านนาบัวอย่างเห็นได้ชัด นอกจากการจัดตั้งสโมสร ๗ สิงหาแล้ว ยังมีความพยายามบอกเล่าตัวตนความเป็นผู้ไทผ่านการจัดทำหนังสือประวัติชุมชนและความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนในนาม “ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านนาบัว”

ปี พ.ศ. ๒๕๔๕ สโมสร ๗ สิงหาได้จัดกิจกรรมงานรำลึกวันเสียงปืนแตกขึ้นครั้งแรกของบ้านนาบัว โดยชื่อว่า “งานเชิดชูนักสู้เพื่อประชาธิปไตย ๗ สิงหา” เพื่อให้ประวัติศาสตร์บ้านนาบัวเป็นที่รับรู้ในวงกว้าง และมีการถ่ายทำรายการผ่านสถานีโทรทัศน์ไอทีวีในรายการย้อนรอย ภายในงานมีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับ การจัดเวทีเสวนา อ่านบทกวี เล่นดนตรีเพื่อชีวิต และการแสดงศิลปวัฒนธรรมผู้ไท ปี พ.ศ. ๒๕๔๖ ทางจังหวัดได้เข้ามาเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการปกครองส่วนท้องถิ่น ภายใต้โครงการ “เพชรในถิ่น” (นิพนธ์ เศวตะดุล, สัมภาษณ์, ๑๖ มกราคม ๒๕๖๐)

ความสำนึกทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มเยาวชนและการปลุกผีที่บ้านนาบัว

ปี พ.ศ. ๒๕๕๑ ชุมชนบ้านนาบัวได้รับการติดต่อจากนายอภิชาตพงศ์ วีระเศรษฐกุล เพื่อเข้ามาถ่ายทำภาพยนตร์เกี่ยวกับเหตุการณ์วันเสียงปืนแตก โดยขอให้นายนิพนธ์ เศวตะดุล เป็นผู้ประสานงานติดต่อกลุ่มเยาวชนในหมู่บ้านเพื่อมาช่วยงานเบื้องหลังและร่วมแสดงในภาพยนตร์ กิจกรรมสำคัญที่กลุ่มเยาวชนได้ร่วมทำกับทีมงานถ่ายทำภาพยนตร์ คือ การออกแบบและสร้างยานอวกาศเพื่อใช้ประกอบฉาก โดยนายอภิชาตพงศ์ มองเห็นว่าหมู่บ้านนาบัวเป็นสถานที่ที่เต็มไปด้วยความทรงจำที่ถูกปิดกั้นไว้จากเหตุการณ์ความรุนแรง

ทางการเมืองในอดีต จึงเหมาะที่จะเป็นจุดจอดยานอวกาศเพื่อการเดินทางหลบหนีหรือหายตัวในภาพยนตร์ ซึ่งสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นเสมือนการสร้างตัวตนจากเหตุการณ์จำลองเพื่อปลูกถ่ายความทรงจำไปยังเยาวชนและพื้นที่

ภาพถ่ายและภาพเคลื่อนไหวจากการถ่ายทำที่นาบัวถูกนำไปผลิตเป็นนิทรรศการศิลปะจัดวางชื่อ “ปลุกผี” เป็นการจินตนาการพื้นที่กันดารอย่างหมู่บ้านนาบัวขึ้นมาใหม่ โดยบ้านนาบัวเป็นสถานที่ความทรงจำและอุดมการณ์การต่อสู้ในอดีตได้สูญสลาย โดยเชื่อมโยงความทรงจำ เวลา สถานที่ ซึ่งมีความทรงจำตามมาหลอกหลอนเสมือนการปลุกผี โดยเป็นการปลุกผีความทรงจำในตัวเองที่อยู่ในพื้นที่นั้นและปลุกผีความทรงจำของคนในท้องถิ่น ผสมผสานกับเรื่องจริง เรื่องแต่ง ความฝัน และจินตนาการ ทำให้บ้านนาบัวเป็นที่รู้จักและมี ผู้มาเยือนมากขึ้น โดยเฉพาะการเข้ามาซึมซับแรงบันดาลใจจากผลงานของอภิชาติพงศ์ ซึ่งไม่ได้เข้ามาเพียงเพื่อดูสถานที่หรือศิลปวัตถุที่อภิชาตพงศ์ทิ้งไว้ให้หมู่บ้านเท่านั้น ยังมีการสอบถามเกี่ยวกับเหตุการณ์การต่อสู้ทางการเมืองของชาวบ้านในอดีตด้วย ซึ่งนำมาสู่การสนทนากับผู้คนในชุมชน และเป็นการปลุกความทรงจำที่เคยถูกปิดกั้นให้ตื่นขึ้นมาอีกครั้ง

สรุปผลการวิจัย

บ้านนาบัวเป็นหนึ่งในหลายชุมชนที่พยายามฟื้นฟูองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ของตนเอง ซึ่งจะเห็นได้ว่า ชาวบ้านมีการต่อสู้และปรับตัวเพื่อธำรงรักษาอัตลักษณ์และยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองมาโดยตลอด เริ่มจากการต่อสู้กับความยากลำบากในการบุกเบิกที่ดินทำกินและทำการผลิต มาสู่การต่อสู้กับความไม่เป็นธรรมจากรัฐบาลจนกลายเป็นเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่สร้างบาดแผลให้กับชุมชน จนเมื่อเหตุการณ์สงบชาวบ้านยังต้องออกมาสู้กับความเข้าใจผิดของสังคมภายนอกที่มองเข้ามาในหมู่บ้านอย่างอคติว่าแท้จริงแล้วพวกเขาเป็นเพียงชุมชนชาวนาที่รักความสงบ ยึดมั่นในชาติ ศาสนา

มหากษัตริย์ และปรารถนาจะเห็นสังคมที่เป็นธรรมไม่ต่างจากคนไทยในพื้นที่อื่น ๆ

อย่างไรก็ตาม เป็นธรรมชาติของสังคมที่มีความเป็นพลวัตและเป็นพื้นที่ของการช่วงชิงทางอุดมการณ์ ทำให้พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของบ้านนาบัวมีความซับซ้อนของการต่อสู้ระหว่างวัฒนธรรมและอุดมการณ์ของรัฐ ชาติพันธุ์และกลุ่มการเมืองอื่น ๆ ไม่อาจหลุดรอดจากวงการต่อสู้ระหว่างอำนาจทางสังคมของกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ได้ ผลลัพธ์ของการต่อสู้นี้นำมาสู่การฟื้นคืนประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านผ่านการจัดงานรำลึกและการก่อตั้งศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน ทั้งในรูปแบบของพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์และแหล่งเรียนรู้อื่น ๆ

นอกจากนี้ บ้านนาบัวยังมีศักยภาพหลายด้านที่จะพัฒนาไปสู่การจัดการความรู้ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพในอนาคต เพราะมีสมาชิกของหมู่บ้านที่มากประสบการณ์ และเป็นผู้ให้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์รวมถึงความรู้ด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญา มีผู้นำรุ่นใหม่ที่มีความกระตือรือร้นและที่สำคัญที่สุดมีทุนทางวัฒนธรรมจากการที่เรื่องราวของชุมชนถูกทำให้เป็นที่รู้จักในวงกว้างผ่านงานการศึกษาและวิจัย ตลอดจนสื่อมวลชนแขนงต่าง ๆ ที่ทำให้การจัดการความรู้ทางประวัติศาสตร์เป็นสาธารณประโยชน์ต่อชุมชนและส่วนรวมอื่น ๆ

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัย

ผลของงานวิจัยนี้ ได้เน้นการศึกษาประวัติศาสตร์จากคำสัมภาษณ์ของผู้คนชุมชนค่อนข้างมาก เนื่องจากต้องการสร้างเนื้อหาหรือเรื่องราวจากความทรงจำร่วมของชุมชน สิ้นสุดลงแค่ความสำนึกทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มเยาวชนและการปลุกผีที่บ้านนาบัวปี พ.ศ. ๒๕๕๑ ซึ่งยังไม่ได้กล่าวถึงประวัติศาสตร์ชุมชนในปัจจุบัน จึงควรมีการศึกษาเพิ่มเติมให้เกิดเป็นแนวทาง

การพัฒนาชุมชนในอนาคตต่อไป

๒. ข้อเสนอแนะในการประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิต

บ้านนาบัวเป็นหมู่บ้านประวัติศาสตร์ที่ครั้งหนึ่งเคยเป็นหมุดหมายของการปะทะต่อสู้ด้วยอาวุธครั้งแรกระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) กับรัฐบาลไทย ซึ่งเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์นี้ควรได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐในการจัดการองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชาวบ้าน เช่น การจัดค่ายเยาวชน การสอดแทรกความรู้ท้องถิ่นในโรงเรียน หรือกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อดึงให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมเรียนรู้ประวัติศาสตร์ร่วมกัน เป็นต้น สำหรับหาแนวทางฟื้นฟูศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน และเชื่อมโยงทรัพยากรวัฒนธรรมจากพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชน

เอกสารอ้างอิง

ทิฆัมพร สิงโตมาศ. ๒๕๖๐. หมู่บ้านเสียงปืนแตก : ประวัติศาสตร์ การเคลื่อนไหวทางการเมือง และการสร้างอัตลักษณ์ของท้องถิ่นบ้านนาบัว. **วารสารธรรมศาสตร์**. ๓๖(๓), ๑๑๒-๑๔๗.

ธันวา ใจเที่ยง. ๒๕๔๖. **หมู่บ้านชาวนาปฏิวัติบนแผ่นดินอีสานตอนบน**. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.

นิพนธ์ เศวตดุล. ๒๕๕๖. **วันเสียงปืนแตกที่นาบัว หมู่บ้านประวัติศาสตร์การต่อสู้ของชาวนาปฏิวัติ : อดีต ปัจจุบัน บนเส้นทางสู่อนาคตชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง**. นครพนม: สโมสรอาสาสมัคร ๗ สิงหาเพื่อการพัฒนาการเมืองภาคพลเมือง.

ศักดิ์ดา แสนมิตร. ๒๕๔๔. **ฮีตคองผู้ไทชนเผ่าบ้านนาบัว ตำบลโคกหินแฮ่ อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม**. มปท.

ศักดิ์ดา แสนมิตร. ๒๕๕๙. **บ้านนาบัว หมู่บ้านประวัติศาสตร์เสียงปืนแตก**. มปท.

สมชัย ภัทรธนานันท์. ๒๕๕๘. การสร้างรัฐประชาชาติไทยกับการต่อสู้ด้วยอาวุธของชาวนาอีสาน : กรณีบ้านนาบัว จังหวัดนครพนม. **รัฐศาสตร์สาร**. ๓๖(๑), ๘๓-๑๑๕.

สุเทพ สุนทรเภสัช. ๒๕๔๘. **หมู่บ้านอีสานยุคสงครามเย็น : สังคมวิทยาของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. กรุงเทพฯ: ศิลปะวัฒนธรรม.

ออนไลน์

ไทยโพสต์ออนไลน์. **ศิลปะจัดวาง ‘ปลุกผี’ ครั้งแรกในไทย**. สืบค้นเมื่อ ๘ ธันวาคม ๒๕๕๔, จาก http://www.ryt9.com/s/tpd/1297036

บุคลานุกรม

คอนสวรรค์ ฤทธิกร, **สัมภาษณ์**, ๘ มกราคม ๒๕๖๐.

ชม แสนมิตร, **สัมภาษณ์**, ๘ มกราคม ๒๕๖๐.

นิพนธ์ เศวตะดุล, **สัมภาษณ์**, ๑๖ มกราคม ๒๕๖๐.

ศักดิ์ดา แสนมิตร, **สัมภาษณ์**, ๒๐ มีนาคม ๒๕๖๐.

หนูลา จิตมาตย์, **สัมภาษณ์**, ๘ มกราคม ๒๕๖๐.

การเปลี่ยนแปลงของชุมชนเวียดนามบ้านท่าแร่ สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม – พ.ศ. ๒๕๕๐

อนรรฆ สมพงษ์[๑]

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสาเหตุการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงในมิติด้านสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ของชุมชนเวียดนามบ้านท่าแร่ อ.เมือง จ.สกลนคร ตั้งแต่ สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ถึง พ.ศ. ๒๕๕๐

ผลการศึกษาพบว่า สาเหตุหลักที่ทำให้ชุมชนเปลี่ยนแปลงคือ เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ได้มีการประกาศใช้นโยบายและมีมาตรการควบคุมชาวเวียดนามอพยพอย่างเข้มงวด ผลจากนโยบายดังกล่าวทำให้การดำเนินชีวิตของชาวเวียดนามยากลำบากมากกว่าเดิม แต่จากนโยบายที่เข้มงวดนี้กลับทำให้ชาวเวียดนามมีความมุ่งมั่นและขยันทำมาหากินมากขึ้น จนสามารถยืนหยัดต่อสู้ และมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีกว่าชาวพื้นเมืองที่อาศัยอยู่เดิม

เมื่อเวลาผ่านไป ภายหลังสงครามเวียดนามเป็นต้นมา แนวนโยบายต่อชาวเวียดนามอพยพมีลักษณะผ่อนปรนมากขึ้นอันนำไปสู่การให้สัญชาติไทยและสถานะคนต่างด้าวเข้าเมืองชาวเวียดนามรุ่นใหม่ส่วนใหญ่ที่เกิดบนผืนแผ่นดินไทยได้รับสัญชาติไทย มีการศึกษาและดำเนินชีวิตเหมือนคนไทยทุกประการ ส่งผลต่อวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมค่อย ๆ หายไปจนแทบไม่เหลือให้เห็นอีกแล้วในปัจจุบัน

คำสำคัญ : ชาวเวียดนาม, ชุมชนเวียดนาม, บ้านท่าแร่

---

[๑] อาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

Changes in the Vietnamese community of Tha Rae village from 1939 to 2007

Anuk Somphong[2]

Abstract

The purpose of this study was to investigate the causes and effects of social, cultural and economic changes within the Vietnamese community of Tha Rae Village, Muang district, Sakon Nakhon Province since the government time of Field Marshal Plaek Phibunsongkhram to 2007.

The findings revealed that the main causes of the changes were the strict policies and measures controlling Vietnamese immigrants, enacted by the government of Field Marshal Plaek Phibunsongkhram in 1949. On one hand, this resulted in the Vietnamese being more poverty stricken. On the other hand, it drove the Vietnamese immigrants to work hard and be more determined to succeed in their lives. This then led to a better economic status among the Vietnamese immigrants when compared with the local Thai people in the community.

Later, after the Vietnam War, the policies towards the Vietnamese immigrants had been flexible, leading to them being granted Thai citizenship and resident alien. Thus, most of the new generation of Vietnamese immigrants born in Thailand had been granted Thai citizenship. They had received an education and had a way of living similar to Thai citizens. Hence, this had caused changes in old traditions, some of which being no longer in existence nowadays.

Keywords : Vietnamese, Vietnamese community, Tha Rae Village

---

[2] Lecturer, Faculty of Education, Sakon Nakhon Rajabhat University.

ที่มาและความสำคัญ

ชาวญวนหรือชาวเวียดนามเป็นชนชาติที่มีประวัติคู่กับชาวไทยมาช้านาน ชาวเวียดนามจำนวนมากได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทย และใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับคนไทยในเขตจังหวัดต่าง ๆ อย่างผสมกลมกลืน (ขจัดภัย บุรุษพัฒน์, ๒๕๒๑ : ๑) ในปัจจุบันชาวเวียดนามรุ่นหลัง ๆ ที่เกิดและเติบโตในเมืองไทย ส่วนใหญ่ได้รับสัญชาติไทยเกือบทั้งหมดแล้ว มีเพียงบางส่วนเท่านั้นที่ยังคงใช้สัญชาติเดิม โดยเฉพาะผู้อาวุโสที่อพยพเข้ามาในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๒๔ ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกได้ขยายไปทางภาคอีสานที่จังหวัดอุบลราชธานี จากนั้นจึงเริ่มขยายไปตามลำน้ำโขงแถบเมืองนครพนม สกลนคร มุกดาหาร หนองคาย เวียงจันทน์และเมืองต่าง ๆ ในภาคอีสาน เมื่อมาถึงสกลนครบาทหลวง ชาเวียร์ เกโก ซึ่งเป็นผู้นำการเผยแผ่ศาสนาได้เห็นชาวเวียดนามที่อพยพอาศัยเข้ามาอยู่ในตัวอำเภอเมืองนั้น ถูกใช้ให้เป็นทาส และถูกชาวบ้านมองว่าเป็นผีปอบ อีกทั้งชีวิตความเป็นอยู่ก็ขัดสนมาก บาทหลวงชาเวียร์ จึงได้ทำการไถ่ตัวและอพยพครอบครัวชาวเวียดนามจากตัวเมืองสกลนครข้ามหนองหาร มาตั้งหลักแหล่งใหม่ทางฝั่งเหนือของหนองหารที่หมู่บ้านท่าแร่ จำนวนคนอพยพเข้ามาตั้งบ้านเรือนที่บ้านท่าแร่ครั้งนั้นมีประมาณ ๒๐ ครอบครัว ราว ๑๕๐ คน มีทั้งชาวเวียดนาม ชาวพื้นเมือง และกลุ่มเผ่าพันธุ์อื่น ๆ หลังจากนั้นบ้านท่าแร่ก็มีผู้อพยพชาวเวียดนามที่นับถือศาสนาคริสต์เพิ่มขึ้นอีกเป็นจำนวนมาก โดยเข้ามาด้วยสาเหตุต่างกัน ชาวเวียดนามเหล่านี้ได้ช่วยกันทำนุบำรุงและส่งเสริมคริสตศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง จากชุมชนคริสตังเล็ก ๆ ที่ก่อตั้งในปี พ.ศ. ๒๔๒๗ จนสามารถยกฐานะขึ้นเป็นอัครมณฑลในปี พ.ศ. ๒๕๐๘ ทำให้บ้านท่าแร่กลายเป็นศูนย์รวมของศาสนาคริสต์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

บ้านท่าแร่หรือบ้านท่าแฮ่ เป็นหมู่บ้านเก่าแก่ที่มีความเป็นมายาวนาน ดังปรากฏหลักฐานที่เป็นเอกสารของทางราชการ หลักฐานประเภทโบราณวัตถุ

และหลักฐานทางศิลปกรรม เนื่องจากหมู่บ้านตั้งอยู่ริมหนองหารซึ่งเป็นแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์มีปลาชุกชุม ดังนั้นบริเวณรอบ ๆ หนองหารจึงมีผู้คนมาตั้งถิ่นฐานอยู่ตั้งแต่สมัยโบราณ (สาลินี มานะกิจ, ๒๕๔๘ : ๔) จากการที่บ้านท่าแร่มีภูมิศาสตร์ที่ดี ความศรัทธาของคนในชุมชนที่ยึดมั่นต่อศาสนา การมีผู้นำทางศาสนาที่เข้มแข็ง ทำให้ชุมชนบ้านท่าแร่ขยายตัวมีความเข้มแข็งทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและศาสนา กลายเป็นศูนย์กลางของชุมชนชาวคริสต์คาทอลิกในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเฉพาะหลังจากที่ชาวเวียดนามอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยเป็นจำนวนมาก ชาวเวียดนามเหล่านี้มีความอดทนและขยันขันแข็งในการประกอบอาชีพ ทำให้มีฐานะดี เกิดการสร้างบ้านเรือนขนาดใหญ่แบบสถาปัตยกรรมเวียดนามผสมผสานฝรั่งเศสซึ่งมีให้เห็นจนถึงทุกวันนี้ สะท้อนให้เห็นถึงความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจของชาวเวียดนามได้เป็นอย่างดี

บ้านท่าแร่อยู่ห่างจากตัวเมืองสกลนครประมาณ ๒๐ กิโลเมตร ปัจจุบันได้ยกระดับเป็นตำบลท่าแร่ ท่าแร่เป็นที่รู้จักกันทั่วไปว่าเป็นหมู่บ้านที่มีประชากรนับถือศาสนาคริสต์มากที่สุดในประเทศไทย เป็นชุมชนที่เก่าแก่มีอายุกว่า ๑๐๐ ปี และยังเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดสกลนคร นอกจากจะมีคนไทยเชื้อสายเวียดนามอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากแล้วสิ่งที่พิเศษและแตกต่างจากชาวเวียดนามอพยพในบริเวณอื่น ของประเทศไทยก็คือ ชาวเวียดนามบ้านท่าแร่นับถือศาสนาคริสต์กันเป็นกลุ่มก้อน แตกต่างกับชุมชนเวียดนามในที่อื่น ๆ ซึ่งส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่นับถือศาสนาคริสต์

ประเด็นที่น่าสนใจ คือ ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมของชุมชนชาวเวียดนาม ตั้งแต่เข้ามาตั้งถิ่นฐานที่บ้านท่าแร่อิทธิพลของศาสนาคริสต์และนโยบายของรัฐไทยที่มีต่อชาวเวียดนามนั้น ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนชาวเวียดนามหรือไม่ นอกจากนี้ยังมีเหตุปัจจัย ทั้งภายในและภายนอกอีกหรือไม่ ที่ทำให้ชุมชนชาวเวียดนามเปลี่ยนแปลงไป

จากการค้นหาเอกสารเกี่ยวกับบ้านท่าแร่ตามแหล่งต่าง ๆ พบว่ามีงานที่ศึกษาเกี่ยวกับบ้านท่าแร่อยู่จำนวนหนึ่ง แต่งานที่เกี่ยวกับชาติพันธุ์เวียดนามยังมีจำนวนน้อย มีเพียงงานของสาลินี มานะกิจ ที่ทำการศึกษาเกี่ยวกับความเป็นมาและความเปลี่ยนแปลงของชุมชนคาทอลิกบ้านท่าแร่ วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ถือว่าให้ข้อมูลในด้านความเปลี่ยนแปลงของชุมชนบ้านท่าแร่ได้เป็นอย่างดี แต่งานดังกล่าวมุ่งศึกษาเกี่ยวกับชุมชนคาทอลิกมากกว่าชุมชน/สังคมชาวเวียดนาม อีกทั้งยังได้ศึกษาถึงปี พ.ศ. ๒๕๐๘ เท่านั้น ซึ่งนับแต่ช่วงเวลานั้นเป็นต้นมา สภาพวิถีชีวิตของชุมชนชาวเวียดนาม บ้านท่าแร่ ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร

ด้วยความน่าสนใจของชุมชนเวียดนาม บ้านท่าแร่ ที่มีอยู่หลายประการจึงเป็นแรงจูงใจสำคัญที่ทำให้ผู้วิจัยต้องการศึกษา ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมของชุมชนเวียดนาม บ้านท่าแร่ จังหวัดสกลนคร ในด้านต่าง ๆ ตามบริบททางสังคมและประวัติศาสตร์ ด้วยความคาดหวังว่าจะได้รับความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับชีวิตของชาวเวียดนาม บ้านท่าแร่ ได้ดียิ่งขึ้น ทำให้สามารถมองเห็นสภาพทั่วไปเกี่ยวกับสังคมชาวเวียดนามบ้านท่าแร่ และสังคมชาวเวียดนามในที่อื่น ๆ ของประเทศไทยได้เป็นอย่างดี และเป็นแนวทางในการศึกษาด้านต่าง ๆ ของชาวเวียดนามในที่อื่น ๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาสาเหตุและผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงในด้านสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ที่มีต่อชุมชนเวียดนามบ้านท่าแร่ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๒-พ.ศ. ๒๕๕๐

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการทำวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ศึกษาหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสังคมวัฒนธรรมของชุมชนชาวเวียดนามบ้านท่าแร่ โดยการค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องให้เป็นหมวดหมู่ จากหลักฐานที่เป็นเอกสารทั้งชั้นต้นและชั้นรอง ได้แก่ งานวิจัย เอกสารจากท้องถิ่น บันทึกเหตุการณ์สำคัญ เป็นต้น นอกจากนี้ยังศึกษาหาข้อมูลที่นอกเหนือจากเอกสารด้วยการลงภาคสนาม โดยการสังเกตและการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อศึกษาทำความเข้าใจและสอบถามข้อมูลทั้งในอดีตและปัจจุบัน พร้อมทั้งนำข้อมูลมารวบรวมและนำเสนอด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์

กรอบแนวคิดในการวิจัย

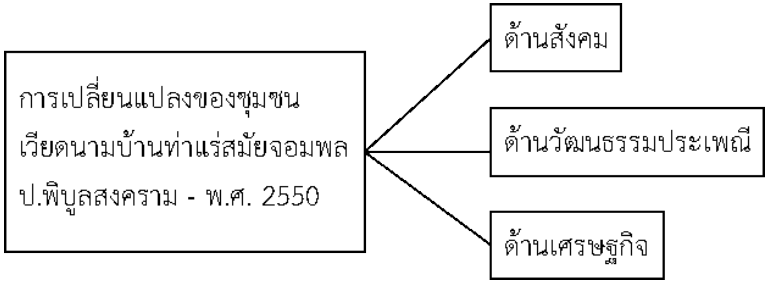

ผลการวิจัย

สาเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชน

ชุมชนบ้านท่าแร่ จังหวัดสกลนคร ก่อตั้งขึ้นด้วยสาเหตุสำคัญ คือ ความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่กรมการเมืองกับมิชชันนารีฝรั่งเศสที่เข้ามาเผยแผ่ศาสนาคาทอลิก ในจังหวัดสกลนคร และเมื่อมีความขัดแย้งมากขึ้นเรื่อย ๆ บาทหลวงซาเวียร์ เกโกและครูทันจึงพากลุ่มคริสต์ชนจากสกลนครอพยพมาตั้งหลักแหล่งที่บ้านท่าแร่ใน พ.ศ. ๒๔๒๗ โดยกลุ่มคริสตชนเมื่อแรกเริ่มของการตั้ง

ชุมชนประกอบด้วยคนญวนและคนพื้นเมืองซึ่งเป็นทาสที่ได้รับการไถ่แล้ว ประมาณ ๑๕๐ คน

จากการที่ชาวเวียดนามอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านท่าแร่เป็นเวลาหลายร้อยปี ชุมชนมีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรถือเป็นเรื่องที่น่าสนใจอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ถือเป็นช่วงที่มีอิทธิพลและส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเวียดนามเป็นอย่างมาก ไม่เฉพาะที่บ้านท่าแร่เท่านั้น แต่ยังส่งผลไปยังชาวญวนอพยพที่อาศัยในพื้นที่อื่น ๆ อีกด้วยในระหว่างที่ชาวเวียดนามตั้งถิ่นที่อยู่อาศัยที่บ้านท่าแร่นั้น มีปัจจัยหลายประการที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตของคนในชุมชน โดยเฉพาะในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ซึ่งเป็นช่วงที่กลุ่มคนญวนอพยพหนีภัยสงครามเข้ามาอยู่ที่ประเทศไทยเป็นจำนวนมาก ประกอบกับในช่วงนั้นเป็นช่วงที่ลัทธิคอมมิวนิสต์กำลังขยายและแผ่อิทธิพลเข้ามาในประเทศไทย ซึ่งประเทศเวียดนามเป็นประเทศที่ได้รับอิทธิพลคอมมิวนิสต์มาจากจีน จึงทำให้ชาวเวียดนามถูกเพ่งเล็งเป็นพิเศษจากทางราชการไทยโดยเฉพาะในช่วงรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้มีการออกมาตรการในการควบคุมชาวเวียดนามทั้งที่พึ่งจะอพยพเข้ามาและตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อนหน้านั้นแล้ว ซึ่งส่งผลต่อการใช้ชีวิตของคนในชุมชนเวียดนามเป็นอย่างมาก โดยในบทนี้จะขอกล่าวถึงสาเหตุจากนโยบายดังกล่าวที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชนชาวเวียดนามบ้านท่าแร่ ตั้งแต่สมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นต้นมา

ในระยะแรกที่ชาวเวียดนามอพยพเข้ามาอยู่อาศัยในประเทศไทยนั้น รัฐบาลไม่จำกัดในเรื่องถิ่นที่อยู่ของชาวเวียดนามแต่อย่างใด คงปล่อยให้ตั้งหลักแหล่งโดยอิสรเสรี ซึ่งชาวเวียดนามส่วนใหญ่ได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ในจังหวัดชายแดนซึ่งติดต่อกับลาว ชาวเวียดนามที่อพยพเข้ามานั้นมีตัวแทนของพวกเวียดมินห์ปะปนเข้ามาด้วย ต่อมาไม่นานนักพวกนี้ก็ได้จัดตั้งองค์กรเวียดมินห์ขึ้น ทำการขับไล่ฝรั่งเศสออกจากจีน ในระยะนั้นทางรัฐบาลยังไม่ค่อยให้ความสนใจกับการ

ดำเนินงานของพวกเวียดมินห์ในหมู่ชาวเวียดนามที่อพยพเท่าใดนัก เพราะเข้าใจว่าเป็นการดำเนินงานของพวกชาตินิยมที่ต้องการกอบกู้เอกราชจากฝรั่งเศส ประกอบกับเพิ่งเสร็จสิ้นสงครามโลกครั้งที่ ๒ รัฐบาลมีปัญหาหลายอย่างที่จะต้องหาทางแก้ไขอย่างรีบเร่ง จึงไม่ได้ให้ความสนใจชาวเวียดนามอพยพเท่าที่ควร (ขจัดภัย บุรุษพัฒน์, ๒๕๒๑ : ๓๙) จนกระทั่งภายหลังจอมพล ป. ได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในปีพ.ศ. ๒๔๙๒ เป็นต้นมา จอมพล ป. ได้ดำเนินนโยบายเน้นหนักไปในเรื่องการสร้างชาติ หรือที่นิยมเรียกกันว่า นโยบายชาตินิยม โดยการทำนุบำรุงประเทศไทยให้เจริญก้าวหน้าเพื่อประโยชน์ของประชาชนชาวไทย ให้คนไทยเป็นผู้มีวัฒนธรรม

สำหรับเหตุผลที่รัฐบาลจอมพล ป. ให้ความสำคัญต่อนโยบายชาตินิยมมากนั้น ปิยนาถ บุนนาค (๒๕๔๗ : ๑๐๐-๑๐๑) ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า อาจเป็นเพราะสงครามที่อุบัติขึ้นในทวีปยุโรปใน พ.ศ. ๒๔๘๒ กำลังขยายตัวเป็นสงครามโลกครั้งที่ ๒ ซึ่งส่งผล กระทบต่อไทยด้วย อย่างน้อยก็ในทางเศรษฐกิจ ซึ่งคนไทยจำเป็นต้องพึ่งตนเองให้ได้มากที่สุด จึงจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจของประชาชนในประเทศเพื่อความเป็นเอกภาพของบ้านเมืองอันจะทำให้สามารถดำรงอยู่ในภาวการณ์ ดังกล่าว รัฐบาลไทยจึงดำเนินการสร้างชาติด้วยวัฒนธรรม เพื่อให้คนไทยไม่ว่าเชื้อชาติใดหรือศาสนาใด มีความสำนึกของความเป็นไทยด้วยการประพฤติเป็นแบบแผนเดียวกันตามข้อกำหนดของรัฐนิยม

นโยบายชาตินิยมดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อประชาชนเชื้อชาติอื่นที่ไม่ใช่คนไทยที่อาศัยอยู่ในเมืองไทย โดยเฉพาะคนเชื้อสายเวียดนามที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ รัฐบาลได้ดำเนินความสัมพันธ์แบบลับ ๆ กับขบวนการต่อต้านอาณานิคมเวียดนาม ความเกรงกลัวในอิทธิพลของลัทธิคอมมิวนิสต์และการต่อต้านคอมมิวนิสต์ของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยเฉพาะลัทธิคอมมิวนิสต์จากประเทศจีนได้เริ่มรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้รัฐบาลไทยนับตั้งแต่สมัยจอมพล ป. เป็นต้นมา ดำเนินนโยบายที่เข้มงวดในการควบคุมชาวจีนซึ่งรวมไปถึงชาวเวียดนามอพยพในเมืองไทยด้วย

ด้วยความเกรงกลัวอิทธิพลของลัทธิคอมมิวนิสต์นั้นอาจจะผ่านเข้ามาทางชาวเวียดนามอพยพโดยผ่านโฮ จี มินห์ ซึ่งได้รับการช่วยเหลือจากจีนในการสู้รบกับฝรั่งเศส ชาวเวียดนามอพยพในประเทศไทยรู้สึกไม่มั่นคงและรู้สึกว่าชีวิตความเป็นอยู่ถูกคุกคาม ความรุนแรงในความรู้สึกดังกล่าวขึ้นอยู่กับนโยบายและการใช้มาตรการควบคุมและลงโทษชาวเวียดนามอพยพของรัฐบาลไทยในแต่ละรัฐบาลในช่วงเวลาที่แตกต่างกันไป ทำให้การแสดงออกในด้านต่าง ๆ ของชาวเวียดนามจึงถูกจำกัดและทำไม่ได้อย่างเสรี

หลังจากที่จอมพล ป. พิบูลสงครามขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้ดำเนินมาตรการต่อชาวเวียดนามในประเทศไทยอย่างเข้มงวด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดำเนินมาตรการสอดส่องดูแลความเคลื่อนไหวของชาวเวียดนามอย่าง ใกล้ชิด มีการจับกุมชาวเวียดนามอพยพด้วยข้อหาคอมมิวนิสต์มีการกำหนดเขตที่พักอาศัยภายใน ๕ จังหวัด การจำกัดอาชีพ หรือการห้ามชาวเวียดนามประกอบอาชีพ ๙ ประเภท และการเคลื่อนย้ายชาวเวียดนามอพยพจากจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือริมแม่น้ำโขงไปยังจังหวัดห่างไกลออกไป

ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ได้มีนโยบายปราบปรามคอมมิวนิสต์อย่างหนัก และได้สานต่อนโยบายกดดันและควบคุมชาวเวียดนามอพยพอย่างเข้มงวด เพื่อกดดันให้ชาวเวียดนามอพยพออกจากประเทศไทยให้หมด มีการส่งเสริมให้ชาวเวียดนามอพยพกลับประเทศ และยังได้ออกกฎเพิ่มความเข้มงวดต่อชาวเวียดนามอพยพในการจำกัดการประกอบอาชีพโดยห้ามชาวเวียดนามประกอบอาชีพ ๒๕ ประเภท นอกจากนี้ชาวเวียดนามยังต้องเสียภาษีมากกว่าคนไทยอีกด้วย

ต่อมาในสมัยจอมพลถนอม กิตติขจรยังคงดำเนินนโยบายต่อต้านและปราบปรามคอมมิวนิสต์อย่างรุนแรงเช่นเดิมในทศวรรษที่ ๑๙๖๐ ตรงกับช่วงสงครามเวียดนามการส่งชาวเวียดนามกลับประเทศต้องหยุดชะงักลงแต่ชาวเวียดนามจากประเทศเวียดนามอพยพเข้ามาในประเทศไทยมากขึ้น ทำให้รัฐบาลไทยในช่วงเวลานั้นวิตกกังวลว่าชาวเวียดนามเหล่านี้จะร่วมมือกับเวียดนามเหนือ

เพื่อต่อต้านอเมริกาและร่วมมือกับพรรคคอมมิวนิสต์ส่งผลต่อความมั่นคงของประเทศไทย

ภายหลังสงครามเวียดนาม รัฐบาลในสมัยต่อมาแม้ว่าจะมีนโยบายที่เป็นอิสระจากอเมริกา และพยายามกระชับสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน การสอดส่องดูแลความเคลื่อนไหวต่อชาวเวียดนามลดลง แต่ก็ยังคงมีนโยบายการส่งชาวเวียดนามกลับประเทศอยู่เช่นเดิม

จุดเปลี่ยนที่สำคัญเริ่มขึ้นตั้งแต่รัฐบาลสมัยพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ แนวนโยบายต่อชาวเวียดนามอพยพมีลักษณะผ่อนปรนมากขึ้น อันนำไปสู่การให้สัญชาติไทยและสถานะคนต่างด้าวเข้าเมืองโดยชอบด้วยกฎหมายในเวลาต่อมาจะเห็นได้จาก มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๑๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้อนุมัติในหลักเกณฑ์การพิจารณาให้สัญชาติไทยแก่บุตรคนต่างด้าว และมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๒๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ ที่ดำริให้สัญชาติไทยแก่บุตรหลานชาวเวียดนามอพยพที่เกิดในไทย โดยเห็นเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจนในสมัยรัฐบาลนายอานันท์ ปัญญารชุน

ผลกระทบที่มีต่อชุมชนเวียดนาม บ้านท่าแร่

สาเหตุจากนโยบายชาตินิยม ซึ่งได้ดำเนินมาตรการเข้มงวดต่อชาวเวียดนามอพยพในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามจนถึงการให้สัญชาติไทยในสมัยนายอานันท์ ปัญญารชุน ได้ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่และความมั่นคงของชาวเวียดนามใหม่และชาวเวียดนามเก่าที่อาศัยอยู่ในบ้านท่าแร่เป็นอย่างมาก โดยสามารถสรุปได้ดังนี้

ด้านสังคม

จากนโยบายจำกัดเขตที่อยู่อาศัยของรัฐบาลไทยต่อชาวเวียดนามอพยพ จังหวัดสกลนครเป็นหนึ่งในจังหวัดที่ได้รับอนุญาตให้คนเวียดนามอพยพเข้ามาอาศัยได้ ซึ่งชาวเวียดนามอพยพกระจายตัวอยู่ตามตามอำเภอต่าง ๆ ในจังหวัด

สกลนครโดยเฉพาะที่หมู่บ้านท่าแร่ชาวเวียดนามอพยพเข้ามาในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ เป็นจำนวนมาก ช่วงเวลาสั้น ๆ นี้จึงมีชาวเวียดนามใหม่เข้ามาอยู่อาศัย แต่ด้วยรัฐบาลมีนโยบายและมาตรการคุมเข้มจากลัทธิคอมมิวนิสต์ จึงทำให้ชาวเวียดนามทั้งเก่าและใหม่ ทั้งที่ได้สัญชาติไทยและไม่ได้สัญชาติไทยถูกเพ่งเล็งเป็นพิเศษจากทางราชการ โดยเฉพาะชาวเวียดนามที่อพยพเข้ามาทีหลัง บุคคลเหล่านี้ไม่มีทั้งใบต่างด้าวและสัญชาติไทยจึงทำให้ถูกส่งตัวกลับประเทศ เป็นเหตุให้ชาวเวียดนามย้ายเข้าไปอยู่ในตัวเมืองสกลนคร จึงมีเพียงบางส่วนที่ยังคงอาศัยอยู่ที่บ้านท่าแร่

ด้วยสาเหตุดังกล่าวทำให้การขยายตัวของชุมชนชาวเวียดนามที่มีอัตราการขยายตัวที่เพิ่มสูงขึ้นในช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ กลับลดลงในช่วงหลังจากสงครามโลกครั้งที่ ๒ ซึ่งเป็นช่วงที่คอมมิวนิสต์กำลังแผ่อิทธิพลไปยังประเทศต่าง ๆ รวมถึงประเทศไทย จึงทำให้กลุ่มคนญวนถูกส่งกลับประเทศบ้าง แยกย้ายไปตามที่อื่น ๆ บ้าง อัตราการขยายตัวของชุมชนที่ควรจะเพิ่มขึ้นกลับลดลง และยังส่งผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเวียดนามในด้านอื่น ๆ ตามมาอีกด้วย

“...ประมาณ พ.ศ. ๒๕๐๐ กว่า ๆ คนญวนโดนคนไทยรังแก โดนประท้วงให้ไล่หนีออกนอกประเทศ เพราะหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ มีพวกญวนที่ไม่ได้สัญชาติไทยบางส่วนจึงกลับประเทศ เนื่องจากถูกกดดัน แต่กลับไปแล้วก็อดอยากมากกว่าเดิม” (พิเชษ ศรีวรกุล, สัมภาษณ์, ๒๕๕๐)

“...คนเวียดนามเก่าเก่ง มีฐานะมาก่อน มีเงิน ตรงไหนที่เป็นศูนย์อำนาจจึงเข้าถึงได้ สามารถซื้ออิสรภาพได้ ผลคือทั้งญวนเก่าและใหม่ได้รับผลกระทบพอ ๆ กัน แต่ทางออกของเวียดนามเก่าที่มีความมั่นคงกว่า มีฐานะและมีภาษีดีกว่าเวียดนามใหม่” (มานะ ทองอันตัง, สัมภาษณ์, ๒๕๕๐)

ผลกระทบดังกล่าวส่งผลต่อญวนใหม่มากที่สุดเพราะญวนใหม่ส่วนมากไม่ได้รับสัญชาติไทย รัฐจึงเพ่งเล็งมากเป็นพิเศษ แต่ญวนเก่าอาจมีผลกระทบบ้าง

แต่ไม่มากเท่าญวนใหม่ ด้วยเหตุที่ญวนเก่าเข้ามาก่อนและมีบทบาทที่สำคัญ สร้างคุณประโยชน์ให้กับบ้านเมืองมากมาย ซึ่งเห็นได้จากบางคนได้บรรดาศักดิ์เป็นหลวง เป็นขุน เช่น หลวงประเทศ ขุนหมื่นเดช ซึ่งเป็นต้นตระกูลอุดมเดช ศรีวรกุล และโสรินทร์ ในปัจจุบัน เป็นต้น

ด้านวัฒนธรรมประเพณี

ปัจจุบันวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวเวียดนามที่บ้านท่าแร่แทบไม่ปรากฏให้เห็นอีกแล้ว มีเพียงการไหว้บรรพบุรุษในวันเทศกาลเต๊ด (เทศกาลเต๊ด คือวันไหว้บรรพบุรุษ มีพิธีเซ่นไหว้คล้ายคนจีน ประกอบพิธีในวันตรุษญวนซึ่งเป็นวันเดียวกับวันตรุษจีน) และงานศพเท่านั้น ส่วนภาษาพูดมีใช้กันบ้างในเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุใช้คุยกันเมื่อพบปะกัน ส่วนคนรุ่นหลัง ๆ สามารถพูดและฟังได้บางประโยคเท่านั้น

“...วัฒนธรรมประเพณีรู้สึกจะหายไปประมาณ ๒๕๑๐ แต่ก่อนหน้านี้มีการรวมกลุ่มกันทำพิธีกันในวันตรุษจีน ประเพณีการตาย การแต่งงาน หายไปเพราะเหตุผลจากทางการเมือง เนื่องจากมีคนเวียดนามอพยพเข้ามามากในสมัยนั้น เรากับต่างชาติต่อต้านคอมมิวนิสต์ ทำให้มีการแบ่งแยกมองเวียดนามว่าเป็นคอมมิวนิสต์ คนเวียดนามจึงต้องปรับตัว ถ้าไม่ปรับตัวทางราชการก็มองว่าเป็นคอมมิวนิสต์” (มานะ ทองอันตัง, สัมภาษณ์, ๒๕๕๐)

“...ประเพณีกินเต๊ดหรือตรุษจีนสมัยก่อนยังมีอยู่ แต่ปัจจุบันไม่ค่อยมีให้เห็นแล้ว ประเพณีส่วนใหญ่จะปฏิบัติตามศาสนาคริสต์ ทั้งการเกิด การตาย การแต่งงาน เป็นต้น” (พิเชษ ศรีวรกุล, สัมภาษณ์, ๒๕๕๐)

เมื่อกาลเวลาที่ผ่านเลยไป โดยเฉพาะผลจากการที่รัฐบาลมีนโยบายการให้สัญชาติไทยแก่คนเวียดนามที่เกิดและเติบโตในเมืองไทย ยิ่งส่งผลให้วัฒนธรรมประเพณีโดยเฉพาะภาษาเวียดนามค่อย ๆ หายสาบสูญไป ซึ่งในปัจจุบันจะพบว่ามีการใช้ภาษาเวียดนามพูดคุยกันระหว่างกลุ่มคนญวนใหม่ซึ่งอพยพมาจาก

เวียดนามด้วยกันเท่านั้น

"...ลูก ๆ ส่วนใหญ่อยู่กับแม่ซึ่งเป็นญวนเก่า ทำให้ไม่ได้ใช้ภาษาเวียดนาม ส่วนใหญ่จะได้ใช้ภาษาเวียดนามเฉพาะเจอกับเพื่อน ๆที่มาจากเมืองสกลนครที่อพยพมาพร้อมกันเมื่อสงคราม" (เชวียน เหงียน วัน, สัมภาษณ์, ๒๕๕๐)

ในขณะที่กลุ่มคนญวนเก่ารุ่นแรก ๆ ได้เสียชีวิตลงเกือบหมดแล้ว ลูกหลานรุ่นหลังส่วนใหญ่ก็ได้สัญชาติไทย และทำทุกอย่างเหมือนคนไทยกันหมดแล้ว พวกเชื้อสายญวนเก่าที่เกิดและเติบโตในเมืองไทยจึงไม่สามารถพูดและเขียนภาษาเวียดนามได้ โดยภาษานั้นคงจะสูญหายไปในไม่ช้าเพราะสาเหตุหลักคือ

๑) *ภาษาเวียดนามเป็นภาษาของชนกลุ่มน้อย* ดังนั้นเด็กไทยที่มีเชื้อสายเวียดนามในจังหวัดสกลนครจึงไม่นิยมใช้ โดยทั่วไปเด็กพยายามใช้ภาษาของชนกลุ่มใหญ่ ซึ่งเป็นภาษาที่ใช้ในโรงเรียนและใช้ในที่สาธารณะต่าง ๆ ถ้าภาษาที่ใช้ในครอบครัวเป็นภาษาเวียดนาม เด็กก็มักจะไม่พูด ถึงแม้พ่อแม่จะใช้ภาษานั้นก็ตาม

๒) *การแต่งงานกับคนที่ไม่ใช้ภาษาเวียดนาม* ก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ภาษาเวียดนามสูญไปเพราะถ้าสามีหรือภรรยาพูดภาษาเวียดนามไม่ได้ ตนเองก็จะเลิกพูดลูกที่เกิดมาก็ไม่มีโอกาสใช้ภาษาเวียดนาม

๓) *ภาษาที่ใช้อ่านเขียนในปัจจุบันคือภาษาไทยกลาง* การศึกษาและการสื่อสารต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน ใช้ภาษาไทยกลางและภาษาไทยอีสาน ซึ่งมีอิทธิพลทำให้มีการใช้ภาษาเวียดนามลดน้อยลง

ด้านเศรษฐกิจ

เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า ชนชาติญวนเป็นชนชาติที่มีความขยันขันแข็งในด้านการประกอบอาชีพเกือบทุกอย่าง แม้กระทั่งคนจีนเองก็ยอมรับว่าชาวญวนมีความขยันขันแข็งในการประกอบอาชีพมากกว่าตน เมื่อญวนอพยพได้อพยพเข้ามาใหม่ ๆ รัฐบาลไทยได้ทำการจัดสรรแบ่งที่ดินให้ทำกินและให้ยืมทุนในการประกอบอาชีพ รวมทั้งปล่อยให้ทำมาหากินได้โดยอิสรเสรี ไม่มีการกีดกันหรือหวง

ห้ามแต่อย่างใด จนกระทั่งในปัจจุบันนี้ชาวญวนเป็นผู้มีฐานะความเป็นอยู่ในด้านการเงินดีกว่าคนไทยเป็นส่วนมากเสียอีก ชาวญวนอพยพเหล่านี้จะประกอบอาชีพเกือบทุกประเภท นับตั้งแต่อาชีพด้านการเกษตร การช่างฝีมือต่าง ๆ เช่น ช่างไม้ ช่างเหล็ก ช่างกลึง ช่างนาฬิกา ช่างไฟฟ้าวิทยุ ช่างเย็บเสื้อผ้า ช่างเครื่องยนต์ ต่อตัวถังรถยนต์ และแม้กระทั่งช่างปั้น นอกจากนั้นก็มีอาชีพทางการค้าขายทุกชนิด แม้กระทั่งการค้าขายเบ็ดเตล็ด การประมงตามลำแม่น้ำต่าง ๆ การแพทย์ การถ่ายรูป การค้าขายในตลาดสด เหล่านี้เป็นต้น จะเห็นได้ว่าชาวญวนประกอบอาชีพได้ทุกชนิดทุกประเภทและทำด้วยความขยันขันแข็ง เอาจริงเอาจังและไม่ยอมเสียเปรียบใครด้วย ผลจึงปรากฏว่าในปัจจุบันนี้ ในท้องถิ่นที่มีคนญวนอยู่อำนาจทางเศรษฐกิจของท้องถิ่นนั้น มักจะตกอยู่ในมือของชาวญวนเสียเป็นส่วนใหญ่ (วิชาญ จำปีศรี, ๒๕๑๙ : ๑๒๕)

ชาวเวียดนามมีความขยันอดทน ไม่ย่อท้อ แม้จะถูกจำกัดสิทธิจากนโยบายต่าง ๆ ของรัฐไทยโดยเฉพาะสิทธิในการประกอบอาชีพบางประเภท แต่ชาวเวียดนามเหล่านี้ก็หันไปประกอบอาชีพอื่นแทน นโยบายการจำกัดสิทธิในการทำงานถือว่าทำให้ชาวเวียดนามมีความอดทน และขยันในการหาอาชีพอื่น ๆทำนอกเหนือจากข้อกำหนดของรัฐบาล ซึ่งจากความขยัน และอดทน ทำให้มีฐานะดีขึ้นในปัจจุบัน โดยทั่วไปจะพบเห็นชาวเวียดนามมีอาชีพค้าขายเป็นส่วนใหญ่

“...คนเวียดนามที่อพยพแต่ไม่ได้สัญชาติ ถูกกำหนดสิทธิหลายประการโดยเฉพาะด้านกฎหมาย ในขณะที่การที่รัฐมีนโยบายห้ามประกอบอาชีพบางประการสำหรับคนเวียดนาม ก็ไม่ค่อยมีผลต่อการดำรงชีพมากนัก เพราะอาชีพที่สั่งห้ามเป็นอาชีพที่ทำรายได้น้อย คนญวนจึงหันไปทำอาชีพอื่นที่รายได้ดีกว่า เช่นค้าขาย จนมีฐานะดี” (พิเชษ ศรีวรกุล, สัมภาษณ์, ๒๕๕๐)

จะเห็นได้ว่าคนญวน โดนกำจัดสิทธิหลายอย่าง เช่น ห้ามออกนอกพื้นที่ไปเรียนหรือไปทำงานที่อื่น แต่จากความอุดมสมบูรณ์ทั้งจากทรัพยากรทางธรรมชาติ และสถาบันทางศาสนาที่ส่งเสริมการศึกษาแก่คนในหมู่บ้าน ประกอบ

กับความขยันขันแข็งในการประกอบอาชีพของชาวเวียดนาม ทำให้คนเชื้อสายเวียดนามมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นมากในปัจจุบัน

สรุปผลการวิจัย

ชาวเวียดนามเป็นกลุ่มคนชาติพันธุ์หนึ่งที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง ได้อพยพมาจากประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม โดยมีสาเหตุเนื่องจากหนีภัยสงครามและภัยเบียดเบียนศาสนาเข้ามายังประเทศไทย และได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยที่บ้านท่าแร่ อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร โดยแบ่งออกเป็น ๒ ช่วง ด้วยกัน คือญวนเก่า และ ญวนใหม่ หลังการก่อตั้งชุมชนแล้ว ชุมชนชาวเวียดนามได้เกิดขึ้นและอยู่อาศัยปะปนกับชาวพื้นเมือง โดยมีศาสนจักรเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้าน

คนไทยเชื้อสายเวียดนาม บ้านท่าแร่ แบ่งเป็น ๒ กลุ่ม คือ พวกญวนเก่าได้อพยพเข้าสู่ประเทศไทยในสมัยรัตนโกสินทร์จนถึงก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ ส่วนใหญ่ได้รับสัญชาติไทยและได้ผสมกลมกลืนกลายเป็นไทยหมดแล้ว ส่วนพวกญวนใหม่หรือญวนอพยพที่มาจากลาวและกัมพูชาเข้าสู่ประเทศไทยในสมัยช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ กลุ่มนี้มีความสำนึกว่าตนเป็นคนญวนอยู่ตลอดเวลา มีความภักดีต่อประเทศเวียดนามอย่างแน่นแฟ้น ญวนอพยพรุ่นหลังนี้ได้สร้างปัญหาทั้งทางด้านการเมือง การปกครอง การเศรษฐกิจและสังคม ให้กับรัฐบาลทุกยุคทุกสมัย จนกระทั่งรัฐบาลได้มีการให้สัญชาติไทยกับคนญวนเหล่านี้ปัญหาต่าง ๆ จึงลดลง

ในช่วงเวลาแรกของการก่อตั้งชุมชนชาวเวียดนามเหล่านี้มีการรักษาขนบประเพณีตามที่ปฏิบัติกันในประเทศตน จนกระทั่งเมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ได้มีการประกาศใช้นโยบายและมีมาตรการควบคุมชาวเวียดนามอพยพอย่างเข้มงวด ทำให้การดำเนินชีวิตของชาวเวียดนามยากลำบากมากกว่าเดิม ชาวเวียดนามพยายามทำทุกวิถีทางเพื่อ

ให้ได้มาซึ่งสัญชาติไทย และด้วยเหตุนี้ส่งผลต่อการดำรงรักษาวัฒนธรรมประเพณีของชาวเวียดนามค่อย ๆ ลดลง จนในปัจจุบันแทบไม่มีเหลือให้เห็นอีกแล้วแต่จากนโยบายที่เข้มงวดนี้กลับยิ่งทำให้ชาวเวียดนามมีความมุ่งมั่นและขยันทำมาหากินมากยิ่งขึ้น จนสามารถยืนหยัดต่อสู้และมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีกว่าชาวพื้นเมืองในปัจจุบัน

ชาวไทยเชื้อสายเวียดนามในปัจจุบันประกอบอาชีพค้าขายเป็นส่วนมาก สำหรับการใช้ชีวิตนั้นก็เป็นไปเหมือนคนไทยทุกประการ แต่ลักษณะบ้านเรือนของคนเวียดนามจะมีความใหญ่โตและสวยงามกว่าคนพื้นเมือง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชาวเวียดนามได้เป็นอย่างดี ในขณะที่การแต่งกายก็จะเหมือนกับคนไทยโดยทั่วไป ส่วนงานประเพณีดั้งเดิมได้หายไปหมดแล้ว มีเพียงพิธีไหว้บรรพบุรุษที่ยังคงหลงเหลืออยู่ ขนบธรรมเนียมที่เหลืออยู่จะเป็นไปในลักษณะสอดแทรกเข้ากับพิธีกรรมทางศาสนาเป็นส่วนใหญ่

หลังจากที่คนเวียดนามเข้ามาได้ให้ภูมิปัญญาชาวบ้านแก่คนท้องถิ่นหลายอย่าง เช่น ในเรื่องการประกอบอาหาร การค้า การเกษตร การช่าง เป็นต้น อย่างไรก็ตามการเข้ามาของชุมชนชาวเวียดนาม ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชาติพันธุ์ ซึ่งคนท้องถิ่นส่วนใหญ่จะมีทัศนคติในเชิงลบ ในลักษณะถูกเหยียดหยามคนเวียดนาม ซึ่งจากการสัมภาษณ์พบว่า มีสาเหตุจากคนเหล่านี้ไม่ใช่คนไทย เข้ามาแย่งอาชีพ และมีฐานะที่ดีกว่าคนพื้นเมือง

เมื่อกาลเวลาผ่านไป ปัจจุบันวิถีชีวิตของชาวเวียดนาม บ้านท่าแร่ ได้เปลี่ยนแปลงไปทุกด้าน พวกเขาพยายามปรับตัวให้เป็นคนไทยมากที่สุด โดยมีสาเหตุสำคัญอยู่ ๒ ประการ คือ ประการแรกเกิดจากปัจจัยภายใน ชาวเวียดนามรุ่นใหม่ปฏิเสธความเป็นญวน พูดภาษาเวียดนามน้อยลงหรือไม่พูด ดำเนินชีวิตแบบคนไทยทุกประการ มีการศึกษาและเรียนรู้สังคมไทยรวมทั้งคนรุ่นใหม่ส่วนใหญ่เกิดบนผืนแผ่นดินไทย จึงเกิดความรู้สึกว่าเขาคือคนไทย อีกทั้งชาวเวียดนามรุ่นเก่าเริ่มลดลงจำนวนลงจากการเสียชีวิต เป็นสาเหตุให้สังคมชาวเวียดนาม

เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ประการที่สอง มาจากปัจจัยภายนอก เกิดจากบริบททางเศรษฐกิจและสังคมไทยครอบงำจนกลายเป็นความเคยชินหรือกลืนชาวเวียดนามรุ่นใหม่ไปหมด โดยเฉพาะการมีพระราชบัญญัติให้สัญชาติไทย ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ นับว่าเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญทำให้ชาวเวียดนามมีความภูมิใจที่ถือว่าตนเองเป็นคนไทยเช่นเดียวกับคนไทยทั่วไป ความรู้สึกว่าตนเองเป็นคนเวียดนามของคนเชื้อสายเวียดนามรุ่นหลังที่เกิดและเติบโตในเมืองไทยไม่มีให้พบเห็นอีกแล้ว นอกจากนี้ยังเกิดจากการอบรมสั่งสอนของบรรพบุรุษที่ปฏิบัติเหมือนกับครอบครัวไทยทุกประการ ประกอบกับความเชื่อทางศาสนาได้กล่อมเกลาให้ชาวเวียดนามมีสำนึกถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับคนพื้นเมืองทำให้คนเชื้อสายเวียดนามรุ่นหลังมีความรู้สึกว่าตนเองเป็นคนไทยส่วนความเป็นเวียดนามเหลืออยู่เพียงแค่เชื้อชาติที่ติดตัวมาจากบรรพบุรุษเท่านั้น

ข้อเสนอแนะ

๑. ควรมีการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี ทั้งภาษาพูดและภาษาเขียนของคนเวียดนามไว้

๒. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในยุคปัจจุบันของชาวไทยเชื้อสายเวียดนาม บ้านท่าแร่ รวมทั้งบริเวณอื่น ๆ ให้มากยิ่งขึ้น เพื่อเข้าใจวิถีชีวิตของชาวเวียดนามให้ดียิ่งขึ้น

๓. ควรมีการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยและคนไทยเชื้อสายเวียดนามในประเทศไทยให้มากขึ้น เพื่อเป็นการส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน

๔. ควรส่งเสริมให้มีการศึกษาและค้นคว้า ตลอดจนเผยแพร่ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่ถูกต้องเกี่ยวกับประเทศเวียดนาม รวมไปถึงความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเวียดนาม เพื่อเข้าใจในตนเองและเข้าใจประเทศเพื่อนบ้าน

เอกสารอ้างอิง

ขจัดภัย บุรุษพัฒน์. ๒๕๒๑. **ญวนอพยพ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดวงกมล.

เฉลิมชัย ผิวเรืองนนท์. ๒๕๒๒. **ทัศนคติคนไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือต่อเวียตนาม : ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างจังหวัดที่มีและไม่มีชาวเวียตนามอพยพอาศัยอยู่**. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปิยนาถ บุนนาค. ๒๕๔๗. **นโยบายการปกครองของรัฐบาลต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๕๑๖)**. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ลิขิต ธีรเวคิน. ๒๕๒๑. **ชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.

วิชาญ จำปีศรี. ๒๕๑๙. **ญวนอพยพกับความมั่นคงภายใน**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

สาลินี มานะกิจ. ๒๕๔๘. **ความเป็นมาและความเปลี่ยนแปลงของชุมชนคาทอลิกบ้านท่าแร่ จังหวัดสกลนคร พ.ศ. ๒๔๒๗ – ๒๕๐๘**. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บุคลานุกรม

เชวียน เหงียน วัน, **สัมภาษณ์**, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๐.

พิเชษ ศรีวรกุล, **สัมภาษณ์**, ๑๙ ธันวาคม ๒๕๕๐.

มานะ ทองอันตัง, **สัมภาษณ์**, ๖ มกราคม ๒๕๕๑.

หลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัย เพื่อตีพิมพ์ในภูพานสาส์น วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

๑. เป็นบทความทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์และศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่หรือทบทวนองค์ความรู้ในศาสตร์ของทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ที่ลุ่มลึกให้เป็นที่ประจักษ์แก่คนทั่วไป

๒. เป็นบทความภาษาไทย ความยาวประมาณ ๑๕ หน้ากระดาษ A๔ ขนาดอักษร TH SarabanPSK ๑๖ พร้อมทั้งแฟ้มข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

๓. ส่งบทความพร้อมทั้งบทคัดย่อในรูปแบบของไฟล์ข้อมูล เลือกส่งได้หลายช่องทาง ดังนี้ โดยส่งบทความมาที่ E-mail : phuphansarn@snru.ac.th หรือเว็บไซต์ http://jphs.snru.ac.th

๔. วารสารภูพานสาส์นเปิดรับบทความตลอดปี ทั้งนี้รอบการพิจารณาบทความโดยคณะบรรณาธิการ ๒ รอบ ดังนี้

๑. บทความที่ตีพิมพ์ในฉบับแรก (เดือนมกราคม - เดือนมิถุนายน) พิจารณาราวเดือนพฤศจิกายนของปีก่อนหน้า

๒. บทความที่ตีพิมพ์ในฉบับที่ ๒ (เดือนกรกฎาคม - เดือนธันวาคม) พิจารณาราวเดือนพฤษภาคมของปีเดียวกัน

๕. ต้องระบุชื่อบทความ ชื่อ - นามสกุลจริง และประวัติโดยย่อของผู้เขียนบทความพร้อมวุฒิการศึกษา ตำแหน่ง และสถานที่ทำงานอย่างชัดเจน ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

๖. บทความต้องมีบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ มีความยาวรวมกันไม่เกิน ๑ หน้า กระดาษ A๔

๗. หากบทความมีตารางหรือแผนภูมิประกอบ ให้แนบไฟล์ภาพ ตาราง หรือแผนภูมิมาพร้อมกับบทความด้วย

๘. การอ้างอิงใช้ระบบการอ้างอิงแบบ APA และมีบรรณานุกรมเรียงตามลำดับตัวอักษร

๙. ทุกบทความจะได้รับการประเมินคุณภาพของบทความทั้งในด้านเนื้อหาและความเกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของวารสารจากผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย ๒ ท่าน ในสาขาที่เกี่ยวข้องกับบทความโดยระบบ Blind Reader

๑๐. กองบรรณาธิการขอสงวนลิขสิทธิ์ในการไม่ส่งคืนต้นฉบับและไม่เปิดเผยชื่อผู้ทรงคุณวุฒิแก่ผู้เขียนบทความในทุกกรณี ยกเว้นการแก้ไขภาษาและระบบอ้างอิงของบทความ

๑๑. บทความทุกบทความเป็นลิขสิทธิ์ของภูพานสาส์น วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ การเผยแพร่หรือนำไปใช้ในการอ้างอิงแหล่งที่มาจากวารสาร ต้องได้รับคำยินยอมเป็นวายลักษณ์อักศรจากผู้จัดการวารสารนั้น

ประวัติผู้เขียน

Biographies of the authors

อัษฎาวุฒิ ศรีทน, ดร.แก้วตา จันทรานุสรณ์
นักศึกษาสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น
อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

บุญธรรม ข่าขันมะณี
ประธานหลักสูตรการโรงแรมและภัตตาคาร
วิทยาลัยการท่องเที่ยวฯ มหาวิทยาลัยนครพนม

พรรณวดี ศรีขาว
อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ชานนท์ ไชยทองดี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

ปวีณา สุรีรัมย์
นักศึกษาสาขาวิชาภาษาไทย
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

ภัชราภรณ์ สาคำ
อาจารย์ประจำสาขาวิชาการพัฒนาชุมชน
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

วิสิฏฐ์ คิดคำส่วน, ทิฆัมพร สิงโตมาศ
อาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครพนม
อาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครพนม

อนรรฆ สมพงษ์
อาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมศึกษา
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
๒๘๐ หมู่ ๑๑ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
ต.ธาตุเชิงชุม อ.เมือง จ.สกลนคร ๔๗๐๐๐
โทรศัพท์ ๐ ๔๒๗๔ ๔๐๑๔ โทรสาร ๐ ๔๒๗๔ ๔๐๑๔
E-mail: phuphansarn@snru.ac.th http://jphs.snru.ac.th